

અરબી-અપસરા

કિંમત રૂ. ૧-૮-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાખિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૨૪૨૭ વર્ગિક

પુસ્તકાલે નામ ૨૨૮૫ ૨૪૫૨૧

વિષય ૩૩૬૮:૩

૭૮૬.

અરબી અપસરા.

ઈસ્લામી ઇતિહાસિક વાર્તા.

હજરત ઇમામ હુસયન (ર.) ના વખતનો
એક ખરો અનેલો બનાવ.

૪૭

અસલ ઉદ્દે લખનાર

મવલવી અબ્દુલ હકીમ શરર.

અનુવાદક:—

જહાંદારશાહ ખિહારી.

—❦—

છપાવી પ્રગટ કરનાર

“ઈન્સાફ” કાર્યાલય.

ઈસ્લામપુરા, મુંબઈ નાં ૪.

૬૦ સો ૧૯૨૬

દિગરી સન ૧૩૪૪.

કીમત દોઢ રૂપીઆ.

મહંમ શેઠ મુહમ્મદ દાસમ બનાતવાડા.

યાદગાર

કેળવણી તરફની હમદરદી, કવમીકામો તરફની
 દિલસોઝી તેમજ મારા તરફથી આપની
 હમેશાની દર્દભરી લાગણી, તેમજ વખતો
 વખતની સારી સલાહ આપી આપ જે
 હમદર્દી દેખાડતા હતા, તેની માયાળુ
 યાદમાં હું મારા તરફથી પ્રગટ
 થતી આ ઇસ્લામી વાર્તા મરહુમ
 શેઠ, મહમદ હાશમ બનાત-
 વાળાના નામે અર્પણ
 કરી એક જુની યાદને
 હમેશાં યાદગાર તરીકે
 કાયમ રાખવા
 આહું છું.

લી૦ હું છું તમારો—વિદ્યોગી.

મુન્શી ફત્તહખાન “દિલકશ.”

ઇસ્લામપુરા, મુંબઈ, }
 “ઇ-સાફ” એજીસ. }

બે બોલ

આજના વખતમાં એક એવો સીવાજ પડી ગયો છે કે પુસ્તક બહાર પાડવામાં તેની શરૂઆતમાં ભુમીકા લખી લેખકો અગત્યની બાબતો હાથ ધરી સીધી કે આડકતરી રીતે પ્રજાને પોતાની પીછાણ કરાવે છે. પરંતુ અમે સમજીએ છીએ ત્યાં સુધી સુસલમાનોને આવી જોળખાણ કરાવવાની જરૂર હોયજ નહીં; છતાં કહેવું જોઈએ કે આજે જે પુસ્તક પ્રજાના હાથમાં મુકવામાં આવે છે તે કંઈક નવું નથી પણ મોલાના અબદુલ હલીમ શરર સાહેબ લખેના વાળા તરફથી થોડા વખત ઉપર લખાયેલી ઉરદુ આલમમાં સપ્રેમ વંચાયેલી

કચસો-લુખના

નો રસભર્યો તરજુમો છે. આ તરજુમો નહીં પણ ઉર્દુ સાહિત્ય રસને આબાહ ગુજરાતીનું સ્વરૂપ આપવામાં આવેલું છે. આ પુસ્તક નોવેલના આકારમાં ઇસ્લામના પ્રથમ યુગનો ઇતિહાસ રેડવામાં આવ્યો છે. અમારો હેતુ પ્રથમથીજ ઇસ્લામી ઇતિહાસને સાદી અને સરળ ભાષામાં પ્રજા આગળ રજુ કરવાનો છે અને તેનો કમ અત્યાર સુધી સચવાતો આવ્યો છે એવી પ્રજાને થયેલી ખાતરી અમારા ઉત્સાહમાં બમણું જોમ પ્રેરે છે. પ્રજાની કઠરદાનીનો અત્રે આભાર માનતાં આનંદ પામીએ છીએ અને અમારી આ ઇચ્છા સંપૂર્ણ રીતે પુરી થાય એવી ખુદા પાક આગળ પ્રાર્થના કરીએ છીએ.-વસ્સલામ

મુન્શી પ્રત્હખાન “દિલકશ.”

ઇસ્લામપુરા, નં. ૩૬ મુંબઈ નં. ૪.

મુંબઈ તા. ૮ મી ફેબરુવારી સને ૧૯૨૬.

ઇન્સાફ

ના

ગ્રાહકો પ્રત્યે.

સહકૃતિનીયા અથવા આફતાબે દમિશક રૂ.	૧-૦-૦
અરમાનુસા ભાગ ૧ લો	૧-૧-૦
અરમાનુસા ભાગ ૨ જો	૨-૦-૦
કેલીના કાવ્ય ...	૦-૮-૦
અરબી અપસરા	૧-૮-૦
કુરઆન શરીફ તખ્તામાં જડવાનો રૂ.	૧-૮-૦

ઉપલી ચોપડીઓ આઠ રૂપીયાની કિંમતની

ફક્ત પાંચ રૂપીયા

માં આપવામાં આવશે માટે આજેજ લેખી
મંગાવી લેયો.

કાપડ

સીલકમાં થોડીજ નકલો બાકી છે, મહાકોમાં જે પહેલો
બગશે તેજ ફાયદો ઉઠાવશે.

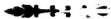
ફક્ત ઇન્સાફના ગ્રાહકો માટેજ?

લખો:—

“ઇન્સાફ” ઓફીસ,

ઇસ્લામપુરા મુબઈ ૪.

અરબી અપ્સરા.

પ્રકરણ પહેલું.

—:(૦).—

પરોણાગત.

ઉનાળાની રૂઠ, અને વળી તાપતપિત અરબના રણનું ઉનાળું. સૂર્ય, ધ્રુવગી રહ્યો હતો, અને તપાએલી ભુમી અગ્નિકુંડનો ભાસ આપતી હતી. અરબના રણની તપેલી રેત મુસાફરોના પગ બાળી નાંખે છે, ડામ દેનારો ઉખડુ હવાનો પ્રવાહ આવે છે અને તેના આશ્રમાં નર્કના દુ-તો જેવાં વંદોળીયાં, બળતી રેતને ઊછળતા અને અગ્ની વર્ષાવત્ બમાનક, છવલેશુ અને નિર્દય વનમાં આંટા મારતા હતા. ઝહેતી છુના સપાટા બાહુના દગલામાં પળે પળે ગુતન પશુ દયાહીન કાંતીનો આત્મા નાંખતા હતા. પાપાત્માઓને નર્કના વેરી દુતો એક ચીતામાંથી ઉઠાવી બીજી ચીતામાં નાખી દારૂ વિનોદ કરતા હોય તેવુંજ-આત્મા તેવુંજ-દશ વાનાં વંદોળીયાં અને છુના સપાટા બીની રેતને એકથી બીજી જગ્યાએ અદાગતા હતા.

બાન જુલાવનારી આ રેલીયાળ ઉની ઉગી અગ્નિ દેવીને બોગ મહં પડેલો કે હ કમનસીબ મુસાફર છુના સપાટા અને વાના વંદોળીયામાં દસાઇ રેત તળે દબાઈ રધુળ આત્માને આમરાત્મામાં લય કરે છે ત્યારે અગ્નિ વર્ષાનું પ્રાયશ્ચિત આપવા જુમાતાના ગર્જમાં દબાએલી થો અને જેરી જગ્ન પોતાની નગ્નાવસ્થાથી શરમાઇ, લેલીના ઉંઠ પાછળ આશક મજનુન અસાવધાનીમાં હસતો હોય-આત્મા તેવીજ સ્થિતિએ મનુજ આત્માના વેરી છવાત્મા તેને નાશ કરી માટી સાથે જોતખેત કરવ્ય જોમેરથી દોડી આવે છે.

સ્વયમ સંહાર, મનુષ્યાત્માના પ્રાણ હરવા જેરી વામાં બદલાઈ તત્પર

થયેલો છે, છતાં પશુ દોષ કમનસીબ મુસાફર પોતાનું કીરત અજમાવતો દેખાઈ આવે છે. દ્યો જુઓ! સામે ઉભેલા બોડીયા પર્વતમાંની પેઠી ખીચુના ખડખડા માર્ગમાં ડોકીયા કરતા બે સાંઢણીસવારો દેખાયા. સાંઢણી સવારોએ પર્વતની ખીચુમાંથી બહાર નીકળી આરખના રેતીલા રણની જવાનકે-ખીદામખી દશાનું અવલોકન કર્યું. રાસ બેચી અને સાંઢણીને કયામતના મેદાનમાં કુદતી અટકાવી-આંખો આગળ હાથ ધરી તીક્ષ્ણ નજરને સાંખા છેડા સુધી ફોડાવવા માંડી. એકે ખીચુને કહ્યું.

“હવે તો મૃત્યુ સાથે સંગ્રામ છે!”

ખીજે—“ગમે તે હોય, છતાં આપણે તો જવાનજ.”

“ઠીક!” નિશ્ચય નાંખતો પહેલો માણસ બોલ્યો “જો મોતના વકાસેલા મ્હોંમાં કંઈતું હોય તો વાંધો નથી. આ જીવલેણ જંગલમાં ઝીપલાયેલો, જીવતો નજ બચે એવી મને તો ખાતરી છે, -જીવતો બચી શકતો નથી.”

“પરંતુ હવે!” ખીજએ કહેવા માંડ્યું “તરસ રહેવાય તેમ નથી. મુવાવાળાના મુળમાંથી હવે તો પાણીની છત્ખાઓ પ્રગટ થાય છે.”

પહેલો—“કયમ! રણમાં વરતી પ્રજામાં તરસ વેઠવાની તો શકિત હોવીજ જોઈએ.”

કયસ—“ઉઝરા! અમે બની ઉઝરાના કળીલાવાળા કંઈ તરસના દુખ સહન કરવા નથી સર્જ્યા, અપળતા અને અચળતા એ અમારા વંશનો વારસો છે. તરસથી બચાય ખરું કે?” અને કયસના મ્હોઝા ઉપર અટદારથી રેખાએ દેખાવ દીધો.

“પરંતુ” પહેલો સોળતી બોલ્યો “આવા રણમાં પાણી ક્યાં?”

“સાલખા” કયસ બોલ્યો “હચ્છા અને પ્રચ્છા હોવો જોઈએ,” ‘શોધ્યું’ તેણે મેળવ્યું.”

સાલખા—“પરંતુ બાઈ! આગળ પગ મુકવાની મારી તો હીંપત ચાલતી નથી”

કયસ—“ત્યારે ખુદ દારીઠ!” ખીજ પળે રાસ મુઠી દઈ સાંઢણીને આગળ વધવા સુચવનારી એક મારી.

“કયસ !” કાકલુદી ભયો સાહે સાલગા બોલ્યો. “પયગમ્બર સાહે-
બની મયાદા વચમાં માનમે એ નમે આગળ વધ્યા !”

“નહી” કયસે ચાલતાં ચાલતાં કહેવા માંડ્યું. “તમને જવાળ
આપવા જોડશે વખત પછુ હું ફોજલ પાડી શકતો નથી.”

કેમે કરતાં કયસ નહિ માનવાથી સાલગા લાચાર થયો અને પોતાની
સાંઢળી સાથે એક પછા એક બન્ને મિત્રોએ પર્વતની તળેટીનો આશરો
લઈ રેતના જવાળામુખીમાં વહેવા માંડ્યું. બેઠતા જવાળામુખીના લાંબા
જયમ ઉનો વાસુ ઉછળી ઉછળીને અફળાતો હતો. હવાના સપાટા સાથે
રેત અને કાકરાએ ખખર ભેવા માંડી. રણમાં થોડાક આગળ વધ્યા કે
વાનો એક વંટોળીઓ વનાતમાઓના દુમલા જયમ, ઉની રેત અને ધુળનાં
શસ્ત્ર સાથે તેમની ઉપર ધાંધા. ભાવિ સંકટની આગાહી થતાં સાંઢળીઓની
રાસ મુખી દોડવા માંડ્યું પરંતુ તે ગિયારા કયાં જઈ શકે? વંટોળીયાના
દુમલાએ ઝપાટાપંથ ધેરી લીધા. બળતી રેતીએ ખોળામાં ભેવા માંડ્યા,
ચોમેરથી ઊરાની જુદી થયા માંડી, તે એવી ધડી પળ આવી લાગી કે
હવેક વરતુ દેખાતી બંધ થઈ, અને તન બદનની સન ગિયારવા માંડી.
બન્ને બેલાન જેવા દલા અને સંકટો ટાળનારી કુદાનની શીખામણોનો
પાઠ કરવા માંડ્યો, હવા બંધ થઈ ગઈ અને અગ્નિનો વરસાદ અટક્યો.
જ્યાં મેદાન હતો ત્યાં પર્વત અને જ્યાં સપાટી હતી ત્યાં ખાઇઓ દેખાવા
લાગી. કયસ હવે શુદ્ધિમાં આવ્યો. શરીર પર પડેલી રેત ખંખેરી આંખો
અને મોં લુછ્યું. અને આગળ વધવાનો માર્ગ રેતના પર્વતને બંધ
કરેલો તેણે જોયો અને સાથેજ સોળતી સાલગા ગુમ થયેલો જણાયો.
કયસ નીરાશા ભર્યો દુઃખી નિષ્વાસ નાંખ્યો અને કહ્યું—

“અફસોસ ! મારા અને માત્ર મારાજ કારણે માલગાએ પોતાનો
જીવ બોધો. તે નહોતો આવતો, પછુ હું જોતાવરી સાથે લાવ્યો. આદ !
આ રેતના દમલા તમે તે દખાવો છે—દરન છે. બેઠતા વાસુના શ્રાને
કેટલી જલદી અને કેટલી વીશાળ કખર લનાવી !” તેણે રેતના પર્વતની
ચારે દીશાએ ફરી સોળતીનું ચીંહ મેળવવા પ્રયત્ન કર્યો, ધણી શોધ કર્યાં
છતાં નિરાશાજ ઉપજી. નિરાશા ભરી દમમણી દશામાં કેસે આકાશ તરફ
લાથ ઉઠાવ્યા અને મળગળીત કંઠે પ્રાર્થના કરતાં કહેવા માંડ્યું.

“ઓહ ! પેદાના કરનાર ધણી ! તેને મુકતી આપજે, તે સહીદ છે સહીદ થયો છે, તેણે તારી ઐક્યાનાં યુજ્યાન કરતાં પ્રાણુ છેડ્યો છે.” આજ નિરાશમાં તેણે મન સાથે બગડ્યા માંડ્યું “ મારી પણ આવીજ દશ થવાની. હું કેટલી સલામત ધરીએ વીતાડીશ તે કાણ જાણે છે ! જુમાતાશ જળ કેળવવાની આમાં બર્ષ છે. પાણી—યમદુનની વિકાસ આકૃતિના ભયથી છુટનારા પરસેવાનાં દર્શન પણ હવે તો દુર્લભજ દેખાય છે. તરસ જીવનેજ દુઃખ છે છતાં અંતરમાં લાગેલી દહાવ તેથી અતિ તિવ્ર છે ” સોજતી માટે નિરાશાનો છેલ્લો સ્વાસ લઈ આગળ ચાલ્યો. તરસ ! તરસ ! પાણીના અભાવે તેનું આપું શરીર સુખા ઝરડાને ખ્યાલ આપતું હતું. તેની સ્થિતિ અતિ દયામણી હતી, તેની કાંતિ કરમાએલી હતી અને તે સાથે દાઝ્યા ઉપર ડામ દેનારા ઉના પવનના સપાટા અંતર સાથે પ્રયત્ન શરીરને પણ બાળતા હતા એટલું જ નહિ પણ અંતરમાં લાગેલી તરસને પ્રતિ પણ ઉશ્કેરતા હતા.

કચસ પર્વતની અગળ બેદી બીતનો આશરો લઈ આગળને આગળ ધસ્યો જતો હતો. કેટલોક માર્ગ કાપ્યા પછી અગળ બેદી દીવરમાં એક ખોલે દેખાવ દીધો. તેણે સાંઠણી તે ખોલ તરફ લીધી. તે સમજ્યો કે હવે હું શાંતિપુણ્ય સ્થાને પહોંચ્યો, છતાં પણ તેનું બાકુળ મન તેની મનો દશાનું ખરું ચિત્ર સ્પષ્ટ સ્વરૂપ સ્વરૂપમાં આલેખાતું હતું. પર્વતની ખીણમાં દાખલ થઈ તે આગળ પાછળ જોયા વગર આગળજ વધ્યો જતો હતો. તેની ચપળ આંખો પર્વતની ખીણો કે શિખરો, મેદાનના દગલા કે હવામાં ઉડતાં રજકણો સાથે પાણીની શોધમાં જતી અને નિરાશા સાથે પાછી ફરતી. આંખની દરેક ગતિ સાથે તેની નિરાશા વધુને વધુ મજબુત થતી.

ચિંતાગુર દશામાં કચસ આગળ વધતો જતો હતો કે તેણે બાવળના એક ઝાડ ઉપર કંચોલ કરતાં પક્ષીઓનો નાદ સાંભળ્યો. સાંઠણીપરથી નીચે કુદી પડી ઝાડાગળે ઉભો રહ્યો. બાવળ ઉપર ચઢવા તેણે વિચાર કર્યો પરંતુ પોતાને અશક્ત જોયે તે જોયો અને નમેલી બાવળની ડાળ તોડવા લાગ્યો. ડાળ હાલવાથી પક્ષી ઉડ્યાં. કચસની નજરે પક્ષીઓનો પીછો પકડ્યો. વિચાર બદલ્યો અને પક્ષીઓની પાછળ પાછળ તેણે ચાલવા માંડ્યું. કેટલીક દુર ગયા પછી તેને કોઈ તંબુ જેવી વસ્તુ દેખાઈ

વધુ આગળ જતાં જોઈ શક્યો કે તે કોઈ બહુને ત'બુ હતો. કપસની વૃત્તિ આનંદી દશામાં બદલાઈ, નેણે બાવળની સોદી ફેંટી, અને સાંઠણીને ત'બુ તરફ દેખવવા માંડી.

એ એક કલાકમાં તે ત'બુ પાસે પહોંચ્યો. પાસે પહોંચતાં તેણે જોયું કે એકજ નદી પણ થાણા ત'બુ ફેંટેલા છે. ત'બુની દારમાળા સાથે વગડાનાં ખીચો ખીચ જંગલે અને લીલાં પત્રોએ ઉકળી રહેલી આંખોને ટાઢકે આપવા માંડી જીવનનું આ સુખી દ્રશ્ય જોઈ જીંદગીથી નિરાશ બનેલા મુસાફરના શરીરમાં જીવાત્મા આવ્યો, પરંતુ સંખ્યા બંધ ટોકા-એલી અને ગોઠવાએલાં તબુઓની જાવણી મનુષ્ય રહિત જોઈ તે અન્યપ્રાણીમાં પડ્યો. નજરના જાણુસ શોધખોળમાં દોડ્યા તેની ચપળ આંખે એક વખડા તળે રમતાં એ બાળકોને શોધી ક'ઢ્યા. તે સમજ્યો કે કમી લાના પુરૂષો કામે ગયા હશે અને સખત તાપથી કંટાળેથી આંખો ત'બુના ખુણા ખચકામાં સંતાએલી હશે.

કપસે પોતાના વિચારની રાહજરીમાં કમીલાના સરદારનો ત'બુ શોધવા માંડ્યો. ઉંચો અને વિશાળ ત'બુ જોઈ કપસ તે તરફ ચાલ્યો. ત'બુના દરવાજા આગળ સાંઠણી ચોભાવી નીચે કુટી પડ્યો અને જોરથી બોલ્યો.

“બલ-અતશ! બલ-અતશ!! તરસ! તરસ!! એક તરસ્યા મુસાફરને જળસિંચન કરી જીવનદાન આપનાર કોઈ છે!”

કપસનો નિરાશ—ગંભીર અવાજ સાંભળી, અરગની કુદરની ચપળતામાં રંગાએલી એક સુકોમળ, ખુશ્મરત કુવારિકા ત'બુમાંથી બહાર આવતી જણાઈ. તેણીએ કપસની પાસે આવી પુછવા માંડ્યું. “તમે કયા કમીલાના છો?”

“કમનસીબ” કપસે આરતે આરતે—સુકાએલા અને તરસથી ભારી મથેલા સાદે કહ્યું. “આ તરસ્યો મુસાફર એક ઉઝરી છે?”

બની ઉઝરાનું નામ સાંભળી બાળા હસી અને ત'બુમાંથી પાણીની ભરેલી ડોળ લાવી કપસની આગળ મુકતાં બોલી, “ખીજમીસ્લાહ! હ્યો પીઓ!” પાણી જોઈ કપસની આંખોમાં તુર આબુ, કરમાએલી લેની કાંતિ ચમકવા લાગી, ડોલ ઉઠાવી મથોંએ લગાવી અને એકી-ટસે અરથી ડોલ ખાલી કરી. હાથ અને પગમાં સમસણી આવવા લાગી. મબરામજુ સર ચર્ષ,

કોણ નીચે મુરી દાઢ પગમાં કંપરી છુટી. પડી જવાના ભયથી તે મથે દાઢ દઇ બેસી ગયો.

કેસની દશા જગડતી જોઇ કુવારિકાએ કહ્યું. “તમને લણા લાંબા વખત પછી પાણી મળેલું” જણાય છે.”

“લાંબા વખત પછી” કયસે કુવારિકાને અજાણી આપતાં કહેવા માંડ્યું. “જે દીવસ પછી અત્યારે પાણી જોઇ—મેળવી શક્યો છું. તરસના દુઃખ સાથે લુના સપાટા અને વટોળીવાના વાર વેડતો રહેલો છું.”

કુવારિકા—ત્યારે તો આપે આટલું જાણું પાણી પીવું જોઇતું નહોતું તંબુમાં આવો અને નિસામો લઇ તમારી દશા સુધારો.”

“મેક રીઝરી પુરો” કયસે બોલવા માંડ્યું. “કોઇ પણ કમીવાના પુરોવાની જેર હાજરીમાં સ્ત્રીઓ સ.યે રહેવું જોઇએ નહીં. અમને લાંબાન લગાડનાર છે.”

કુવારિકા—“પરંતુ બેની કાળના ખેમા મુસાદરો અને અરજના મજબ અને તાપથી કંઠલેલા પચિરા માટે સધળા સંજોગોમાં ખુલ્લા છે. તેઓ કુળવાન અને ઉદાર છે. તેમની બાળાઓ જદાદર અને શીષ્યવાન પારસા છે.”

“જતાં અફસોસ !” કયસ ગંભીર સાદે બોલ્યો. “હવે તો મારાથી ઉઠાવું જો નથી.” બાળાએ કોમળ હાથની મદદ આપી પોતાના દુઃખી પરાણને ઉભો કરી તંબુમાં લઇ મઇ અને બીજાજા ઉપર બેસાડ્યો. કયસમાં બેસવા જોટલી પણ શક્તિ નહોતી, તે બેલ્યો. “જો પરવાનગી હોય તો સુધ રહું.”

“ખુશીથી” બાળાએ કહ્યું. “આ તંબુ તમારો છે. આનંદથી સુઓ” કયસમાં હવે બોલવા જોટલું પણ જગ નહોતું. બેબાન અવરધાને સંસાર થવા માંડ્યો અને શુદ્ધિ રહિત—પડતાંજ સુઇ ગયો. તે બેબાન

૧. ઉઝરી—બની ઉઝરાના કમીવાનો મેખર વાંચકોએ જાણવું જોઇએ કે બની ઉઝરાનો કમીવો ખુબ શુરતીમાં પ્રખ્યાત હતો. પ્રેમ જગતનાં સૌ સમયે તેઓ રાખ હતા. પુરોષ કે સ્ત્રીઓ પ્રેમના મેદાનમાં દરીદ્રતા કરતી. અરજને લગાડવા પછા કરિયો અને આરકોનો સંબંધ બની ઉઝરા સાથેજ હતો.

થયો હતો. બાળા પરોણાની આવી માહી દશા બેઠ ગભરાઇ. તેણી પાસેના બીજા તંબુમાં ગઇ અને પોતાની માતા અને બીજી સખીઓ સાથે પાછી આવી. નવા પરોણાને દેખાડતાં તેણી બોલી, “પાણીની બરેલી ડાલ આપવામાં મારાથી મોટી જુલ થઇ, તે બે દીવસથી તરસ્યો હતો અને એકી ટસે નહી જીવાંચે તેટલું પાણી ચઢાવી ગયો.” માતા અને સખીઓએ કયસ તરફ બારીક નજરે નેચું. કયસનો ચાલતો ચાસ બેઠ બાળાની માતા બોલી, “ગભરાવા જેવું કંઈ નથી.”

“માતાજી!” બાળા બોલી, “કદાચ તે મરી ગયો તો શું થશે? અને મોટું પાપ લાગશે?”

માતા—“જુનના તું તો વહેમાયેલીજ રહે છે. આપણો પરોણો તનદ-રસ્ત છે અને તે મરવાનો નથી.”

જુનના પંખો લઇ આવી અને પરોણાની પડખે બેસી હવા નાખવા લાગી, તેની માતા બારણામાં બેસી ઉન સાફ કરવા લાગી, અને જુનનાની સખીઓ આસ્તે આસ્તે વાનો કરવામાં શુ'બાઇ. એકે કહ્યું “જુનના! તું કંઈ જાણી સકી કે તે કોણ છે અને કયા કબીલાનો છે.”

જુનના—“ન મની તો ખતર નથી, પણ તેણે બેબાન થવા પહેલાં એટલું કહ્યું હતું કે તે બની ઉઝરામાંથી છે.”

“બની ઉઝરામાંથી!” અબજાજ થતાં સખીએ કહ્યું, “ત્યારે તેની આ દશા ખરેખર દયા ઉપજાવનારીજ છે.”

“લેલા!” જુનના બોલી “તે કેમ?”

“કારણકે” લેલાએ કહ્યું “જરા મસકરીની મોજ તેની શુદ્ધિ મેળવી શકાતી, અને આપણે જાણી સકત કે તે ખરેખર ઉઝરીજ છે કે નામ માત્રનો.”

“તે કમનસીબ!” જુનનાએ કહ્યું “મુસ્તીબતમાં પડ્યો છે અને તને મસકરીઓ સુઝે છે.” સોઅદ નામની બીજી સખી આ બધું સાંભળી બોલી “એટલું તો હું અવરજ પુછી લેતી કે બની ઉઝરાની બાળાઓ અમારા કરતાં વધારે સુંદર હોય છે.”

લેલા—સુંદરતા વધારે હોય કે નહિ હોય જતાં, પોતાની સુંદરતાને તેણીએ મણા સરસ ઉપયોગ કરી શકે છે.

“તમે કેવી રીતે જાણ્યું?” હુજાનાએ જાણવાની પ્રશ્ન બતાવતાં કહ્યું. “કોઈ ઉઝરી બાળાને તે જોઈ છે!”

લેલા—“જો નહિ જોઈ હોય તો શું સાંજણ્યુએ નથી?—તેણીએનેજ વારે જતાં આસક મળે છે અને બીજાએને નહીં એનું કંઈ કારણ? તેનાં બેજ કારણ મને તો જણાય છે. પ્રથમ તેણીએ: અસંકારોના શબ્દગાર કરવામાં નીપુણ હોઈ ફરેજની કળા ખુબ જાણે છે અથવા અરમના બીજા કમીસાએની સહમાં સ્થાન મેળવવા જેટલું શિવજીવતા તેણીએમાં નથી.”

સોઅદા—“દેશના જવા કમીસા કરતાં તેણીએજ વધારે ખુબસુરત હોય એ અનેજ કેમ?”

લેલા—“હું પણ માની શકતી નથી. પરમાત્માએ દરેક દેશ અને કામમાં સુંદરતા બોધાવતા પ્રમાણમાં આપી છે. તેણીએ શું અમારી હુજના કરતાં પણ વધારે ખુબસુરત હશે?”

સોઅદા—“પરોણેજ તેનો મુકાશે આપી સકે છે. પરવરદેઆર તેને જાણતી શુદ્ધિમાં જાણે.”

સખીની વાતો હુજનાને પસંદ પડી નહિ. તેણે કપકો આપતાં કહ્યું. “આવી અપહીત છુટ તમારે લેવી જોઈતી નથી.”

સોઅદા—“પણ તેમાં ખોટું શું છે?”

હુજના—“તમને ખેટું જાણે ન જાણે! મને તો માફ કરો.”

ખારણા આમજ બેઠેલી હુજનાની માતા આ બધું સાંભળતી હતી. તેણી બાલિકાએને ખોષ આપતાં બોલી “પરપુરણની દાનશીમાં, ઊઠરીએ! આવી વાતો કરવી યદ્યત નથી. તે શુદ્ધિમાં હોય તો! તે શું ધારશે? બની કાળની બાળકીએ શું આવીજ ઉદ્ધત હશે?” તંબુની બહાર જઈ બાળકીએ થોડી વાર સુષ થઈ, પણ લેલાએ હુજના તરફ જોઈ કહ્યું. “બહેન પરમ દીવસે બનુ આખીરના તમારે પાછી જરવા જવાને મારો વિચાર છે. તમે પણ ચાલો એક દિવસ આનંદમાં વીતશે.”

હુજના—“જરૂર હું આવીશ અને સોઅદાને પણ સાથે લેતો આવીશ.”

કમનસીબ ઉઝરાએ પાસું બદલી બાળકીઓની મોજમાં વિઠન નાંખ્યું. તેણીએ જાણી શકી કે હવે તેને જ્ઞાન આવતું જાય છે. પરો-
ણાને જીવતો અને સાવધાન થતો જોઈ દરખાતી લુગનાએ લેલાને કહ્યું.
“તમે જોલાવો, વખતે જવાબ આપશે.”

લેલા—“તું પોતે કેમ નથી જોલાવતી ! લે તું પછુ શું યાદ કરીશ.” લેલાએ જોલાન સુતેલા પરોણા તરફ વળી કહેવા માંડ્યું “એ ઉઝરી પુરૂષ !” ક્યસના કાનમાં સાદ પહોંચતાં, આંખો ઉઘાડી તેણે જોયું કે સંખ્યાબંધ મુંદર બાળાઓ તેની પરોણાગતમાં ગુંથાએલી છે. તેણીએ ઉદાર મને પરોણાની સેવા જાળવવા આતુર છે. ક્યસનું મન ચાકરી કરતી બાળાઓ તરફ આખાર બતાવવા લક્ષ્યાયુ તેણે નિર્જળ સ્વરની તુટતી રેલ ચલાવતાં કહ્યું “તમારી ઉદાર પરોણા ગતના ઉપકાર અવર્ણ્ય છે. મારી સારવાર માટે તમને—જનતની કુરો સ્વર્ગની આસરાઓને આશ્રયી દર્શિતા બનાવી ખુદાએ મોકલ્યા છે.”

“ત્યારે હવે” લુગનાએ માથા બતાવતાં કહ્યું “થોડું ધણું ખાઈ લેશો તો નિર્જળતા અને કમ કઠિવતી ધટશે. અને તખીઅત મુધરશે.”

“જરાક થોભી જાઓ.” આહાર બધાં દેખાવે ક્યસે જવાબ આપ્યો.

સોઅદા—“ઠીક પછુ જરા ઉઠીને બેસો.”

“એટલી શક્તિ તો નથી પરંતુ તમારી ઇચ્છાનું અપમાન કરી શકાય નહીં.” ક્યસ બેઠો થયો અને લુગનાના હાથમાંથી પાંચો લેતાં બોલ્યો, “નાજુકે કામળા હાથને તકલીફ આપવામાં પાપ છે.”

ત્રીજા પહોરથી આગળ વધેલો દીવસ સંખ્યા ચવાની આતુરતામાં સુર્યને અસ્તા થયે મોકલી રહ્યો હતો. દીવસનો તાપ ઘટી ઘટી નાશ પામતો હતો. વાદીએ રાકનાં પક્ષીઓ પાસેના ઝાડો ઉપર ચોમેર ફરી ફરીને ચાકેલાં દારેલાં પાછાં આવતાં હતાં. વખડના ઝાડ ઉપર પોતાના માળામાં કલોલ કરી રહ્યાં હતાં. પહાડની તળેટીમાં આસરો લેનારાં જંગલી કણ્ઠુરો દીવસના મથ્નોથી ચાકેલાં દારેલાં આવી આવીને ઝાડની ઝાળો ઉપર બેસી ગુંજ ગુંજ વનવાસી અરખોને ધરક અને મહોળતના

સરોદ સંભળાવે છે. રેત તમે સંતાએલી થો જંતુઓ હવા ખાવા બહાર નીકળી પડ્યા હતા.

થો જોવા ઝેરી જંતુઓ શીતળ હવા લેવા માટી તળેથી બહાર નીકળ્યા છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ તેમને ઘેરીમારવાનો આનંદ આનંદ મેળવે છે. આકાશ ઉપર અંધારું થવા માંડ્યું હતું કે સામેથી ધુળ ઉડતી જણાઇ, બની કાળનાં ન્હાનાં બાળકો તંબુમાંથી બહાર નીકળી ખુસીમાં કૂદવા લાગ્યાં. તેઓ સમજતા હતા કળીલાના વીરપુરનો આવે છે. અતે ધુળ ચીરાઇ અને તેમાંથી સવારોની કુકડી આવતી દેખાઇ. બની અમીરના બળદમાંથી જરૂરીયાતની વસ્તુઓ લેવા પાછલા પહોરની થોડીક રાત ખુકી થયા હતા. સ્ત્રીઓ કંતેલું સુતર, ઉંટો પરથી ઉતરેલું ઉન અને કુંધ તથા પનીર લઇ બળદમાં બેસી આવરશક સ્ત્રીએ લેવા આ પ્રશ્ને ગમેલા હતા.

વખતને બેઠાં વારજ થી લાગે. તંબુઓ પાસે આવી સવારો થોડા ઉપરથી કુદી પડ્યા અને પોતાના તંબુઓમાં જઇ સ્ત્રીઓ અને બાળકોમાં મળી ગયા. એક બળવાન અને તનુરસ્ત સવાર-ગંબીરાઈ, દાનાઇ અને ઉઠારતા તેના કપાળ પર કેતરાએલી દેખાતી હતી-લુખનાના તંબુ પાસે આવી થોડા ઉપરથી ઉતર્યો. આવકાર આપવા બહાર નીકળી પડેલી બાળાઓ સાથે એક અભવ્ય પુરુષને જોઇ તેની મુદા ઉપર ક્રોધ અને અભવ્યની રેખાએ અધુસમજી દેખાવ દીધા. કપસની મુખાકૃતિ, શરીર અને વસ્ત્રોને બારીક નજરે તપાસવા લાગ્યો, લુખનાએ આમળ વધી થોડાની લગામ હાથમાં લીધી અને કહ્યું—“પીતાજી! ધન્ય ભાગ્ય કે આજે તરસને માર્યો એક મુસાફર આપણે મેળવી શક્યા. અમે ન મળ્યા હોત તે આજે મરીજ ગયો હોત.” લુખનાના શબ્દો તેણે કાન વાટે સમજ્યા, નજર કપસના માથામાં પડેલીજ હતી. તે બે ડમલા ચાલ્યો અને કપસની પાસે આવી પુછ્યું, “તમે કયા કળીલાના છો.”

“બની ઉઠરામાંથી છું.” કપસે ઉત્તર આપ્યો.

“બની ઉઠરા!” તે સવારે ઉતાવળમાં કહ્યું, “પરંતુ બની કાળના તંબુ અને ઉઠરા માટે ખુલ્લા નજ હોય!” થોડીક વાર તેણે પુછ્યું “અને તમારું નામ શું?”

“કપસ ખીન ઝરીઢ ખીન ચિનાઢ” કપસ સહેજ નિરાશ બન્યો હતો. ઉદાસી તેના ચહેરા ઉપર દેખાઈ છે તે પહેલાં તેણે કહ્યું “અને મારો કુળ સંબંધ બધું ખીન આપડે મનાત સાચે પશુ છે.” અભયબી બર્મા કર્ણ સ્વરે બોલવા માંડ્યું “ચમેતેવા દુઃખી, નીરાધાર અને દુઃખમાં ઢસાએલા ઉઝરીએને સામાન્ય રીતે બની કામળના અમકો માંથી કાઢીને મુકવામાં આવે છે ?”

સવાર—“બની કામળવાળા એવા નીર્દય અને દુરાચારી નથી હતાં તેમની બાળાઓ પશુ બની ઉઝરાએવી નથી !”

લુખના વચ્ચે બોલી “પીનાજી ! રણની સંખત ગરમીથી કાચર થયેલો આ પરીણા અતિ દીન સ્થિતિમાં આપણા તંબુ પાસે આવ્યો હતો. તંબુના દરવાજા આગળ ઉભો રહી, તેણે પાણી માંગ્યું હતાં, અણુ વિચારે પાણીથી બરેથી ડાલ્યો તેને આપી, દીવસોના તરસો ગાજી મુસાફર એકાદસે પાણી ચઢાવી ગયો. પાણી પીતાંજ એબાન ગયો. તે વખતથી એબાન પડેલો અત્યારે તમે આવ્યા તેની થોડીક પળ પહેલાં શુદ્ધિ માં આવ્યો.”

“એટા” તે સવારે લુખના તરફ જોઈ કહેવા માંડ્યું “તારી ઉદાસતા અને પરીણામત મારા આત્મિક સાચે માનમાં વધારો કરનારી છે. અને તેજ બની કામળનો ઉત્તમ ગુણ છે.” તે સવારે કપસ તરફ જોયું અને સહેજ હસતાં કહ્યું “તમારી મુખાકૃતિ અને બતાવે છે કે અરેજ તમે કોઈ કુળવાન છો, શુદ્ધ હૃદયના છો. તમારા જેવા કુળવાન પરીણા મેળવવા કું ધન્ય આગવ માનું છું અને અંતઃકરણથી તમારી પરીણામત કરવા માનું છું. અહસોસ છે કે અત્યાર સુધી તમારા ખાવાની કરી મોઢવણ કરવામાં આવી નથી.

કપસ—“અહસોસ ! મારો સામ્બલના સોળતી આદત કારક વડોળીયા અને તપેલા રણુનો બોમ બધ પડ્યા પછી ! તમારા જેવા ઉદાર પુરુષના પરીણા મેળવું માન મેળવી શક્યો છું ! રસ્તે ચાલતાં મારો તે બહાલો સોળતી રેતના ઉડેલા પહાડ તળે દગાધ, છવતો જુગર્મમાં દગાધ સદા માટે અને તમજ ગયો !”

“એ વળી ક્યારે !” સવારે અણુવા માંડ્યું.

“આળેજ” કપસે દુઃખી સ્વરે કહેવા માંડ્યું. “અહીંયાં આબ્યાની થોડી ધડીઓ અગાઉ તેની ઈચ્છા પઢાડ ઓડી રજુમાં જવાની નહોતી તેથી મને વધારે ખેદ થાય છે. મેતાના મ્હોંમાં હોવા છતાં પણ તરસ ઉપર તેણે કાણુ રાખ્યો હતો. હું જે સગર જાન્યો, આ અસંતોષમાં હું તેને પઢાડમાંથી ખેંચી લાવ્યો અને રેતના ઊંડતા કુંઝરો વચ્ચે ઉભો કર્યો. તે નકના રજુમાંથી જીવતા જોખમે જીવ જાવાની હતો. નીકળી આવ્યો. પરંતુ, એમહ ! માથા સોગલી સાબલજાની જીવનદોરી તુરેલી હતી તે ન બચ્યો ! અને નજ બચ્યો ! !”

“પરંતુ” સવાર દીઠાસો આપતાં બોલ્યો. “શોકની તે અસહ્ય વેદના ઉપર તમારો વિશ્વાસ શું કરી શકે તેમ છે. ખુદાપાક તેના ગુન્દા માફ કરી મુક્તિ આપશે. હું રજા લઈશ, મારે તમારી પુરી પરોણા મળ કરવી છે.”

“મારી પરોણા મળ કરનારું માન બધું નામ જાણવાની મારે ઈચ્છા રાખવી જોઈએ.” કપસે પુછ્યું.

“હું બની કાચબાને શોખ” તે સવારે જવાબ આપ્યો, “સરદાર હુબાળ હું. જે બાળાએ તમને પાણી પાઈ, તંબુમાં ચાકરી કરી તે મારી પુત્રી હુબના છે.”

“બેશક” કપસ બોલ્યો, “અરજ કબીલાના માથાળુ સરદારોનોજ તે આગેવાન ગુણ છે.”

હુબાળ ધરના કામ ધંધાની ચોઠવણ કરવા તંબુમાં ગયો અને હુબના પોતાના અજબમા પરોણાની સેવા ચાકરીમાં ગુમાવ.

પ્રકરણ ૨ જી.

વનવીરોની સેવા.

સંધ્યાના રણીયામણા સમયે જંગલમાં પડેલા બની કાચબા કબીલાના તંબુઓ હવે બ્લાન્ડેલસવ પૈરે ગાજી રહેલા હતા, મુસાફરીથી થોડેલા થોડા ચરવા માટે છોડી દેવામાં આવ્યા હતા, અને અરણ્ય બાજકો, રાતના ચોકી આવત કુતરાં સાથે રમતમાં પડેલા હોસતા હતા. વાદીએ આસકના મેદાનમાં ફેટલાક લોકો ખુલ્લી હવા લેવા આવી સાંજના સમયે મધુર પક્ષીઓની કોલ, કાગડાની, કાંવ, કાંવ અને ડાળીઓ ઉપર બેઠેલા કમ્પુતરોની ગટરજીંસાંબળતા હતા. તંબુની બહાર પ્રજ્વલીત અગ્નીના બકકામાં બોજન બનાવવાની જંગલમાં ગુલામોએ રમણીઓનાં દર્શન થઇ જતા હતાં.

જીવંત પ્રજ્વનો ગૌરવવાન સરદાર જરૂરીઆતોથી પરવારી પોતાની સ્ત્રી ખેલા પાસે આવી કહેવા લાગ્યો. “આપણા મહેમાનની પરોણા ગત માટે ચોઠવણ કરવી બેઠાએ.”

“હું પણ તમને પુછવાની હતી “ખેલાએ જવાબ આપ્યો “તમે કહો તેમ કરીએ”

હુબાબ—“આપુ પછતો અત્યારે જંગલમાં હશે, પણ તંબુ પાસેના બકરાંમાંથી લઇ આવું છું”

હુબાબ પાસેજીવંત અને સાંભલી રહી હતી. પીતાનો હથોથે થતાં હડી મારી ત્રણ બકરાં પકડી લાવી. હુબાબે તે હલાલ કર્યો, ખેલા હુબાબ અને પાડોશની સ્ત્રીઓએ ચામડું ગોરત સાથે કમ્પુ. તંબુની પાસે ચુલા સળગાવવામાં આવ્યા. પાસે રહેતા સ્ત્રી પુરોએ પણ દાવતમાં બેસાવ્યા. હુબાબે તેમની સાથે કપસની ઝોળખાણ કરાવી.

બોજન તકવાર થવા આવતાં પરોણા સાથે પાડોશીઓને બેસાડવામાં આવ્યા. હીન્દુસ્તાનની લગીઝ જેવીજ લગીઝ—મર્સાદ ત્યાં હતી નહીં. જે રમીઝને આવડે તે ખાદ્ય લેતા અને બીજા માટે વાત બેતા. “ખદીએ, અને નોશ કરમીઝએ, તનાવુલ કીએ” નો વાર્તાલાપ અહીં થ

ન હોતો. જેને મળતું તે ખાધ લેતા અને કોળીઆ ઉપાડવામાં ખુદાનો પાડ માનવા સાથે એક બીજાની હરીશ્વર કરતાં, ધર વાળા અને પરીણા વચ્ચે ભેદ ન હોતો. ભોજનમાં અમિયો પણ સાથેજ હતી અને આનંદી વાર્તાલાપમાં પોતાનો પુરતો ફાળો આપતી હતી.

કુખામે પોતાના કુળવાન પરીણાને કહ્યું “આ સાદા ભોજન પછી પનીયર અને શેટલા પણ તમ્યાર છે, ખુમરો છે અને સાંદણીનું દૂધ પણ આવી ગયું છે. અમારી સાંદણીનું દૂધ બધા કળીલામાં વખણાય છે”

કથસ—“તમારી પરીણા ગતનો આભારી છું” પણ પયમગ્ગર સાહેબની બહાલી ખોરાક અને નખી સાહેબને આવતી વસ્તુ પણ ધ્યાન બદાર રાખવી જોઈતી નહોતી”

ઉદાર કુખામે આપુરતાથી પુછ્યું “વળી તે શું !”

કથસ—“મને સુરીદ વધારે લાગે છે * તખી સાહેબે ઉત્તમ બતાવેલા ખોરાક તરફ રાખવાનું” મને માન છે.”

કુખાબની મજારત થતાં ખેલા તપેલી ધોધ લાવી અને ચોરતના સારા ખોટા સાથે પાણી નાખી તરત ચુલા ઉપર ચક્રવચમાં આવ્યા. ચોરત મળી જતાં કાઢી લેવામાં આવ્યું અને તેમાં શેટલાના ન્હાના ન્હાના કકડા કરી નાખવામાં આવ્યા. દાવતમાં એક વાર્તા કહેનાર હરમુખે પણ હોય. સુરીદ તમ્યાર ચવામાં થોડીકવાર લાગી પણ તેણે પોતાની મન રંજન કરનારી વાતોમાં બધાને લીન બનાવી રાખ્યા હતા. તેની વાતોમાં ભોજન પણ જુલો જવાતું હતું.

સુરીદ તેવાર થઈ અને મોટી કચરોટ બરી વચ્ચે ચુકવામાં આવી ચોમેરથી હાથ લાગ્યાયા અને પેટ બરેલાઓ પણ તેની દ્વંદ્વજતદાર ચાસણી લેવા લાગ્યા. કચરોટ ખાલી થઈ અને પરીણાને પાછો ખુશમીજન-આનંદી વાતોમાં ચુંચવામાં આવ્યો.

* સુરવા—રસામાં પકાવેલા શેટલા, પયમગ્ગર સાહેબને પણ આવતા હતા અને અરબસ્તાનમાં તે ઉત્તમ ખોરાક મળવામાં આવતો હતો. પયમગ્ગર સાહેબે કહ્યું છે કે જેવી રીતે આવશ્યક અમિયોમાં સર્વોત્તમ છે તેવી રીતે ખોરાકમાં સુરીદ ઉત્તમ છે.

દાવત હવે ખજાસ થઇ હતી. અને કપસે મહેમાની કરનાર ઉદાર પુરુષ પાસે જવા માટે રજા માગવાની જરૂર હતી.

દુન્યાના ખીજ દેશો પ્રમાણે અરબોમાં અને ખાસ કરીને જંગલોમાં રહેતા આરબમાં પરોણાએ રાત્રે રહેવાનો રીવાજ નહોતો. રાત રહેવા માટે નહિ પણ મુસાફરે ખીજ પગલ તરફ ઉપડી જવાના યતન માટે હતી. કપસને આ વહી એટલું પસંદ પડ્યું હતું કે કેમે કરી ઉઠવાનું કે આગળ પાછાનું તેનું મન થતું નહતું. વખતો વખતે તેણે ઉઠવા અને રજા માગવા વિચાર કર્યો પરંતુ બની કાળના આકર્ષણે તેને અટકાવ્યો.

કપસના આકર્ષણનું કારણ પરોણાગત, ખુશ મીઠાજ મીઠાસ કે મશકરી ભરી મીઠી વાતોમાં નહોતું, પરંતુ સુંદર લુખનાની મોઢની તેને તેમ કરતાં અટકાવતી હતી. લુખના ચંદ્ર મુખનો તે ચક્રાર બન્યો હતો. તે બની ઉઝરામાંથી હતો, અને બની ઉઝરામાં પ્રેમની લાંછન નહોતી. તેમના જવાનો અને કવિઓની તે એક પ્રચલિત રીત હતી એટલુંજ નહીં પણ આશપીને તેઓ આદર્શ જીવનનો હેતુ મણી મગરૂરી માનતા હતા. પરંતુ અહીંયાં બહુ પ્રતી કુળજ હતું. લુખના બની ઉઝરાના કપીલામાં નહોતી અને બની કબજ વાળા ઉઝરીઓની ત્રેય વર્તણૂકને દલકરી મણતા હતા. અને અચારેજ બની ઉઝરાની તે વર્તણૂકને ટીકાઓ સાથે ધીકારવામાં આવી હતી. અનેક મુશ્કેલીઓ અને બધ વચ્ચે કપસ ઉપર ભરૂંસો મુકવામાં આવેલો હોવાથી લુખનાને જુલ્મી જવા તે પ્રથમ કરતો હતો. પરંતુ તેમ કરવા તેના અધીકારમાં નહોતું. તેને એવો ખાસ થતો કે પ્રેમાળ લુખના તેના પડખામાં બેસી, હાવ ભાવ અને નાજનખરા કરી અંતરમાં અગ્નિ સગમાવી રહી હતી. અખ્યાલ જુલ્મી જવા તે પાસેના રેતના બરકજેવા દેખાતા રજુ તરફ એતો—તતજ તેની નજર પસડી આઘ આકાશ તરફ જતી તેજસ્વી ચંદ્રમાની ચારે દિશાએ ફરતી તારાના ગુંજામાં ગુંચવાઇ લુખનાની મુખચંદ્રમાં પોતાની ગુંચવણોનો ઉકેલ કરતી. તેણી સામેજ કહાણી કહેનારની વાતો સાંભળવામાં મગ્ન હતી. અદ્વય શક્તિવાળો નહીં દેખાતો હિરસ્તો તેના કાનમાં કહેતો કે “જુઓ ! તે ચંદ્રમુખી દીલરખાની પ્રતીમા આગળ ચંદ્રમાનું તેજ પણ આંખું પડી ગયું છે.” છતાં તેણી સમજી શકતી નહીં. વિચારવેલમાં ગુંચવેલો કપસ કહાણી કહેનારની હારમાળામાં પોતાનું મન પરોવતો છતાં

અંતરમાં લાગેલી અગ્નિ તેજા વિષાસને મેલના દોરકમાં યુગ્મચી ફરી ફરી લુખના તરફ જાય છે. છરક-મેલનો મોરખ ધધે તેને ફેરવી ફેરવી લુખનામાં જ લાવી ચુકે. વિચારો જુલમુલમલા લાંબો પંથ કાપી જવાની ત્યાં લુખનાના અટકામમાં જ ઉભો કરતી, ત્યારે તે વ્યાકુળ અને ચિન્તાતુર દેખાતો.

ચઢતી અને ઉતરતી મનની પ્રગતીઓથી કંઠાળી તેણે અંતરનાદ વાટે અંતરાત્માને કહેવા માંડ્યું “ હવે શું કરવું ! આ કપીલામાં આવતાં હું પોતાને ભાગ્યશાળી મણ્યતો હતો પણ હવે જ જણાયું કે હું હતભાગી હતો. હા ! લુખના બની ઉઠરામાં કેમ ન આવતરી. હું નિર્ભય બની તેની સામે પ્રેમાળ કાળ્ય કલાપતો. પરંતુ તેણીએ એવા કપીલામાં જન્મ લીધો છે જેઓ કવિતામાં અવગુણ—એળજ નહીં પણ અપમાનકારક મણે છે ! અંતર ! હીલુભોગી અને કમનસીબ અંતર ! મુખ અને ઉદત અંતર ! બની કામળની મનદર મોહીનીના પ્રેમ પાસમાં જ પડવું હતું ! દુન્યામાં કોઇ ખીજ મોહની પ્રેમદા નહોતી. અહિંસા લુખનાએ મને ક્યાંવતો ન રાખ્યો ! ”

કપસ પોતાની પ્રેમ તરંગોમાં લીન હતો. વાત કહેનારે કોઇ એવો લતીફ કહ્યો કે બધા હસી પડ્યા પરંતુ કપસ ખીજ દુન્યામાં હતો. તેને ખબર નહોતી કે શું થયું અને મજલસ ખડખડ, કેમ હસી પડી. વિચારોમાં બેભાન બનેલા કપસને કુબાળે ખરખરો. તેણે કપસની ઉદાસીનતાનું કારણ જણવાની ઇચ્છાએ પ્રુછ્યું—

“ કપસ ! કહાણીની વાતો તમને ન ગમતી હોય તો બંધ કરાવીએ. ”

“ નહીં ! નહીં ! ” કપસ બોલી પડ્યો “ ચાલવ : દયો. ”

“ ત્યારે તમને કંઇ ચિંતાએ ઘેરો છે. ” કુબાળે પ્રુછ્યું.

“ કંઇ નહિ ” કપસે જવાબ દેતાં કહ્યું “ મારાં દુઃખો અને કમનસીબીનાં કષ્ટો ઉપર વિચાર કરતો હતો. ”

લુખના વચ્ચે બોલી ઉઠી “ ત્યારે તો તમે તમારા સંકટોનું આખ્યાન વાંચવા મડિા તો તેમાં વધારે આનંદ પડશે. શું તમે સંભળાવી શકો છો.

“ મારી આપવીતી ! ” કપસે ગજરાઇ ઉત્તર આપ્યો. “ તેમાં તમને કશી મોજ મળવાની નથી. હવે સાંભળો, ઘેરથી નીકળ્યો, અરણ્યસ્થાનમાં

રણમાં આપો, સુરજની ચરમી અને હુનું સંકટ વેઠું અને ધન્ય ભાગ્ય કે તમારા જેવા ઉદારનો આશરો મેળવી શક્યો.” વાતો કહેનાર તરફ જોઈ કપસે કહ્યું “તમે તમારી કહાણી ચલાવો; હું ઉત્સાહથી સાંભળું છું” અને મોજ મેળવું છું.

વાતો કરનારાઓ કહાણી ચલાવી અને એ ચાર વાક્ય સાંભળ્યા પછી કપસ વિચાર વમળના સમુદ્રમાં ચોચાં ખાવા લાગ્યો. તેણે મનમાં કહેવા માંડ્યું. “મારે અંતર વેદના સમાવવી જોઈએ. સદ્ગુણીય બનવું જોઈએ; પરંતુ અધસોસ તે બનેજ કેમ? પ્રેમ અને સંતોષ; એ શું બનવા કાળ છે? ગમે તે થાય પરંતુ હવે મારે રજા લઈ અહીંથી—આ લોકોમાંથી જવું જોઈએ. પરંતુ ક્યાં જાઉં? પ્રેમ શરી તપ્ત ક્યાં જઈ શકું તેમ છે? અધસોસ! કમનસીબી.

હાં લડી આંખ જહાં અપના ગુજારાહી નહી.

(જ્યાં પહોંચ્યું અશક્ય છે ત્યાં જઈને કામચુકારી આંખે વસ ક્યાં બની કાઅખમાં આપણું વળે નહી. વળી જો પ્રેમની કોઈ વાત મ્હોંમાંથી નીકળી ગઈ અથવા પ્રેમનો ભેદ ખુલ્લો પડ્યો તો આખી જીંદગી નિરાશામાં જીતવાની. ગમે તે થાય છતાં મારે હવે જવું જોઈએ. અહીં ચાંચી નીકળ્યા પછી કાળની ખીજ લટના અને સંસારનું નુતન ચિત્ર જોવા પછી, અત્યારના વિચારો અને અહીંની ધન્યતાઓ જુદી પશુ શકાય. પરંતુ નહી, હુબના જુલાય તેવી નથી. તેની વ્હાલી સુખસુદા, છખીલી છખી, ચતુર કામિનીની અંચળ ચાલ, તેની ખીલતી ચોવન કળી, તેનાં ચરમાળ પશુ કાતીલ નયન, તેના ચોરા પશુ ગુલાખી ગાલ, અંદ્રમાને લગ્નવનાર તેનું શીતળ તેજ, નાગણને ઈર્ષા ઉપગવનારા કાળાકેશ, અંતરમાંથી અજગા થવા કહ્યું જ નહી પશુ અશક્ય છે. છતાં પશુ હવે અહીંની મારી હાજરી અલ્પીતજ કહેવાય. પોતે જ નહી જાઉં તો અપમાન વેઠી ઉઠવું પડશે.”

આવા અસ્ત વસ્ત, સાતુકુળ અને પ્રતિકુળ વિચારોમાં ગાંઠો બને લેો આશક અશકયા શક્ય રવખાં જોતો જોતો, ઝેરી વીંછીના ડંખથી જોલાન સુતેલો વરેમાણું ઝંખડી પડતો હોય તેમ, વિચારોમાં મસ્ત બનેલો આપણો મદન રજા લઈ ચાલ્યા જવાના નિર્ણય સાથે ઝંખડી પડ્યો પ્રેમ

જગતની લીલા ત્યજી મીઠાસના સોજતીઓમાં આવતાં બોલ્યો. “રાત પછી વીતી ગઈ છે. હવે જવું બેઠ્યો.”

“અત્યારે અને વળી એકલા !” હુબનાએ પરોણાને કહેવા માંડ્યું.

“ઉનાળાના ઉષ્ણ દીવસોમાં રાત્રે મુસાફરી કરવી જો કે આ બધા નકે નકેનો સ્વાદ અપ્પાડનારા અરબસ્તાનના રજુમાં અનુકૂળ છે, છતાં તમે એકલા છો એનોએ વિચાર તો કરો. મુસાફરીમાં કોઈ તમારી સાથે નથી, રસ્તો જાણ્યો નથી, વનનો જંગલી ચોર રીંછ અને ખીવાખાનનો રાજ સિંહ એમેર રાતના અધારામાં ફરતા હશે.”

“તમારી માથાળું પરોણાગતનો આભારી છું” કયસે રજા માંગતાં બોલવા માંડ્યું.” આ મીઠાસમા મેળવેલી મોજ અને થયેલો આનંદ મરણુ બહી સુધી વીસરાય તેવો નથી. બની કાચબની પરોણાગત મેળવવાની હજી સદાકાળ મારા અંતરમાં રહેશે. પરંતુ મને જવાની ઉતાવળ છે. મને હવે રજા આપો એમાંજ માફ કીત છે.”

હુબાબ—“બની કાચબના તંબુઓ તમારી પરોણાગત માટે ખુલ્લાજ જોશે. હું જો કે તમને અટકાવી શકતો નથી છતાં મને અફસોસ થાય છે કે તમે એકલા અને એકલવાયા છો. રસ્તો જતાવનારો પણ તમે મેળવી શક્યા નથી.”

કયસ—“રસ્તા સંજંધી તો બધી ખરી જાણુ તમારી પાસેથી મેળવી શકીશ અને તે પછી આકાશના તારા મારી રાહબરી કરશે.”

હુબાબ—“અહીંથી ઉત્તર દિશામાં એ દિવસના પંથે બની આમી-રતું તળાવ છે.”

“અને મારે પણ” કયસ વચ્ચેજ બોલ્યો. “ઉત્તર દિશામાંજ જવું છે. જુઓ પેલો હુબાબ કુવનો સામે દેખાય છે. બસ હું તે તરફજ ચાલ્યો જમણ.”

હુબાબ—“પરંતુ સાથેજ તમારે ખીજ તારાની મદદનુંએ કામ પડશે જો અહીંથી કુવ તરફ સીધાજ તમે ચાલ્યા જશો તો કાલે પરદેશી મુસાફરોની આવજત—પરોણાગતમાં પ્રખ્યાત બની લખમના તંબુ અને ખોલ અને હુમલ પર્વતની તળેટીમાં મેળવી શકશો. દીવસ ત્યાં પુરો

કરી રાત્રે શોઆરાયે અમાનીયા (એક તારાનું નામ છે) ની મદદ લઈ તેની પાછળ પાછળ જશે તો બન્ને પહાડોની વચ્ચેથી નીકળતો માર્ગ વટાવ્યા પછી વાઢી ઉરસામાં પહોંચશે. એક સતમાં આ પહાડી વાસ તમે વટાવી જશો ત્યારે બીજા પરાદીવામાં તમને બની આમીરનું તળાવ દેખાશે.”

“પીતાજી” હુબનાએ કહેવા માંડ્યું “ત્યાંથીજ તો આપણે પાણી લાવીએ છીએ અને પ્રત્યેક પાક્તક જુસ્માએ અધીકાંશ આપણે ત્યાં જઈએ છીએ ને ?”

“બસ, ત્યારે તો રહેલાઈથી સીધા ત્યાંજ પહોંચી જઇશ” ઉમા થતાંજ કપસે ઉપકાર માન્યો અને વિદાય થતાં બોલ્યો ઉઠાર પરા-જ્યાગત કરનાર હ્યો ખુદ દારીઝ! મુસાફરો તરફ માયા જતાવવાનો બદલો ખુદાજ આપશે.” હુબનાને મળે મળતાં કપસે કહ્યું “રહેતી છ’દગી સુંધી તમારી પરાજ્યાગત ચાલ રહેશે. કદાચ તમે બની ઉઠાર તરફથી નીકળશો તો તેમને તમારા ઉપકારોમાં દબાએલા અને તમારી ચાકરી માટે તેમના દરવાજા ખુલ્લાજ બેશે.”

કપસ હવે એક પછી એક બધાને મળી રજા લેવા લાગ્યો. છેવટમાં તે હુબના પાસે આવ્યો અને વ્હાલા પરાજ્યાથી વીખુટી પડતી વેદનામાં ઉદાસ ઉભેલી હુબનાને કહ્યું.

“હુબના ! વનમાં વસતી અપ્સરાઓની તમે મહારાણી છે. તમારા ઉઠાર કરમળે મારા જીવનની રક્ષા કરી છે. તમે જો અને ન મળ્યાં હોત તો અત્યારથી મલ્લો વખત પહેલાં રૈતાળ રજુના ધીંગતા અંગારામાં માફ શરીર બળીને રાખ બન્યું હોત. હું મને ત્યાં હોજી પંજું તમે ખચીત જાણ્યો, તે જુલશે નહિ કે આ જીવન હુબનાએ આપેલું છે. અને તે માત્ર તમારી આજ્ઞામાંજ જીવે છે.” કપસે છેલ્લી પ્રાર્થના માટે હાથ ઉઠાવ્યા તેના શુદ્ધ અને નિર્મળ અંતઃ કરણે પ્રાર્થના કરી “પરમાત્મા પ્રેમાળ મદનને આ મોહની સુર્તિઓ અને મનહર જાનીઓનાં ફરી પંજુ દર્શન કરાવજે !” પુરપો સાચે હાથ મેળવી કપસ પોતાના જિંટ પાસે આવ્યો. બની કાબજની કીઓએ જિંટને ખવાડી પીવાડી મુસાફર માટે તઈવાર રાખ્યો હતો. આઠ્ઠા દીવસમાં તેને મળેલી રાહત જમણી

મુસાફરીનું જોમ તેમાં રેડી શકી હતી. પોતાનો સામાન ઉંટ ઉપર મુકી, સવાર થઇ ઉત્તર દીશાએ ચાલવા માંડ્યું. વાદીએ અરાકની સીમા દુખાવ્યા, ખેડા અને લુગના સાથે થોડાક માણસો તેને વળાવવા ગયા. સરહદ ઉપર બધાને વીદાય કરી એકલો કયસ ! અગ્નિપર્યો કયસ સદ્દારની મુસાફરી કાપવા પહોંચી તળેટીમાં આગળ વધ્યો. મેદાનમાં આવી ઉંટનું મોં ફુલ તરફ કરી રાસ છુટી મુકી દુદા—ઉંટની અરમ રાગણીમાં રચાયેલી કવિતા ગાવા લાગ્યો. ઉંટ મન પસંદ રાગણી સાંભળી ઉતાવળે ચાલવા માંડ્યો.

પ્રકરણ ત્રીજું.

નિરાશ પ્રેમી

રાત્રિના જો ભાગ વધી ગયા. એક ભાગ ખાઈ છે. હવે શીનળ પવન હતો. શરદી સાથનો પવન શાંતિ ભરી રાત્રીમાં અતિ આનંદી લાગતો હતો. હવે તાપમાં તપેલી રજુની રેતીનો પ્રાણુદર પવન નહોતો. દીવસ આખાની ધીંગતી જુમાતાને ટાઢીપાડી શાંત કરવા, કુદરતે શરદાયુનો સંચાર કર્યો ત્યાં થકેલા પકેલા વટેમારુઓ દીવસ આખાની થાક અને તાપમાં તપેલા શરીરને શાંત કરી આગળ વધવાનું સાહસ કરવા ઉશ્કેરતો. મુસાફરોની રાહબરીમાં આકાશી તારા દસી દસી વાટ જોઈ રહ્યા છે. કોઈ કોઈ રથને વિશાળ ઝાંડ કે કોતરમાં બેઠેલો જંગલ ગિયાબાનનો ચોક્કીદાર ધુવડ, એકાએક બમાનક નાદ સાથે પોતાની ઉપસ્થિતિની ખબર આપે છે.

કુદરતની લીલાનું અવલોકન કરતો, કાઠીમાં જુલોતો, પ્રેમાળ કાવ્યો લલકારતો કયસ ચાલ્યો જતો હતો. પ્રેમ ત્રિયોગનું હુદાનું સંગીત કયસના આત્માને આનંદ આપી ઉંટને ઉતાવળીયા બનવાનું સાહસ સૂચવતું. એકાએક મનમાં આવેલા તરંગે તેને સંગીત ગાતો અટકાવ્યો. બીજી દાયે તે પ્રેમ જગતમાં હતો. પ્રેમ પ્રતિમાને વીચાર તરંગની આંખોએ જોઈ અને તે બખડ્યો.

“જની કાઝખના કખીલામાંથી સલામત આવ્યો, એજ ધણું સાઈં થયું. પરંતુ સણુરી ક્યાં! લુખના! એ પવિત્ર લુખના!! તારા જેવી પત્રીત્ર ખાળાએ પરદામાં રહેવું હતું. પરદેશી અને પરનાતીલાથી તો તારે અવશ્યજ પરદો રાખવો જોઈએ. અરે! ફરી, બેઘડક, વળી મારી સામે તું કેમ આવી? નહી, તું નથી જાણતી કે મારી આંખો તને કેવી નીબટાએ જોઈ રહી છે! લુખના! મારો શો દોષ. હું તો પ્રયત્ન નહી, સાદસ, કરી રહ્યો છું કે તારો ખ્યાલ-તાઈં સ્મરણ અંતરમાંથી કાઢી નાંખું. બજાબેરીએ બીજી તરફ મોકલું છું, પણ નહી, તે નથી માનતો અને ફરી ફરીને તારીજ તરફ આવે છે.”

પ્રેમ જગતના સ્વપ્નાસ લુખની ચીચીયારીએ તેને જાળળી જગતમાં આપ્યો. બેચાર કડીએ ગાયો અને પાછો સુપચાપ. બીજી પળે નિરાશાનો નિર્વાસ નાંખ્યો અને અંતર વેદનાનો ઉમળકો બહાર લાવ્યો. તે મન સાથે નખડ્યો “પરંતુ હવે થશે શું? હતભાગી ઉંધ પણ આવતી નથી જેમ જેમ ઉંટની ગતી મને બની કાઝખથી દુર કરે છે તેમ તેમ અંત રતી ગતી મને બની કાઝખ તરફ ધસડી રહી છે. અંતર! જકડી બાળક છે! મમે તેટલું વારો પણ છુટયું અને ત્યાંજ. કંઈ ઉપાય હશે કે? લુખના સાથે લગન થવાં શક્ય છે! પરંતુ આવતર માને કેમ! તેમની મરજી કખીલામાં પરજાવવાની છે. ત્યારે મને લુખના વગર જગતમાં કશું જાણાવુંજ નથી. જ્યાં જોઉં ત્યાં લુખનાજ દેખાય છે.”

તે એકજ વિચારોના વમળમાં રાત પુરી ગઈ. જગત દર્શને આતુર બનેલી રહવારે સણુરીની સહનતા ત્યજી. કપસની આંખોએ તેને પર્વતની તળટીમાં જોયો. પરીહીયાના મરઘાની નોબતે તેના કાનેને ખબર આપી કે બની લખમની રહવાર પાસે છે. કાઠા ઉપર પડેલું કપસનું માથું ઉંચકાયું. ને પોકરી ઉઠ્યો “અરે! રહવાર! આટલી જલદી વાણું વાણું?! જમત કહે છે કે વિયોગની રાત લાંબી હોય છે અને કેમે કરી પુરી થતી નથી! પણ મારી રાત વિયોગ રાત્રી હતીજ ક્યાં! આખી રાત તો લુખના મારી સામે જ હતી. તેની પ્રેમ ભરી આંખો મને જોઈ રહી હતી. તેની તેજમય કાંતિના ચમત્કાર મારા આનંદની સમા વટાવી રહ્યા હતા. તેણી બોલતી અને હું સાંભળતો! આ વિયોગ હતો! પુરી થઈ, પ્રેમ મીલાનની પ્રખર રાત્રી હતી અને તેથીજ ઉતાવળી થઈ ગઈ. કાંતી તેની વાતોથી અને

આંખો તેના દર્શનથી તૂટ પડ્યું નયના અને તેણી ચાલી મધ ! જીઓ ખોલ અને કુમલાના બન્ને પર્વતો દેખાય છે. લુખનાના પીતાએ રહવારે પહોંચવાની ખબર આપી હતી, આ હશે બની લખમના તંબુ આવ્યા. એ કમનસીબ પર્વત ! જરાતો તારે વેગળા રહેવું હતું કે મારી પ્રેમરાત્રી આટલી જલદી નાશ પામતી નહીં ! બની લખમ ! તમે બની કાચબીથી આટલી નજીક કેમ પડ્યા ? શું હતું યોદ્ધા દુર તમને જગ્યા ન હોતી ? તમારા નજીકના પાડોશ પર મને રરક અને અંતકરણમાં હરીદાષ્ટની આગ લાગે છે. કાશ ! હાં કું ઉઝરીની જગ્યાએ લખમી થયો હોત તો સદા તમારામાં જ રહી શકતો. તમે પાસે છો એટલું જ નહીં પણ પ્રત્યેક પક્ષ પછી પ્રેમ પ્રતિજ્ઞાનાં દર્શન કરી શકે છે. આહ ! તેણી બની આમીરના તળાવે પાણી ભરવા જતાં તમારે ત્યાં એક દીવસ રહેતી રશે. તમે ભાગ્યશાળી છો, પ્રેમ નગરમાં નથી પણ પ્રેમી વાટે આવશ્ય છે. જે દિશામાંથી બની કાચબની હવા જતી હોય તે દિશા ઉપર મને તો ઇર્ષ્યા થાય છે, ત્યારે તમારી તો વિશ્વાદળ શી ? પરંતુ ઇર્ષ્યાની આંખોમાં વ્હાલનું નુર સીન્ધી કું મને જોઇશ. આ ભાગ્યશાળી આંખોને લુખનાની પ્રતિમાને પ્રેમ દંડીએ જોવાનું આવકાર દાયક માન મળેલું છે.”

સુર્ય દેવતા દર્શન આપે તે અગાઉ ક્યસે પોતાને બની લખમના તંબુએ પાસે જોયો. ઉઠથી ઉતરી નહાલની રાસ જાવળતી ડાળીએ બાંધી તંબુ તરફ વળે તે અગાઉ બાંધીએ અઝાન માટે આમત્રણ કયું અઝાનને જવાબ આપતો મસજીદે ગયો. નમાજની બંદગી પુરી થઇ. લોકોને મળ્યો. ક્યસના કુળ અને કમીલાને જણ્યા પછી બની લખમી પરીણાને એક રહેવાનું આમત્રણ આપ્યું. તે સરદારનો મેમાન થયો. સુરજ નીકળતાં ખજુર સાથે દુધથી ભરેલો વાટકો આવ્યો. મધ રાતની પરીણામતની વાદ સાથે ખુદાના શુંકરાના પછી, નાસતાથી પરચાઈ,

લખમી સરદારની ઉદાર અર્ધાંજનાએ પેશાના પતિને પુછ્યું

“અબુ આમીર ! અમારા પરીણા તરફ તમારી વર્તણૂંક સારી વખાણવા લાયક નથી. પરમાં પડેલું માંખણ કેમ ન આપ્યું ? જવના તાજ રોટલા તાંબાર કરવાનો વખત પણ આપ્યો નહિ.”

“યા, ઉંમરુદલાહ !” ક્યસે તરત નમ્ર ઉત્તર આપ્યો “હું કંઈ

તલન જુખ્યો નથી. જની કાચખની પોશ્યાગતમાં એટલું ખાધું છે કે સાંજ સુધી જુખ લાગશે નહિ.”

“ત્યારે તો ઠીક” સરદારની બાનુએ કહ્યું. “સાંજ સુધી બકરાનું ધણે ખાવીજ પહોંચશે.”

અમ્મુ અમીર—“જની કાચખ જેવી પોશ્યા ચાકરી અમારાથી નહીજ થાય પરંતુ અમારા પડાવનો ખુસાફર જુખ્યો તો નહીંજ જાય.”

“ધન્ય છે!” કયસે ઉપકાર માન્યો “વનમાં વરતા અરખો ઉદાર અને વીરતો હોયજ!”

અમ્મુ અમીર—“અમારામાં ઉદારતા ક્યાં, હવે રહી વીરતા, તેમાં પણ ઈરાક અને મીસરના બેવફા બળવાખોરોએ મદીના મુનવરની મહાદા ઉપરના કુમલા સાથે ખલાશાએ રસુલિલ્લાહને શહીદ કરી બેબ અને બટ્ટો લગાવ્યો છે. અમારી આવકના મદાર જેઠાદ ઉપર હતો. અમીરલ મુમેનીન ઉમર શાફકના વખતમાં રોમનો સાથે થયેલા જેઠાદમાં અમે સારી ખ્યાતિ મેળવી હતી. સાથેજ ધનનો પણ ઠીક સંગ્રહ થયો હતો. મારો જવાન પુત્ર અને બાપ સીરીયામાં શહીદ થયાં છતાં અમારા ઉત્સાહમાં બેવફાં જીવન આવધું હતું. જાંદગી અને મોત બન્ને લાભ અને આનંદની વસ્તુઓ હતી પરંતુ હવે જેઠાદ બંધ થયો અને બળવા ફાટી નીકળ્યા. અંદર અંદરના મતભેદ અને બળવા સમાવવાનાં કામોથી હજરત અલી (૨૦) મે પરવારનાતા નથી ત્યારે જેઠાદનો કુકમ કેવી રીતે આપી શકે! ખુદાજ જાણનાર છે કે જેઠાદ બંધ થયો ત્યારથી ફરીફાટમાં અમને ઘેરી લીધા છે.”

“બેશક” કયસે કહ્યું. “આજનો વખત અરબ પ્રજા માટે સારો તો નથીજ.”

અમ્મુ અમીર—“તમે તો જાણતાજ હશે કે હુદ માર અને ખુના મરકી અરબોનો ધંધો હતો અને તેજ તેમની આજી વિકાનાં સાધન હતાં. સાથેજ મુખાં અરબ કખીલા આપસમાં લડી મરતાં અને સજા નિર્ભજ લીલાની રમતમાં ખાલખાલ પણ થતા. પરંતુ હજરત રસુલિલ્લાહે આપણમાં જન્મી તે આપણને હરામ અને તે પ્રગતિને શુલ્કમાદ કહ્યો આજીવિકાના સાધનો માટે જેઠાદનો નવો માર્ગ સુચવ્યો ત્યારે આપસની

ખુનરેજી મુક્રી અમારી તરવારોએ કુન્ધાના બીજા દેશો તરફ જોયું. તે પ્રગતિ ચાલતી રહી ત્યાં સુધી સુખ મેળવ્યું અને આખાદ બન્ધા પરંતુ હવે વખત તદન ઉસટો છે. માર ધાડ અને જીલમ ખુદાના કુકમ સામે ઉદ્ધતાઇ છે. બીજો જિધમ નથી. જનવરો પરતી અમારી પાસે જમીન નથી. જેહાદ રહ્યો નથી, હવે અમારે કરવું શું જોજ સવાલ ચરચાઈ રહ્યો છે.”

“એશક, વખત ધણો બારીક છે.” કયસે ઉત્તર આપ્યો.

“વળી હવે તો” અણુ આમીરે આગળ ચલાવવા માંડ્યું. અરબ દેશનાં માન મર્યાદા પણ ઘટતાં જાય છે. હીજરત પછી—મકકા શરીફ છોડ્યા પછી—પયગમ્બર સાહેબે ધર્મ અને સત્તાનું પાટનગર મદીના મુનવ્વરને બનાવ્યું હતું. છેલ્લા ત્રણે બલીદાએ પયગમ્બર (સ.) સાહેબનો આશરો છોડ્યો નહોતો. તેમની આશીર્વાદી અમે પણ સુંખી હતા. સાથેજ મોટી મોટી ઇસ્લામી પણ હતી. પરંતુ દયા અને દિશા બંને પ્રતિકુલ છે. પવિત્ર અરબ જુમીનો તિરસ્કાર કરી હઝરત અલી (ર.) એ પયગમ્બર ખુદા (સ.) નું પાડોશ મુક્રી, કુદાને પાટનગર બનાવ્યું છે, કીસરાના દેશનો પાડોશ શોધ્યો છે. અમીર માવીયાએ ઉદ્ધત બની દમીરકમાં પોતાનું જીવન રાજ્ય સ્થાપવા માંડ્યું છે. આ સ્થિતિ શું બતાવે છે. પવિત્ર મધકા હરમેનની માન મરજાદ રહી કે ગઇ !”

અણુ ઇસ્લામીએ કરાવવામાં આવતા ઇતિહાસીક અવલોકનમાં કયસનું મન પેરાવાતુ નહોતું. તેને રાજદવારી રાગણીમાં રસ પડતો નહોતો. બે પરવાશથી તે બોલ્યો.

“પરંતુ ઉદારતાને ધન દોલત સાથે કશો સબંધ નથી. દ્રવ્ય રહિત દરિદ્ર હોય છતાં મન ઉદાર રાખે તેજ ખરો ઉદાર છે.”

“એશક” અણુ આમીરે કહેવા માંડ્યું. “એવો ગુણ મારી સ્ત્રી ઉજમે આમીરમાં છે. મને તેવા નુકસાનના બોલે તેણી ગરીબની મદદે પહોંચવામાં પાછી પડતી નથી. હું ખરું કહું છું કે જોટલો હું ઉદાર નથી.”

“એમાં શું !” કયસે અણુ આમીરની પ્રશ્નસા કરતાં કહ્યું. ધર માત્રમાં બે ગુણ હોવા જોઈએ. શુરાતન અને ઉદારતા. અણુ આમીર શુરવીર છે ત્યારે ઉજમે આમીર જિદાર છે. આવી શ્રી બહેનચલા બંને સદગુણો બની સંખીમના સરદારના તંબુમાં એકત્ર થાય છે.”

“પ્રુદાના સમ છે” અથુ આગીર હસી પડયા, “તમે કદાચ કવિહસી”
સદબાગ્યે!” કયસ જવાબ આપતાં કહયું “હું એક કવિજ છું.”

“તમે કવિ છો? અજ્ઞાનમાં અથુ આગીરે પુછયું અને કખીલા
ના એકત્ર થયેલા માણસો તરફ જોઇ કહયું આપણો પરાણો કવિ છે”
અથુ આગીરને સાંભળી બની લખીમના બધા માણસો કેયસની ચોમેર
એકત્ર થઇ ઘેરી લીધો. આનંદના ઉત્સાહમાં તેઓ બોલી ઉઠયા “ક’ઈક
સ્વચ્છ ઉદ્ગારો સંભળાવો, બની લખીમનાં ધન્ય બાગ્ય કે આજે તેઓ
એક અરબ કવિને પોતાનો પરાણો જોઈ રહયા છે.”

પ્રથમ તો કયસ પોતાની કવિતાઓ સંભળાવવા અચકાયો પરંતુ
લોકોની ઉપરા સાપરી માગણીઓથી તેને બે કડીઓ કહેવાની ફરજ
પાડી—તેણે કરણ સ્વરે કરણ રસીક હૃદયનો બાવ બહાર પાડ્યો.

(જે બેડ ખાંપણ કાઢવાની હજી હોય તો પુણીમાં ચંદ્રમાની
સરખામણીમાં શુક; શુકલ પક્ષની ચાંદળી રાતની ઉપમાં આપવામાં એજ
તેના માટે અદર્શ છે.

(હજાર મહીના ઉપર શબ્દે કદરને જે પ્રમાણે વડ પાણુ છે તેજ રીતે
લુખના મનુષ્યોમાં આત્મપદ ધરાવે છે.)

અથુ આગીર—“ગિર વાણીમાં ક’ઈ કહેલું સંભળાવો તો વધુ
ઉપકાર થશે!”

કયસ—“અમે તો ઉઝરી કવિ છીએ, પ્રેમમાંથીજ વખત નથી મળતો.

અથુ આગીર સમજ્યે પોતાના કખીલાની લુખના નામની કોઇ સ્ત્રી
ના પ્રેમમાં પડ્યો છે. તે પુછયું તમારી કખીલાની લુખના ઘણી સુંદર હશે.”

અથુ આગીરના છેલ્લા શબ્દોએ કયસ ઉપર બારે અસર કરી
છરકના જોગમાં તે દીવાના પેઢે બોલી ઉઠ્યો “પ્રુદાજ માત્ર જાણે છે કે
તે અમારા કખીલામાં છે કે ખીજમાં. પરંતુ તમે ખચ્ચોત માનજે કે
પરદો ઉઠાવતાં ટોળા બધા લોકો તેના ચર્ચા તથા નમનમાં ઉંધા પડેલા જણાય”

“અલ હમદો લિલ્લાહ” રહેજ દરતા અથુ આગીર બોલ્યો,” કવિ
ત્વ તમને મુશરીફ ન બનાવે. બની ઉઝરાની ખુશસુરતી પણ પ્રખ્યાત છે.

પણ અત્યારે તો જરીરતુલ અરબની પ્રજા મોઝીન બની તોફાંદના આશરામાં આવી છે.”

“અલ હમદો સિલ્લાહ” કયસે બોલવા માંડ્યું. “અને હું પણ ઇસ લામતું મઠિરવ પ્રાત્ત છું. પરંતુ બાઈ ! પ્રેમે કરી પરવશ છું માત્ર કવિત્વ માટે પ્રેમ નથી. પરંતુ ખરેખરે અંતઃકરણનો ઉમળકો છે. પ્રેમની વમળ વેદનાનો ત્યાગ કરવા આતુર છું પરંતુ કયમે કરી તજી સકતોજ નથી.

“ત્યારે તો કાળા શરીફે જાગ્યો.” અબુ આમીર બોલ્યો. “અને કાળા શરીફતું પદલવ પકડી પ્રાર્થના કરો. આશા છે કે તમારી દુબ્બા સંબળાશે અને મન વાંછના પુરી થશે.”

અબુ આમીર કયસને સાથે લઈ, તંબુમાં ગયો. સુરજ હવે ચઢ્યો આવતો હતો, તડકામાં ઉષ્ણતા આવવા માંડી હતી. બધાએ તંબુમાં બેઠક લીધી.

પ્રકરણ ચોથું.

મોહન નગરી.

અણુ આભીર કયસને તંજુમાં એકલો મુકી ધંધાધાપે લાગ્યો. કયસને એકાંત મળતાં પ્રેમજગતની પટરાણી લુખનાની જાપ જપવા તરફ વળ્યો. થોડાક વખત વિચારોમાં મસ્ત બન્યો રહ્યો. તે પછી તેના મનમાં વિચાર ઉદભવ્યો કે જાણે લુખના તેના અંતર આત્માનો ત્યાગ કરી ચાલી જાય છે અને તે નિરાશાના સમુદ્રમાં ગોચાં ખાય છે, ત્યારે તેણે નિરાશાનો નિશ્વાસ નાંખ્યો અને મન સાથે બળડ્યો.

“નિરાશા! અંતે તેજ નિરાશા!! પાછી તેજ વિયોગની ભ્રમણા! પાછો તેજ તડકાટ! પાછો તેજ હૃદય પર કતિલ ધા! ઓહ! શું કરે! અને ક્યાં જઈ! અરે મને તો થાક પણ નથી કે મારે જવું ક્યાં છે! જતો ક્યાં હતો! અણુ આભીરની સલાહ સાચીજ છે. મારે ગાળા સરી-ફમાં જઈ પ્રેમથી પીછો છોડવવા માટે પ્રાર્થના કરવી. પણ નહી-પ્રેમ વ્યાધીથી કંઠાળો? અને લુખનાના પ્રેમનો પરિત્યાગ! જે અંતરમાં પ્રેમ નથી તે પાપાણુનો પાણો છે, જે આંખે મનગમતી મોહિનીને નથી જોઈ તે આંખો, આંખોજ નથી.

અરજ કવિએ કેવું સારું કહ્યું છે કે જે આંખોએ પ્રેમજાળ-દર્શનનો દહાવો ન લીધો હોય તે આંખોજીજ સારી.

ત્યારે આ વજ્ર સમ શુવનના દિવસ મારે કેવી રીતે માગવા અને ક્યા ધંધામાં મન પરોવવું! લુખના અંતરમાંનો મારો પ્રેમ જાણનારને, ખુદાજ છે. કેણુ જાણે છે તે મને ચ્હાય છે કે નહીં! તેના વિયોગમાં હાલથી બેઢાલ છું; શુવનરથી કંઠાળ્યો છું, છતાં તેણી વાહીએ અરાકમાં બેસે, તંજુ આગળ રહે, બની કાચબના પગવમાં ગજગમિની ચપ્પ ફરે અને સાહેલીઓ સાથે મોજ મેળવે, તેણીને ખ્યાલ સરખો પણ ક્યાંથી હોય! બની કાચબના ઉદાર સરદાર દુખાવને ત્યાં, મારા જેવા થાકેલા સેંકડો મુશ્ક-ફરો બાળ્યા હશે, વીસામો લીધો હશે, ખાકું હશે પરોણા ચાકરી કરાવી

હશે અને ચાલ્યા ગયા હશે. તે અનેકમાંનો હું પણ એક છું. સદમાએ ત્યાં ગયો, રહ્યો અને ચાલતો થયો. તે સંસારના સ્વર્ગનાં દર્શન કર્યાં અને હવે રાત દિવસ અંતર નાદ નીકળે છે કે “એક વખત જોવું અને ખીણ વખત જોવાની ઇચ્છા છે” પરંતુ મારા જોવું ચીરાયેલું-ધવાયેલું હરથ લઇ બધાએ ગયા હોય, જોવું તો નહીજ બન્યું હોય! મારી આ સ્થિતિએ તેના અંતઃકરણમાં છાપ નહી પાડ્યો હોય?”

એટલામાં બાવળની એક ડાળી ઉપર, ઉડતો કાગડો આવીને બેઠો. અને અરબોમાં મનાતા શુક્રોની મધુર વાણીમાં કલોલ કરતો સંભળાયો, કયસ ચમક્યો, બાનમાં આવ્યો અને બોલ્યો.

“એ વિશેષ સંદેશના વાચક—કાગા. નહીં નહીં! તું આશા વાચક છે, સ્નેહ સંદેશ સંભળાવ! શું તેણી અને મળશે! જોવું બાવીએ જખુંજ કર્યાં છે?” કંઈક વિચાર કર્યા પછી તે પાછો ઝબક્યો અને બબડવા લાગ્યો. “હા, હા! પ્રત્યેક પક્ષે-પંદરમે દીવસે તેણીએ પાણી તીરે આવવાનું કહ્યું હતું. એંતરીયા જીભાએ તેણી બની આમીરના તળાવે જાય છે. મારે ત્યાં થોભી તેણીની વાટ જોવી! હા, હા!”

“મારે ત્યાં જઈ ચોક્કસ. કાગડો પણ તેનીજ આગાહી આપે છે. તે સંદેશો લાગ્યો છે કે વચન બની આમીરના તળાવેજ પળાય છે.” પાછો તે વિચારોમાં પડ્યો. તે યુવ હતો અને એકી ટસે દરવાજા આગળના બાવળમાં આંખો પેરાવી બેઠો હતો. તે પાછો મન સાથે બોલ્યો “તે દીવસ સુધી અહીં રહેવાનું સદમાએ ક્યાંથી મળે! તેણીની સાહેલીએ સાથે તળાવે જવામાં કેટલી મોજ મળે. પણ નહી, તેમ તો નજ બને. બની લખીમ વહેમો અને બની કામળને ખબર પડશે. મારા ઉપર મને તે બને, છવ સટોસટનું જોખમ કાં ન ખેડવું પડે! છવ જય કે બચે છતાં તેણીની આબરૂ અને ચર્ચાના જળવવાની મારી ફરજ છે”

તે વિચાર વેલને આગળ લંબાવે તે અગાજી ઉજમે આમીરે તંબુમાં પ્રવેશ કર્યો. કયસની પાસે આવી કહ્યું “જોજન તપપાર છે. બાજુના તંબુમાં અણુ આમીર તમારી વાટ જોતા બેઠા છે.”

“પરંતુ” કયસે શુદ્ધિમાં આવતાં કહેવા માંડ્યું. “મેં તો સમજ્યું હતું કે સાંજરે ખાઈશ. બની કામળના સરદારે એટલું ખવાડ્યું છે કે હજી સુધી છુપ લાગી નથી.”

ઉજમે આમીર—“અત્યારે અમે કંઈ ઉત્તમ બોજન નથી બનાવ્યું ખાંદેલા ચોરસ, ખજુર, ધાણી અને સાંદણીના દુધ સિવાય તમે કશું જોશો નહીં. ચોટલા સુધાં નથી રાંધ્યા.”

“બાનું!” કયસે કહ્યું “તમે ગણાવેલી વસ્તુઓ મારા સાર તો ન્યામત છે. પરંતુ મારું બોજન સાંજ બેપર ઉઠાવી રાખે તોજ સાર”

ઉજમે આમીર—“ચાઓ. થોડુંક બોજન કરજો.”

કયસે સાચાર બન્યો. ઉઠ્યો અને બાનુની પાછળ પાછળ બીજા તંબુમાં ગયો. અમુ આમીરે પરાણાને આવકાર આપી સત્કાર કર્યો. પોતાની પાસે બેસાડ્યો. બાનુ આમીર અને પુત્રીએ બોજન સામગ્રી ગોઠવવા માંડી. બીસમીલલાહ બોલી બોજન કરવા માંડ્યું. થોડાક કોળીયા ખાઈ કયસે પાણી માગતાં પૂછ્યું “તેમે ક્યાંથી પાણી લાવે છે!”

બની આમીરનાં તળાવથી સાર પાણી પાંચ પકાવ સુધી મળતું નથી” અમુ આમીરે જવાબ દેતાં કહ્યું “અમે ત્યાંથી પાણી લાવીએ છીએ”

“અલબત્ત” કયસે કહેવાં માંડ્યું “મેં બની કાઅબના તંબુઓમાં સાંભળ્યું હતું. તે લોકો પણ ત્યાંથીજ પાણી લઈ જાય છે.”

“હા” અમુ આમીરે પાણી આપતાં આગળ ચલાવ્યું “તમારું કહેવું ઠીક છે. દર, પંદર દીવસે તેમની ઝૂંઝીઓ અને બાળીકાઓ પાણી ભરવા આવે છે. અને એક દીવસ અમારે ત્યાં રહે છે. તેમની ઉપરજ શું છે, ત્રણ ત્રણ અને ચાર ચાર મંઝીલના લોકો અહીંયાંજ પાણી લેવા આવે છે.

“બની આમીરના તંબુ તળાવથી કેટલી દુર છે.” કયસે જણાવવા માંડ્યું

“એમ લાગે છે કે તમે આ તરફ કદી આવ્યા નથી” અજબખી પામતાં અમુ આમીરે કહ્યું “પુર્વ કાંઠા બેપર બનુ આમીર વસે છે અને પોતાનું પાણી કીમત લઈને વેચે છે. કીમત આપ્યા વગર બજારોરીથી પાણી લેવાને સજબે ખુના મરજીની ઘાટનાઓ પણ થઈ છે.

“ત્યારે શું તે લોકો બની કાઅબ પાસેથી પણ કીમત લઈનેજ પાણી આપે છે!” આશ્ચર્ય લયો અવાજમાં કયસે પૂછ્યું.

અમુ આમીર—“બધાનેજ આપવી પડે છે. બની કાઅબ પર શાની જાપ છે!”

કચસ—“બની કાઝબ કયા આરે પાણી બરે છે.”

સામે તીરે “અણુ આમીરે કચસને સમજતાં કહ્યું.” બની આમીરના પડાવની તદ્દન સામે, કારણ તેમનો સંબંધ સારો નથી. બની આમીરના મિત્રો અને સંબંધીઓ તેમના પડાવની પાસે રહે છે અને ત્યાંથીજ પાણી બરે છે.”

કચસ—“ત્યારે તો બની આમીર સાથે મારો મતભેદજ રહેવાનો.”

અન્યમંત્રી પામતાં અણુ આમીરે કહ્યું ‘તે વળી કેમ? બની કાઝબ સાથે તમારો શો સંબંધ કે વગર કારણ બની આમીર સાથે તમે અણુબનાવ કરો. બની ઉઝરા સાથે તો તેમને કરી શકો સંબંધજ નથી.”

“બની ઉઝરા સાથે તો અલખત સંબંધ નથીજ” કચસે થોભતાં થોભતાંકહેવા માંડ્યું. છતાં પણ હું બની કાઝબનો મિત્ર છું. અમારા ઉપર તેમ—તેમના અનેકાનેક ઉપકાર છે. કદાચ બની કાઝબના તંબુઓ મને ન મળ્યા હોત તો રેતીના રણનું—ધગધગતી ધુળનું તોફાન અને જીવલેણ હવાના ઝપાટાથી જીવન ભળવવા નિરાધાર હતો. જો ખુદાની કૃપા સાથે બની કાઝબનો આશરો ન મળ્યો હોત તો અત્યારથી ધણી વખત પહેલાં હું દુન્યાથી કુચ કરી ગયો હોત.”

વાતોમાંજ બોજન પુરું થયું. કચસ, અણુ આમીરની રજા લઈ પહેલા તંબુમાં જઈ સુઈ રહ્યો. સુતાંજ એમેરથી પ્રેમદાના વીચારોએ તેને ઘેરી લીધો, પ્રેમાળ રહસ્યમય વાર્તાલાપ, ગિચાર તરંગની રાહબરી સાથે પ્રેમ જગતમાં પ્રવેશ કર્યાને દબ્બુ વારે નહોતી લાગી, કે અત્યાનંદ તે ચમક્યો, તેણે જોયું કે દીવસ પુરો થયો અને રહાંજ થવામાં વાર નહોતી. સુરજ અસ્તાચળના સમાગમની તમ્બારીમાં હતો. સંધ્યા થવા આવી હતી. તરતજ તંબુની બહાર આગ્યો, અણુ આમીરને મળ્યો અને કહેવા માગ્યો “મારે હવે જવું જોઈએ, સરંજમ ઠીક કરવો જાઈએ.”

“પરંતુ બોજન તો જમતા જાઓ” અણુ આમીરે આમંત્ર કર્યો.

“બહુ સારું” બોલી કચસ તંબુની સામે બોંયપર બેઠો. પરાણને ઉદાર આવકારે આવવા માટે કપીલાના અંધપુરેથી સરદારને ત્યાં એકત્ર થવાનો આરખોમાં પુરાતન રીવાજ છે. અણુ આમીરને ત્યાં અત્યારે કપીલાના અંધ પુરેથી હાજર હતા. બાળકોની પોતાના જનવરો-બકરાં મેદાં સાથે

રમી રહ્યા હતા. બધા આનંદ અને મોજમાં હતા. બાળકો નિરપરાધી અને ભોળી ભોળી મુખમુદ્રા, અવલોકન કરનારાના અંતરનો મેલ ધોવાની કુદરતી સેવા બળવે છે. ઉનાળાના અત્યાચારથી સંતાપેલાં પક્ષિઓ ભુમંડળના ભવાડા એવા આકાશે ચઢવા પ્રયત્ન કરતાં જણાય છે. સહુજીવ પક્ષિઓ વૃક્ષ ડાળે છુપાઈ-છુપાઈ સંઘવા પ્રાર્થના સાથે આશ્વાસે આલમ તાળને બીજી દુન્યા તરફ વળાવી રહ્યાં છે. સંઘાનો રળીયામણો સમય અને બાળ-પક્ષિની મનમોહક લીલાએ કપસ ઉપર ઉંડી અસર કરી. તે મનમાંને મનમાં બળડયો.

“આવો મનમોહક રમ્ય દેખાવ કાલે અરાકની જુમી ઉપર જોયો હતો. આ પ્રયોગ કુદરતે કાલે બની કાંઅજમાં ભજવ્યો હતો અને આજે બની લખીમમાં. પરંતુ હા! આજ કાલ જેવી અસર ક્યાં! તે પ્રભાવ ક્યાં! અહીંયાં જુબના ક્યાંથી આવશે! જે દિવસે જુબના પોતાની સખીઓ સાથે અહીંયાં આવી, અત્યાર જેવા સમયે આ બાળકોમાં રમતી હશે, તે પ્રસંગનું દ્રશ્ય—કુદરતની લીલા—કેવો આનંદ આપતી હશે. તેનો આસ સરખો પશુ આવી શકતો નથી. જુબના આ છોડીઓ સાથે રમતી હશે ત્યારનો તો દેખાવ એવા લાલક હશે. મા બાપનાં આંકુશ રહિત તેણી અદ્વિંયાં વધુ સ્વતંત્ર, વધુ શોખ અને વધુ પ્રકુલિત દેખાતી હશે. તેના આગમન વચ્ચે ત્રણ ચાર દીવસજ આડા છે. અને મનોભાવનાઓ આળે-ખેડી કેરીયત તે દીવસે અહીંયાં દેખાશે પરંતુ હા!—અફસોસ ત્યાં, સુધી હું રહી શકતો નથી. માફ બાવી એવું ક્યાંથી! નહી, અહી નહી પશુ બની આગીરના તળાવ તીરે તો અવરથ પ્રેમદાનાં દર્શન કરીશ! અહીં કરતાં પશુ ત્યાં તેણી વધારે આઝાદ હશે, કાં જે બેઠ બરમના ભમમાં ભમરો બની ભમતી ભોળી—ચતુર સખીઓ પશુ સાથેજ હશે, બીજી કાંઈ ત્યાં હશેજ નહિ.”

કપસનો વિચાર સંઘાત અજાનના અવાજે કરી પરાજય પામ્યો. બધાએ મળી સંઘા પ્રાર્થના બજાવી. દીવાને બદલે તંબુની બહાર ચુલા સળગવા માંડ્યા. અશુ આગીરના તંબુ પાસે ચુલાની મોટી દાર જણાઈ પોતાના કવિ પંથોણના માનમાં તે બદલીએ દાવતના ચમકાર બતાવવા માંડ્યા હતા. કપીલાની દશ બાર બાતુઓ અને છોડીઓ આવી પહોંચી અશુ આગીરની બાતુ તેણીઓમાં અધિષ્ટાતા હતી. થોડું બહુ પકવાન

ઉતરવા લાગ્યું પુરૂષો જન્મવા બેઠા. કયસ સાથે કમ્પીલાના ધણા પુરૂષો અને સ્ત્રીઓએ હાજરી આપી. થોડાકે જન્મ્યા પછી કયસે સાંઢણીનું કુષ માગ્યું. ભાણુમાંથી હાથ ખેંચી બોલ્યો—“બસ ભાઈ પેટ ભરાઈ ગયું.”

બોજનથી પરતારી તેણે એક પછી એક મક્કી છેવટની સલામ સાથે આશીર્વાદ મેળવવા માડી. સાંઢણીની રાસ પકડી સીધી સડકે ચાલ્યો તારાની રાહબરીમાં તેણે ચાલવા માંડ્યું. આજની રાત પછુ આશોકની બચ અને આશા ભરી રાત હતી, બાકુળ—બચ, આશા—નિરાશા, હાર્ય—રૂદન, બુદ્ધ—અબુદ્ધ, બાતાબાત, મનાપમાન કે સંસાર સંસર્ગની કશી ખબર નહોતી. તે કોણ છે અને ક્યાં જાય છે તેનું એ ખાતર નહોતું કોઈ કોઈ વાર નિરાશામાં ધીકાર સાથે જાગડતો અને કોઈ કોઈ વાર પ્રેમ રાગ અસાપતાં અસાપતાં સુષ જતો અને ઉંઘમાં મન તરંગનાં આવતાં રવેનાં કરી ઝબકી પડતો. અમ્મણી અમ્મયળીમાં વાણું વાણું. બુલમતનો કળો પરદો ફાટ્યો—ચીત્રાયો અને રૂઢવારના ઝાંખા ઉભયમાં પાણીના ચળકારે વધારો કર્યો. તેણે જાણ્યું કે બની આમીરનું તળાવ આવી ગયું. તળાવની પાળે પક્ષીઓના ટોળે ટોળાં બેઠાં હતાં. તળાવનાં જીવન દાન દેનારાં ગળ્યાં પાણી ભેતાં, રેતના રણોમાં દઝાએલા—તપાયેલા, પશુ, પક્ષી અને મનુષ્યોમાં નવજીવન આવડું, જીંદગીની આશા જાળાતી અને ખુદાના શુકરાનામાં પોતાની વાચાનો પ્રારંભ કરતાં, તેજ જની આમીરના તળાવ આગળ અરણેદયે તેને ઉભો કર્યો.

તે એક વિશાળ તળાવ હતું, તેનો ફેલાવો ચાર પાંચ માઇલથી ઓછો નહોતો, ચોમેરનો પ્રદેશ બે કે રેતાળ છે, છતાં તેનું તળીયું રેતા રહીત હતું તેનો થાગ મજબુત પથરા સાથે અટકતો હતો. અરબસ્તાનનાં ખીજાં તળાવો માફક જુખી ડાંસ—રેતી તળાવનાં પાણી ચુસ્તી જતી, તેનું આ તળાવના સંબંધમાં નહોતું. કાળા પર્વતનાં કાજરાત્રી જેવાં બે ભયાનક કાળાં શીખરો અહીંવાથી પાંચ સાત માઇલને અંતરે મેઠાં વકાસેલાં અજગર જ્યમ દેખાતાં હતાં. વર્ષા રૂઢમાં આ પર્વતોને પસાળતાં વરસાદનાં પાણી ફરીવા સાથે મળી પોતાના પીતામાદ્દતા ખેળામાં આળોરી આશીર્વાદ લેવાની ઇચ્છામાં નદી નાળાનો વેશ લઇ ધર્મ ધામની મુસાફરીએ નીકળતાં. પાણુ અરબસ્તાનની રેતનું રણ તે ચાત્રાણુઓ—હા તેજ આતુર માત્ર જુઓનો—મનીષી સાથે નાસ કરતું—પાથમાલ કરતું. તેમનો

પ્રવાહ પ્રાણ સુસી તૂમ થઈ'. પરંતુ કાળા પહાડની આ દીશાનાં પાણી ઇચ્છાએ કે અનીચ્છાએ ધર્મ ધામની નિરાશામાં બની આમીરના તળાવને આશરો લેતું. આ નિરાશીત પાણી જોઈના પ્રમથ્ણિમાં એકત્ર થતું અને પોતાની ઇચ્છાએ સાથે દેવાતીના બોચો મંઝીલો સુધીના આરખોના ઇચ્છાએ તૂમ કરતું.

પરોઢીયું થઇ જવાથી નમાઝની તક્યારી કરતા માણસોથી ખળીખળી રહેલા બની આમીરના તંબુએ હવે સામે હતા. ફેટલાક લોકો પતથરની પાળે ખેસી વુઝુ-અર્ધાંજોળ—કરતા ત્યારે ફેટલાક સ્નાન કરતા, તળાવમાં ઉભા હતા. જેઓ પરવારતા, તેઓ કઠિ બાંધેલા ચોતરા ઉપર કીબલા તરફ મ્હોં કરી જઈ બેસતા. આ બધું સામે ઉભેલો કમસ જોઈ રહ્યો હતો. તેને જમાત સાથે નમાઝ પઢવાનું મન થયું, પરંતુ મનને સમજાવતાં—વારતાં બળડ્યો.

“તેમના સમાગમમાં મારાથી કેમ જવાય ? તે લોકો બની કાબબના પ્રતિપક્ષિ—વીરોધી હોવાની વાત સાંભળી ચુક્યો છું.” છેલા વિચાર સાથે સામા નીરે જઈ ચોબ્યો. જોટ ઉપરથી ઉતરી વધુ કંઈ અને નમાઝની બેંદગી બળવી. હુબાએલા હુદવની વ્યાકુળ દશાને શાંતિમાં બદલવા પરમાત્મા આશળ અંતઃકરણ પુરંક પ્રાર્થના કરી. પ્રાતઃ ક્રીયાઓથી પરવારી, શીળા ઉપર ખેસી, તોખરામાંથી ખજુર અને ખારેક કાઢી ખાવા માંડી. તોખરો જોટ ઉપર બાંધ્યો અને વીચારવા માંડ્યું કે મારે હવે ક્યાં વીસામો લેવો. મન સાથે કહ્યું. “જે અહીયાના ખુલ્લા મેદાનમાં રહીશ તો આવતાંજ લુખના ઝોળખી લેશે અને લોકો જાણી જશે કે હું તેણીના કારણેજ અહીં પડ્યો છું” તેમ થવાથી મને અને તેણીને, બન્નેને સહન કરવું પડશે. મારે એવી જગ્યાએ રહેવું જોઈએ કે ત્યાંથી મને કોઈ જોઈ શકે નહીં પરંતુ હું દરેક આવતા જતાને જોઈ શકું. તળાવના તીરે પડ્યા રહેવું બની આમીરને ગમશે નહિ. મારે હવે ક્યાં મોઠવણ કરવી!”

તેણે શીળા ઉપર ઉભા થઇ ચારે દિશાએ જોયું. તેણે ઉત્તર દિશાએ જોયું કે કાળા પર્વતની એક લાંબી દારમાંના છેક તળાવ સુધી લંબા-એલી છે અને વચ્ચે વચ્ચે અનેક નાનાં મોટાં શીખરો તળાવના પાણીને જોઈ ચક્ષુ પીપાસા તૃપ્ત કરવા ડોકાઈ રહ્યા છે. તળાવની પાસેના એક શીખર તરફ જોતાં તે જોઈયો.

“શીખરની તળેટીમાં વાસો કરવાથી આનંદ અને શાંતિ મળશે. અત્યારની મારી એકમનાપ્રિય એકાંતાવસ્થામાં પણ વિદ્યન પાડશે નહિ. કપીલાનો કોઈ માણસ જાણીએ નહીં કે અમારા પ્રદેશમાં કોઈ અજ્ઞ જ્યો માણસ છે. દરેક આવનાર જનારને ત્યાંથી હું જોઈ શકીશ અને હું પોતે પ્રગટન થાશે ત્યાં સુધી મને કોઈ જોવાનું નથી.

કપસે પોતાના જાંઠને બાવળ સાથે બાંધ્યો. પોતે શીખરે ચઢ્યો. આખું મેદાન અને તળાવ તેની આગળ હતું. ચઢાઈ ઉપર થોડાક અંતરે તેણે એક નિર્ભય ખીજુ જોઈ તે ઉંચી, દુર અને ભયાનક હતી છતાં મનુષ્ય વાસ માટે નિર્ભય અને સુરક્ષિત હતી, વળી જાંઠ ત્યાં સુધી ચઢ ઉતર કરતો પહોંચી શકે એવો રસ્તો પણ હતો.

આ ખીજુમાં જાંઠગીના થોડાક દીવસો ગાળવાનો નિશ્ચય કરી જાંઠની રાસ પકડી તે કુંગર ઉપર ચઢ્યો. સામાન ઉતારી નીચે મુક્યો અને કામગીરી રાવડી બનાવી. રાવડીમાં ખીજાણું પાથરી નીરતે બેઠો. જે શીજાના આસરામાં રહી. જેખાવ દીધા વગર દરેક આવનાર અને જનારને જોઈ શકવાની સગવડ હતી તે પાયાણુ પાસેજ હતો. ત્યાંથી તે આખો સમય તળાવના સ્વચ્છ પાણીના દર્શનથી આંખોની નયેતિમાં વધારો મેળવી શકતો હતો. રહેવાનું ઠીકઠીક કરીને બહી આં બેસી તળાવનું મનહર દ્રશ્ય જોવા લાગ્યો.

સરીરીતા કે તળાવનો કીનારો જગતના દરેક દેશમાં મનહર અને આનંદી મનાતો આવ્યો છે. આપણા દેશમાં પણ સંઘા સમયે પ્રગળે મોટો સમુદ્ર નદી કે તળાવને તીરે સ્વચ્છ હવા ખાવા જાય છે. ગંગાના કિનારાને દિંદુઓએ ધર્મધામ બનાવી માણસોના અંતરેથી આવવામાં પુણ્ય માન્યું છે. તે ઉપર ઉપ રાતા અંતરાત્માઓને આનંદ આપનારી અજ્ઞ શક્તિ કુદરતે નીર તીરની લીલામાં સમાવેલી છે. દુઃખી આત્માઓ અધિકાંશ તેના લાભ લેતા રહે છે. દિંદના પુરાતન કવિઓએ કુવાના કાંઠા અને પાણીના નીરને પ્રેમ જગતનાં પાટનગર આજોખ્યાં છે. પન-ધટના આરાતું મિત્ર આજોખવામાં તેઓએ પોતાની વિદ્વતા કળા કુશળતાની સીમા વટાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે.

અરબસ્તાનમાં તળાવનો કિનારોજ સંસારી સુખનું મુખ્ય મથક

અને પ્રેમજગતનું પાટનગર જોગખાતું આવ્યું છે. અરબમાં પાણીની અછત—પ્રજાની આંખો તેનાં દર્શન માટે આગુર—તેથી અરબ કવીઓની કળા નજર પાણીના મોજાને જેટલી મહત્વતા આપી, મહત્વકક્ષિઓને જન્મ આપે છે તેટલી જગતની હિતર પ્રજાઓ આપી શકે નહીં. વળી હીન્દના રીવાજનુસાર પાણી ભરવા માટે અરબસ્તાનમાં પણ સ્ત્રીઓ જાય છે. પરંતુ અહીં અને ત્યાંમાં મોટો અંતર છે. અહીંયાં થોડાંક ડગલાંએ પાણી મળે છે. બેચાર સખીઓ સાથે થઈ પાણીના આરે પહોંચી, ચાર છ હાથના દોરડાને ગતિ આપી કે થડો ભરાયો, બેચાર વાત પુરી પણ ન થઈ કે ધર આવી ગયું. પરંતુ અરબસ્તાનમાં તેમ નથી. અરબસ્તાનની સ્ત્રીઓ ત્રણ ત્રણ અને ચાર ચાર મંઝીરોના અંતરે દીવસોની મુસાફરી પછી પાણી મેળવી શકે છે. એટલે ત્યાં બે ચાર ધડી માટે નહીં પણ પુરા રાત અને દીવસ માટે અને કેટલાક જનાવોમાં પુરા ચાર ચાર દીવસો માટે સાથે રહેવાનું હોય છે. સ્વતંત્ર છુટાપછું જોગવવાનું મળે છે. રમત ગમત કરતી, ખાતી પીતી અને ન્હાતી ધોતી આનંદ મેળવે છે. તળાવના તીરે પહોરો સુધી તેમના મોહીની ઉત્સવો રહે છે અને આનંદી આવ્યુધનું સંપૂર્ણ ચિત્ર આગેએ છે. જીંદગીની આ ધડીઓ દુન્યાના ખીજા દેશોમાં દુર્લભજ છે. આ અનુપમ મોજાનું દ્રશ્ય અને પ્રેમ જગતના જીવતરની સ્વચ્છ લ્હાણું હી જેને શીંગાના પરદા પાછળથી જોવાની કપસે મોકલવું કરી હતો.

પ્રકરણ પાંચમું.

લુખનાનો જન્મ કે બીજી લુખના.

કયસને તળાવ પહોંચ્યાને ચાર પાંચજ કલાક વીત્યા હશે કે સામેથી દશ બાર ઉંટની હાર આવતી તેણે જોયું. ઉંટની હાર તેના શીખરની તળેટીમાં અને તેની આંખો તળે-નજરની સામે આવી ઉભી રહી. પંદર વીસ સીએ ઉંટો ઊપરથી કુદી પડી. જીંટ બેસાડવામાં આવ્યા અને તે ઉપરનો સામાન ઉતારવામાં આવ્યો. ન્હાની રાવટી ઠોકવામાં આવી અને યુવાન બાળાએ તળાવની ઝીણી રેતીમાં રમવા કુદી પડી. સામાન્ય રીતે બધીજ છોડીએ ચપળ અને ચતુર જણાતી હતી પરંતુ તેમાંની થોડીક ચોવન માત્રી ખીલતી કળીએ જોનારને અન્યથા પમાડે તેવી હતી. રેતમાં રમી, કુદી, બાળોટી પોતાના કંચન જેવા સ્તરીરને માટીમાં રગ-દોળી મેલું કંઈ. કયાંયે તેણીએ ઠરીકામ બેસતીજ નહી. પડતી, આખડતી કુરતી કરતી, રેતમાં બાળોટતી, બાલુમાં ખરડાતી, બોટતી પોટતી, પળો ટાતી મેલી ખરડાટ જેવી સ્તરીર ક્ષેત્ર સ્વચ્છ થવા તળાવમાં કુદી પડી. ન્હાવામાં પણ ધોંયામસ્તી તે આલુજ હતી, પાણી ઉછાળતી, પાણીના ચપેડા મારતી, હાથપગ ફેફડાવતી પાણી ઉછાળતી, એક બીજીને કાયર કરતી મોજ મળમાં મગન હતી. કેટલીકની આંખો પાણીના સખત મારાએ રાત્રી ચોળ બનાવી દીધી હતી.

કયસ શીજા પાછળ બેઠો બેઠો આ બધું જોઈ રહ્યો હતો. અને મનમાં કહેતો હતો કે અહીં આવી લુખના પણ આવીજ રમત મમત કરી મોજ મેળવતી હશે. સોઅદા અને લેલા જેવી બાળ સખીએ સાથે રમતી અને કુદકા મારતી હશે. આ છોડીએના બદલે સાહેલીએ સાથે લુખનાજ આવી હોત તે કેવું સારું થતું હું કેટલો આનંદ મેળવત, મને કેટલી ખુશાલી થતી.” કંઈ વીચાર કરી થોડીકવાર માથે હાથ મુકી તેણે મનમાં કહેવા માંડ્યું “તેણીને હજી ચાર દિવસ બાકી છે. આજે

મંજળવાર છે અને તેણી જીભાએ આવશે. આ ચાર દીવસો કેવી સખતા
ધમાં વીતશે ! કરો કામ થઈ પછુ નથી તેમ કોઈ સોખતી કે દીવાસો
દેનાર પછુ નથી. સામે રમતી બાળાઓની રમતમાં રહેજરહાજ મન
લાગુ પરંતુ તેથી તેણીનું રમણું વધવા માંડ્યું અને અંતરમાં પ્રેમ
જવાળા વહેવા લાગી.”

સામે વખડા ઉપર પ્રેમ પંથમાં પડેલા કણુતરના ભેડાને મટરડું
કરતા ક્યસે સાંભળ્યા. મહોબત ભયાં તેમના હાવભાવ બેઠું ક્યસના
હૃદયમાં બળજાની ઢોળી પ્રજ્વલીત થઈ. ક્યસે ઉપરા સાપરી નિશ્વાસ
નાંખ્યા અને તેના હૃદયમાં અંતરનાદ પ્રગટ્યો—

(મારા દીલ વગર સેંકડે કળીયો ખીલી, હાથ મારા દીલ-એ-હાથ
મારા મન.)

કણુતરથી કંઠાળી ક્યસે તળાવ તરફ ફરી નજર નાંખી. તેણે દક્ષિણ
કઠિ ચાર પાંચ મુગીવાને પાછી પીવા આવેલાં બેયાં. મન સાથે બળકયો
ખરેખર, ઠંદાલી લુખનાનું રમણું કરાવવા મુગિયાં સામે આવ્યાં છે.
તેમની મનમોહક ડોક, અંદાશી ચમુઓના ઉજ્જવળ ડોળા, મસ્તાની આંખો
તેમની ચાલાકી અને અપજતા એ બધું લુખનાને અનુકુળ છે. પાછીમાં
પડેલી અને ન્દાવામાં મોજ મેળવતી અબજાઓમાં તેણીની તુલનાએ
આવે એવી એક પછુ નથી. ક્યાં ઠંદાલી લુખના અને ક્યાં આ એરાબલો !

(પવિત્ર જગત સાથે મેલી માટીને શે સંબંધ.)

તેણી સંસ્કારીણી અને આ ઉદ્ધત, તેણી ગંભીર ત્યારે આ હલકટ,
અને સંપળ કહું તો તેણી કામજુગારી પશ્ચણી અને ક્યાં આ સંખણી
કુખજાઓ.

વિચારોને વિચારોમાંજ સંધ્યા થઈ. સંખ્યાયળે જતા સુરજના
નિશ્વાસ નાંખતાં સોનેરી કીરણે પર્વના શીખરોએ સોનેરી ઢોળ ચડાવવા
માંડ્યો, અને ગતિમય જળાશય ઉપર પોતાનો અંતિમ પ્રકાશ નાંખી
અદ્રશ્ય થવા માંડ્યો. પક્ષીઓનાં ઝુંકના ઝુંક ઝાડો ઉપર આવી આવીને
બેસવા લાગ્યાં અને કાગજાના ટોળાએ બળવે કરવા માંડ્યો હૃદય રહિત
ક્યસ સંધ્યા પ્રાણનાનો સમય ચતાં પોતાના ખીણવાસમાંથી નીકળી
નંદગી માટે વુઝ નનાવવા તળાવના કઠિ આવ્યો અને ક્યાં બાળાઓ

ન્દાવાની મેળ મેળવતી હતી તે તરફ પહોંચ્યો. ચંચળ છોકરીઓમાં એક ચપળ કન્યા કચસને જોઈ મસકરી કરતી મેલી.

“હોનો જની આમીરના તળાવને આપણે તો દારએ જુલ જુલ બનાવ્યો. જુઓ પેલો સામેથી અમરૂલ કચસ આવી પહોંચ્યો.”*

કચસે હસતાં હસતાં કહ્યું—“હા, હા! દારએ જુલ જુલ અને અમરૂલ કચસ બન્નેએ છે, પરંતુ અમરૂલ મારી મનીગનો પતો નથી.” કચસનો જવાબ સાંભળી બાળકીઓ શરમાઈ ગઇ અને તેણે વીચાર કરી જવાબ આપે તે અગાઉ કચસ પાણી પાસે બેસી વુઝું કરવા લાગ્યો. તરતજ એક ચપળ છોકરીએ કચસના બેસવા સાથેજ કહ્યું.

(સ્થીર પાણીમાં કાંઈએ પેલાજ કરવું નહીં.)

બધી છોકરીઓ ખડ ખડ હસી પડી શરમાળ કચસ ઝેપી ગયો. તેણે વુઝું કરવા માંડ્યું એટલે એક ચંચળ છોકરીએ પાણીમાંજ તેની સામે આવી પુછ્યું.

“સખા, તમે કયા કખીલાના છો?” તેણે જની ઉઝરાનું નામ વુઝું કરતાં સૂચવ્યું. જની ઉઝરાનું નામ સાંભળતાંજ બાળાઓ હેરાત પામી ગઇ. તેણીએ આપસમાં કહેતી સંભળાઈ કે “અમે તો જની ઉઝરાના કખીલામાં પ્રેમ વિહારી આવડે. સિવાય કાંઈ આવેદ પરહેઝગાર તો સાંભળ્યોએ નથી.

કચસ—વળી હું પણ કવિ છું પરંતુ મખાંજના સમયનો નહિ પણ ઇસ્લામનો કવિ છું જેની એક પણ નમાઝ કઝા થતી નથી.

એક છોકરી—ત્યારે તમે અમારા સંબંધમાં સુંદર કવિતા જોડી સંભળાવો. કચસ પોતાનાંજ કામમાં હતો. તે છોકરીએ અને સાથે બધી છોકરીઓ ખડ ખડ કરી હસી પડી.

વુઝૂથી પરવાળી પછી કચસે પુછ્યું—“ત્યારે તમારું શું નામ છે?”

* અરબસ્તાનમાં એવી વાત ચાલે છે કે મખમાત અરબ કવિ અમરૂલ કચસની માથુક મનીરા દારએ જુલ જુલના તળાવ ઉપર ન્દાવા ગઇ હતી. અમરૂલ કચસે ત્યાં જઇ પોતાની માથુકના કપડા સંતાડી દીધાં હતાં. કવિએ આ જનાવ ઉપર અરબીમાં એક કસીદો લખ્યો છે.

“લુખના !” એક ઊંઘીએ જાતી ઠાઠી કહ્યું.

આ તેજસ્વી નામના તાપથી કમસને લુખરી છુટી અને તે થર થર છુટી ઉઠ્યો. હોશ ઉડી ગયા. બેલાન બન્યો અને જમીન ઉપર ઘુટી પડવાની તૈયારીમાંજ હતો પરંતુ પોતાની સ્થિતિનું જ્ઞાન રાખ્યાં છતાં અભયબળીમાંજ હતો. જીભ બંધાઈ ગઈ, કાંઈ શબ્દ મોંમાંથી નીકળતો નહોતો. તેની અભયબળીમાં એક વધુનો ઉમેરો કરવા એક બાળાએ તેની પાસે આવી આરતેથી કહ્યું “શુ” તમેજ અમારી લુખના ઉપર મોઢી પડ્યા છો !

“શુ” કહ્યું ?” કયસે અભયબળી વચ્ચે કહેવા માંડ્યું “મનની દશા સ્થિર નથી. અંતરનો કાણુ મારા હાથમાં નથી.—હાલ બેતાબીએ દિલ હોશમેં આણું તો કહ્યું—(શુદ્ધિ હોય ત્યારેજ અંતર વેદના કહી શકું)

“આ હ્યો” એક બીજી બાળાએ કહ્યું “આતો કર્માંનાએ નથી રહ્યા. લુખના ! હ્યો જુઓ, બની ઉજરાની માશુકોમાં તમારું નામ પશુ લખાણું.” તેણીએ કયસ તરફ જોઈ કહ્યું “ચાલો હવે તમારી કવિતાઓ સંભળાવો !”

કવિ એટલે હવે કહેવુંજ શુ. પ્રિયતમાના પક્ષે કવિત્વ-શક્તિની કરવા ધારેલી પરીક્ષામાં બેઠો. લુખના તરફના જીવતા પ્રેમની કુદરતી કડીઓ, અંતરના ઉમંગકા અને હૃદયની ઈન્દ્રિયોને, મોહન માગણી પુરી કરવા પુરા બળ-શક્તિથી કહેવા માંડી. ચતુર, ચપળા અને કેળ-વાએલી બાળાઓ તેની અતુલ કવિત્વ શક્તિ અને અખંડિત કાવ્ય રચનાની સ્વચ્છતાની પ્રશંસા કરતી હાહ આપતી, વાહ ! વાહ !ની કહર શનાસીથી કમસને રીઝવી બેતી. કયસ પોતાની આવી સફળતા જોઈ વધુ અને વધુ ઉમંગમાં આવતો ગયો. તેના કાવ્યોએ વિચેત્યવેદનાની ચીજુગા રીને અંગારા, અંગારાને બજુકા, અને બજુકાને હોળીનું સ્વરૂપ આપવા માંડ્યું. તેની જીભે વિસામો લેવાના અખાડા કર્યાં. કડિયે કરી અને છંદે છંદે લુખનાના નામની પ્રશંસામાં જરપુર હતા. કવિતા નહોતી પશુ લુખના મંત્ર હતો, છંદ નહોતો પશુ પ્રિયતમાની માળા હતી, પ્રવાસ નહોતો પશુ મોઢીનીનો જાપ હતો. બાળા—લુખના—પોતાનું નામ સંભળી શરમાઈ શરમાઈ અધમુઠ મઠ જતી.

અરણ કવિઓની કાવ્ય રચના અનુસાર જ્યારે કયસે એવા શબ્દો વાપરેલા આવતા કે “લુપ્તના મને ત્યાં મળી હતી, તેણીને મેં કહ્યું હતું”, અને તેણીએ મને જવાબ આપ્યો હતો. મિત્ર પ્રલાપ કરવામાં કથી ખાતરી રહી નહીં, ત્યારે તેણીએ ઉશ્કેરાઈ સખતાઈ વાપરી અને ખીજવાઈ ગઈ” તે વખતે તે બાળા—લુપ્તના શીડી ફર્ય પડી શરમાઈ જતી. સાહેલીઓને સોગન ખાઈ ખાઈ કહેતી—“ખુદના સોગન મેં તો તેને જોયોએ નથી.”

કયસે આશાની તરંગ ઇચ્છા પુર્તીની લશમાં એક કવિતા સંભળાવવા માંડી જેમાં કહેવામાં આવ્યું હતું કે “.....વાદીમાં અડધી રાત્રે લુપ્તના મને મળી હતી અને તે એકાંતમાં મિત્રનો પ્રલાપ થવા માંડ્યો. લુપ્તના હવે ખીજવાઈ, તેણીએ કપાળ ઉપર હાથ માર્યા અને કોંધમાં બોલી ઉઠી—“અરે ઝાલીમ ! મને કેમ ફજેત કરે છે !”

કયસની આતુરતા અને દયામણીને હૃદ વટાવતી જોઈ એક બાળાએ કહ્યું “બસ, અને તો કવિજ રહેવા ફર્યો. અને કવિથી આમળ વધારી દીવાનો બનાવવો નહિ.” સાંજ પડી ગઈ હતી, અને અંધારું થવા આવ્યું હતું તેણીએ કયસને કહ્યું “કંઈ ખબર છે ! મગરોળ—સંધ્યા વીતી જાય છે.” કયસે સાંભળતુંજ આકાશ તરફ જોયું અને પાણી પાસેથી ખસી કુખી સ્વચ્છ ધોળી રેતી ઉપર આવ્યો. નમાઝની પ્રાર્થના માટે નીમત બાંધી ઉભો રહ્યો. તે નમાઝ પઢવા મંડ્યો અને ઊઠરીઓએ તંબુ તરફ જવા માંડ્યું. ઊઠરીઓ ઉપર કયસનો પુરો પ્રભાર પડ્યો હતો.

ચાલતાં ચાલતાં અચાંચ એક ઊઠરીએ સાહેલી લુપ્તનાને પુછ્યું “ક્ષણ વારમાં એક અભણમા માણુમ ઉપર તેં આ શું જાદુ કર્યું.”

“જુઠો છે,” લુપ્તના બોલી “તરકટી છે, ફરેખી છે અને અમને ફરેખમાં ફસાવે છે. ઉઝરા, શું તને તેની અર્થ વગરની વાતોમાં વિશ્વાસ છે ?”

ઉઝરા—“તેણે માત્ર મચકરી કરી, એવું તો કદાપી મારાથી કહેવાયજ નહીં. તેના અંતરમાં વેદના છે, અને તે શુદ્ધ મિત્રી છે. ટું શું કહે છે કંઈ ડોળ કુખી ચકે છે ! તેની બોલવાની જટા, કહેવાના બેન ચાળા, વજ્રુંનના હાવભાવ, તેની વિશેષી વાક્ય રચના, બેચેની અને

મેતાબી એ બધું અસરકારક અને શુદ્ધ હોય એવું જણાવું હતું. તેના શબ્દોશ્રવણમાં સત્યનો સુગંધી હતો !” પાસે ચાલતી સખી તરફ જોઈ ઉઝરાએ આગળ ચલાવ્યું “કેમ બહેન ઉઝરાએ શું ખોટું છે ?”

ઉઝરાએ—“મને તો વિશ્વાસ છે કે તે પોતાના હૃદય ઉપરનો કાચુ ખોલ એકો હતો. આટલી જલદી, માત્ર વાતની વાતમાં તે આવે. શુદ્ધ આશક કેવી રીતે થયો હશે ? કેવો ચતુર અને યોગી છે, વાતનીવાતમાં અલંકાર અને શબ્દગારનો લુખના ઉપર એટલો વરસાદ વરસાવ્યો તે સહન કરી રીતે થયો હશે. પ્રેમ કેટલી જલદી કવિ બનવે છે તે તો બહેન, આપણે તો આજે જ જોઈએ.”

જમીલા નામની યોગી છોકરીએ પણ જીભ ચલાવવા માંડી—“બહેન, શું તમે એમ માનો છો કે આ માણસ અત્યારે અને અહીં ઉભો ઉભોજ આશક થયો ? તોળા કરો બહેન, તેની સાથે તો લાંબા વખતનો નેહ લાગેલો છે. કાચુ જાણે કયાં કયાં મળી આવી હશે, કેવો કેવો વચન આપ્યો હશે અને કાચુ જાણે તે ક્યારનો તેના હીવાનો બની કવીતાઓ બનાવી રહ્યો હશે”

ઉઝરા—“તમે સાચું કહો છો, બહેન.”

“તમારું કાળજી” જંખવાણી લુખનાએ કંટાળી કોષમાં કહેવા માંડ્યું “મોટી પારખણ, સાચું જ કહો છો ! જાણ્યો ન જોયો, કાચુ જાણે કાચુ છે, કયા કળીલાનો છે, કયાંથી આવે છે. આજથી અગાઉ કદિ તેનું મોઢું જોયું હોય તો કહો તેવા સોગમ ખાઉં.”

“માનો તો સાચું કહું” ઉઝરાએ ટકોર કરવા માંડી “મને તો લાગે છે કે અત્યારે તમે જ જોલાવેલો જણાય છે. અહીંયાં મળવાનું તમે વચન આપ્યું હશે એટલે તે આવ્યો હશે. તેમ જ નહીં હોય તો અગાળવા માણસને આવવાનું પ્રયોજન ?

ઉઝરાએ—“અને તે જ જોયું હતું કે બહેન, બધાથી પહેલાં લુખનાજ તેની પાસે ગઈ હતી. અને કહ્યું હતું કે અમારાં વખાણ કરો. તેને શું હતું તે તો તૈયારજ હતો. ઇચ્છા જાણતાં ઇચ્છાની આગના અંગારા વરસાવવા માંડ્યા. તેજ ગઈ, અમારામાંથી બીજી કોઈ કેમ ન ગઈ ?”

હુબના—“પ્રુદા વારતે આવી વાતો ન કરો. સાંભળતાં સાંભળતાં સાન જવા માંડી છે.”

જમીલા—“હવે સાંભળો, વળી કાઢને બેભાન કહેશે તો બેભાનની સાંભળશેએ ખરા.”

“બસ કરો” હુબનાએ લજવાતાં અને કકળતા કંઠે કહેવાનું શરૂ કર્યું. “વધારે સંતાપશે તો હું રડવા માંડીશ. હીજુભાગીઓ બહી ક્યાંથી આવી અહીં, મારી પાછળતો બળાગત વળગી પડી.”

હસી, મશ્કરીની મોજમાં અધાર થવા આવતાં ઉઝરીઓ પોત પોતાના તંબુમાં મઠ. પરંતુ હુબના ચોકાતુર હતી. લાગત તે અનુભવા પુરવનો ખ્યાલ આવતાં તેણી ઉદાસ થતી. તેણીને વિશ્વાસ થયો હતો કે તે ઉઝરી કવિ તેનાજ ઉપર મોહી તેના ઇસ્કમાં દીવાનો બન્યો છે. આખી રાત ગબરાઈ અને ઉદાસીમાંજ વીતી, મન સાથે કહેતી “કાણુ છે અને ક્યાં રહેતો હશે, અત્યારે ક્યાંથી આવ્યો, માત્ર વાતો અને મશ્કરીઓમાં તેની મજવલીત થયેલી; મોહીની અનુભવી બરી છે.” સાથેજ સાહેલીયોનો ખ્યાલ આવતાં; તેણી મન સાથે બળકતી “હવે તો સાહેલીઓ દરેકજ અને વધારે ને વધારેજ ઉડાવશે, મશ્કરીયો કરશે અને પગવશે. વળી આખા કબીલામાં બદનામ કરશે.” સંતાપમાં સપડાયેલી બદલીન બાળા, ફરી ફરીને ઉઝરી જવાનની અનુભવી બરી આશકીના ગુપ્ત નીરમાતમાંજ રહાતી, એકત્ર થતા વિચારો તેના મગજમાં ઉઝરીની વર્તણૂકનો ખ્યાલ અપાવતા અને જંપની જંખનાને સંતાપની સતામણીમાં ફેરવતા. વિચારોનો ચિત્રકાર આમેદુજ તેનું ચિત્ર આજેખી, પ્રતિમાના સ્વરૂપમાં તેણીની આગળ ઉભી કરતો. તેણી કહેતી “તે માણસ જો કે રેહીમાળ અને હજારી દેખાય છે, દીવાના જેવી વાતો કરે છે ખરો, પરંતુ ખુબસુરત અને મનહર કાંતિ મેળવેલાં છે. જંગલના બદીઓમાં આવા રૂપાળા જવાહરોજ અજુગ છે. સેંકડે એક નહીં હોય પરંતુ હું કહીશ કે હજારોમાં પણ નથી! સાંભળ્યું હતું કે અરબોમાં બની ઉઝરાના કબીલાવાળા કુદરતી રીતે વધારે ખુબસુરત હોય છે, પરંતુ હવે તે સાંભળેલી વાતો આંખે જોઈ લીધી. અનુભવ્યું કે પ્રેમની લગન, લાચ કરતાં પણ અધિક વેગ ધરાવે છે. લલનાની લાન્ય

પ્રજ્ઞામાં આજ્ઞા દીવાનાજ હોય છે. “જિંવતાં અને જમતાં કાળી રાત પુરી થઇ, વાણું વાયું. લુખનાના ગાળ સુજેલા અને મુખાર્વિંદ ઉદારીમાં કુમેલા હતું. વાળ વિખરાએલા અને શરમાળ આંખો રાતીયોળ હતી.

વિચારના વમળમાં બેઠેલી લુખના દુઃખી દેખાતી હતી, સાહેલી-એએ આવી આવીને પાછો મચકરીનાં ઠાહેલાં કરવા માંડ્યા. સખીએની સતામણીથી કંઠાળેલી લુખનાએ કહ્યું “બહેનો, હવે તો હસી મચકરીની હદ વટી ગઇ, તમેજ બતાવો કે તે પટનાજ શું થી હતી ! તેનાજ સંતાપ બધાં વિચારમાં મારી રાત જમતાંજ વીતી છે. ખરેખર તમે બારો છો કે તે મારા ઉપર મોહીજ પડ્યો છે !”

“શું ખરેખરજ” ઉદરાએ અળમખીથી પુછ્યું “તે” તેને જોયોજ નથી !” “બહેન, ખુદના સોગન” લુખનાએ સજ્જવાતાં કહ્યું “જરાએ નથી જાણતી કે તે છે કોણ, અને કયાં રહેવાસી છે.”

“ત્યારે તો અળમખીજ !” ઉદરાએ લુખનાને તપાસતા કહેવા માંડ્યું. “મને તો લાગે છે શુદ્ધ અંતઃકરણથી તે તમારા ઉપર આશક થયેલો છે. તેણે સંબળાવેલી કવિતાએમાં પણ એમજ બતાવવામાં આપ્યું છે કે તે આશક થણા વખતથી મિત્ર જળમાં ફસાયેલો છે.”

“અને વળી” ઉદરાએ વચ્ચેજ “મોલવા માંડ્યું. “શું કાલે સાંજરેજ તમારું બળકું જોઇ આશક થયો છે ! જો એમ હોય તો બારે અળમખી, બારે ચંદ્રકાર.”

હવે જમીલા પણ આવી પહોંચી, ચારે બદલીન બાળાઓ તંજુમાંથી નીકળી તળાવના કાંઠે જઇ બેઠી. અને ત્યાં પણ તે માણસ એકદમ લાજુ-વારમાં કેવી રીતે આશક થયો” એ વિષય ઉપરજ વાતો થવા માંડી.

ઉદરાએ કહેવા માંડ્યું “કંઈ જવડું” કે તે માણસ ઊતર્યો કયાં છે ! અને એકાએક આપણાં માથા ઉપર ધસી આવ્યો કયાંથી. સામે તો આંખો મેઘાન આવી છે. કોઇ તંજુએ નથી કે નથી કોઇ બેઠેલો ઉઠ. વળી તે આંખો કયાંથી અને ગયો તે પણ કયાંથી !”

“અજાત” ઉદરાએ કહ્યું “તે પણ કંઈ જણાયુંજ નહીં.”

“ વખતે ” ઉઝરા ખોલી “ તે સામી પાળે બની આમીરના કમીસામાં કાઢને ત્યાં ઉતર્યો દરે.”

“ જો એમજ હોય તો,” જમીલાએ સમજાવવા માંડ્યું આટલો લાંબો ચક્રાવો ખાઈ ફક્ત પુછું સારું અદીયાં આવવાનું પ્રયોજન.”

„ ખુદા હંમ્દાએ ” “ ઉઝરાએ પાછી ટકોર કરવા માંડી ” તે આજે પણ આવી જાયતો, આ બધાં વાતો તેનેજ પુછી લઇએ.”

ચેરે બદલીન બાળાઓ, એકજ વિચાર અને એક ખોલવામાં ગ્રામ્ય-એલી, વિચારોમાં અસ્ત બેઠી હતી, હુબનાને દુઃખી જોઈ તેણીઓને દયા છુટી હતી, સતામણી માટે પચાતાપ થતો હતો, અને હુબનાની દીલગીરી તરફ દીલસોજી બતાવવા લાગી હતી.

પ્રકરણ છઠું

પ્રેમ પંખીને શિક્ષા.

તળાવની પાળેથી દુઃખી અને દીલગીર કપસ પોતાની નિજન ખીણમાં રાતના કલ્પાંત માટે આવ્યે. તેનું ઇશક જોમ હવે સેકડો ગણું વધારે થયું હતું. જે પ્રમાણે મુર્તી પુજેકો પાપાણુના પ્રતીમાને સામે રાખી, ખુદાની તરફ લય લગાડે છે, જેવી રીતે સુશી સંસારી જગતના પ્રેમ પછી અત્યંત પ્રેમના દ્વારમાં પ્રવેશ કરે છે, તેવીજ રીતે આ બદલીન હુબનાને જોઇ પોતાની ઇચ્છીત હુબનાની પ્રેમજ્વાળાએ તેનું શરીર બાળવા માંડ્યું હતું. તે દીવાનો અને ચાંડી થતો હોય એમ જણાવું હતું. અસજબ અને અનેક વિચાર વમળની ઝુંબવણો વચ્ચે કપસે રહવાર કરી, પરાદીપામાંજ લોકો ઉઠે અને તંબુનાં બારણાં ઉઘડે તે અગાઉ પર્વતના શીખરેથી ઉતર્યો પુછું કયું, નમાઝની બંદગી બજાવી અને સુરજ નીકળે તે અગાઉ શીખરે ચઢી શીલા અને ખીણના આશરમાં સંતાયો. રહવારના રળીયામણ વખતે તે બધાને-બધું જોતો હતો પણ કાંઈની રોશન આંખો તેને જોવા

અશક્ત હતી, રહવારમાં પાળ ઉપર આવેલી બાળાઓને જોઇ, તેમની વાતો તે સાંભળી શક્યો નહીં પરંતુ તેના તર્કે સમજવા માંડ્યો કે બાળાઓ કયસના સંબંધમાંજ વાદવિવાદ ચલાવી રહી છે.

“તે છોકરી એમજ માનતી જણાય છે કે હું તેણી ઉપર મોહ્યો છું. તેના મનને જરાએ ખોટું નથી, મતલબ હું આશક છું, પરંતુ તેની કંઈ વસ્તુ ઉપર? તેનું જીવન મારી માથુકા આગળ લજવાય છે, અદાઓ અને દાવભાવમાં કશુંએ લાવણ્ય કે આકર્ષણ નથી, તેની ફેશ લઠાઓમાં તેવો ચળકાટ નથી કે નથી તેવા વાળ. ત્યારે કંઈ વસ્તુની ઘેલછા મારામાં સમાઈ છે? આહ! તેજ, તેજ! તેણીના નામની—નામ લુખના—છે. કેવું સારું અને કેવું રસીલું છે. તે નામ બેતાં જીમને લહેજત લાગે છે, સાંભળતાં કાનોને ખાઈ લાગે છે. વહેતા વાને વહાલું લાગે છે. નામ—માત્ર તે નામની સીપારસ, આ બદલીન બાળાને મારા અંતરમાં સ્થાન આપે છે. જેનું નામ લુખના હોય તેમાં કશી ખોડખાપણું હોયજ નહીં.” પ્રીતમાની યાદના ઉછળતા ઉમળકાએ જોમ અને ચુસ્તો તીવ્ર થયો. માથુકની જગ જપતો આશક ઉભો થયો અને બળડ્યો.

“ચાલો આપણી વ્હાલી લુખનાના દર્શને જઈએ. તે નામના પ્રતાપે તેણીની દરેક વાત અને વસ્તુ મને ખારી લાગશે. તેની મુખાકૃતિ અને શરીર આપું, મ્હારી વ્હાલી લુખનાની વાદમાં તેના જેવુંજ સુંદર કેખારો.”

કયસ શીખરેથી ઉંચે, ધાટીમાંથી બહાર નીકળ્યો અને તળાવની પાળે અને બાળાઓની વચ્ચે ઉભેલો જણાયો. ચારે સપ્તીઓ વિચારમાં એવી તો બેભાન હતી કે કયસને આવીને ઊભા રહેવાની કોઈને ખબર સુદાં પણ થઈ નહીં. કયસ જોડેલો પણ તેણીઓ નહોતી જણતી. છેવટે કયસે મોહીની અને પ્રેમની પ્રાર્થા કવિતા સાથે, બદલીન બાળાઓને શુદ્ધિમાં આણી. કવિતા સાથેજ બાળાઓ ચમકી પડી અને સામેજ કયસને જોઈ અભયથી પામી, લાય અને અભયથીમાં ઉભી થઈ કયસ તરફનો વા લાગી, ઘડીકથી બારી પડેલા પગ અને જીમ વધવા કે બોલવા અશક્ત હતાં. ગઈ સાંજની રમત, ગમત અને મશખરીનો આજે શહસ્ત્રાંશ પણ તેણીઓમાં નહોતો. પ્રેમલાવનાં અનેક દ્રવ્યો જગતે જોવાં છે. ધણી ઘટનાઓ ઘટી અને બનાવો બન્યા છે કે જગવિજેતા ચોખ્ખાઓ અબળા અને નિર્બળ કામિનીયોના મોહ પ્રભાવ આગળ રાંક બનતા આવ્યા છે.

પરંતુ આજનું દ્રવ્ય દુનિયામાં નવિ કુદરતનો વિકાસ કરતું હતું. તે બતાવતું હતું કે પ્રેમી પુરુષો—આશાકેનો પ્રભાવ જગતને કેવી રીતે આંજે છે તે જુઓ! પ્રેમમાં પીડાતા આશાકનું મોં જોઈ બાળાએ પાપાણી પ્રતિમા જેવી રતબ્ધ ઉભી હતી.

કપસે જોયું કે કાલની ચંચળ છોકરીઓ આજે પ્રતિકુળ દશામાં છે. તેણી અજ્ઞાનથી સાથે અવાચક બની છે. એક સપ્ત પશુ ઉચરતી નથી. જવાનીના જોરમાં વીજળીને વટાવનારી સ્વર્ણ લુપ્તનાની આંખો આજે સજ્જતથી ઘણી ઘણી જાય છે. આગળ વધવાને બદલે પાછળ ખસી સાહેલીઓમાં સંતાતી જાય છે. આ દેખાવની કપસ ઉપર ભારે અસર થઈ. પ્રેમ મદદ કિંમતી મારવા લાગ્યો, તે થેલો બન્યો અને ઉદાર અને પોતાની પ્રેમ કવિતા વાટે અંતરનો ઉભરો ઝોલો કરવા લાગ્યો. અદ્રશ્ય પ્રેમનું તેની વિચાર ક્ષતિએ કવિત્વ જ્ઞાનમાં આજેમેલું ચીત્ર જોઈ અને બનાવી અંતર વેદના ઝોલો કરવાના વ્યથા પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો.

દૂર ઉભેલી કપીલાની ખીણ સીમો આ બનાવ જોઈ અજ્ઞાનથી સાથે ત્યાં આવી અને તેનું કાળ સાંભળી હેરત પામી. લુપ્તનાની મા પશુ તે જીએતમાં હતી. તેણે લુપ્તનાની પાસે જઈ પૂછ્યું.—“આ બધું શું છે?” ઉદાસીનતામાં રતબ્ધ બનેલી લુપ્તના સપ્તે બોલી શકી નહીં. પરંતુ ઉદારાએ કહ્યું.

“કાઠીજી, કાલથી આ માણસ અમને પળવી રહ્યો છે. લુપ્તનાનું મોં જોતાં જ પ્રેમ મદન—ઈશકનાં કાળે સંભળાવવા મડિ છે. તમે જુઓ. હા કે કેવા જોમ—જોશથી સંભળાવે છે. પાસે જવાની કે તેને સમજાવવાની પશુ અમારી હિમત પડતી નથી.”

“હે!” લુપ્તનાની માતાએ કેંધમાં સખ્તાઈ સાથે કહેવા માંડ્યું—
“મારી લુપ્તનાને અરબના કપીલાવાળામાં શું તે બદનામ કરવા માગે છે? આ આચરણ તો ગામના ગમારોને જ શોભે. વનમાં રહેનારા મોટી નામોથી મજે છે.” લુપ્તનાની મા કપસની પાસે ગઈ અને અજ્ઞાનવા માણસને ઠપકો આપતાં કહ્યું “તમે કોણ છો અને કેના ઉપર આશાક થયા છો?” કપસે કહ્યો જવાબ આપ્યો નહીં પણ કાળની એક કડી સંભળતી જેમાં પોતાને ઉઘરી અને પોતાની માંડુકને લુપ્તના ઝોળાવાવમાં આવી હતી.

લુખનાનું નામ માણકની જગ્યાએ સાંભળી લુખનાની માને કેપ યડયો, ગુસ્સાના આવેશમાં કુમલો કરવા હાથ ઉઠાવ્યો, પરંતુ પરદેશી જાણી અચકાચ ખને ગુસ્સામાંજ કહ્યું “તને તારા કુટુંબમાં કેઈ છોકરી નથી મળતી ? કે સીધજવાન બાળાઓને ખરાબ કરી બદનામ કરવા આવ્યો છો ? બની ઉઝરાતું જોખન તો પ્રખ્યાત છે.

કયસે આ વખત પણ કાબળની એક કડી કહી જેમાં સમજવવામાં આવ્યું હતું કે “મારી લુખનાના મોઢા ઉપરની નકાબ જે ખસી જાય તો જમતની બધી માણકો તેને નમન—સીજદો કરે.”

લુખનાની માતા—“લુખનાનો પ્રેમ ત્યાગવા ફરી પણ હું તને કહું છું.”

“લુખનાને ત્યાગું ?” અજબબી વચ્ચે કયસ બેઠયો “તે બનેજ કેમ ? થમહુત પણ તે પ્રેમ મારા અંતરમાંથી કાઢી શકતો નથી. જમત આવ્યાનું પાણી તે ધરકની ચીજુગારીને ઝોલવી શકતું નથી. આ પ્રજાવશીત પ્રેમાત્મી, મારી વ્હાલી લુખનાએ મારા અંતરમાં સળગાવી છે.”

“હું ફરી ફરી કહું છું” લુખનાની માએ ફરી કહેવા માંડ્યું અને સમજવું છું કે લુખનાનું નામ નહીં મુકો તો પરિણામ થઈ ખરાબ આવશે.”

કયસ—પ્રિયતમાના વિયોગમાં કાજળના ચેરાચેલા કકડાને, વિહિન્ન થયેલી ઇંચિની દલીનાં રજકણે સાથે મેળવી, રેતાળ રજમાં વીખેશ છું અને, બેસી બેસી એકઠી કરેલી રેતીમાંથી ને રજકણે વીજુવા કરતાં પણ વધારે સહન કરવાનું દુનિયામાં કંઈ છે ?”

“લુખના !” ગુસ્સામાં રાતી બનેલી આંખે હેઠ ફરકાવતી અરબાણીએ લુખનાને પુછ્યું “તું જાણે છે કે એ કોણ છે ?”

“હયાજી માતા !” લુખનાએ હાથ જોડી રકમસ આંખોમાં આંસુ સેરવતાં કહ્યું “પવિત્ર કાબુલ્લાની મર્યાદિત આજુ લઈ અરજ કરીશ કે આજ બને કાલથી પહેલાં કોઈ દીવસ મેં એને જોયો નથી.

લુખનાનું નામ સાંભળતાં કયસ ક્યાં, તેણે મન ઉપરનો કાબુ ખોધ દીધો તે બોલી ઉઠ્યો “ફેવું ખ્યાશ અને વ્હાલું નામ છે !” સાથેજ સંખ્યા બંધ કાબુ લલકારવા માંડ્યાં. કાબોમાં પુલ્લા શબ્દો વાટે લુખનાનો પ્રેમ જતાવવામાં આવ્યો હતો.

“બસ, વધારે ઉદ્ધત ન થાઓ!” છુબનાની માએ કેશમાં કહ્યું—
 “તમારા જીવતા દુશ્મન ન બને, છુબના કપીલા વાળી છે અને પોતાની
 આત્મરક્ષા મદદગાર રાખે છે. તેમને ખગર થશે તો દુનિયાની કાંઈ જગ્યા
 તમને સંતાડી શકશે નહિ. પૃથ્વી તળેથી શોધી કાઢી તને કતલ કર્યા વગર
 રહેશે નહીં.”

“આ જીવતો છુબના માટે છે.” કયસ સાદા અને સરળ સ્વભાવે
 બોલ્યો. “અને તેણી ઉપર કુરબાન છે. આ કાયા જે તેણીના કામમાં
 આવતી હોય તો તેથી વધુ સહનશીલ કાંઈ નથી. તેની નજરનાં બાબ
 પાછાં નીકળતાં પ્રાણને સાથે લેતાં જાય છે, અને તેના આ સ્વતંત્ર
 હક હું તેણીના આખા કપીલાને આપું છું. જેને ભેટતી હોય તે સહ
 લે, કાંઈ એક શબ્દ પણ સાંભળશે નહીં.”

છુબનાની માતા—“હવે મારાથી નથી સંબળાતું.” બીજી પળે તેણે
 છુમ પાડી. છુમ સાંભળતાંજ અરબ બાનુઓ તરવાર અને બાલા લઈ
 તંબુમાંથી નીકળી પડી. અને બીજી પળે કયસ ચોમેરથી ખુલ્લા તરવારો
 વચ્ચે ઘેરાઈ ગયો.

છુબનાની માતા—“આ છેવટની ધડીએ પણ કહું છું કે છુબનાને
 ખ્યાલ નહિ હોડે પરિણામ અચકર આવશે.”

કયસ—છુબનાનું ધરેક! રમ રમમાં પ્રસરી દુળીમળી એક ઘડ
 ગયું છે. અંતરમાં વાસ કરી રહ્યું છે. જીંદગી વહી જશે, આત્મા દેહ
 તજી જશે, શરીર નિર્જીવ રહી જશે—પણ—નહી જશે, નહી જશે—તે
 પ્રેમ નહીજ જશે! અંતરપટ ઉપર બાળેખાવકું તેનું ચિત્ર, શુદ્ધ છે કે
 અંતર ખળી જશે પણ તે ચિત્ર નહિ જશે.

હેલ્લા શબ્દો પુરા થવા સાથેજ છુબનાની માતાએ સ્વર સાથે સ્વર
 મેળવ્યો. “ત્યારે અમે પણ અમારું અપમાન સાંપી શકતા નથી. પ્રયોગ
 નહી પણ અમારી ઈચ્છા પણ ચેરત અને સરમ વાળી છે.” શબ્દ મોંમાં
 રાખી તેણીએ કયસ ઉપર તરવારનો ધા કર્યો એટલે ચોમેરથી નાગજો
 કૂડવા માંડી.

આ દેખાવ છુબનાથી રહેવાયો નહી. તેણી જાણતી હતી કે તેના
 અને તેનાજ વાળામાં તેનું શુદ્ધ મન વીઠાએલું છે! તેની કાકસોની બેડી

એનો કેદી છે. અને મારાજ મુખ્યત્વે ઉપર દીવાનો છે. એથીજ તેણીના હૃદયમાં પણ એાછી વત્તી લાગણીની આવા હતી, પરંતુ માતાની વીરહ એકે શબ્દ બોલી શકી નહી. મનમાં આવતું કે દેડી ભય, વચ્ચે પડે અને માતાના હાથ પકડી લે, પરંતુ એક જાળક જાળામાં એટલો ભ્રેષ્ટ કે હીમત ક્યાં? બપોથી બહારની બની જાયું જોઈ રહી હતી. તેણી ભણતી હતી કે નિરપરાધી પરદેશી મુસાફર માર્યો ભય છે. ઉઝસ અને ઉઝરાને હસારત કરી અને કહ્યું—બહેન જુઓ, કહો, રોહો, ખુદા વારતે જમાવેા પણ કર્યુંએ વળ્યું નહી. અંતે કયસ જખમોથી ધવાઈ બેલાન થયો અને જમીન પર ટુટી પડી જમીનદોસ થયો. લુખનાથી આ સહેવાયું નહી. કયસ પડયો તે સાચેજ લુખના, બહારની લુખનાએ બવાનક ચીસ પાડી, અને બેલાન થઈ જમીન ઉપર ટુટી પડી.

લુખનાની કઠંગી રિવાજ જોઈ ઉઝરાએ ખુબો પાડી “હાય ! હાય ! આ શું થયું !” ઉઝરાનો કશું અવાજ સાંભળી કયસને મુકી બધી સ્ત્રીઓ લુખના તરફ વળી, લુખનાની માતાએ બે ત્રણ વખત બોલાવી પણ કશોએ જવાબ નહી મળવાથી માયું કુટતાં કહ્યું “કમનસીબ, એમજ હવે ત્યારે પહેલાંજ કેમન મરી ગઈ ! આજની નિહાળ માતાથી તે બારે માનવયું” ગણાત.” માતાની આવી સખતાઈ જોઈ કમીલાની એક સ્ત્રીએ બોલ બેસી લુખનાનું માયું ખોળામાં લાંબું. કુળમાં અઢાએલુ મ્હેં અને શરીર પુછ્યું. લુખનાની માતા તરફ જોઈ કહ્યું.

“ગરીબડી લુખનાપર તહામત ? નહી તેણી એવી નથીજ. આ નાદાન છોકરી શું જાણે ? તે અણસમજુ જાળક છે. લડતાં, લોધ બેટતાં કે કોઈને મરતો જોયો નથી. લોધીમાં ખરડાયેલા માથુસને પડતો આખડનો જોઈ પ્હીંપી !” જમીલા, ઉઝરા અને ઉઝરાએ પણ રોહો આપ્યો. તેણીએ કહ્યું.

“આજ સુધી તે બીચારીને કોઈ અભવપ્તા પૂરપ સાચે વાત સરખીએ કરતાં અમે જોઈ નથી. આ આજેલમાં પડેલો અભવપ્તો કોણ હતો, તેને જોઈ અમે બધી બપોથી માલમી હતી, લુખના પણ તેની વાતો સાંભળી અભવપ્તી પામી પ્હીંકથી કંપી રહી હતી. કાકીજી, લુખના નિરપરાધી છે તેની કશી કસુર નથી.”

“માતાની મમતા હવે ઉભરાઈ, આંખોએ આંસુની ધારા સેરવવા

માડી દીલમાં દુઃખનો ડંખ વાગ્યો. લુખનાં તરફ વળી, જોયું અને પુછ્યું
 “હજી સુધી બેભાનજ છે!” ઉઠરાએ તળાવમાંથી પાણી લાવી લુખનાના
 મોઢાં ઉપર છાંટ્યું. સ્વચ્છ હવા પહોંચાડવા કીઓને યોગેરથી હટાવી
 કેટલીએક વાર પછી આરતે આરતે લુખના હોઠમાં આવવા લાગી. ઉઠ-
 રાએ પાસે જઈ પુછ્યું લુખના શું છે!”

“સાર છે.” લુખનાએ ધીમેથી જવાબ આપ્યો. થોડીવાર પછી દુઃખ
 ભરી અભયળીમાં આરતેથી પુછ્યું “તે અભયળે માણસ મરીજ ગયો?”

લુખનાની માતાએ ઉઠરાને ધીમેથી કાનમાં કહ્યું—“તે માણસના
 મોતની લુખનાને ખબર પડવા દઈશ નહિ.” માતાએ લુખના પાસે
 આવી બેપરવાઈથી કહ્યું “આસો પાણી ભરી લીધું, હવે ઘેર જઈએ.”
 લુખનાએ કસો જવાબ આપ્યો નહિ. કપસની લાશ જોઈ શકે નહિ એવી
 રીતે લુખનાને તંબુ તરફ લઈ જવાનો કીઓએ ઠરાવ કર્યો. કીઓ
 જાણતી હતી કે જો તેની લાશ લુખના જોશે બીકથી પાછી બેભાન બધ
 જશે. એક કીઓ લુખનાને યોળામાં લીધી અને તેની પાછળ બધી
 કીઓએ તંબુનો રસ્તો લીધો. મેદાન—તળાવની પાર ખાલી હતી. અને
 કપસની નિરાશ્વર પડેલી લાશ—ઉપર સુરજનાં કીરણો વિલાપ કરતાં હતાં.

લુખનાને તંબુમાં સુવાડી, કીઓએ પખાસો ભરી જલદી જલદી
 ઉપડી જવાની તૈયારી કરવા માંડી, એક પછી પુરૂષ તેમની સાથે હતો
 નહી. તેણીએને સખત બીક હતી કે તે અભયળે માણસનો કોઈ રતેકી
 કે કપ્પીલાવાળો જાણસે તો ભારે સંકટ વેઠ્યું પડશે. પગવારમાં તંબુ
 ઉઘેડ્યા, સામાન બાંધ્યો, ઉઠો ઉપર લાંબો અને કુચની તમ્બારી કરી,
 હજી લુખના નાતવાન અને બંધબીત હતી, તેણીને પરદાવાળી મોઢમલમાં
 સુવાડી, પોતાના ધર તરફ ઉતાવળે ઉતાવળે જવા માંડ્યું.

નિર્જીવ કપસનું જખમી શરીર તળાવના કાંઠે ઝીણી રેતમાંજ પડ્યું
 હતું, પરદેશમાં પડેલી મરીજ બીચારી લાશ! કોઈ રડનાર નહી કે નહી
 કોઈ મૈત્રનાં આંસુ સારનાર. હંસરત તે ઉપર મરસીયા કહેતી, અને
 નિરાશા શોકમાં મથું નમાવી બેઠી હતી. મૃતક શરીરને ધીબી નાંખનારો
 અરબસ્તાનના એક નિર્જીવ પક્ષીએ આકાશ ઉપરથી કપસના શરીરને જોયું
 પાંખો બાંધી તે નીચે આંખું અને કપસની છાતીએ પગ મુક્યો. કપસમાં

જીવન માત્રા હતી, તે મર્યો નહોતો, જખમોમાંથી વહેલા લોહીથી તે નિર્જળ બન્યો હતો. હૃદયી વધુ વહેણ લોહીએ તેને બેશન—મુકુતું બનાવ્યો હતો. પક્ષી ખાતીપર પડેલા ભારે તેને હોણમાં આપ્યો, આંખ ઊપડી અને ઉઠી બેસવાનો વિચાર કર્યો. કપસને જીવતો જોઈ પક્ષી ઉડી મધુ. પરંતુ પાસેના ટેકરા ઉપર બંદુનો એક ઊકરો આ બધું જોઈ રહ્યો હતો. હોડતો હોડતો કપસની પાસે આવ્યો. દયામણી દશામાં રીખાતા કપસને જોઈ તેણે દુઃખ મધુ. લાગણી બધાં માવાળુ શબ્દોમાં તેણે કહ્યું “તમને કાણે નિર્દયપણે ધાયલ કર્યાં? સખત જીલમ થયો છે.”

“નહી, નહી!” કપસ ધીમેથી બોલ્યો “જલ્દીમ ન કહો. મારી એ સળ હતી. જોણે મારી આ દશા કરી છે તેણે કશુંજે ખરાબ તો નથીજ કર્યું.”

ઊકરો—“હમણાં હમણાં બની કલગની સ્ત્રીએ અહીંથી પાછી ભરીને ગઈ છે તેમનુંજ આ કામ છે.”

“બની કલગની બાનુઓ હતી?” કપસે પુછ્યું “આહ! ત્યારે છુબના ત્યાં ક્યાંથી પહોંચી!”

ઊકરો—“છુબના કોણ.”

“કાણુ, એજ ન પુછ!” કપસે ખાતીએ હાથ મુકતાંજ કહ્યું “જેના સળએ મારી આ દશા થઈ છે તેજ! તેણે અને તેની સાહેલીઓએ મને ધાયલ કર્યો છે, પરંતુ હા! મારી કેમ ન નાંખ્યો?”

ઊકરો—“ત્યારે ક્યાં સુધી આવી હાલતમાં અહીં પડ્યા રહેશો. મારા ઘેર ચાલો, અહીંથી, પોણા ગાઉ છે. ચાલવામાં તમને દુઃખ તો થશેજ, પરંતુ અમારા તંબુમાં પહોંચી તમે સુખ મેગવી સાળ થશો.”

“જુઓ છે” કપસે લામારી બતાવતાં કહ્યું “પાત્રું વાળવા જેટલીએ શક્તિ મારામાં જુઓ છે! બેઠા! તમે જાઓ, અને મને મારા ભાવિ ઉપર મુકી જાઓ.”

“મારા બાપુ કહેતા હતા,” તે ઊકરાએ ધીરજથી કહ્યું “કોઈ દુઃખી પીડાતો હોય અને બંદુનું લોહી ઉઠતી ન આવે, તેને તમારા અરખ નસલમાં ગણવો નહી.”

“ખરજ કહ્યું” પીડાતાં પીડાતાં કપસ પોકાર્યો. “બંદુએ કોઈ

પીડિતને પડયો રહેવા દેવો જોઈએજ નહિ, પરંતુ હું તેવો પીડિત નથી
આ રથીતી અને પીઠ નેહી સુખ કરતાં છે. જો તમને વિશ્વાસ ન હો
તો સમજી લ્યો કે જોકે સહીદ પડયો છે. સહાદતની જગ્યા ઊઝી સહાદત
જુખ્યા ક્યાં જવાના, જાઓ એટા, મને મારી કોરમત ઉપર રહેવા દ્યો.

ઊકરો—“એમ તો બનેજ નહી. અત્યારે તો હું એકલો છું કં
કરી શકતો નથી, પરંતુ ઘેર જાઉં છું, ઉંટ લઈને આવું છું અને
ત્યાં સુધી તમે જીવતા રહ્યા તો લઈ જઈશ અને જો લાશ મળી
દેન કરી દઈશ.”

“હીક છે” કમસે કહ્યું એજ મુનાસીબ છે. હવે જાઓ.”

ઊકરો—“લ્યો મુળ વાત તો જુલોજ ગયો, તમે જુખ્યા હશે અં
મારી પાસે પણ આવતું નથી જાઉં છું અને જની આમીર પાસેય
કંઈ ખાવા લઈ આવું છું.”

કમસ—“નહી કરી જરૂર નથી.”

“ઊકરો—“તમે જુખ્યાજ પડ્યા રહો એ તો નજ બને.”

કમસ—“હું જની આમીરને ત્યાંની કોઈ ચીજ ખાવાનો નથી અને
અત્યારે મને જુખ પણ નથી. જુખ લાગશે ત્યારે ખુદા જેવો ધણી છે.
અંતે બહાવીન ઊકરો કમસને નિરાધાર અવસ્થામાં મુકી પોતાના પડવ
તરફ ચાલ્યો. એકલો પડેલો કમસ, હવે મન સાથે વાતો કરવા મંડ્યો.

“હવે આ સહાદતનું મથક મારે ઊઠવું જોઈએ નહી, આસકોન
વેદી બંધીજ છે, અને અહીં રહીનેજ મોતની વાટ જોવી જોઈએ. બન
કાબજની જાનુઓ અહીં પાણી લેવા આવે, ત્યાં સુધી જીવતા રહેવાન
કુચ્છ છે. તેમની સાથે રસીચી લુખના પણ હશે.”

આ કરપીજુ બનાવની ધાટીમાંથી તે જીવતો રહ્યો જતાં તેની રથીત
મુરદાથી પણ ખરાબ હતી. જની કલજની જાણમાં તો તે જીવતો રહ્યો
નહોતો, તેણીઓના જોજા ધા, નિજીજ નીવડ્યા હતા. ઇંદગી હતી
એટલે બંધી તો ગયો પણ પરંતુ કોઈ દીલાસો આપનાર નહોતો.
નહોતો કોઈ ચાવજત કરનાર, કોઈ એટલું પણ નહોતું કે લોહી બહોત
જખમને પોટા બાંધી દર પળે વધતી જતી નિર્જીવતા રોકવાની મદદ કરે.

પાટા બાંધનારા હાડવૈદની સેવા પાંગની પથરાએલી સ્વચ્છ રેતીએ બળ-
વવા માંડી. પહેલીના ઉઠી ગયા પછી તેણે બેઠો થવા પ્રયત્ન કરવા માંડ્યો.
અને પ્રયત્નમાં સફળ થવા માટે કીણી રેતમાં આંગેાડી બેઠો થવા વળખાં
મારવા માંડ્યો. તેજ વળખામાં જરીના જખમે રેતથી ખરાવા માંડ્યા
અને તેમાંથી બહેતું લોહી બાહ્ય થયું. નિર્જળતા સ્થીર થઈ છતાં બળમાં
વધારો થયો નહી. હાથત હવે એવી હતી કે બેઘડી જાન 'આવ્યું' તો ચાર
ધડી બેભાન પડ્યો રહ્યો.

એ ધડી શુદ્ધ અને ચાર ધડી અશુદ્ધિ, આવીજ દશામાં રહ્યાંજ
પડવા આવી. પર્વતના શીખરે આવેલા એકાંતવાસમાં જવા કે ખાવા
જેટલી શક્તિ તેમાં હતી નહી. અને ખોરાક પેટમાં ન ઉતરે ત્યાં સુધી
સ્થીતી સુધરવાની આશા પણ હતી નહી. કોઈ બીજે આણુસ નથી કે
જે કંઈક ખવાડે. લોહી વહેવાથી વધી પડેલી બેભાન અવસ્થામાં સુધારો
થયો છે, પરંતુ સુખના જખમ હવે પળવવા લાગ્યા છે. ક્યસની સ્થીતી
પાયાણુ જેવા પુરુષ અને વજ્ર જેવા હૃદયને પાણી કરે તેવી દયામણી છે.
સુરજ અસ્ત થતી વખતે—સંખ્યા સમયે તે હોસમાં હતો. રેતીથી તથામ
કરી ઈશ્વારતથા તેણે નમાજની બંદગી બળતી અને સાથેજ બેભાન થયો.

આજની રાત્રિ ક્યસ ઉપર જોખમભરી છે. બેભાન જખમી પુલ્કા
મેદાનમાં સારવાર વગર નિરાધાર પડ્યો છે. વનપતિ રાત્રે આવી ચઢે
અને આશાના દેખાતા આસેતો પણ અંત લાવે. અરમના પહાડી જંગ-
લોમાં રાત્રે મોજ કરતો રીંછ આવે અને ઉચકી જાય એવી પણ ધારતી
છે. વરનું કહેવુંજ શું. આટલું છતાં પણ જો તે બચી જાય છે. માર્ગની
વચ્ચે બેભાન પડેલા ધાયસ માટે મજબુત ધારતી છે કે શરદ રાત્રિએ
આવતો કશલાનો ઉંટ, પડાવે પહેચિવાની જલદીમાં, નિરાધાર ક્યસને
કચડતો, ચગદતો, પરભોક પહેંચાડતો ચાસ્યો જાય. આંખણે કણુસ કરીશું
કે ખુદા મહેરબાન હોય અને છાંદગીના દીવસ બાજી હોય તો આ બધી
મેદાનનો સમુદ્ર ટાળી, હમો થશે છતાં પણ આંખણે જોએલી સ્થીતી
ક્યસ ઉપર સવાસની ધણી ચોડી આશા રખાવે છે.

આંખી રાત, પીડા અને પરિતાપમાં વીતી. વખતો વખત બેભાન
તો થતોજ પરંતુ ચાની બળતરા જલ્દી જલ્દી, તેડું જાન ડેકાણે લાવતી

રેત ઉપર પડ્યો પડ્યો જખમની વેદનાથી કાંઈક વેળા ચીસ પાડી ઉઠતો હતો. જખમી પશુ તો સદબાળ્યે કોઈ આવતું નહીં પણ રાત્રે પાણી પીવા આવતો હરણ-સૂમિયાં વખતો વખત દેને ક્ય કીક્યડી કુદી જતાં. રાતની શીતળ હવાએ ઉંખની નીચા ફેંકવા માંડી અને કપસ સુધ્ધ મથેા. મોડી રાત્રે તેની આંખ ઉપડી. આત્મારે તે તરસ્યો હતો આળોટતો આળોટતો પાણી સુધી પહોંચ્યો અને તળાવમાં મ્હોં નાંખી પાણી પીવા મંડ્યો. પાણીએ કંઈક આશા આપી, પાછો આળોટતો આળોટતો સુખી રેતીમાં આંચો. શીતળ પવને તેને બેભાન બનાવ્યો અને બીજી વખત આંખ ઉપડી ત્યારે વાણું વાણું તેણે જોયું. સુરજ નીકળ્યો તડકો પડવા માંડ્યો પણ કપસ રેતીમાંજ પડ્યો હતો. નિજીવ શરીરમાં અને કપસમાં કશો અંતર જણાતો નહોતો.

સદવારના તડકામાંજ પાણી ભરવા આવેલા એક ન્હાના કાદલાએ તળાવની પાળે દેખાવ દીધો. ઉંઠ બેસાડવામાં આંખા, સામાન ઉતારવા માંડ્યો અને તંદુ ઠોકાવા માંડ્યા તેમાંથી થોડીક નવચોવન બાળાઓ હસતી બેસતી પાણી તરફ આવતી જણાઇ. પાણીના કીનારે આવી તેણીઓ ફરતી ફરતી, થોલી અને રેતીમાં ખરડાયેલા, તળાવને કીનારે પથરાના આશરમાં બેભાન પડેલા કપસ બીન ઝરીફની લગેલગ આવી પહોંચી. કપસને જોઇ તેણીઓ અચ્ચકાઇ અને દમમણા સ્વરે એકી અવાજે કહ્યું “કોઇ નિર્દય માણસે આ કરપણ ખુન કયું” છે.

સખી—“હા બહેન! અતિ કરણ દેખાવ. કોઇ ઝાંઝીમે સખત જુલમ કર્યો છે. કોઇ એટલુંજે નથી કે જખમ ઉપર પાટો બાંધી પાણી સરખું પણ પાયે.”

બાળાઓ નમી નમી તેનું મ્હોં જોવા લાગી. અચાનક એક ચીસ નીકળી અને સાચેજ જાંબળાયું કે “હાય! હાય!! આતો અમારો પરોણો કપસ છે!!”

“કાણુ કપસ?” સખીએ પ્રુછ્યું “શુખ્યો તરસ્યો અને થાકેલો, ચાર પાંચ દીવસ પર આપણા કખીલામાં આવેલો કપસ?” ધ્યાનથી જોવા પછી સખીએ કહ્યું. “હા બહેન હા! આતો તેજ પરદેશી મુસાફર છે.”

ત્રીજી સખીએ એક જતાવતાં કહ્યું. “તે ગરીબને કાણે મારી

નાંખ્યો હતો. તે તો કોઈની સાથે લડે એવો માણસ પણ નહોતો.”

પહેલી છોકરીએ કહેવા માંડ્યું “મને તેની સાથે કુદરતી મહેાબ્બત થઇ ગઇ હતી. ફરી પણ તેને એવાનો વખત મેળવવા મનમાં હંમેશા ઇચ્છા આવતી હતી. હાથ ! જ્યારે જોયો ત્યારે આ દસામાં ! ! સખત જીલમ ! કર્પીયુ ખુન ! !” અચ્ચ કંઈક વિચાર કરી તેણે કયસના નિજીવ શરીરની બારીક તપાસ તુરાની આંખવાટે કરવા માંડી. તેણી અમકી બોલી ઉઠી “પરંતુ નહી, તે જીવતો દેખાય છે” તેણીએ નમ્ર, કયસના કાન પાસે મ્હોં ધરી આસતે કહ્યું “ કયસ ! કયસ ! !” જવાબ આપવાનું બાન અહીં કોને હતું. બધી બાળાઓએ તેને કાચડમાંથી બહાર કાઢી સારી જગાએ સુવાડવા સલાહ કરી અને બની શકે ત્યાં સુધી તેની આવજત કરવા વિચાર કર્યો.

સલાહ ઉપર તરતજ અમલ થયો અને ત્રણે બાળાઓ તેને કચકી બહાર કાઢ્યો. પહેલાં ઝોળખનારી બાળા ઝોશીએ બેઠી અને તેનું માથું ઘુંછી પોતાના બોળામાં લીધું. આસતે આસતે તેનું આંખ શરીર ઘુંછી સાથે ક્યું. તેના મ્હોડા સાથું જોઈ નિશ્વાસ નાંખતાં કહેવા માંડ્યું “ખુદા ઉમારે !”

બીજી—“મને તો બધી ચોડીજ આશા લાગે છે. જીજો છે, આટલું બધું થયું. ત્યાંથી ઉપાડ્યો, “અહિં” સુધી લાવ્યાં, ચલાવ્યા છતાં બાનજ નથી આવતું. આ જીંદગીનાં ચીન્હ છે ?”

ગઈ કાલે કયસને નિરાધાર યુદ્ધી ગયેલો બેદુ છોકરો દોડતો દોડતો આવ્યો પાસે આવતાંવાર અબજખીથી બોલ્યો “હજી સુધી જીવતો છે !”

પહેલી બાળા—“તમે કહો છે તેમજ ખુદા કરે અને જીવતોજ હોય ! શું તમે જાણો છો કે આ જીલમ કોણે કર્યો છે !”

“હા, જાણું છું” છોકરાએ જવાબ આપતાં કહેવા માંડ્યું “પાણી લેવા આવેલી બની કહનની ઓઝાએ કાલે તેને જખખી કર્યો હતો અને તરતજ ન્હાસી ગઇ હતી.”

“બની કહનની બાનુઓ” પહેલી બાળાએ કહ્યું “આ ગરીબે તેમનું શું બચાવ્યું.”

છોકરો—“તેમની વાતો ઉપરથી હું એટલું સમજી શક્યો કે લુખના નામની કોઈ છોકરી હશે તેની ઉપર આ માણસ આશંકા હતો અને નિરાશા સાથે મેઘગીત ગાતો હતો, તે ઉપરથી કોઈમાં આવી તેણીઓએ માર્યો હતો.”

બોળામાં માથું લઇ બેઠેલી બાળા તરફ જોઇ બીજી છોકરી બોલી,
“તમે નહીં, તમારું નામ તો છેજ ને!”

“અને તમે.” અરજ છોકરાએ પુછ્યું “કયા કપીલાના છો.”
“અમે બની કામળ છીએ” લુખનાએ જવાબ આપતાં લેલા અને સોઅદા તરફ જોયું અને કહ્યું “બહેનો કયસ શુદ્ધિમાં આવે એવો ઉપાય કરવો જોઇએ.”

છોકરો—મારા ધારવા પ્રમાણે તો જુખને લીધે બેબાન થયો છે. જો કે જખમ ધણી સજ્જત છે છતાં ફક્ત જખમથી માણસ બેશુદ્ધ નથી થતો. કાલે હું અહીં આવ્યો ત્યારે તેઓ શુદ્ધિમાં હતો. મેં કહ્યું પણ હતું કે બની આમીરને ત્યાંથી આવતું લઇ આવું, પરંતુ કણસ ક્યું નહોતું.”

“ત્યારે તો હું જાઉં છું” સોઅદાએ કહ્યું “ચોડીક દળેલી ધાણી લઇ આવું છું. પાણીમાં ધોળી પાણી અને બેચાર ટીપાં પેટમાં ઉતરતાં શુદ્ધિમાં આવશે.”

“જલ સાફ બહેન,” લુખનાએ આતુરતાથી કહ્યું “પ્રુદા વારતે જલદી જ અને જલદી લઇ આવ.” લુખના અવાચક અને સ્તબ્ધ બેઠી રહી તેણીએ ઠગર ઠગર કમસના મ્હોં તરફ જોવા માંડ્યું. મેઘજવાળાએ તેના અંતરમાં બળતું ક્યું અને આંખો વારે ડગર ડગર આંસુનો ફાવે નીકળવા લાગ્યો.

“આશુ, બહેન!” લેલાએ હેરતમાં કહ્યું. “એક અળખવા માણસ મારે તમે રડવા માંડ્યું.”

“લેલા” આંસુ લુછી કુસકાં લેતાં લુખના બોલી “તેની અનાથ દશા તો જુઓ! હસરતભર્યો મજલુમ! પાછળ કોઈ રક્ષાકાર પણ નથી!”

“આલો, હવે તો પ્રુદાજો રક્ષાકાર પણ મોકલવો” લેલાએ ટકોર કરતાં કહેવા માંડ્યું “આનાથી ઉત્તમ ફત્તેહગાનો મલિકુ કોને મળે!”

બેચાર ઓઝીટ નહીં વીતી હોય કે સુખસા આણીને લોટ વાટકામાં પલાળી લાવી. કપસનું મોં ફાંદી ચોડી ચોડી રેડવા માંડી. પેટમાં પહેલ-ચતાળ ખોરાકે પોતાનો ગુલુ બતાવ્યો. કપસે પાસું ફેરવ્યું. માવજત કરનારી ઊઠરીઓને આજ્ઞા બંધાઇ અને ધાણીનો લોટ પાછો મોંમાં રેડ્યો. ધડીએક પછી કપસે આસ્તે રહી આંખો ઉઘાડી અને ચોમેર નજર ફેરવી પાછી બંધ કરી દીધી. સુઢિનાં ચિન્હ ભેદ સોબદાએ કપસને બોલાવ્યો. કપસે ધીમેથી આંખ ઉઘાડી કહ્યું “હા”

“કેમ છે?” સોબદાએ પુછ્યું.

“સારો છું” કપસે આંખોમાંથી ઉપકારની રેખા આણી કહ્યું.

“ત્યારે” સોબદાએ પ્રેમ ભર્યા કણ્ઠે ઉચ્ચાર્યો “આંખો કેમ બંધ કરો છે.”

કપસે, મીચેલી આંખો જવાણ આપી. “કારણકે જે સ્વપ્ન” ભેદ રહેલો છું તે અતિ ધણું આનંદી અને મનમોહક છે. આ આનંદી દ્રશ્ય આંખ આગળથી ખસી જવાના ભયથી આંખો બંધાડતો નથી.”

“વ્હાલા કપસ, જે સ્વપ્ન” નથી” સોબદાએ કહેવા માંડ્યું “તમે જાગૃત છો અને જે જુઓ અને જે જુઓ છે તે ખરેખરે બનાવ છે.”

“ખરેખર સત્ય છે?” કપસે આજ્ઞા અને ભય વચ્ચે કહ્યું. “ખરેખર હું જાણું છું! હું અને આતુ” અતુકળ ભાવી!” કપસે આંખો ઉઘાડી અને ડોળા ચીરી ચીરી ચોમેર જોવા માંડ્યું. ઉવટમાં તેણે જોયું કે માતું ખોળામાં લાલ બેઠેલી જ તેની વ્હાલી લુખના હતી. તે ચમક્યો અને બોલ્યો “કાણુ, લુખના!”

“હા, હું જ છું” લુખનાએ પ્રેમભરી નજરે કપસ તરફ જોઈ કહ્યું. “પણ તમારા આજ્ઞા કા કાલે તમારો છપ કેમ છે.”

“કંઈ ન પુછ્યું” કપસે નિઃશ્વાસ નાંખતાં કહ્યું.

“મેં સાંભળ્યું કે કાઈ લુખના ઉપર તમે મોંઢી પડ્યા છો. અને નિકમી તમારા ઉપર આ જુલમ કર્યો.”

“હા હું લુખની ઉપર આજ્ઞા કર્યો.” કપસે ધીરજથી કહ્યું. “પણ

આ નિર્ધારતા તેણીએ વાપરી નથી. તે એટલી કુર કે હતારી નથી.”

“વાર, પણ થોડીકવાર જાના રહે.” હુળનાએ માથા ઉપર હાથ મુકી પસવાળતાં કહ્યું. “જ્યારે રહેજ કઠિવત આવે, ત્યારે આરતે આરતે મારા તંબુમાં બાવી આરામ કરો.”

“હવે હું તદન સાળે છું.” કપસે મન મજબુત કરી કહ્યું. જખમમાં કશી વેદના નથી અને નળજાણની અશક્તિ પણ હવે એટલી રહી નથી.”

“કેમ માંડા જેવી વાતો કરો છો.” સોઅદાએ રહેજ હસતાં હસતાં કહેવા માંડ્યું. “જ્યારે સુધી તો દીન દુન્યાનો હોશ કે હાથપમની શુદ્ધિ પણ હતી નહીં પણ એ છુટકા પાણીનો લોઠ પીતાં બાટલું બધું બળ બાવી ગયું.”

“તમને વિશ્વાસ નથી ?” કપસે દિમ્મતથી કહ્યું. “હવે સચેજ કપસ પડ્યો હતો તે બેઠેલો દેખાયો. થોડીક વાર બેઠા પછી તે ઉભો અને બોલ્યો. “જ્યાં જવું હોય ત્યાં ચાલો, હવે તો તમને વિશ્વાસ આવ્યો કે હું સાળે થયો છું. શું હજી પણ તમને વિશ્વાસ નથી.”

હુળના—ત્યારે બેઠેલી અને બેલાનવરથા માત્ર કૃત્રિમજ્જ હતાં કે શું ?”
“અને આખા શરીરમાં લાચેલા પા પણ કૃત્રિમજ્જ હશે કે ?” બધી જાળવખીમાં હતી કે મરવા પડેલો અને દુનિયામાં છેલ્લા સ્વાસનો વીસામે લેતો માણસ પળમાત્રમાં સાળે થયો કેવી રીતે !

સોઅદા—“ત્યારે, હવે તો જખમોમાં પણ વેદના તો નહીં હોય ?”

“જખમોની મજૂરીજ્જ ક્યાં છે ?” કપસે પ્રયુક્ત વડને કહ્યું. “તેને તો બુદ્ધિમાસ પણ થતો નથી. જાલગત એક અને એકજ જખમ મારા કાળજીને કહવાવવા કાશી-પુરતો છે.

“તે વળી ક્યો જખમ છે ?” હુળનાએ પુછ્યું.

“તે જખમ મારા કાળજીની અંદર છે” કપસે જલદી જલદી કહેવા માંડ્યું. “તેણે કાળજી કાપી એ કહ્યોમાં બેઠેલી નાંખ્યું છે.

“કપસ !” હુળનાએ ઉપરેસ આપતાં કહેવા માંડ્યું. “એવા મિથ્યા જમને મનમાંથી કાઢી નાંખ. તારી જીંદગી બચાવે જરૂર છે.”

કપસ—“પરંતુ તે કાતરકામને કાળજી થરપી થસી જુસી નાંખવાનું કામ તો માફ નથીજ.”

“જે સ્ત્રી !” છુપનાએ આગળ ચલાવ્યું. “આવી કરપીણ, નિર્દય અને જાલીમ હોય તેની સાથે પ્રેમ કેવો ? આવો અત્યાચાર કરનાર સ્ત્રી નહીં પણ કાંઈ પિશાચણી હોવી જોઈએ.”

“મારી છુપનાનો તેમાં કશો વાંક નથી” કપસ વચ્ચેજ બોલી ઉઠ્યો.—“તેણીના કામજી હાથેજ ધા કપોં હોત તો કેવું સાર થાત ! ! હું મરતાં કે મુઝાં નહીં ખાતાં નવજીવન મેળવી સકત !”

“હવે સાર !” છુપનાએ માથાજીપણે કહ્યું. “વાતો તો થતીજ રહેશે પણ તંબુમાં આવો. રેત ઉની થવા માંડી છે અને સુરજ માથે આવતો જાય છે.”

કપસને વાંધાજ ક્યાં હતો. કપસે આશવા માંડ્યું અને છુપના અને તેની સાહેલીએ માટે ઠોકવામાં આવેલા તંબુમાં ગયો. છોકરીએએ આશામાંથી સારાં સારાં પકવાન કાઢી કાઢી કપસને ખવડાવ્યાં. બધા જખમ પેાષ સાફ કરી પાટા બાંધ્યા અને પાસે બેસી તેની સાથે કાલીકાલી વાતો કરી, કપસનું મન વેદનાથી હટાવવા માંડ્યું.

પ્રકરણ : સાતમું.

પ્રેમ જગતનો અભયબ બેદ.

કયસ ઇવન પર્વત આતી સુખી—આતંદી પળે મેળવી છે નહિ, રસીલી મેહયુગના વહાલા પડખામાં બેઠો છે. લુગના, પોતે, આસકની ચારવાર અને આવજત અંતઃકરણના ઉમંગકાથી કરી રહી છે. લુગનાની સહેલીઓ મીઠી અને મધુર વાણીમાં વાતો કરી કરી કયસને રાજી રાખવા પ્રયત્ન કરે છે. આ અલગકે દોહત અને અતુલ આનંદની કીમત આંકવા કયસ જેવા કવિની બુદ્ધિ પણ અસક્ત છે. તે પોતાની સુખી પળે અને ભાગ્યસાગી બાવી ઉપર મગર છે.

બની કાળબની કીઓ પાણી લેવા આવતી ત્યારે તળાવના કંઠે બે દિવસથી વધારે નહીં ચોક્કસનો તેમનો પુરાતન રીવાજ હતો. પરંતુ ધાયલ કયસની આવજત કરવા તેણીઓને એક અઠવાડીયા સુધી રોકાઈ રહેવું પડ્યું. કમીલાના પુરોની ચીંતા દુર કરવા માટે પાણી સર્જ કેટલીક કીઓ બીજેજ દિવસે ઉપડી ગઇ. લુગના અને તેની સાહેલીઓ સાથે દસ બાર કીઓ કયસની પાસે આવજત માટે રોકાઈ. વરદાર માથુકે પ્રથમ દિવસેજ તેને સાંભળે ક્યો હતો. તેને તે એક મહાયુગ—શુદ્ધ પ્રેમી સીવાય બીજા કોઈ આવજત કરવાર મદદગારની જરૂર હતી નહીં. શરીર ઉપરના ધા હતા પણ તે ચાર પાંચ દિવસમાં રજાવા આગ્યા અને ધાયલ ચાંપાના છાં દિવસે તે તદન સાંભળે ક્યેલો જણાયો.

રહવારે અને રહાંજે, હર વખત બની કાળબની બાનુઓ અને ઊડીઓ તળાવની પાળે તેને ઘેરિને બેસતી અને તે અંતરન્ય ઉત્સાહ ભર્ષા ઉમંગકાથી મોહન ગીત ગાઇ સાંભળનારને રીઝવતો હતો. ઊડીઓ અને કીઓ વધુ અને વધુ સારી કવિતા કહેવાં માટે કયસને હર વખત ટકર આહુજ રાખતી. હસી, ખુશી અને મોજ મજબરી રાતો દિવસો પસાર થતા હતા. બધા એમજ અજાણતા હતા કે તેની માથુકે લુગના બની

કામળ વાળી છુપતા હતી. છુપનાનું નામ સાંભળી સુગંધીમય મુલાખ ઉપર ભરો ભમણમાં પડી પ્રેમગાન કરે છે તેવીજ રીતે કવસ કવિત્વ સંકિતની સીમા વટાવતો હતો.

બધી બાલુઓ અને છોટીઓ જો કે કવસની કવિતામાં માત્ર મોજ માનતી પરંતુ છુપનાના અંતઃકરણ ઉપર કવસનો ભારે પ્રભાવ પડ્યો હતો. તેના નિરાશા અને દિલગીરી બધાં કાળ, તેણીના અંતરમાં અસહ્ય અને અદૃશ્ય વેદનાને જન્મ આપતાં. ક્યારેક તેણી બહારની બનતી ત્યારે ક્યારેક તેણી સરમાઈ ઉંડા વિચારમાં લીન થતી. કવસની કવિતામાં વપરાતા રહસ્યમય શબ્દોની ભાવના તેણીનો આવ બદલી નાંખતી પરંતુ ચંચળ છુપના તરતજ વેદના છુપાવી, અંબીર બનતી. મનમાં કોઈકોઈ વાર તેણી બબડતી કે “કવસ અનેજ તો નહીં કહેતો હોય! તે અમારો પરોણો હતો ત્યારે પણ તેણે કહેલી કટલીક વાતોની મારા મન ઉપર આવીજ ઉંડી છાપ પડી હતી. પરંતુ હવે-અત્યારે તો તે ચોક્કસ અને ખુલ્લા શબ્દોમાં પોતાનો પ્રેમ બહાર કરે છે.” બીજી પહેલ તેને કોઈ નવો વિચાર આવતાં મન સાથે કહેતી “નહી, એમ તો બનેજ નહીં! તેના હૃદયમાં મારો પ્રેમ હોય તો બની કામળની છુપના એમજ પોતાની પ્રેમ વેદના બહાર કરેજ કેમ! અને તેનીજ આ સળ મળી છે. તે છુપના ખરેખર કોઈ સુકોમળ, સૈદ્ધર્ધવાન, ખુબસુરત રમણી હતી. મારા માં એવું છેજ શું કે તે મારા પ્રેમમાં પડે!” આ વિચારો પણ તેણીને સંતોષવા અરમથ હતો. રહી રહીને વિચાર આવતો કે “માની લીધું” કે તે બની કામળની છુપના ઉપર આશ્રય થયો છે, ત્યારે અમારામાં બેસી પ્રેમ જગતમાં કવિ કામળનાઓના ધોડા દોડાવવાનું કારણ શું! જો એમજ એમજ હોય તો બની કામળના પડાવને પુછતો ત્યાંજ કેમ ન જાય. અથવા અમારાથી અમારાજ જગલ બીવાળાનને રસ્તે કેમ ન પડે, અમારી સાથે બેસી પોતાની માથુંકને ભુલી જવાનો શું બેદ!” વિચાર વમળનું યુગ્મ ન ઉકેલાતાં કાચક થઈ મળને કપડો આવતી “આ બેદ શું” છે એ તો ખુદજ બેદતર બજે છે.” ચિંતામાં ચિતભ્રમ બની કવસનું મોં વકાસતી અને મનમાં મનમાં સંતાપ કરી જાતી રહેતી. આ એવા ઉમંગકા હતા કે તે સાહેબોને કહી સંકિત નહીં તેના અણ અણ અને ચિતમાં ચિત્રાયેલું ચિત્ર ખતાવવા તે અશક્ત હતી. તેણી દેખાડી સંકિત નહીં કે

પોતાની કોઇ સખી આગળ કહી શકત નહીં. પોતેજ મનમનિ મનમાં આ બેદની જળ ઉકેલવા પ્રયત્નમાં હતી.

વિચારમાળામાં પડેલી બુન્નવણ્ય કેમે કરી ન ઉકેલાઇ, વિચારોએ હવે દુઃખ દેવા માંડ્યું. મનમનિ મનમાં રીળાવા લાગી. રાત્રે પલંગ ઉપર જઇ પોઠતી પથ્થુ ઉંધ આવતી નહીં. બહેતા વાયુના વેગ સાથે તેના વિચારોની તરંગોમાં વધારોજ કરતો. રાતના ઉજ્જવશથી ઘેરાયેલી આંખો, આંખો દિવસ કહી સરમાળ કે કહી શોકાતુર દેખાતી. તેના અંતરમાં છુપાવેલો બેદ પ્રકટ કરવા તૈયારજ દેખાતી.

તળાવની પાળે બેઠાં બેઠાં એક દીવસે બપોર થવા આવી. તકકામાં તાપ પેદા થયો, હવાના સપાટા ઉની રેતી સાથે રમત-કરવા લાગ્યા, અંકેક કરીને બધી સ્ત્રીઓ તંબુમાં આવી ગઇ, બેચાર સાહેલીઓ તે પથ્થુ ઉઠતાં ઉઠતાં બોલી કે “તમે તો આજે કેસરી કવિતાઓજ સાંભળ્યા કરશો, અમે તો પડાવે જઇશું.” અને તંબુ તરફ ચાલી લુગનાએ તેમને ધોમવા કહ્યું.” પથ્થુ તે ચાલતીજ થઇ. એકાંત થતાં મન મજબુત કરી તેણીએ કંપસને કહ્યું.

“કંપસ ! ફક્ત કવિતાઓ બાવાથી તારું શું વળવાતું હતું. બની કલ્પમાં જઇ તમારી લુગના સાથે સંબંધ બેડવા પેમામ કેમ નથી આવતા ?”

નિશ્વાસ નાંખતાં કંપસે ઉતર આપ્યો. “લુગનાના મોઢ સાથે બની કલ્પનો શો સંબંધ.”

લુગના—“એ તમે ન જઇ શકો તો હું મારા કખીલાના માથુસે મોકલી તમારો સંબંધ બેડવા કોશીસ કરું.”

કંપસ—મારે તો માત્ર એટલુંજ બેવાતું છે કે મારી લુગના મારો તિરસ્કાર નથી કરતી. એ સિવાય બીજી કશી મતલબ નથી.”

“ત્યારે” લુગનાએ કહ્યું “હું પોતે જઇ બની કલ્પની લુગનાને મળું.”

“બની કલ્પતું મારે શું કામ.” આતુર કંપસે નીચી આંખે ઉતર આપ્યો. “હું તો મારી લુગનાનો આશક છું. અને અજર નથી કે તે બની કલ્પમાં છે કે બની કાળજમાં.”

હેલ્થ શબ્દો સાથે લુગનાના કરીરમાં વીજળીનો સંયુક્ત અવસ્થા અને પસાર થયો. અંતરમાં સાલતો કોટો વીજળીના કણકા સાથે હૃદયમાં ફેલાયો, તડકાના તાપમાં તમતમતા માલ ઉઘાડ્યા કર્યા, પરસેવો પૂછ્યો, હેરતભરી આંખના તેજસ્વી ડોળા કાઢતાં કેસ તરફ જોઈ કહ્યું. “કંઈ પણ કહેશો કે તમે કોના રિયોગમાં, શા માટે ગાંઘા બને છે?”

“આહ! લુગના માટે” કપસે ઠંડી સાંસ ભરતાં જણાવ્યું. “તેણી જોજ મારા અંતરમાં વાસ કર્યો છે. તેણીજોજ મારા જીવનામાં ઉપર અધિકાર મેળવ્યો છે.”

લુગના—“અરજ કબીલાઓમાં તો સેંકડો લુગના છે.

“જે છે તે તો, તેજ છે.” કપસે દરતાં દરતાં કહ્યું. સાચું પુછે તો તે એક લુગના વગર અને તો કોઈ લુગનાજ દેખાતી નથી.”

“પણ” લુગનાએ ફરી જણાવવા માગ્યું. “કંઈએ જણાવશે કે તે એકજ લુગના તે કંઈ?”

“તે એક તીલીરમાત છે” અટકાવ કરતાં કપસ જોડ્યો. “તે પ્રેમનો એક બેદ છે, જીવ ઉપર આવી ચકતો નથી, તેણી પોતાના કબીલામાં જન્મ્યામ થશે, અને તેમ થતાં મારી જધી છત્તાઓનો નાશ થાય?”

લુગના—હું વચન આપું છું કે તમારો બેદ મરતાં સુધી ખુલ્લો નહીં પડે. તમારી છત્તા પુરી કરવા મારાથી બનતી જધી કુકિતઓ કરીશ.”

“શું તમે” કપસે ખ્યાનપૂર્વક લુગના તરફ જોઈ કહ્યું. “ખરેખરજ વચન આપો છો અને તે ઉવટ સુધી પાળશો.”

“હા,” લુગના જોડી “અને વચન આપું છું કે તે ઉવટ સુધી પાળીશ.”

“અને” કપસે વધુ સાવચેત થતાં કહ્યું. “કોઈને પણ કહેશો તો નહીં.”

લુગના—“કોઈને પણ નહીં.”

“ત્યારે શું” કપસે સરમાળ આંખે લુગના તરફ જોતાં કહ્યું. “તમને મારી દેવા ઉપર દયા નથી આવતી.”

“તે પહેલો દિવસ” લુખનાએ કહેવા માંડ્યું. “તમે જાણો છો, જે દિવસે મોતની વાટ ભેટા, તરસા તમે અમારા પરોણા થયા હતા, તે દિવસેજ મારા મનમાં તમારી સાગણીએ જન્મ લીધો હતો. તે દિવસથી હરવખત તમારી મદદ કરવાનું મને કુદરતીજ મન થાય છે.”

કંઈક વિચાર કરતો કમસ અટક્યો. ચોડીકવાર ખુબુ શાંત બન્યું. તાપથી ખેંઠાં લુછતાં કમસે તે ચુપકીદી તોડી. તે બોલ્યો “સાચેજ વચન આપો કે તમે નારાજ પણ નહીં થાઓ.”

“નારાજ?” લુખનાએ કમસ તરફ આંખ ઊઠાવતાં કહ્યું. “આમાં વળી નારાજ થવાનું શું છે.”

કમસ—“વખતે તમે એમ સમજો શીયજવાન પવિત્ર અને પાક બાળાઓ તરફ પરદશા પહેલાંજ પ્રેમ પગલ કરે છે!”

“તમારા સંબંધ એવો વિચાર આવેજ નહિ.” લુખનાએ શાંતપણે જવાબ આપ્યો. “હું જાણું છું કે મન ઉપર તમારો કાબુ નથી, અને તમારો પ્રેમ શુદ્ધ છે.”

આનંદમાં કમસ ખડખડ હસી પડ્યો અને ધીમેથી બોલ્યો “ખરેખરજ તમારું અંતઃકરણ સાક્ષી આપે છે.”

“ખરેખરજ શુદ્ધ છે” લુખનાં બોલી “મને ખાતી છે, અને પુરાવા પણ છે. જની કલ્પની બાળાએ નિર્દોષપણે કરેલા છવ લેણુ કુમલા પછી જો શુદ્ધ ન હોય તો તે પ્રેમ રહેવાજ પામે કેમ?”

“ત્યારે શું ખરેખરજ?” કમસે અચકતાં અચકતાં કહ્યું. “મારે સાચી વાત કહીજ દેવી જોઈએ.”

“મને તમારો શુદ્ધ અને બિન સ્વાર્થી મિત્ર ગણી તમારે કહેવુંજ જોઈએ.” લુખનાએ ટકર ટકર ભેટાં કહ્યું. “તમારે જરાએ અણુવિ-આસ કરવો જોઈતો નથી.”

કમસે લાંબો નીસાસો નાંખ્યો અને બોલ્યો “બાહ! મારા પ્રેમી મોકળેજ મને પળથી રાખ્યો છે. મારી તરફ આંધળું અમલત સખનારજ જીવંત કરે છે. મારી તરફ આમાર, દયાળુ કેદીજ, કુર જની કરેલીજ

કુખ આપે છે. તેણીજ મારી તરફથી ગઈલ છે, તેજ ગઈલત મને સંતાપે છે.”

“એટલે” લુગનાએ કહ્યું “બની કામળની લુગનામને !”

“હા લુગનાજ—મણુ—” કેસ અચકપો, તેનો શ્વાસ રંધાયો, પ્રવૃત્ત મન મજબુત કરી લગ્નવાતાં આસ્તેથી બોલ્યો “તે બની કલ્પની નહી, બલકે બની કામળની લુગના !”

પોતાનું નામ સાંભળી લુગના અચંખામાં પડી, તેનો રંગ ઉડી ગયો, સર્માળ આંખો મજ મજ જમીનમાં ઉતરી ગઈ, આખું શરીર પરસેવામાં બીજાઈ ગયું, શરમથી નખી ગયેલું માથું ઉચું ઉઠાવવાની દિગ્મત પડતી નહોતી. લુગનાની એક તરફ સાન ઠેકાણે નહોતી ત્યારે બીજી તરફ કપસું મરત બનેલો પ્રેમ કવિતાઓનો પ્રેમ ઉત્સાહ અને શું કહે છે. તડકાના પ્રજળ પ્રભાવ અને તપેલી રેતીના અસલ તાપે જડ પ્રદર્શો ઉકળાટ પામતાં હતાં, પરંતુ પ્રેમવાદીની એક કળી અને પ્રેમ બગીચાનો એક માળી, બેબાન જેવાં બેઠાં હતાં. આ તાપ કે ઉકળાટ છુકે, લપટની કરીપણ અસર તેમના ઉપર થતી નહોતી. ઉભયનાં અંતર હાસ્યવિનોદ કરતાં અને પ્રેમભરી આંખો એક બીજાને બોધ પ્રેમ પિપાસા વૃત્ત કરતી. પ્રેમના ખુલ્લુંબે અથવા ચંદ્રમાના ચકોરે હરિઆરોલું દહતર ખોલી પ્રેમ વેદનાનું હાસ્તાન વાંચવા માંડ્યું છે. સાંભળતાં સાંભળતાં લુગના ચાકી ગઈ, તેણી કંઠાળેલી જાણ, તેણીએ શરમાળપણે કહેવા માંડ્યું. “તમારી પ્રેમ વાણી સાંભળી જાણી ચાકી ગઈ, મને તમારી વાત ઉપર વિશ્વાસ આવતો નથી—મારું અંતઃકરણ કંઈ સાક્ષી કારણ નથી.”

“આવો બાલ્યપતીજ” કપસે જવાબ આપ્યો “મામકું ચોરી અંતઃકરણ બતાવું! ત્યારેજ તમે બાણી ચક્રશો—વિશ્વાસ કરી ચક્રશો, પ્રેમ પ્રતીમાએ મારા અંતરમાં કેવા બયાનક જન્મ કર્યો છે.”

“આવી અર્થ વચરની વાતોનું પરિણામજ શું.” લુગના બોલી. બની કલ્પની લુગના ઉપર આશ્ચર્ય નહોતો, ત્યારે બની કલ્પની બાલુઓએ વેર શાવું લીધું. તેમની લુગના તરફ તમે પ્રેમ બતાવ્યોજ હશેજ, અને તેથીજ તેમને કોઈ ચક્રશો !”

“આહ! એજ ન પુક” નિશ્ચય વાંખતો હલચીર કપસ બોલ્યો.

“હું” વ્હાલી લુખનાનો આસક હતો. અને તેના પ્રેમમાં એટલી કવિતાઓ કહેતો હતો. તેણીએ માની લીધું કે હું તેમની લુખના ઉપર મોહ્યો છું, તેથીજ આ ઘટના ઘડી. પરંતુ મેં કદીએ નથી કહ્યું કે હું તેમની અથવા બની કદબની લુખના ઉપર આસક થયો છું.”

લુખના—ત્યારે જો લુખનાના પ્રેમે તમારા મનમાં વાસ કયો હતો તેનું નામ તમે કેમ ન બતાવ્યું.

“અરે! મારાથી કહેવાયજ કેમકે કામળીયા લુખના ઉપર હું મોહી પડ્યો છું!” ક્યસે જવાબ આપતાં કહેવા માંડ્યું. “બધા કળીલામાં મારે શું લુખનાને બદનામ કરવી હતી. મારી ઉપર ઉપકાર કરી જીવત-દાન આપનાર બની કામળની વચોવણી કરી ખુદાના તિરસ્કાર સાથે બંની કામળને મારા દુશ્મન બનાવવા હતા! એની પછુ ઝાઝી દરકાર નહોતી, પછુ હું બચતો હતો કે તેમ કરતાં મારી લુખનાને બચ્ચું સહન કરવું પડશે.”

લુખના—“એટલું તો તમે કહીજ સકતા હતા કે, તમારી લુખના સાથે અને કશો સંબંધ નથી.

“પરંતુ લુખનાનો સબ્દજ અને વ્હાલો છે,” ક્યસે કહ્યું. “જેનું પછુ નામ લુખના હોય તેની ઉપર અને હેતુ આવે છે.”

લુખના—“આવા માંડપણનો તો ખુદાજ બેલી છે. એકાદ ઊડીતું નામ લુખના નહી હોય એવો કયો કળીલો છે.”

“કળીલો!” ક્યસે બોલવા માંડ્યું. “અને તો દરેક ટેકાણે અને દરેક વસ્તુમાં લુખનાજ દેખાય છે. લુખના! દયા અને માયાબરી લાગણીથી અંતરના જખમોનો ઉપચાર કરવાનું વચન આપાક સુક્યું છે. વચનથી હવે કરવાનું નથી.”

“બેશક અને તમારી દલાપર દયા આવે છે.” લુખનાએ આગળ ચલાવ્યું. “અને અગાઉ કરતાં વધારે માયાબરી લાગણી બતાવવા તૈયાર છું, પરંતુ એવી સ્થિતિ કે તમારે સંતોષ સાથે જો અને તે સહન કરવું.”

ક્યમ—“તે કામ કરવા કહ્યો છે, જો અને આપડતુંજ નથી. અસ.”

તોયને અંગેજ તો હું મ્હારી ંહાલી છુજનાની કાઢને ઝોળખાણુજ આપતો નથી.”

“કયસ!” છુજનાએ મંભીર જની કહયું. “તમારા બસા માટેજ કહું છું. મારો પ્રેમ અંતરમાં ત્યજ નાંખ. આવી વાતોનું પરિણામ મને સારું નથી દેખાતું. અત્યારની તમારી વર્તણૂક જતાવે છે કે તમે પોતે ખરાબ થશો અને સાથેજ મને પણ ખરાબ કરશો. આપણુ બન્ને કરાર કરીએ કે જીવનમાં શુદ્ધ પ્રેમ રહેશે. મને તમારી તરફ ધણી લાગણી છે અને તમે મને ચ્હાવો છો. તે વગર તમારે કોઈ કચ્છ રાખવી નહી અને મારે કશી આશા પાંધવી નહી.”

“અસાધ્યજ!” કયસે દદ મને કહયું. “એ બનેજ કેમ! ંહાલી છુજના! છુજના છેલ્લા આસ સુધી તારા નામની જાપ મારા મ્હોંમાં રહેશે. અને મરતાં મરતાં પણ તારા નામ સાથે સંસાર છોડી જઈશ.”

“કયસ, સાંભળ!” છુજનાએ કહેવા માંડયું. “હું ખરું કહું છું કે પરિણામે તમને ધણું સહન કરવું પડશે.”

“મારા અંતરને બેઠ” કયસે જણાવ્યું કહેવા માંડયું. “એ છુજના! તે જાણ્યા અમાઠે માયાજરી લાગણી રાખવાનું વચન આપ્યું છે. મને અટકાવી, દાળમાં રાખવાનો તમને કશો અધિકાર નથી. પ્રેમ પ્રવાહ મારી રોજરગમાં પ્રસરી ંહેતા રૂંધીર સાથે મળી ગયું છે. મારા, તમારા કે કોઈના પ્રવત્નો તેને છુટું પાડી શકતા નથી.”

“કયસ!” છુજનાએ નિરાશા ભરેા નિશ્વાસ નાંખતાં કહેવાનું આણુ રાખ્યું. “તમે માનો છો કે મારા કળીલાવાળા તમારી સાથે સંબંધ જોડવાનું પસંદ કરશે? મારા માતૃપિતા તમારી માંગણી સ્વિકારશે? આ કચ્છ અને માંગણીઓ સ્વિકારવાની મંભીર છુજના જમમાં તમારે રહેવું જોઈએ નહી. આવી બાળતોમાં જની કાચળ અત્યંત સખત છે. તે સંબંધી મારાથી એક શબ્દ પણ કહેવાય નહી. તેમના કળીલાની કાઢ બાળા ઉપર તમને પ્રેમ રાખતાં સાંભળી તેઓ તમારા લોહીના તરસા થશે. જની કાચળના પડાવને જોઈ શકે એટલી પણ તમારે આશા મુકી દેવી પડશે. ક્યારે પણ તમને જોઈ લેશે તો જીવતો નહી રાખે.”

“મને કશીએ ખબર નથી” કયસે નિર્ભય જની કહેવા માંડયું.

“ઠાણને બદલે મને આજન્મ કતલ કરી કુળ ઉપરનો ડાખ ધોષ નાંખે, મારી વેદના મટશે અને સંકટો નાશ પામશે. આહા! મેં હેરત બધું નિર્ધન જીવન મેળવ્યું છે. બની કદગતી બાનુઓએ મારીજ કેમ નહીં નાંખ્યો? અધમુઓ કરી મુકીજ કેમ ગણ! મારા જીવાત્માના મ્હોંમાંથી આ કરપીણ સજ્જો સાંભળવા હું ૬૭ પણ જીવતોજ રહ્યો.”

“કયસ!” લુખનાએ બોલવા માંડ્યું. “ખરેખર હું નિર્ધન કે કરપીણ નથીજ. તારા કિત માટેજ મારે કહેવું પડે છે.”

“દુનિયા શું કહેશે?” કયસે લાય અને નિરાશા વચ્ચે બોલવા માંડ્યું. “મને તેથી શો સંબંધ. મારે તો દુનિયાની દરકાર રાખવાનીજ નથી. બની કામળ મારી સાથે કરવાનાજ શું! જગત-જનતા દુરમન થાય તેનીએ પરવા નથી. પણ પરવા, બો! પરવા! મને એટલીજ ખબર પડે, કે લુખના બો વહાલી લુખના તું મ્હેરબાન છે.—પછી માફ—મને કશુંએ માફ નથી.”

લુખના—“હું તો પ્રથમથીજ કહેતી આવી છું શુદ્ધ લાગણી સાથે તમારી મિત્ર છું.”

“નહી, નહી!” કયસે ઉત્તર થઇ આવુર સ્વરે પુછ્યું. “બો લુખના! એમ નહીં, મને સ્પષ્ટ બતાવ, મારી આ વેદનાની તારા અંતઃ કરણમાં પણ કરી અસર થઇ છે?”

જવાબના બદલામાં લુખનાએ માથું નમાવી દીધું, તેણી ચુપ થઇ ગઇ, કેટલોક વખત મનમાંને મનમાં વેદના મતી રહી. થોડીક વાર પછી નિશ્વાસ નાંખતાં માથું ઊઠાવ્યું. તેણીએ ઉદસ ચિતે કહેવા માંડ્યું. “કયસ! મારા અંતરની સ્થિતિ તું જોઇ શકતો નથી, હું કશુંએ કહેવા નહોતી છડતી પરંતુ તારી જીભ મને કહેવાની દરજ્જા પાડે છે કે પ્રથમ દિવસે મેં તમને જોયા ત્યારથીજ માફ અંતઃકરણ હું તમને સોંપી મુકી છું. તમે સહન કરી શકતા નથી. ત્યારે મારે સાંતપણે મારે સહન કરવું પડે છે. માફ બાનુ દરવખત તમારામાંજ રહે છે, મારી આંખો દરધડી તનેજ સોંપે છે, ઉંઘમાં પણ ટુંબ દેખાય છે. પરંતુ આશ્ચર્ય કે તારા નામનો એક સ્વાસ પણ બહારમાં બહાર શક્તિ નથી. તમને જો કે મેં મને

ત્યાજ કરી અને જીલ્લી જવા કહું છું” છતાં મારું જ્ઞાતકરણ અને તિરકાર છે. મારું હૃદય અને ઈપ્સો આપે છે. મારા હૃદયેજ પથ ઉપર ધા કરવાનું સાહસ કરું છું. કયસ ! “મારી સ્થિતિ તારાથી હજાર ગણી દયામણી છે, પરંતુ ભાવિ આગળ કયું ચાલવું નથી. કાશ ! તમે મારો ખ્યાલ છોડી, પ્રેમને તિલાંજલી આપી બેદરકાર બન્યા હોત ! તો તમે બધા સુખી રહેત. હું મારું સમજી લેતી ને પડતી તે સહન કરતી અને જે વેદના ઉઠતી તે વેદતી.”

માથુક પ્રેમદાના મ્હેમાંથી નીકળતો ચપ્પો સાંભળી કયસના આનંદનો પાસવાર નહોતો. કવિતાની કેટલીક કંડીઓ પ્રથમજ બોલી ગયે અને પછી સહજ મનોરથ થવાની ખાત્રી થતાં ઉલ્લાસમાં આવી નાચવા માંડ્યું. તે મડિા હતો, તે શું કરતો—કહેતો હતો તેનું જરાએ ખાન નહોતું. કયસનું માંડપણ જોઈ જીનના ગાબરી થઇ, તેણીને ચિંતા થઇ કે કયસનું માંડપણ શું અત્યારેજ બદનામીનો માંદલો કરાવશે તેણીએ કયસને સધુરી કરી મન પર કાબુ રાખવા સખતાઇથી સલાહ આપવા માંડી. તેણીએ કહ્યું. “તમારી પાસે આવીને કાઇ બે ધડી બેસે એવી તમારી હાલત નથી. હું મારા તંબુમાં જઈ” છું” અને તમે હવે કાઇ ઝાડતળે બેસી વીસામો લ્યો, શાંત થાઓ અને માંડપણ તજો. યાદ રાખો અને ખચ્ચીત યાદ રાખો કે મારી આખર અને માન હવે તમારા હાથમાં છે.” જીનના ઉઠી અને તંબુ તરફ ચાલવા માંડ્યું, કયસે અનેક જતન કર્યા પણ તેણી જરાએ થોભી નહી, જીનના કાંઠ મારી પોતાના તંબુમાં અલોપ થઇ ગઇ.

જીનનાના ગયા પછી કયસને પોતાની જીલ્લી દેખાઇ, પોતાની માંડપણ બરી વર્તણૂક માટે પરતાવો થયો. આલુગાલુ જો કે કાંઈ માણસ નહોતું” છતાં માંડપણમાં ફાઇની સાથે વાળે કરતો હોય તેમ બેઠ્યો. “પ્રેમ ! નિર્દય અને ગોઝારા પ્રેમ ! !” પ્રેમદાની માથાળુ મિતની પણ દહાણુ લેવા દેતો નથી. હમણું તે અહીં હતી, મહેરબાન હતી, દયાવાન હતી, માયા અને મમતાભરી લાગણીથી મદદ આપવા તૈયાર હતી પરંતુ હત્યાસ પ્રેમે ! તેજ તેણીને નારાજ કરી, આવીજ તારી વર્તણૂક ચાલુ રહી, તો એ ! નિર્દય પ્રેમ ! ! તારા પ્રતાપે અને શું શું નહી સહન કરવું પડે, છતાં પણ હું તારો કુલ્લ મેલવા તૈયાર છું” તારા અત્યાચાર

સહન કરવા નિર્ભય છું, છતાં તારી સખતાઈએ ઉઠાવવા સુધી હું જીવ-
તોજ ક્યાંથી રહીશ? બસ હવે જીવતર બંધ છે.” અચાનક તે તળાવ
તરફ દોડ્યો અને પાળ ઉપરથી અતમજ પાણીમાં ડુબેલો માથો.

જીવના જો કે પાળ ઉપરથી નહાતી થઈ હતી, પરંતુ તંબુની
પાછળ ઉમેલી કચસની દરેક કીલચાલ જોઈ રહી હતી. પાણીમાં ડુબેલો
મારતો જોઈ તેણીને ધક્કું લાગી આવ્યું. આત્મહત્યા કરવાનો તેને મન-
બુદ્ધિ બધા લાગતાં, દોઢ મારી પાછી તળાવની પાળ ઉપર થઈ અને
કચસને બોલાવવા જીએ પાડી.

કચસે આત્મ હત્યા તો કરીજ હતી પરંતુ તે તારો હોવાથી જીવનાનો સાદ
નોંજા પાણી ઉપર આવ્યો. પાછો તેનો વિચાર બદલાયો અને તરતાં તરતાં
થાકી જઈશ તો હુબી મરીશ એવો વિચાર કરી ઉંડા પાણી તરફ ધબવા
માંડ્યું. જીવનાએ પાછો કશું સ્વરે સાદ માથો, હવે તેનાથી રહેવાયું
નહી, પ્રેમદાનું અપમાન તે સાંખી શક્યો નહી પાછો વળ્યો, કિનારે
આવ્યો ને પાણીની બહાર નીકળી જીવનાની પાસે આવી બોલ્યો. “માત્ર
તારી, એકની એક આજા ઉપર જીવું મરે છે, પણ તારી ઇચ્છા તણ
દેવાની થઈ ત્યારે જીવને મારે કરવાનુંજ શું હતું.”

“કચસ !” જીવનાએ કહેવા માંડ્યું અરસેતણ, તું જરાએ જીવિ
વાપરતો નથી. ચતુરાઈથી સુધ્ધિજાળી જીપાય શોધવાનું બાજુએ સુકી એવો
ઉપ્પત માથ છે કે સફળતાની બધાની આજા પણ નાશ પામે છે. તારી
લાગણીએ અને પણ નહત જનાવી છે. કોઈ પણ કુળવાન અરણ બાળાએ
નહિ કહેવાતા સખ્દો, મારે બોલવા પડે છે, છતાં તને પરવા નથી. વાત
વાતમાં તારો મીઠજી જાય છે.”

“જીવના !” કચસે કહ્યું “જતાવ જો રસ્તો તું કાઢે તે મારે કબુલ છે.”

“તમે મહિના બુનવરા જાઓ.” જીવનાએ સમજાવવા માંડ્યું.
ત્યાં જઈ સખ્દતા ધમામ દુશ્મની સેવામાં લાગરી આપો. તેમનામાં
મારા પિતાને અતુલ શ્રદ્ધા છે. તમેજ કહ્યું હતું કે તે પવિત્ર સકિતને
તમારી માતાએ દુધ પાવું હતું. તેમની પ્રતાપી આજ્ઞા માથે અભાવમાં મારા
પિતા કદિએ અચ્છેદ્યો નહી. ત્યાં જઈને સીપારસ કસવો. તે વગર બીજો
કોઈ ઉપાય નથી.

“બહાલી લુખના !” કયસે રાજ સમ બોલવા માંડ્યું. “ધણેજ સારો ઉપાય શોધ્યો. હવે હું સીધો મદીના મુનબર જઈશ.”

લુખના—“સાંભળતા જાઓ, હવે કોઈની આગળ લુખનાનું નામ લેશો નહીં, સાથે ગાંડપણની વાતો પણ કરશો નહીં મારી આ બે બંધા-મણેને તજશે તો ખાત્રી સાથે વાદ રાખો કે આખી ઉંમર સુધી લુખનાનું મ્હોં જોવા પામશો નહીં.

“નહીં હું કોઈને નહીં કહું” કયસ લુખનાથી છુટો પડતાં બોલ્યો. “હવે એક પણ પણ હું અહીં રહી શકતો નથી. હવે ખુદા નીચેહવાન !” કયસ મદીનાના રસ્તે પડ્યો અને લુખના તંબુમાં આવી. સાહેલીઓના પુછવાથી લુખનાએ કહ્યું. “વિચિત્ર પુરુષ છે વાતો કરતાં કરતાં માવા માંડે છે, ગાંડો જની તળાવમાં કુદ્યો અને બહાર આવી ચાલતો થયો.”

એક દિવસ કયસની વાટ જોઈ ખીજે દિવસ વીતવા આવતાં કયસ પાછો નહીં ફરવાથી જની કાઝખની બાલુઓએ તંબુ ઉપાડી ચાલવા માંડ્યું. લુખનાનું મ્હોં કરમાઈ ગયું હતું અને તેણીમાં જીદાસીનતાએ વાસ કર્યો હતો. તેણી વિચારમાં બેશુદ્ધ જેવી હતી, કાવિ શું જતાવે છે તેનો નિરંતર તેણીને ભય હતો.

પ્રકરણ આઠમું.

પયગમ્બર (સં) ને બારણે.

એ બનાવના થોથે દિવસે અરબસ્તાનના રેતાળ રણની વાયવ્ય કોણમાં કાંઈ અરબ બાનુની મેદમલ મુસાફરી કરે છે. ટીમતી અને દમામદાર મેદમલને લઈ જનારી સાંઢણી પણ તેટલીજ ચચળ અને ચતુર જણાય છે અરબોને ગમતો મન પસંદ રંગ કુદરતે તેને બદલે છે. તે બાનુની સાથે કેટલાક સવારો પણ હતા. સવારોમાં કેટલાક સેવકો અને ગુલામો સેવા ચાકરી માટે હતા અને સાથેજ કેટલાક બહાદુર અરબો લાંબા લાંબા બરછા સાથે માર્ડે એક એનાર તરીકે પાછળ પાછળ ચાલતા હતા. બાનુની ચપળ સાંઢણી યોવન મદદમાં મરત બની મળેલા માન ઉપર ગૌરવ ભોગવતી મરતાની બદલ સાથે આગળ વધતી હતી, ત્યારે બહાદુર અરબોના સાંઢીયા, ગંભીરપણે આગળ પાછળ ચાલવામાં પોતા દમામ અને બહોળલાલને પ્રભાવ નાંખવામાં પાછળ પડે તેના નહોતા.

આ ન્હાનો કાદ્યો રણ વટાવી પહાડની સાંકડી ખીણમાં દાખલ થયો. ખીણ વટાવતાં તે એક આબાદ ઉપવનમાં હતા. ખંજુરીના ગચન બેદી માથાં તળે ખડોળા વિસ્તારમાં ફેલાયેલું વખડાનું ઝાડ ધ્રુપ અને ધુળથી અટાએલા મુસાફરોને પોતાના આશ્રમાં વિસામે આપવા આતુર હતું. બહી આપતાં કાદ્યો થોભ્યો. સાંઢણી ઉપરથી મેદમલ નીચે ઉતારવામાં આવી. યુરબો એાદી મેદમલની બાનુ બહાર આવી કુદરતી આવરવકતાઓ બળવી લાવવા નજીકના પહાડી કોતરમાં ગઇ. જરઆતોથી પરવારી ખંજુરોના થડોમાંથી પડતા પહાડી ઝરણા બેવા પાસે બેઠી બીધી. આ પહાડી ઝરણું મીઠું પાણી વાદીની સુખીને સીધી ફળદ્રુપ બનાવતું હતું. લોંડીઓ બાનુની પાસેજ વિશ્વાસો લેવા બેઠી અને પુરપો ભજાની ખીણ બાનુએ ઉતરી પડ્યો.

લોંડીઓમાંની એકનું નામ લુગના હતું. તેણીએ સ્ત્રીઓ અને પુરપો વચ્ચેની જમીનના ગળામાં દેવતા સળગાવી ભોજન રાંધવાની તપવારી

કરવા માંડી. શાક તૈયાર થતાં રેડલાં પડવા માંડ્યાં. ચોટલાથી પરવારતાં તરતજ પોતાની બાનુ મોટે સરીલું તપેલું ચુલ્હા ઉપર મુક્યું. લુખનાને આજે પકાવતાં વાર લાગી હતી. સરીલમાં હજુ વાર હતી એટલે બાનુએ એક બી તરફ એક કહ્યું “હવે તો લુખ વણી લાગી છે, લુખનાને પુછા કે કેટલી વાર છે.” તેણીએ લુખનાને સાદ પાડ્યો. “લખવક” સાથે લુખના દોડી ને બાનુની પ્રાસે આવી. લુખના તરફ એક બાનુએ પુછ્યું.

“બોજનમાં કેટલી વાર છે?”

લુખનાએ કહ્યું “બાનુ સરીલ તૈયાર થાય એટલી વાર છે” લુખના ચુલ્હા તરફ વળતી હતી એટલામાં પ્રાસે જમીન ઉપર એટલે માંડા જેવા એક ચિત્તભ્રમ માણસ અચાનક ઉઠ્યો અને દેડ મારી સ્ત્રીઓની પ્રાસે આવી પુછ્યું “ક્યાં છે લુખના?”

લુખનાએ મીઠાજ ખોઈ પુંદાથી કહ્યું “કાણુ લુખના!”

“મ્હારી લુખના” તે માંડા માણસ બોલ્યો “મારી લુખના સિવાય પણ કોણ લુખના છે?” નહી, હરગીઝ નહીં! લુખના તો માત્ર એકજ છે, બે થાય કેતી રીતે!”

લુખના ઘરમાં ચાલતી થઇ પરંતુ લુખનાને સાદ પાડનારી સ્ત્રીએ જવાબ આપ્યો. “હા, અહીયાં એકજ લુખના છે બીજા કોણ લુખના નથી.”

“અહીના રો. અર્થ, ક્યાંએ અને કોણ પણ જગ્યાએ બીજા લુખના હોય એ બનેજ કેમ?” તેણે હવે થેમ ભયાં કાળે સંજગાવવા માંડ્યાં. મ્હાંડામાં કદ તરી અબ્બા છતાં કવિતા પુરી થતી નહોતી. તેને આવવો એક બાનુએ મ્હોં છુરખમાં સંતાડ્યું હવે તેણીએ કાળની દાદ આપવા માંડી. તેણીએ પુછ્યું. “આ કાળ તમારું કહેલું છે?”

વાંચકો અમારા આ માંડા માણસને જોગખી થયા હશે. આવી બાનુજ દસ આપણા કપસ વગર જીનમાં ક્યાંથી હોય, બાનુનો સરાલ સાંભળી માંડવણની થેલમાં તે બોલ્યો “અતર કેવો! લુખનાનાજ રચેલા કાળ છે!”

બાનુજ દસી પડતાં બાનુએ કહ્યું “તારે લુખના પોતેજ પોતાની સુંદરતાનાં વખાણુ કરે છે!”

“હાં,” કપસે જવાબ આપ્યો. “લુખના પોતેજ પોતાનાં જખાણુ રે છે. અને પોતેજ પોતાની ઉપર આચક છે.”

“સાબાસ!” ખાતુએ હસતાં હસતાં કહ્યું. “ત્યારે તમારું નામ હું?”

ખાતુ છેલ્લો સખ્ત પુરો કરે તે અગાઉ વચ્ચેજ બોલી ઉઠ્યો. “લુખના!” ધી સીમિયા ખડખડ હસી પડી.

“ત્યારે તમે ક્યાં જાઓ છો?” ખાતુએ પૂછ્યું.

“લુખના પાસે,” કપસ બોલ્યો.

“લુખના!” ખાતુએ કહેવા માંડ્યું. “તેણી તો તમારી પાસેજ જી છે.”

“હું તો સાંભળી આવ્યો છું કે તેણી મદીના તેમજામાં મળવાની.” કપસે અખચળીથી બોલેર નજર ફેરવતાં કહેવા માંડ્યું. “પરંતુ રહેસાસ માર્ગમાં કોઇ સોળતી નથી. સદ્ભાગ્યે હવાનો પ્રવાહ રજકણો થી બેળવી અને ઉપાડી લઇ પચમખરે ખુદ (સ૦)ના ખારણે નાંખી મે. એજ આઠામાં કુડીઓ ભરી માટી ઉછાળું છું પરંતુ પવન માટી માં જાય છે અને મને મુકી જાય છે.

“ત્યારે તમારો વિચાર મદીના શરીર જવાનો છે.” ખાતુએ કહ્યું.

“હા ત્યાંજ” કપસે ચલાવ્યું. “તેજ મારું લક્ષ્યબીંદુ છે. ત્યાંજ ઠીકી લુખનાને મળવાની આશા છે.”

“તેણીની નીચાની ખતાવશો?” ખાતુએ સ્વભાવિક રીતે પૂછ્યું. કઇ લુખના છે, ક્યાં કખીલા અને ક્યાં કુદ્દાને કણુમાર છે?”

“તેજ” કપસે જવાબ આપ્યો. “એસે જગત આપું નમન કરે છે.”

“એવી કોઇ લુખના જઝીરવુજ અરજમાં નથી” ખાતુએ બોલવા ડહું. “અહીંયાં તો બધા એકજ ખુદાના ઉપાચક વસે છે. ખુદા સિવાય મને સીજદો કરવામાં મહાપાપ માને છે. તેમ કરવું અહીના લોકો ટે હસાય છે અને ચીરક છે. એવીજ લુખના એકતી દોષ તો રોમ ના દેશમાં અચવા ધરતીપતેના બધી અહમરમાં જમને શોધે.”

“પરંતુ” કયસે કહેવા માંડ્યું. “તે તો મને ખુદાને માનનારા તોહીદના પરસ્તારોમાંજ મળવાની છે.”

“એમજ હોય તો તમે અમારી સાથે આવો.” બાબુએ કહ્યું. “અમારે પણ તે પવિત્ર ભુમિ તરફજ જવાનું છે. અમે પચગમ્બરે ખુદાની પવિત્ર કબર આગળ પહોંચાડી દેવાનો ઇકસાર કરીએ છીએ.”

“સદ્બાબ” કયસે અતિ ધણા આનંદમાં મલકતાં કહેવા માંડ્યું ત્યારે તમારી મેહમલ મારા લેખે મેહમલે લુગના છે. તમારી સાથે લુગના મોટા બની ઊડતો આવીશ.”

“મને તો માફજ રાખો.” બાબુએ શરમાતાં સમજાવ્યું. “હું લુગના નથી, મારું નામ મૈતા છે. વળી મારી સાથે તમારે પેદલ પણ ચાલવું પડશે નહીં. માથુસો સાથે તમને ઉંટ ઉપર બેસાડીને લઈ જઈશ.”

“આટલી મહેરબાનીની કંઈ જરૂર?” કયસે કહ્યું. “મારો ઉંટ હતો તેજ મેં તો એક બહલીને આપી દીધો. તે બહલી પરમ દિવસે ઝાડ તળે બેસી પેટમાં બોંકાએલા કાંટાની વેદનામાં પીડાતો હતો. તે મરીખના પગમાં ફાટલા પડ્યા હતા. મેં તો નિશ્ચય કર્યો છે કે પ્રેમ જગતમાં મારે પેદલજ ચાલવું. બહેતી રેત સાથે મળી પવન ઉપર સવાર થઈને મારે મહીના મુનવરા પહોંચવું જોઈએ. છતાં પણ મને ખબર નથી કે મારું લક્ષ્ય સ્થાન કંઈ દિશાએ છે. હવે તમારી મેહમલ મારા પગીની જગ્યા લેશે અને તેની પાછળ વટાણીયું બની હું મારા બેચ લગી પહોંચી જઈશ.”

“તમે માલીક છો,” બાબુ બોલી “અમે તો નારાજજ થઈ પશુ તમારી હુમળા કાંઈનો કાંઈ ઉપર અધિકાર નથી.” બાબુએ પાસે ઉભેલી લુગનાને બોળી જલદી બનાવી લાવવા તાકીદ કરી પાછી કયસ સાથે વાતે વળગી “ચાલો હવે તો કંઈક વધુ મારું કાળ સંભળાવો.” કયસને તો હવે ધંપેલ કાળ હતો. તેને તો એ આવડું જ હતું. ઉત્સાહપૂર્વક અતરંગી ઉમંગકા કાળ વારે તેણે બહાર કાઢવા માંડ્યા હવે તો તેણે હજી વાળવા માંડી. હજારના રૂઢ ઉદ્યોગોએ સાંભળનારીઓ ઉપર મારે અસર કરી. બાબુ આશ્ચર્ય થઈ બોલ્યો “તમારો સંગાથ મારે આનંદમાં પીતરી. તમારી તે બહલી લુગનાના સમ છે, તમારું નામ બતાવે.”

તમે ક્યા કમીલાના છે ?”

“આહ !” નિશ્વાસ સાથે આંખોમાં ઝાંઝવાં આવી ગયાં તે કુખી દિલે બોલ્યો “આવા સખત સોગમ ! બાનુ મારે નામ કેલ બીન ઝરીહ છે અને મારા કમીલાનુ નામ બની ઉઝરા છે.”

“ત્યારે” બાનુએ કહ્યું “ઉઝરી બોઝે સિવાય મિલની આવી લગતી કાનામાં હોય ? હવેજ વિશ્વાસ કયો કે લુખ્લા પશુ ઉઝરીજ હશે.” છેલ્લા સપ્તો તેણે મનમાંજ કહ્યા. બાનુએ બોળન પીરસવા કુકમ કર્યો. કીએ સાથે પુરુષને ખવાડવાનો અરબોમાં રીવાજ નહોતો છતાં પણ તેની બોલી વાતો એ એટલી અસર કરી હતી કે તેને કીએ સાથેજ જમવામાં આવ્યો. અણુરીની ખીજ બાનુએ બેઠેલા પુરુષો આ બધું હેરતથી જોઈ રહ્યા હતા.

જમ્યા પછી થોડાક વીચારો લઈ ચાલવાની તૈયારી થઈ. બાનુએ મેકમલમાં બેઠક લીધી અને મેકમલ સાદણી ઉપર કસવામાં આવી. સાથેના બધા માણસો પોતપોતાની સવારીએ ચઢ્યા. સાંબાનોએ મદીના તરફ કાફલો હાંક્યો. બધા માણસોએ ઉંટ ઉપર બેસવા કેસને સમજાવ્યો પણ તેણે કાઈની વાત માની નહી. બાનુ ઉંટ સાથે તે પેદલ ચાલવા લાગ્યો. બે ચાર ડગલાં ચાલ્યા પછી માંડપણની સજુક આવી અને કવિતા ગાવા માંડી. કાફલાના માણસો ઉપર તેના ગીતની આર અસર થઈ એટલુંજ નહી પણ કુદા—જેંટ ગીતથી કોંટ ઉપર ચલી. અસરથી પણ વધારે પ્રભવ કપસની મજબોએ ઉંટ—પણ ઉપર નાંખ્યો. આનંદમાં આવી ઉંટ પણ ખેંચી જતા ગીત સાંભળવાની ધુનમાં આગળને આગળ વધ્યા જતા.

મેવાહની આ મુસાફરી અત્યાં આનંદ અને મોજમાં પુરી થઈ. આ ન્દાનો કાફલો આઠમાં દિલસે મદીનામાં દાખલ થયો. બાનુ પોતાને ઘેર જ્યા વગર અને પોતાના સંજીવીએને મર્યા અગાઉ કપસને સાથે લઈ હરમે નળપીમાં આવી. તેણીએ અહીં સાથે કહ્યું “અરસલાસલાતકુમ વા રમુલુલ્લાહ (સ.)” અને કપસને સુમળવતાં કહ્યું “હો, આ પવનઅર (સ.) સાહેબનો રોએ છે. બુધડગની આ સ્વર્ગ છે. અહીંમાંજ તમારી જન્મ પુરી થશે.” કપસને પોતાના મરતું દેહાણું સમજાવી આવી છુટી

પડી. કમસ હવે બેઠાણ હતો, તેની આંખોમાં ચોંધાર જ્વાલનાં પાણી બેઠાં હતાં, તે શુદ્ધ અંતઃકરણથી રડી રડી ફરીઆદ કરતો હતો. થોડીજ વારમાં તેણે હરમે નખવીને ચોતાની કશ્વ છત્તોએની ખુલ્લી ફરીવાદથી ગળવી પૂક્યું. સેકડો માણસો તેની કરણ ફરીવાદ સાંભળવા એકત્ર થયા.”

તે કહેતો હતો “યા રસુલુલ્લાહ! મારી મદદ કરે; અલગવાસ—અલગવાસ—યા રસુલુલ્લાહ!” થોડીક વાર સુધી અલ—અલ—અલ ના પળ પછી તેણે મૌન ધારણ કર્યું. કંઈક વિચાર આવતાં તેણે ચોતાની કુદરતી હોયે પ્રેમ ગીત ગાવા માંડ્યાં બહારે કમસ બેઠાન હતો. ગીત ગાવામાં હરમે નખીની અર્પણ અને લોકાચારની બંધી સરમ ઉઠાવી અભે-રાષ્ટ્રએ યુગી હતી. કમસની આ વર્તણૂક એક સદાખી પયમખરના મિત્રથી સદન થઈ નહી. તેઓ કમસની પાસે આવ્યા, કોષ ભરી રાત્રી આંખે તેને પચથી માથા સુધી બોલે અને કહ્યું “તાહ્ય—તાહ્ય—અહ્ય—અહ્ય” હરમે નખવીમાં આવી બે બહાળી! દહરના મજાર સામે જોરથી વાત કરવી પણ ઉદતાઈ છે, અમર્યાદા અને અધમતા છે!”

આંખોમાંથી આંસુ સારતાં બેઠાના અવાજે કમસ બોલ્યો “ત્યારે શું નખી (સં) સાહેબના ઉગરા ઉપર અને ફરીવાદ કરવાનીએ નહી મળે?”

“આવા ઉદત લોકોની ફરીઆદ સાંભળવામાં આવતી નથી.” તે સદાખીએ ગુસ્સામાં કહેવા માંડ્યું. “આલ્યો બા, કુર થા બેહવા, બહી તારી જગ્યા નથી. આ સરવરે કાવનાત—મનુષ્યોના સરકારની—દેવદી છે. બહીયા કામાંપણના કદમાર અને આકાફીનાં ગીત ગાવાનાં કુકમ નથી.” ચોમેર ઉભેલા માણસો તરફ જોઈ સદાખીએ આમળ મલાખ્યું “કાદી યુકો,” ઇસારા થતાં લોકોએ તેને પકકા મારી બહાર કાઢવા માંડ્યો. પરંતુ કમસે કથુંએ સાંભળ્યું નહિ. તે જગીન ઉપર આગોટી પડ્યો. વાત એટલે હરજે પહોંચી હતી કે લોકો તેના હાથ પગ કાઢી ઉઠાવીને બહાર ફેંકી દે, પરંતુ તેને કશાની પરવા હતી નહી સુમે પાડી પાડીને તે અંતર વેદનાની ફરીઆદ કરતો હતો. તે કહેતો હતો “અમસની યા રસુલુલ્લાહ! અમસની યા રસુલુલ્લાહ!”

પ્રકરણ નવમું.

ધર્માત્માનાં દર્શન.

પવિત્ર રાત્રી સાથે ઉદયકાલેના ટોળાને જોઇ જોઇ પવિત્ર મર્માદીત ધર્માત્મા પુરુષે દેખાવ દીધો. તે પવિત્ર આત્માએ લોકોને ધમકી આપતાં કહ્યું “હાથ પગ મુકી દેવો.”

કેટલાક લોકોએ અરજ કરી “યા ઇન્દ્રે, રમુજ—રમુજ (સૌ)ના ફરજદારોએ અદમ્ય અને ઉદ્ધત બદલી છે. માન ભરી કમર આગળ ખુમે પાડવી શું જોઈએ એ અદમ્ય છે! આ ઉદ્ધત બદ નહટાઇ સાથે કામવાસનાથી અલગારેલાં આશુકી માણુકીનાં ગીત ગાય છે! આ બદ ઉપર કદી પશુ રહેમ થવો જોઇતો નથી.”

“જરા થોભો” તે પવિત્ર વ્યક્તિએ કહ્યું “હું તેને સમજાવું છું. કમસની પાસે આવી તે મહાત્માએ કહ્યું. “કેમ બાપ! તારી શું ફરીવાર છે.” સાથેજ તેના મ્હેં તરફ જોતાં આશ્ચર્ય સાથે મહાત્માના મ્હેંમાંથી નીકળ્યું. “બાપ! વ્હાલો, કમસ ખીન ઝરીક!” કમસના કાનમાં પ્રભાવશાળી પુરુષના માયાબર્ષ શબ્દો પહોંચતાં તેણે આંખે ઉધાડી જોયું, તે મહાસમજમાં ઉભો થયો, તે એ અખત્યાર દોરી મહાત્માના પગમાં આળોટી તરફડવા લાગ્યો.

“કમસ” મહાત્માએ કમસનો હાથ પકડી ઉભો કર્યો અને મળે મળતાં કહેવા માંડ્યું “આ શું દેખાય છે. તારી આવી દશા કેમ! અરે! હું તેને કેવી રીતિમાં જોઇ રહ્યો છું.”

“યા ઇન્દ્રનરસુજ” કમસે આજીજી સાથે કહ્યું “વ્હાલો સરદાર, મોલા નહ ફુસેન, તમારા પવિત્ર ચર્ચોના દર્શન સાથે બધી આશાઓ સફળ થઇ છે. મારા લેખે આશાના દરવાજા ખુલ્લા થયા છે અને સફળતાની રસીથી મુક્ત સાથે દેખાય છે.”

ઈમાએ ફુસેન—“તમારી બધી પ્રવ્રજનો પુરી થશે. પરંતુ આ

મુસીબત અને વેદના ક્યાંની છે.”

“યા અદ્યતન” કપસે નમતાથી ઉપર આવ્યો. પવનગર (સ). સાહેબની દેવદી આગળ હરીયાદ કરતો હતો કે મારી કુખા કણસ ચાપ અને તમે મારી ઉપર મહેરબાન બને. બસ એજ હુઆ હતી અને ખુદાએ તે પુરી કરી છે.

હમામ કુસેન—“પણ તારા ઉપર આશું વીતી?”

“યા સરદાર” કપસે કહ્યું” અનિવાર્ય આશતમાં સપડ્યો છું. છપતરથી કંટાળ્યો છું અને મોત માગું છું.”

હમામ કુસેન—“પણ તે કેમ?”

“યા મૈલા!” કપસે અંતરની હુઆએ પ્રગટ કરતાં કહ્યું “તમારો દાસ પ્રેમ જગતના બીકટ બધાબાનમાં ફસાયો છે. હુઆ પુરી થવાની આશા નથી કે નથી છુટકો કરતી બાર રૂપ છંદગી! કમનસીબ પ્રેમના પ્રતાપે સેંકડો જખમ આધા, કાળીને નાંખી દેવાયો, મરણ ઉઘેલી પડીએ પહોંચ્યો, પણ ન આવી—તે મોતનાજ આવી.” પ્રેમ જવાળાએ પાછો તે બળવા લાગ્યો, પ્રેમદા પ્રકાશમાં બનાવેલી મઝલ રડતાં અને નિશ્વાસ નાંખતાં ચાવા જડ્યો. મન ઉપરનો કાણુ બોધ દીધો. હમામ કુસેને તેને હરમથી દુર લઇ જઇ કહેવા માંડ્યું “બહીયાં, બુમો પાડવાની, શોરમકાર કરવાની, ઉઠ જની પરવશ થવાની કે પ્રેમનાં ગીત ગાવાની સખત મનાઇ છે. મારી સાથે ઘેર ચાલો અને નીરાંતે બધી હકીકત સમજાવેલ.

હમામ કુસેન કપસને લઇ ઘેર આવ્યા. ઉદાર અને હિતસાહ સાથે પ્રોત્સાહન કરી. કેસની મનોહરા કાંત થતો તેની હકીકત કહી સંબળાવવાની હુઆ બતાવી. અવકાશિ સખે સખ બધા બનાવે. એક પછી એક મણી મતાબા. દેવટમાં તેણે કહ્યું.

“યા સેવદના! હુબના આરા અંતરમાં બેસી-પેસી વેદના કરી રહી છે. પણ માત્ર પણ અંતરથી સુદી જતી નથી. પરંતુ દાસ અંબાવતાં, તેવું તરફ આવેખેલું” મિત્ર પણ મારી આગળથી નહાસી બધ છે.

હમામ કુસેન—“તેથી તમારી આંખે પનેચવા સહ છે?”

“રાણ છે, યા મહાશય રાણ છે!” ક્યસે આનંદ ઉઠળી કહેવા માંડ્યું. “બધે ખુદ તેણીએજ અને તેમારી સેવામાં મોકલ્યો છે. પરંતુ આહ! તેણીના કુટુંબ અને કપીલાયાળા તરફથી મળજીત બધ છે કે મારી માંગણી કમ્પુષ કરવાનું પસંદ કરશે નહીં.”

ધમામ હુસેન—“ત્યારે તે લોકોને કવી રીતે રાણ કરી શકાય?”

“એક વખતની” ક્યસે કહ્યું તમારી આજ્ઞાજ બધ છે. હુબનાએ અને કહ્યું છે કે જો તમે નામદાર તરફથી સીધારિક કરવામાં આવે, તો તેણીનો ખાખ બની કાબજનો સરદાર અને રોખ બવરય કમ્પુષ કરશે.”

ધમામ હુસેન—“તમે મારા બાપ છે એટલે તમારા હિત માટે બધું સહન કરવા તૈયાર છું.”

“યા મળને રસુસુસાહ! આંખોમાંથી આંસુ રેડતાં ક્યસે ઉપકાર માનવા સાથે આમળા ચલાવ્યું” મારાં માત પિતાને મેં સમજાવ્યા પછી અને બની ઉઠરામાંથીજ કાઢી બાળા સાથે લગ્ન કરવા કહેવામાં આવ્યું. આહ! જ્યોતેર મને નિરાશાનું બચાનક ચિત્ર દેખાયું હતું પછી તમારી આશ્વાસન આશિયે મારા વેરાન બગીચામાં મીઠું. પાણી સીંચવા માંડ્યું છે. મારાં મા બાપ તમારી ઉપર કુરબાન ચાલે!! મારી જીવન દેરી હવે તમારાજ હાથમાં છે. કમ્પુ પુરી થતાં આખી જીંદગી તમારી મુલા મીમાં માળીશ અને જો તેમ ન બન્યું તો નિરાશાના અરબુપમાં તરફડાં ફીણ બાગી બાવિ સાથે હુબના ઉપર કુરબાન ચાલે.”

ધમામ હુસેન—“એવું તો નહીંજ બને. તમારા હિત સાર બધા ઉપાયો કરી છુટીશ. કાલેજ કુબાળ કાબજી સાથે તમારી મુલાકાત કરાવીશ અને મારાથી બનશે ત્યાં સુધી હુબનાને તમારા નિકાહમાં મુકવા પ્રયત્ન કરીશ.”

ક્યસના આનંદનો હવે પાર નહોતો. તરતજ તે ધમામ હુસેનના પગ આમળા પુટી પડ્યો. પિતાની આંખો મહારમાનાં પવિત્ર તળાપો સરસી આંખો અને ચોક્કસ “તમારા પ્રત્યે બધજેથી મારી આજ્ઞાએ ખરેખર સહજ નીવડી છે.”

રાત્રેજ ધમામ હુસેને સફરની તૈયારી કરાવી. ખીજ સહવારે પરાડીયામાંજ ક્યસને સાથે સહ બની કાબજ તરફ મીપડી ગયા. ક્યસના

એક અને બુરસામાં હવે કંઈક થયો છે. બેતબી અને પ્રેમભાષા કંઈક થઈ ટાંકી પડી હતી. સભ્ય સહેરી બની માન કરી મુસાફરી કરતો હતો. મીળતે બસગર (ઇમામ હુસેન) નાં આશ્રય મળતો સંસ્કારનાં વિચાર આપતાં હતાં. નિરાશમાં અમલદારો કરનારો. એક રાખતો આપણો કવચ હવે પ્રેમદાને મળી સુખી જીવન માળવાની આત્રીમાં બસણા. એને અને બળને રેતીનું રણ પડાવે જતો હતો. આનંદો મુસાફરીની હવે છેલ્લી ચાંડી હતી. કેસ હવે બની કબ-બની જુમિમાં હતો. સામેથી બની કાચબાના તંબુ દેખાયા તંબુ અહીંથી પા માર્ગ હતો. ઇમામ હુસેન (૨) થોડા ઉપરથી ઉતરી પડ્યા. બન્ને બાઈ પેદજન ચાલવા લાગ્યા. કવચના સદમ્માંયે તે દિવસે બધા પુરવે તંબુઓમાં જ હતા. કબીલાના એક માણસે ઇમામ હુસેનને આવતા જોઈ તરતજ કબીલાના શેખ હુમાયને ખબર આપી. કબીલાના કેટલાક આગ્રહારોને સાથે લઈ, ઇમામની અચાનક પધરામણીથી હેરત સાથે આવકાર આપવા આવ્યો. પાસે પહોંચતાં ચાન સંતકાર સાથે સલામ બજાવી, પુછ્યું “યા હકીમ! એકા એક આજે કૃપા કૃપી સાથે અમારી જમીનને પવિત્ર પગલાથી કૃતાર્થ કરી અમારી આગ્રહમાં વધારો કર્યો છે. ધન્ય ભાગ્ય તે કબીલાનાં જેની વચ્ચે પધરામણ પુદા (સન્)ની પવિત્ર એલાદનાં કદમ આવ્યાં હોય!”

ખાસ વખતોજ પાસે આવ્યો છું.” ઇમામ હુસેને હુમાયને કહ્યું.

“નામદાર! તમને રાજા રાખવાની અમારી ફરજ છે. પિકકાર દેખે તે ઇન્સાન ઉપર જે તમારા કુકર્મનો અન્યાય કરી તમને દુઃખી કરે. તમે નામદારને આ ઉનાળામાં અહીં સુધી આવવાની ફરજ પાડનાર વળી કહું અચત્યનું કામ છે. તમારે આટલી તકલીફનું કાને લેવી જોઈએ!”

ઇમામ હુસેન—“તંબુમાં બેસી નીરાંતે કહીશ.”

“તારે કાહેન! આપ સવાર થાઓ.”

ઇમામ હુસેન—“તહી, સવારીની જરૂર નથી.” બધા માણસોની સાથે ચલો કરતા હુમાયના તંબુએ મહેલિયા. તંબુમાં બેસી, કેસ તરફ ઈશારત કરી કહ્યું “આ માણસને મિલખો કો?”

“યા નામદાર! એનાં કુરુ ન હુમાયે જવાન આપ્યો તે

આગરદાર ઉઠરી ક્વિ છે. અમારે ત્યાં પેસણા તરીકે રહી ગયા છે. સાંભળ્યું હતું બધી આપીસના તબાવની પાસે કેઈ કમ્પીલમન્ટી કમિયો તેને સખત પાલક કરી નાખી મધ હતી. અમારી કમિયો સકમાએ પાણી શેવા મધ હતી તેણીએજી માવજત કરી છેવટની પડીએ ખખરગીરી કીધી હતી તે સાચે થયો ત્યારેજ અમારી કમિયો ધેર આવી હતી.

ધમામ કુસેન—“અરજના આગરદાર કુદગેમાં તેની ચણુરી કરી કષ્ટ કે નહીં?” “એકાક આગરદાર છે.” “કુખાએ જવાબ આપ્યો” “બની ઉઠરા મારે કોને માન ન હોય!”

ધમામ કુસેન—“ખીછ પશુ એક વાત સાંભળો, તેની તમને ખખર નહી હોય આ જવાબ મારો દુષભાષ છે.”

“ત્યારે તો” કુખાએ કહ્યું “તે નામદાર અમારા ધણી અને સરદારજી છે.”

ધમામ કુસેન—“તમે તેને આગરદાર અને કુખવાન ગણો છો ત્યારે હવે મારા આવવાનું કારણ અને મારી ચામણી સાંભળો તમારી બેટી કુખના તેના નીકાદમા કીંપિ એવી મારી ઇચ્છા છે.”

“મને કશીએ વાધા નથી.” કોઇ ભતના સંકેત વગર, અદલ સાથે કુખાએ કહ્યું. છતાં તે નિચાકમાં પડ્યો. ધમામના કુકમને અતદર કરી કકયો નહી પરંતુ કેમને પોતાનો જ્યાં જનાવવાની તેની ઇચ્છા નહોતી.

ધમામ કુસેન—“કેવ ઉઠાસી કેવી, કંઈ કહેવાનું છે?”

“મારી શી વિચાર કે તમે નામદારની ઇચ્છાને અનાદર કંઈ અમને મથે કે ન મથે છતાં ધમામના કુકમને તમને મધ કુખના તો તે જવાબને સોંપાશે.”

ધમામ કુસેન—“નહી, કંઈ વાધા હોય તો કહો, કરમોલો નહી.”

“મથા ઇખને રમુકુલાકા?” કુખાએ કહ્યું “અર નામદાર માંજણી કશે તેને અદલે તે જવાબના માવજિત અને કમ્પીલ તરફથી મામણી થવી એમથી હતી, અરજોમાં તેણેજ રીવાજ પરંપરાથી વાધો આપે છે છતાં પશુ ધમામ કુકમને કારણ અમારું મારી માનમરી રૂબ છે

તમારે તકલીફ ઉઠવી આવવાની કશીએ જરૂર હતી નહીં, કેમ માણસ સાથે કહેવાવું જ પ્રરતું હતું.”

હિમાચ હુસેન—“તમે બચાવો કહો કે આતું મમમામ કચસના માતપિતા તરફથીજ આવવું એમને પણ કરીક તરફથી પચામ આવતાં તમે વચર જાએ કમુલ કરશે ને ?”

“પચમામનીએ જરૂર નથી” હુમામે કહ્યું “આપ મામવરનો કુકમ ખસ છે તમારા કુકમનો બનાવર માવજ કેવી રીતે.”

વાત બધી નક્કી થતાં હિમાચ ઉઠ્યા અને તંજુની બાહેર આવી, પાછા ફરવાનો વિચાર બજાવ્યો, હુમાન અને કબીલાવાલાએ પરાજીત થઈ કમુલ કરવા અરજ કરી પરંતુ ના પાડતાં હિમામે કહ્યું “હવે તો મારા બાઇના નીકલ પડશે તે દીવસે તમારી સાથે મેલીને મે.બન લઇશ.” હુમામે અરજ કરી “આપ નામવર મોનો અને અમારી પરાજીત કમુલ રાખવાતું મન આપો, હું અતારેજ નીકલ પડાવી આપું છું.” હિમામે બોલતાં ઉતાવળ પસંદ કરી નહીં હિંમરત થતાં ઉંઠ બાળ્યો સવાર થયા અને કેસને પાછળ મેસાડ્યો જમણી રંગ લઈ સલામતીની આશીષ આપતા રવાના થયા.

મેડી દૂર મડીના મુનવરના રસ્તે ચાલ્યા હતા કે હિમામે દીલગીરી અને ઉદાસીનતામાં લીન થયેલો બેઠ ફેરત પામી કહ્યું “કચસ ! આ દીલગીરી કાની ! હુમામે પોતે કમુલ કરી ચુક્યો છે હવે કાની રીકર છે !” “યા મોમા !” કચસ દીલગીરી સાથે બોલ્યો “વાત હવે મારા માતપિતા ની છે તે કદી પણ મારી આ છત્તા પુરી કરશે નહીં.”

હિમાચ હુસેન—“પણ, કેમ કારણ !”

“કારણ તો હું જતાવી શકું નહીં” કેસે મિન્તાબાજ ચલાવ્યું “પરંતુ તેમને સમજાવવા અને કાલાવાલા કરી મારી છંજાતુસાર પેગામ મોકલવા મેં મણીએ કાળીક કરી હતી, જતાં તેમને મારી વાત ખાની નહીં સમજ કબીલાની રીઝ છેકરી સાથે મારી સલામ કરવામાં આવી છે.”

હિમાચ હુસેન—“એમાં શું, તેમને હું મોકલ કરી લઇશ ત્યારે તો મોનો આપણે જ નહીં ઉઠશે તરફ અરજો.”

હંથામે ઉંડને નવી ઉઝરા તરફ ફેરવ્યો આ કમીચી ૭ મંજિલ હતો રસ્તામાં પડતા બુદ્ધા બુદ્ધા કમીચીની પરીચુખત લેતા સંસાર સાતમે દિવસે જની ઉઝરાના લંબુચો નાજર અર્ધ પહેર્યા બપોરનો સમય હતો, સુરજના સંખત તપથી રેત અને જમીન અંગારા જેવી તપી રહી હતી ઉનાળાના ઉઝળાટથી કાચર ધોળાં પથુ પ્રકીર્ણો ઝાંઝાં અને પહાડની ખીણોમાં કાંતીના આસ લેતા પડ્યાં હતાં. એક માઈલના અંતરેથી જની ઉઝરાનું લંબુ એક હંથામ ઉંડ ઉપરથી તપતી રેત ઉપર કુદી પડ્યા પથમાંથી એક પથ કાઢી નાંખ્યા અને જની ઉઝરા તરફ ચાલ્યા કપસથી હંથામનું આ દુઃખ સહેવાયું નહીં, તે મોલ્યો “યા હંથામ ! આ જળતી રેતી ઉપર તમે ઉપાડાજ પડે ચાલો !”

હંથામ હુસેન—“હા, ઉપાડાજ પડે ચાલીશ અને જ્યાં સુધી તમારાં માતપિતા મારી માનણી નહીં હલુલે ત્યાં સુધી એક પહેરીશ નહીં.”

“યા હઝરત !” કપસે હંથામને પડખે જઈ કહેવા માંડ્યું “હું મારી નીરાશાને આશા વાદી નથી કરવા માગતો, મને સુજના નથી એકીતી આવા વંખતમાં તમે ઉપાડા પડે ચાલો ! મારાથી આ નથી જોવાયું” મારા માટે આટલું દુઃખ !”

હંથામ હુસેન—“અર, વધારે બોલવાની જરૂર નથી પાછળ પાછળ આવો.”

હંથામનાં આગમનની અગર પડતાં જની ઉઝરાના કમીચાવાલા દોડતા હંથામની સામે આવ્યા ઉનાળાના સંખત તપમાં તપામેલી જમીન ઉપર હંથામને ઉપાડા પડે એક બધાએ એક કાઢી નાંખ્યા અને હંથામને જોડાં પહેરવા અરજ કરી.

હંથામ હુસેન—“તમારા લંબુમાં બેસી મારી હંથામ પુરી નહીં થાય ત્યાં સુધી એક નહીં પહેરવાયું” એ પથ લીધું ઉંડ એક પવિત્ર કાચ માટે આવ્યો હું અને તે કમીચ રહે જળતી કાવનાને એ નિશ્ચય કર્યો છે.

જળતી દરેક કમીચ પુરીશ કહ્યું જની ઉઝરાના એકે દાખ એકી અરજ કરી “પરંતુ જળાવક કમીચી જળાવક અંતમાં હુંજ જળી

રહી છે એ આપણે હોય તે બતાવે અને બીજા બાળકી લાવવા અને
હાથર હોય અને બધું સહન કરી લઈશું. પરંતુ તુમી (સ.) સાહેબના
નવાસાતું દુઃખ આપણી સહન નહીં થાય.”

હમામ હુસેન—“તમા તંબુમાં બેસીને બતાવીશ.”

બધા સાચાર થયા અને ઉઘાડા પછે હમામની પાછળ પાછળ
તંબુઓ તરફ ચાલ્યા પડાવમાં પહેચિતાં હમામે પુછ્યું. “કમસના બાપ
ઝરીહનો તંબુ કયાં છે.” ઝરીહ સાચેજ હતો, કાચ બેઠી સામે આબો
અને ઈશારત કરી પાતાનો તંબુ બતાવ્યો હમામ તે તરફ ચાલ્યા,
તંબુમાં પ્રવેશ કરી બીજાણા પાસેની ખુલ્લી બાજીન ઉપર ઉભા રહી
ઝરીહને કહ્યું. “ઝરીહ ! હું ખાસ તમારીજ પાસે આબો છું વિશ્વાસ
છે કે મને સતોષ આપવામાં તમે સફાઈ નહીંજ કરો.” ઝરીહનો બેટો
કેમ પણ હમામની સાથે હતો. હમામની પંથરામણીનો આવ તે પાછી
મથો હમામની ઇચ્છાએને નિરાશ કરવાની કેનામાં ચકિત હતી ઝરીહ
અચળ કરી “યા હમામ ! તમારી દરેક ઇચ્છા મારા છવના ભોજે પણ
પૂરી કરવામાં આવશે પછી બધે તે મને કે મારા કુટુંબને ફરતી હોય
કે ન ફરતી હોય !”

હમામ હુસેન—“મારી ઇચ્છા તો રાજી ખુશીથી કામ કરવાની
છે ફળી કે બળભેરીની પાતળ કયાં છે તમે રાજી ખુશીથી મને સંભળો
નહી ત્યાં સુધી હું તમારા બીજાણા ઉપર બેસવાનો તથી કે પહેરવાનો
તથી નાખસેન-બેડ.”

“નામદારનો કુટુંબ !” ઝરીહ હસતાં હસતાં કહ્યું. “હું બાનંદ
અને ખુશીથીજ કમુશ કરીશ મારા બિવાં બાગ્ચ કયાંથી કે હમામ મારી
પાસે કંઈક માંગે !”

હમામ હુસેન—“કમસના સમપણ જીવના સાથે કરવા માટે બની
કમળના સરદાર કમુશ પછે તમે મેગામ મોકલો એવી મારી ઇચ્છા
છે મેં સમજ્યું છે કે તેમ કરવાની તમારી ઇચ્છા નથી પરંતુ તમને
વાંધો હોય તે બતાવે.”

“મારી ઇચ્છા, કમીલામીજા કમસના સમન કરવાની હતી જતાં તે

લુખના વાળજ ગાડો થયો છે અને તમે નામવર સીધારિક કરો એટલે મારાથી ના પડાયજ કેમ? ક્યસની ખુશીમાંજ કુદરત અને આનંદ આપે એજ મારી ઇચ્છા છે.”

ઇમામ હુસેન—“આવી બાબતોમાં બાળકોને તેમની ઇચ્છા ઉપર મુકવાજ ઠીક છે, કારણ કે જીંદગી સુધી તેમનેજ ભોગવવાનું છે અને તેમની ઇચ્છા પ્રમાણે થવાથીજ તેમની દુનિયા સ્વર્ગમાં બદલાઇ શકે છે.”

“આપનો કુકમ બળવો એ મારી ફરજ છે,” ઝરીફે ક્ષાંતપણે જવાબ આપ્યો. “પરંતુ હવે બેસીને તમે વિસામો હ્યો આ પવિત્ર પગનાં તળેલાં બળતી રેતમાં બળતરાની અસહ્ય વેદના વેઠી આવ્યાં છે.”

ઇમામ હુસેન—“કાલે મારી સાથે આવી દુખાખને પયગામ આપવાનું વચન આપો.”

“મણીજ ખુશીથી હું આવીશ અને પેગામ દઇશ” ઝરીફે કશુભાત આપી.

સંતોષકારક જવાબ મળતાં ઇમામ હુસેન (ર.) એકેક લીધી કપીલાના બધા માણસો એક પછી એક આવ્યા અને સલામ કરી અદબ સાથે પવિત્ર ઇમામનાં દર્શન કરવા લાગ્યા. સંધ્યા થતાં મગરેબની અજાન દેવાઇ, ઇમામ હુસેન (અલૅ) એ નમાઝની પ્રાર્થના બજાવી. રાત્રે ખાસ પીને બધાં સ્ત્રી પુરુષો ઝરીફના તંબુ આગળ એકઠાં થયાં. ઇમામે તે બધાની વચ્ચે ઉઝી એકેક લઇ ધર્મ બોધ આપ્યો. દયા અને ખુદામાં અવિચળ મક્કા રાખવા સમજાવ્યા. રાતનો વેગ વધતો હતો, નિદ્રા દેવીના સામ્રાજ્યે પ્રભાવ નાંખવા માંડ્યો. લાએઝ બંધ થઇ ઇમામ આરામ કરવા તંબુમાં પધાર્યા અને બની ઉઝરાની નર નારીઓ વિખરાઇ નિદ્રાના બોળામાં સ્વરૂપ થવા લાગ્યાં.

પ્રકરણ દશમું.

શાહી ખાના આબાદી.

રદવાર બાઈ, પ્રાતઃકાળની નમાઝની બંદગી બળવી ઇમામ કુસેને (૧) ઝરીફ અને બની ઉઝરાના અકાબરોને સાથે લઈ બની કમળ તરફ કુચ કરી થોડા દીવસો પછી તરસની અસહ્ય વેદના અને તાપની ઊવલેણ બળત્રા પછી જે સ્થળે કચસના આત્માએ શીતળ પાણી પ્રાપ્ત કરી સંતોષ મેળવી અને સ્વર્ગીય અપસરાને લખવનારી પ્રેમદાના પ્રથમ દર્શન કર્યા હતાં ત્યાં આવી પહોંચ્યાં.

કબીલામાં કાબલ મતાં પુરપો પ્રસંગોપાત કમોને લીધે બહાર ગયેલા જણાયા પરંતુ અહીં ઇમામ (૨) તું આગમન સાંભળી આવકાર આપવા બહાર નીકળી પડી મરહોને ટકકર મારનારા આદર, સત્કાર બપોં આવકારે આપ્યો. કબીલાના સરદારનો તખ્ત પરોણાવ્યો. માટે ખાલી કરવામાં આવ્યો ખાણી પીણી જરૂર જેમી વસ્તુઓ હાજર કરવામાં આવી હજરત ઇમામ સાહેબ અઠવાડીયાંથી લાગઠ મુસાફરીમાં હોવાથી ચાકી ચપા હતા હાથ મ્હોં ધોઈ બોળન કરી, સ્વસ્થ થવા કૈયાએ પોઠવા ત્રીએ પહોર મતાં ઉઠ્યા હાથ મ્હોં ધોઈ, ટુકુ કરી નમાઝની બંદગી બળવી કબીલાના પુરપોની વાટ જોવા લાગ્યા.

સંધ્યા થઈ હતી સુરજ આકાશ સીમાંમાં કુળતો હતો, કબીલાની અહીં અને માનવતા પરોણા મગરબની નમાઝની તૈવારીમાં રોકાયા સાંભળી કુચ ઉઠતા ચોઠાએ પુરપોના આગમનની ખબર આપી તે લોકો દર હોવાથી ઇમામ કુસેને નમાઝ ચૂક કરી હરજ અને સુન્નત પછી દુઆની પ્રાર્થના બળવી ઉભા થાય તે અગાઉ પુરપો આવી પહોંચ્યા કુળાળ સાથે કબીલાના માણસોએ દોડી દોડી સીબે પવનબરના હાથને મોસા દેવા માંડ્યા બધાની ઊભ ઉપર કલમએ તવહીદનો ભાવ હતો એકે અવાજે મોસા.

“વા હુંને રસલુલ્લાહ ! ધન્ય ભાગ્ય અમારું તમારા મુખારક કદમે અમને પાવન કર્યા.” જલદી જલદી તુરુત્કરી જમાવત સાથે બધાએ નમાઝ પઢી અને મોટા પાવા ઉપર પરીભ્રમણ કરવામાં રોકાયા.

હુખાએ પરીભ્રમણ માટે બઠતી ચોકવણ કરી હમામ હુસેન પાસે આવી અરજ કરી “વા હુંને રસલુલ્લાહ ! હું અત્યંત ભાગ્યશાળી છું” જે પખવાડીયાની અંદર આપે એ વખત મારે ત્યાં પધારી મને અને મારા કબીલાને પાવન કર્યા છે આપની આ કૃપાએ અમને મગરૂર બનાવનારી છે.”

હમામ હુસેન—“મારે માથે લીધેલું કામ તમારી મહેરબાની અને મારી કાશીશાથી પૂરું થશે તો હું પોતાને ભાગ્યશાળી મણી મગરૂર મહસૂસ”

“જે કામમાં તમે તુરુત્કરી દાય નાંખ્યો છે તે અવરજ દળીજીત થશેજ” હુખાએ હમામ હુસેનને ખાતરી અપાવી.

હમામ હુસેન—“જુઓ ઝરીફને હું લખ આપ્યો છું” હમામ હુસેનની પાસે ખેટેલા ઝરીફને હુખાએ અને બની કબજના અગ્રેસરો સાથે ઝોળખાણ કરાવતાં કહ્યું “બની ઉઝરા જેવા આગરદાર કબીલા નાં આગ્રેવાન અને તમારા ઉપકારો તમે કબાએલા કબસના પિતા ઝરીફ છે.”

“તમને મળતાં મલો આનંદ થયો !” હુખાએ ઝરીફને ગળે મળતાં કહ્યું “હું તમને શુધ્ધ અંતઃકરણથી અભિનંદન—મુખારકબાદ આપું છું.”

હમામ હુસેન—“ઝરીફ ! તમારું કર્તવ્ય જાળવી મને સહ કરવાનો આજ અનુકૂળ વખત છે.”

ઝરીફ કયા કામ માટે આપ્યો હતો તે હુખાએ જણાવતો હતો એટલે તેણે અરજ કરી “વા હઝરત ! અત્યારેજ શી ઉતાવળ છે ? બોજન લખ આરામ કરો, સવારે જાણું થઈ રહેશે.”

હમામ હુસેન—“નહી, જ્યાં સુધી એકદમ નિશ્ચય નહીં થાય હું બોજન કરવાનો નથી.” હમામને છેવટે નિશ્ચય જણી ઝરીફે હુખાને કહ્યું “બહાલા અરજ જાણું ! બની કબજના મહેરબાન સરદાર !

તમારી આખરદાર અને સુશીલ ભાષા લુગના દ્વારા અમારા કપીલાને તમારા સંબંધમાં જોડવાનું મગરની ભથ્થું માન આપશે. બની ઉઝરાના બધા નખીરાને તમારા ઉપકાર તથા દયાએલા જોશે. મારો દરજ્જો કયસ, કપીલાના જવાનોમાં, દોલેર, ઉદાર અને અરજસ્તાનમાં મોખરે આવતા કવિઓમાંનો એક સિંદનાદી કવિ છે. હું કબુલાત આપું છું કે આગા પાળક અને દરમાન બરદાર નીવડશે.”

“ઉઝરા બાઈ!” કુળામે થોડુંક ચોક્કી ગંભીર પછે જવાબ આપ્યો. “જે કામમાં અમારા માલિકા ધણી હમામ હુસેન ફેરીશ કરતાં હોય તો મારાથી ના પડતવજ કેમ? હું ખુશી સાથે મારી ખેટી લુગના તમારા કામેલ ખેટાને સોંપવાનું માન લઉં છું. પરંતુ તમારી પાસેથી એટલી પરવાનગીની આજ્ઞા રાખું છું કે લુગનાને પુછી તેની મરજી જાણવા જોઈએ અને વખત આપશે. તેણી આપણા ઠરાવોને પસંદ કરે છે કે નહીં તે જાણવાની પણ જરૂર છે.”

હમામ હુસેન—“જરૂર, મુજ સંબંધ લુગના સાથે છે એટલે તેણીને તો પુછવું જ જોઈએ.”

‘તેથીજ મેં અરજ કરી હતી કે અત્યારે ખામ પી આપ આરામ કરો, અને નચીતાઈથી હું તેણીની મરજી જાણી શકતો.”

હમામ હુસેન—“નહી! ખામા પહેલાંજ બધું નકકી થવું જોઈએ. મારી સુસાદરી અને બધી રખડ માત્ર તે એકજ કામ માટે જ. મેં નિશ્ચય કરેલો છે કે કામ પૂરું કર્યા પહેલાં હું બીજું કશું કરીશજ નહીં.”

“બહુ સારું” કહી કુળાબ ઉઠ્યો અને સ્ત્રીઓના તંબુમાં ગયા, લુગનાને પાસે બોલાવી કહ્યું. “લુગના! બની ઉઝરાનો આખરદાર આજેવાન મુરીક આવ્યો છે, અને પોતાના ખેટા કયસની તારી સાથે સમાધ કરવાનું પયગામ આપે છે.”

“બની ઉઝરા, આપણા અરજ કુળામાંનું એક આખરદાર કહેવું છે.” લુગનાએ કહ્યું. “અને કયસને હું આજખું છું તે ઉદાર અને બહાદુર છે. પરંતુ તમે મુખત્યાર છે. જે કુળવાન અરજના હાથમાં મારો હાથ સોંપશે હું ખુશીથી તે હાથને કબુલ કરીશ.”

“લુગના!” કુળામે તેણીને સમજાવતાં કહેવા માંડ્યું. “હું પોતે

ને બની ઉઠાને પસંદ કરતો નથી કે નથી પસંદ કરતો ક્યસને. તે એક વેદીયાળ જવાન છે અને મેં સાંભળ્યું છે કે તે કોઈ સ્ત્રી ઉપર આસક પછી છે. મારી હજી તો તને આપણા કપીલાના કોઈ લાયક જવાન સાથે પરણાવવાની હતી. તું અમારી આંખો આગળ, અમારાજ કપીલામાં રહેતી; પરંતુ સૈયદના ઇમામ હુસેન (રહી) તેની સીધારિશ લઈ આવ્યા છે, અને આમલ કરે છે તેથી લાચાર છું.”

“પિતાજી!” હુજનાએ કહ્યું. “છપ્પને જિન્તે રસુલુલ્લાહ (સ.) અને હઝરત ફાતિમાતુઝઝેહરાના ફરજંદની સીધારિશ થઈ શકે નહીં!”

“એટા” હુજાએ આગળ ચલાવ્યું. “માત્ર એટલુંજ નથી. સૈયદના ઇમામ હુસેનને હું વચન પછી આપી ચુક્યો છું. મેંજ કહ્યું હતું કે સુરીહ પોતે આવી પથગામ આપે તો મને વાંધા નથી.”

“પિતાજી” હુજના બોલી “કુળવાન અરબે પોતાનું વચન પાળ્યુંજ નેહ્યું. વચન તોડવાથી વધુ અપરાધ કોઈ નથી.”

“છતાં પછી” હુજાએ સંશય બર્વાં શબ્દોમાં કહેવા માંડ્યું. “મારી બેટીને બની ઉઠારામાં આપતાં મને શરમ આવે છે. તે કપીલા ઇસક બાઝી અને ફૂરન પરસ્તીમાં બદનામ છે.”

“મહેર વધારે બાંધવાથી તેનો અતિકાર થઈ શકે છે” હુજનાએ સમજાવવા માંડ્યું. “મોટી મહેર ઉપર દેવાએલી જાળા અરબોમાં હલકી નથી ગણાતી.” હુજનાના જવાબે તેના બાપ ઉપર બારે અસર કરી. તે તંબુમાં પાછો આવ્યો અને બોલ્યો. “વા અજખલ અરબ! એક શરત સાથે તમારી માગણી મને કબુલ છે.”

ઈમામ હુસેન—“તમારી શરત પછી કબુલ રાખવામાં આવશે.”

“હુજના બની ઠાઅબની કુંવારી બાળા છે” હુજાએ સુરીહને કહેવા માંડ્યું. “અને કુરેશ કુકુંબ વડીક તેને એળવવા આતુર છે એટલે તેની મહેર એક સો જવાન છીટ અને પચાસ દુનર દીનારથી એછી થશે નહિ.” સુરીહ વિચારમાં પડ્યો. તે જવાબ આપે તે અગાઉ ઇમામ હુસેને કહ્યું. “મહેરનો હું જાણીન છું. અને તે હું ભરી આપીશ.”

“પરંતુ” હુજાએ અરબ કરી. “તમને આવી તકલીફ આપવી મોટી બે અદબી છે.”

ધમામ હુસેન—“તેમાં કશી તકલીફ નથી, પરંતુ નિકાહ અત્યા રેન્ બંધાવા બેઠ્યો, મહેર બરપાઇ કરવા માટે થોડોક વખત આપવો બેઠ્યો. વધારે નહીં ફક્ત એકજ અઠવાડિયું. મદીના મુનવ્વરા પહેંચી હું તરતજ મોકલાવી દઇશ. પપ્પવાડીયાની અંદરજ ઉંઠ અને દ્રવ્ય તમને મળી જશે.”

“કયુલ છે,” હુબાબે જવાબ આપ્યો. “અને જો તમારી મજી હોય તો મેહેરમાં હું કંઈ જોશું પણ કરી શકું છું.”

ધમામ હુસેન—“નહિ કંઈ પણ ઘટાડાની જરૂર નથી.”

“ત્યારે કાને સ્વવારે નિકાહ બાંધવામાં આવશે.” હુબાબે સંતોષ કારક જવાબ વાળ્યો. બધી અનુકૂળ મોઢવણીએ કવસને અપાર આનંદ આપ્યો. બધું નકકી થતાં ધમામ હુસેને મોગાન બેઠેલા બની કાઅબમાં આવી. વાતો કરવા માંડી. પવગમ્મર સાહેબ તા પવિત્ર છવનના થણા બનાવે સમજાવ્યા કેમકે તે વખતના શુદ્ધ મુસલમાનોને તેવીજ વાતોમાં રસ પડતો હતો.

રાત વધારે આવી ગઈ હતી. ઇરાની નમાઝ પઢવામાં આવી. દુઆ પછી દરતરખાન બીજાવવામાં આવ્યું. આજની દાવતમાં બની કાઅબ તરફથી ભારે તૈયારીઓ કરવામાં આવી હતી. ધમામ સાહેબની પધરા-મણીની બબર હોવાથી દિવસોથી સહેરમાંથી ઉમદા ઉમદા વસ્તુઓ મંગાવી રાખવામાં આવી હતી. ખાવા માટે બધા સાથે બેઠા. ધમામે એકજ અને તે પણ સરીફ ખાવાની ઇચ્છા બતાવી, કારણ પવગમ્મર (૨૦) સાહેબની તે બાવતી વસ્તુ હતી. પવગમ્મર સાહેબ કહેતા હતા કે જેવી બધી વાની આમાં જેવી રીતે સરીફ સરસ છે તેવીજ રીતે બધી સ્ત્રીઓમાં આવશ્યા સરસ છે.”

સરીફનો ખાસો ધમામ હુસેન આગળ મુકતાં હુબાબ બોલ્યો. “ઉમ્મુલ હુમેનીન આવશ્યાને તમે પણ અફઝલા બન્યો છો ને ?”

ધમામ હુસેન—“બ્યારે મારા દાદાએ તેમને સર્વોત્તમ કદવાં છે ત્યારે મારાથી કેવી રીતે ના કહેવાય. મારા પિતા અને તેમની વચ્ચે મતભેદ હોય તે એક જુદી વાત છે. પરંતુ તે મતભેદથી તેમની શ્રેષ્ઠતામાં ખામી આવી શકતી નથી. મારા પિતા બલી મુરુઝી (૨૦)ની કદર આવશ્યા (૨૦)

જાણે છે અને આપણા (૨૦)ની મર્યાદાની આવી મુરતુમાં (૨૦)ને ખર્ચ છે. તે મતબેદને લઈ કોઈ એક સંજોગથી પણ અમારે તો વસવસો સાવવાને જ નથી. કુરાન પાઠમાં ખુદાની વાણી તેની પવિત્રતા પ્રગટ કરતી હોય તેના સંજોગમાં અમારાથી બેઅલખી થાયજી કેવી રીતે ?” કાળાનુસા ભેટોએ હમામના કડયાને મરહૂમ, અમના, સફનાના અલીનંદનથી વધતી લાધો. દરનરખાન ઉઠાવવામાં આવ્યું. રાત વધતી ગઈ તેમ તેમ માણસો પોતપોતાના તંજુ તરફ જવા લાગ્યા. હમામ હુસેન પુરોણાગતન તંજુમાં આવી મુઠ મયા અને સવારના જાંઘીએ જાંઘીનું આમંત્રણ આપતાં જગાડ્યા.

નમાઝની જાંઘીથી પરવારી કમીઝના માણસો સાથે, દુખાખ, કપર અને મુરીદને લઈ હમામ હુસેન મરહૂમમાં પધાર્યા. શાંત અને ગંભીરપણે નિકાહની બધી વિધીઓ સમાપ્ત થઈ. હમામ હુસેને બોધવાયક ખુતબે પઢ્યો. એક ખીજમાં મુખરક સલામત થવાં લાગી.

પુરોણા વિદાય થયા, હમામ હુસેન સેજનીઓ સાથે ઉતારે આવ્યા. દુખાખે અલખ સાથે અજ કરી “જુગના દવે આપની છે, અમારી નથી. આપ કુલમ કરો, ત્યારે સાસુગાયે મોકલવામાં આવે.” દુખાખ હેઠલા શુબ્હે મહા મહેનતે બેત્રી રાક્યો, તેનું દિલ બરાઈ આવ્યું હતું હાથ જોડી હમામ હુસેનની સામે ઉભો હતો પણ તેની આંખો ખોર ખોર જેવાં આંસુ સારતી હતી. તે લાચાર હતો આ બેઅલખી માટે તે નહિ પણ તેનું હૃદય અપરાધી હતું. મન ઉપરનો કાણુ તે સહંતર શુમાવી બેઠો હતો હમામ હુસેને દીકાસો આપતાં કહ્યું “મહેર આપવામાં ન આવે ત્યાં સુધી વિદાયગીરી તમારા અધિકારમાં છે.”

“વાહઝરત” કુખાખે તેજ રડમસ હસામાં કહ્યું “મહેર માટે અમંચિંતા નથી. સાસરીયે વળાવવા સામે અમને વાંધાએ નથી. કપસ અંતેના પિતા મુરીદની હજી હોય અને તમે નામઘારને પણ પસંદ પડે તે હું અત્યારેજ વળાવી દેવા હાજર છું.”

હમામ હુસેન—તમારાં પ્રેમે માસ ઉપર ઉંડી અસર કરી આમારે જનાવ્યો છે. મારો જુગનાને હાથ તો મીઠીના મુનવરો લઈ જવાનો છે આ કાલીની ખુશીમાં મીઠીના તેવળાના જોડેને વલીમાનું બોલન આપવાની

મારી ઇચ્છા છે. મહેરની રકમ તમારી પહેંચી જશે તે પછી કમસ પોતાની બીબીને લઇ ચેર જશે.”

“એથી વળી સાહેબુ કહેવાય!” કુખાએ જવાબ દીધો. “કમસ અને લુખના ઉભય બાળ્યશાળી છે. તેમના સંસારની આ પ્રથમ ધડી આશિર્વાદ રૂપ છે.”

કમસ અને ઝુરીદે પણ હમામ કુસેન (૨૦)ની તજવીજને પસંદગી આપી. તરતજ જેજાન સાથે મુસાફરીની ગોઠવણ થવા લાગી. જેજાનનો સામાન ઊંટ ઉપર લાધવામાં આવ્યો. સંસારીના ઊંટ પણ તૈયાર થવા લુખના માત પિતા, કમીલાની સ્ત્રીઓ અને હરવખત સોજતમા રહેતી સાહેબીઓથી દસરત ભરી દિલગીરી સાથે વિદાય થવા લાગી. તેણીને એક ખુબસુરત અને સગવેલી મેદમલમા ખેસાડવામાં આવી. રવાના અને નોકમમા નામની લોકીઓ પણ જેજાનમાં અપાઇ હતી. તણીઓએ પણ લુખનાની પાછળ મેદમલમાં એક લીધી. રસ્તા માટે જતી કમળના કેટલાક દધીવારખંધ સવારો સાથે આવ્યા. હમામ કુસેન ખુશી ખુશી જતી કમળને આશિર્વાદ આપતા પોતાના રવાના કાફલાને લઇ મદીના મુનવ્વર તરફ રવાના થયા.

પ્રકરણ અગીઆરમું.

પરણ્યા પછી.

કમસ બીન ઝુરીદથી વધારે બાળ્યશાળી અત્યારે કામ નથી. મદીના સરીફ પહેંચ્યા પછી વારંવાર હમામ કુસેનના કામતા બોલ્યા મેતો અને કહેતો “યા હમામ! મારા જેવા મરદેશની પીઠમાં બાગ લઇ, અસાધારણુ ઇચ્છાઓ પુરી કરવાનું તમારેજ કામ કરવું. તમારી રહેમ નજર મારા ઉપર ન થઇ હોત તો ખુદા ખાલે છે કે મારી થી દયા થઇ હોત. નિરાશ અને નામુરાદોને ખુદા તમારા જેવા મહાત્માઓનો આકરો અપાવે.”

હમામ કુસેને (૨૦) મદીના મુનવ્વરના મેદમમાં વિશાળ તંબુ જીઓ કરાવ્યો. મદીનાની કળા કુશળ બાળુઓએ વરંધુના એકાંત અવાસને

શબ્દગાયો. લુગનાને તેમાં ઉતારો આપવામાં આવ્યો. જનસારની સુવાન બાળાઓએ દૃઢ સાથે વિરતદનાં ગીત ગાવા માંડવા. કમસને માન સાથે કન્યા પાસે બંધ જવામાં આવ્યો. લુગના જેવી દુરને માથુ નમાવી, શરમાએલી જોઈ ખુદનો શુકરાનો કર્યો. તેણે શુકરાવાની નમાજની બંદગી કન્યા અવાસમાં ગુળરી. દુઆ મારી પ્રેમદા પાસે બેસતાં બોલ્યો. “કાણુ કહેતું” અને કોને ખબર હતી કે આ દિવસ આવશે? આનંદ જોમ અને એશુક બનાવે છે. ખુદ જાણે છે કે પૃથ્વી ઉપર હું કે શીરદોસે બરીમાં.”

“ઈમામ દુસેનની કૃપાથી આપણે શીરદોસમાં છીએ.” લુગનાએ આસ્તેથી કહ્યું. “દુઆ કરો ખુદ સર્વદા આ જનતમાંજ રાખે.”

“લુબના!” કવસ બોલ્યો “તારા પ્રેમે મારા અંતરમાં લગાવેલી જવાળા પ્રેમ મિલન પછી ઓલવાય તેન નથી.”

“બસ, મર્યાદા મુકી દદ ન વટાવો” લુગનાએ હપ્તે આપી સાંત રહેવા સમજવવા માંડ્યું. “બની કલ્મની એક ઊકરીને જોઈ મોઢી પડ્યા બસ રહેવા દયો જોઈ લીધી તમારી પ્રેમ જવાળા.”

“ઓહ ! લુબના” કવસ નિશ્વાસ નાખતો બોલ્યો. “બળતી જવાળા ઉપર તેજ ન છાંટ ! મારી દસાતું તને બાન કયાંથી હોય ! મારી સ્થિતિને તને અનુભવ કયાં !”

એવો બાસ થાય છે કે જાણે પ્રેમ શરીરના આંતરીક અવયવોમાં ભડકા કરે છે. સાથેજ તેણે બીજી કંડી પણ કઢી સંભળાવી.

લુબના મારા પ્રેમને કૃત્રિમ માને છે. કાશ તેણીની દસા મારા જેવી થઈ હોત તો તેણી સ્વાદ આખતી

“એ બહુ બુઝા બન્યો” લુબનાએ કહ્યું. “માંડપણની વાતો મુકી ઘડી વાતો કરો. જોશ અને જુસ્સાની સવારી મુકી દો.”

“લુબના!” કવસે શરમાતા કહ્યું. “એકઠ, હું બની કલ્મની તે લુબના ઉપર આશક થયો હતો. પરંતુ તેણીની મુખાકૃતિ, તેણીના શરીર કે તેણીના બેબન ઉપર નહીજ, માત્ર તેણીના બહાણ તામ ઉપર. અને તે કેમ? કારણકે તેણીનું નામ લુબના હતું. તેજ અને કનિયાની વસ્તુઓ માં બહાણ હતું.” “હવે” લુબનાએ અંકુશ કરતાં કહ્યું. “પરંતુ હવે તો નથી ને !”

“હવું અને છે!” કપસે અંતરના ઉદગારો કહવા માંડ્યા. “અને મરણ થકી તે નામ વંદાવુંજ રહેશે.” ઉછળતા આનંદી હૃદયે ઉમંગી ઉભરાથી ઉભરાતાં કપસે વ્યાગળ ચલાવ્યું. “લુગના! મને સંદેહ છે. મારી પાસે તુંજ બેઠી છે કે કોઈ બીજું?”

“હું” લુગનાએ કહ્યું. “લુગના નહીં કોઈ બીજું.”

“એણેક તું લુગના હોયજ કેમ?” કપસે બળવચ માંડ્યું. “તું લુગના આટલી જલદી મળી શકે છે? નહીં, નહીંજ! તું મળી મંદ્ર એટલી રહેલાકાએ લુગના નથીજ મળી શકતી. જેને મેળવવા અરણનાં રેતાળ રાત્રનાં રજકણો શોધી માર્યાં, જેનાં શોધમાં જીવલેણ જાખમો ખાધાં, તે દુર્લભ લુગના આટલી રહેલાકાથી મળી શકતી નથી અને નથીજ મળી શકતી. તેના જેવું નામ—માત્ર એક નામનો સંજોધ ધરાવનારી—એટલી બાલીમ હતી કે દુનિયામાં જીવતા એક શ્વાસ—માત્ર એકજ શ્વાસ—મુકી ચાલતી થઈ, ત્યારે તેની મૂળ પ્રતિમા—અસલી લુગના—આટલી રહેલાકાથી મળી મારા પડખામાં આવી બેસે! અશક્ય! અશક્ય!! નહીં બને! નહીંજ બને!! ખરેખર. સત્યજ છે, તું મારી લુગના નથી.”

“હો, ત્યારે ચલ્યા જાઓ!” લુગનાએ ઝનુનમાં કઠોર બની કહ્યું. “અહિંથી રસ્તે પડો. જ્યારે હું લુગના નથી, તો નથી મારા કપસ!”

“હું” પછી હું નથી?” કપસ બોલ્યો. “એ બનેજ કેમ?” થોડીક વાર આંખો બંધ કરી તેણે મથું નમાવી મોન્ય બારણુ ક્યું. અત્યાનંક તે ચમકેરો અને બોલ્યો, “હા, હા, હીક! હું, હું નથી ત્યારે તું, તુંએ નથી! કારણકે હું લુગના છું અને લુગના કપસ છે!”

સાથેજ મોલાના જમીની બચતને અનુસરતી એક બચત કહી:—

હું તું અને તું હું થઈ હું શરીર અને તું આત્મા ચતાં કોઈએ નહીં કહે કે હું અને તું ગુદા ગુદા છીએ.

“આ માંડપણુ અને દીવાની દશા ક્યાં સુધી રહેશે?” લુગનાએ કહ્યું.

“અંતઃકરણને વિશ્વાસ ના આવે કે લુગનો મારી થઈ સુધી ત્યાં સુધી.”

હું. જો તમારી નહીં હોઈ' તો તમારી પાસે બેસું જ કેવી રીતે!"

"એ બધું ખરું" કયસે ફરી જાણાવી. "મારા જુલા પહેલા અંતઃકરણને વિશ્વાસ આવતો નથી. આલો વચન આપો કે મને મુકી ક્યાંએ જઈશ નહીં.

"નહીં જ." જુળનાએ કહ્યું. "ક્યાંએ નથી જવાની. કોઈ પણ ઉપાયે તમારું ગાંઠ પથ દુર કરો."

"ત્યારે મારું જીવન કેવું વીતશે!!" કયસે ખડખડ દસ્તાં અપાવ્યું. "કેવા આનંદ અને સુખચેનમાં આપણે રહીશું. જુળના! મારા જેવા નાશાયક સ્થાને તમારા જેવી દુરને પરણ્યાવતાં તમારા કપીલાવળાને બારે દુઃખ થયું હશે તે લોકો અને કણુલ કરે એવી અને તો મુદ્દતે આરામ ન હોતી. પરંતુ હમામ દુસેને આપણી મુશ્કેલી પુરી કરી છે. અને આ ઉપાય બહાલી જુળના તારીજ જતાવેલો છે."

"અલગત" ગંભીરપણે જુળનાએ કહેવા માંડ્યું. "હમામ દુસેન વચ્ચે ન પડ્યા હોત તો આપણી બધી આરામોનું ફળ નિરાશાજ દળું. જંગલ બિલાળાન અને રેતાળ રણોમાં તમે અવગણ કરતા અને હું પરમાજ સહન કરતાં કરતાં માટીમાં માટી થઈ જતી."

"દુખાળ" કયસે બોલવાનું શરૂ કર્યું. "તમારા પિતા તમને પુછ્યા મયા તે વખતે હું તદ્દન નિરાશ થયો હતો. મજબુત બન હતો કે તેમનો વિરોધ જોઈ તમે પણ ના પાડ્યો."

"મારાથી ના પડાય એવું તમે જાની શકો કે!" જુળનાએ ઉત્તર આપ્યો.

"આલો જતાવો" કયસે આતુર મને પુછ્યું. "તમારા પિતાએ શું પુછ્યું હતું. અને તમે શો જવાબ આપ્યો હતો!"

"તેઓએ" જુળનાએ માલુ ગંભીરતામાં કહ્યું. "બની ઉત્તરાનું નામ લીધું, જે કહ્યું તેઓ કુળવાન છે. વમારું નામ લીધું ત્યારે કહ્યું ઉદાર અને બહાદુર છે. પછી મારી મજબૂત ગણતવા માગી ત્યારે મેં કહ્યું તમને અધિકાર છે. તેમ છતાં પણ તેઓ વિરોધ જોઈ મેં કહ્યું મહેર પછી મોટી મઝીલ અને નક્કી."

“તમે માનો છે?” ક્યસે આગળ કહેવું શરૂ કર્યું. “મારા પિતા સુરીહ આઠવી મોટી મહેર કરી પછી કણુસ કરતા નહીં. અને મારી પાસે તો હવે જ શું? સુદા આમારા પ્રમામતું બહુ કરે, તેણે તરત કણુસ કરી લીધી, એટલું જ નહીં પછી વિવાહનું બહુ ખર્ચ તે મહેરમાને ઉપાડી લીધું.”

લુખના—“તેમના જ પ્રતાપ છે કે પવગગ્ગરે સુદા (સગ) સાહેબના માથાનું ખોળામાં આપણે એક બીજા સાથે ફળી મળી નિર્ભય બેઠાં છીએ.”

“લુખના!” ક્યસને કાવિ સુઝ્યું. “હવે પછી શું થશે? આપણે ક્યાં જઈને રહીશું? મારા પિતાએ મારી તરફ જતાવેલી બેપરવાઈ જોતાં ત્યાં જઈને રહેવાનું અને તો ગમતું નથી.”

લુખનાએ પ્રેમભર્યા સ્વરે ક્યસને બોધ આપવા માંડ્યો. “ક્યસ! ખચ્ચીત અને ખુબ યાદ રાખો કે મનુષ્ય માત્ર પેતાના કબીલા અને કુટુંબમાં રહીને જ કુળવાન કહેવાય છે. કદાચ માતૃપિતા આમારો સંજય પસંદ ન કરતાં હોય તો તેમાં પછી આપણું જ દિત અને સુદ રહસ્ય હશે. તમારો જેર લાભ તેમને દેખાતો હશે. બીજા કબીલાની છેડારી તમારું ધર વસાવી પેતાના કુટુંબની છેડારીએના હીતને જોખમમાં મુકાએલું તેઓ બેઠાં સંકટા નહીં હોય, આ અને આગાહ આજ રિથિતિ મારા પિતાની પછી હતી. આવી નજીવી વાતોમાં તેમને દુઃખવવા કે નારાજ કરવા જોઈતા નહોતા. માતૃ પિતાના હોઠમાં ખાસ લાવવા જેવો સુનોહ પ્રવહા મમાં બીજે કોઈ નથી તેમજ કુળવાન અંરખોમાં આવી ઉદ્ધતાઈ જેવી જેર વર્તણૂંક પછી બીજી નથી. તમારા માતૃપિતાએ ગમે તે ક્યું હોય છતાં તમારી ફરજ તેમની જ પાસે રહેવાની છે. તેમની મરજીને અનુસરી ચાલો અને તે ગમે બોજે તેમને રાજી રાખો.”

“તમારી મરજીનો હું અનાદર કરતો નથી.” ક્યસે બોલવા માંડ્યું. “પરંતુ લુખના! મન નથી થતું. આપણા વસવાટ અટે મને તો એવું સ્થાન મળે છે કે જ્યાં આપણા બે વચ્ચે ત્રીજું કોઈ હોયજ નહીં તમારી પ્યારી તરવીર આ હીદારની તરસી આંખો આપણજ હોય. તમારા પ્યાસ વચરે બીજે કોઈ પ્યાસ પછી મનમાં આવે નહીં. બની ઉઝરામાં અને માતૃ પિતાની પાસે જઈને રહેવાથી અનેક કામચંદાની જાળો આવીને

ધેરી લેશે. સેંઠો અનિચિત્ત બનાવે સારું આવશે. એકાંતની પછીએ ત્યાં
 દુર્ઘમ થઇ પડશે. નીરસ બેસી તમારાં દર્શનના લાભ લેતો રહું અને તમે
 મને એક આનંદમાં મૂકો એવા સંભેલા બની ઉઠવાના કબીલામાં ક્યાં!
 હું તમારાજ વિચારમાં લપ્ત છું અને તમને કંઈ પણ ખબર હોય
 તે મારો! કબીલામાં આ ન બને! ”

“આવી રીતે તો માણસ જલદીજ ધરાઈ જાય છે.” લુખનાએ
 પાછો કપસને સમજાવવા માંડ્યો. “મનુષ્ય મારે જુદા જુદા પંથા ધાખમાં
 પડવાની જરૂર છે. એક કામની મદદથી બીજા કામમાં મન પરિવર્તા
 બેવડા આનંદ થાય છે. એક કામથી ધરાતાં બીજા કામ કરવા માંડે છે.
 આવી રીતે તેના બધા દિવસો એકજ જાતની નર્ચીત અને સુખી રીતિમાં
 વીતે છે. તે ઉદાર બને છે અને ઉત્સાહ વધતો જાય છે.”

“એ બધું તમને સોંપું” કપસે કહ્યું. “માલો, હવે તો હું
 તમારા કબજામાં છું. જે કામમાં નાંખશો તે કામ પુરા ઉત્સાહથી ચિત્ત
 લગાવી કરી આપીશ.”

“બેલજા છુટી દેશો તો હું તમને સારાજ પંથે લગાડીશ” લુખનાએ
 કહ્યું.

“એ બધું તમારા હાથમાં છે” કપસે જવાબ રીધો. “તમે કોડા-
 વરોડ તો માંડપણે છુટી જશો. અત્યારે તો તમારે દરજીબર કરવીજ પડશે.
 વિશેષ વેદના તો હવેજ મટવા આવી છે. જેની આજ્ઞા વટીક નહોતી
 એવી અંજુધારી દોલત મળી છે. ખરું જોતાં આ દોલત મારી રીતિ
 અને દિલગુરદાની સમાધી થણી વધારે છે.” એકાએક મનમાં અંજુધારી
 તરંગ આવવાથી ચમક્યો અને બોલ્યો “લુખના! તારા મેળાપની મજેલી
 દોલત છીનવી તો જાય. આહ! આ વિચારજ મારી શુદ્ધ ડેકાણે આવજ
 દેતો નથી.”

“પછી તમને બેલજા છુટી” લુખનાએ કહ્યું. “સુખની પછીએમાં
 દુઃખી દિવસોના કાંટા ક્યાં પાથરો છે.”

“દુઃખી” કપસે કહ્યું. “હાલો લુખના! દુઃખોમાં લપ્તાઈ હું એટલો
 તરક થયો હતો કે સુખ અને આનંદમાં પણ મેં દુઃખજ અનુભવ્યું છે.”

“હવે” હુખના બોલી “સુખ અને આનંદમાં પણ એટલા ગરકાવ થશે કે દુઃખ અને સંકટ પણ તમારી પાસે આવતાં સુખમાં બદલાઈ જશે.”

“એવું નસીબ ક્યાં છે?” ક્યસે કહેવા માંડ્યું. “પરંતુ ઓ, મારી મહેળાન હમનશીન, તારી હાજરીમાં જ્યાં દુઃખો કે શુભી જઈશ.”

રાત હવે ધણી વીતી હતી, હુખનાની આંખોમાં ઉંઘનું ધેન આવવા માંડ્યું હતું. ક્યસે હંમેશા વગરની વાતોમાં રસ નહીં પડવાથી બચાવતાં આવતાં હતાં, ક્યસને પણ જાંબા વખત પછી બલકે જીંદગીમાં આ પહેલ વહેલી સુખની રાત મળી હતી. ઉભય ઉપર ઉંઘની ખુમારી ચડી હતી. આનંદના હરિતાએ એકાએક પવન નાંખી જનને સુવાડી દીધા.

પરોડીયું થયું, કુદરતી થઈની સાંકળ તાણી મરધાએ અધારમ ઉપર મોતરી તાણી. અવાજ ઉડ્યો. મસ્જિદના બાંગીએ જુવનું કે સવાર થવા આવી, મરધા બોલવા માંડ્યા. જીવીત જગતને નિર્જીવ દશામાં આજુ નારા તિલિરમાંથી અધારાએ સુરજના બચ અને રહવારની ખીંકથી નહાસવા માંડ્યા. બાંગી ઉઠ્યા અને વશુ કરી, કપડાં પહેરી, મદીના મુન-વરા—ઈસ્લામના પાટનગરની વિશાળ મસ્જિદના મગન બેઠી મિનારાએ ચડી ગારીશ મનુષ્યને વેદદાનીયતવાળા પરમાત્માની સર્વોપરિ સત્તાને ખ્યાલ આપાવી પ્રાર્થના—ઇબાદત સાર અવવાનું આમંત્રણ આપવા લાગ્યા. હુખના ક્યસનું ધુવાન બેડું બાગ્યું સરમાંતી, લજવાતી અને શાંત બનેલી બેઠી એક ખીજથી છુટી પડી. હુખનાની શરમ ચંબીરાઈમાં અને ક્યસની ધેલણ સંતોષી સ્થીરતામાં પલટાઈ હતી. ક્યસે નહાઈ મસ્જિદમાં અને હુખનાએ અજોગ કરી તંજુના ખુલ્લામાં આતઃકથની બંદગી ખુમારી.

વિયોગ અને નિરાશાની અસલા વેદના પછી સુખની રાત પસાર કરનાર સંસારના નવા સોળતીઓની સફળતાને આનંદ અતાવવા હંમામ દુસેને મદીના વાસીઓને વહીસાનું બોજન લેવા આમંત્રણ આપ્યું. લગભગ મદીના શરીફનાં જ્યાં આખરે હર કુદરતે નોતરવામાં આવ્યાં હતાં. મુખ્યશાળી, પવિત્ર સદાગાના પવિત્ર કદમેની મોટી હાજરી હતી. કહેવામાં આવ્યું છે કે તે પછી કોઈ પણ વધીમાના બોજનને સદાગાની આંટથી મોટી હાજરી નસીબ થઈ નથી.

આ બનાવની હકીકત સાંભળતાં હરેક માણસ ક્રમામ કુસેન (૨.) ની વખાણ કરી તેમની લાગણી ઉપર ધન્યવાદ આપવો હતો. આખા મદીનામાં મથકુર મધુ કે “જોના સંબંધ જોડવા આકાશના ફરિશ્તા અટકત હતા તેવો સંબંધ જોડી ક્રમામ કુસેન પોતાની કરામત બતાવી આપી છે.”

મદીના અને તેની પ્રગ્ન અત્યારે સ્વરકારિતાની પરિસીમાએ હતી. આજના મિત ભોજન માટે અસાધ્યરણ્ય ગોઠવણો કરવામાં આવી હતી. રજુ, વન અને પહાડના વતની અરણ્યો માટે તે અનગણી ભર્યાં તિલિરમાતથી જરાએ જોડી હતી નહી. મેળાવડામાંજ મદીનાના અગ્રેશ્વરોની રજા, રહેરમાં દરાવેલા એકસો ઉંટ અને પચાસ હજાર દીનાર, વળાવવા આવેલા બની કાચબના સવારો સાથે કુખાખને મોકલાવ્યા. આ બધા કામોથી પરત્વરી ક્રમામ કુસેન કમસ અને જુબના પાસે આવ્યા. ક્રમામે હસતાં હસતાં કહ્યું “અલહકુદુ શિત્લાહ! ખુદાએ તમારી પ્રમ્ણ પુરી કરી અને મારી ફરજથી છુટા કર્યાં. અહીંયાં રહેવા અથવા તમારા ઘેર જવાનો તમને આધિકાર છે. અહીંયાં રહેો તો માફ કર તમારા માટે હાજર છે અને જો જવાની પ્રમ્ણ હોય તો તમે મુખત્યાર છો.”

ક્રમામ કુસેનની પવિત્ર વાણી સાંભળી વર વધુ ઉભયે આભારની આંખો નમાવી અરજ કરી. “વા ક્રમામ! અમારાં માત પિતા અને અમે પિતે તમારી ઉપરથી કુરબાન થઈએ! તમે વગર કીમતે અમને ખરીદી લીધા છે અને તમારા ગુલામ બીએ. તમારા પવિત્ર કદમ તજી અમે ક્યાં જઈ ચકીએ છીએ.”

કમસની તરફ જોઈ ક્રમામ કુસેને કહ્યું “તમે મારા દુધ ભાઈ છો. તમારો અને તમારી માતાનો મારા ઉપર મોટો હક છે. અત્યારે મેં જે ક્યું છે તે, તે હોઝા પેટુજ ક્યું છે.” જુબના તરફ માયા ભરી નજરે જોઈ બોલવતું ચાણું રાખ્યું “જુબના! તમે મારી ભાણી છો, હવેથી તમારા હક પશુ મારી ઉપર ચઢતા થયા છે. તમને જે વસ્તુની જરૂર કે મારી મદદની આવરવકતા જણાય ત્યારે મને યાદ કરજો. કુસેને પોતાની જીંદગી ખુદાની મખલુક અને મહમદ (સ.)ની ઉમ્મતને અર્પણ કરી છે. ત્યારે તમે મારા સંબંધી અને નજીકના કુદૃષ્ટી છો. તમારી મદદ કરવી એ મારી પ્રથમની ફરજ છે. તમે મદીનામાં રહેો અને મારી મદદ

મેળવે એવું કશું જ નથી. તમારી ઇચ્છા હોય ત્યાં જઈ વસો, જ્યારે પશુ તમને ખારી કે મારી મહાની જરૂર જણાય ત્યારે મને લખશો કે કહેવાવશો ત્યારે હું તમને સહાય કરવા આવી પહોંચીશ.”

“યા મવશા” લુખનાએ સરમાળ સ્વરે અરજ કરી “આ જહાન અને પૈલી જહાન ઉભંચમાં તમે અમારા સહનર અને મદદગાર છે તમારા પવિત્ર કદમો છાંટી સુધી છેડીએ નહીં એવી ખુદા અમને શક્તિ આપે.”

“એચક” ક્યસે લુખનાની વાતને ટેકા આપ્યો “તમે નામદારને મુશી હું તો ક્યાંએ જઈ શકતો નથી.”

ઇમામ હુસેન—“પશુ નહીં, મારા પિતામાહનું વચન છે “સ્વર્ગ માતાના પગ તળે છે” તેથી તમારા માતપિતામાં તમારે જઈ રહેવું. તેમની સેવા ચાકરી કરવી, તેમની ખિદમત પ્રથમ છે, અને તે તમારી ફરજ છે.”

“આપની આજ્ઞા પ્રાપ્તિ ચાલવામાં મને મોટું માન છે” ક્યસે કહ્યું “પરંતુ મને પડીક છે કે અમારા સંબંધ તેમની ક્રૂરતાઓની ઉપરવટ થઈ જાય છે. તેવી તેઓ અમારી તરફ તિરસ્કાર બતાવશે.”

ઇમામ હુસેન—“તેની ચિંતા ન કરો, તમારા પિતા સુરીહ પશુ અહીંયાં જ છે. હું તેમને સમજાવીશ. મને વિશ્વાસ છે કે તમારા વિવાહ તેમની રાજી ખુશી અને ક્રૂરતાથી જ થયા છે.” લુખના તરફ જોઈ આગળ ચલાવ્યું “લુખના! મને વિશ્વાસ છે કે તમને માન આપે સાથે રાખવામાં આવશે. ક્યસ હું તમને હુંકમાં સમજાવવા માયું છું કે તેમને રાજી રાખવાની ફરજ તમારે ભુલવી એમું જ નહિ. તેમની ફરજ છે અને હું પશુ સમજાવી દઇશ કે તમને માન સાથે કોઈ તરીકે રાખશે.”

ઇમામ હુસેન સુરીહને બોલાવ્યા, સુરીહ આવી પહોંચતાં અરમાનું “મને વિશ્વાસ છે કે ક્યસના વિવાહને તમે પસંદ કર્યો છે અને તેના નવા સંબંધથી રાજી હશો.”

“યા ઇમામ!” સુરીહે અરજ કરી “આપની ક્રૂરતા તરફ મારી નાસકી! એ અસંબલિત વિચાર આપને કેમ આપ્યો! મારું એવું મનું ક્યાંથી?”

ઇમામ હુસેન—“તમારા ઇશ્ક આગરણુ ઉપર મને વિશ્વાસ છે. કપસ અને હુળનાને સારી રીતે રાખવાની કું બધામણુ કરું છું. જે તેમને સમજાવી દીધા છે કે કોઇ વખતે અને કોઇ પણુ સંબોધ્યા તમારી નફરમાની કરવાની ઉદ્દતાઇ વાપરશે નહીં. સાથેજ તેમને કોઇ જાતની પીડા ન થવાનું તમારે યાદ રાખવાનું છે.”

“યા ઇમામ” જુરીહે કહ્યું “તમારી છત્રી અને આઠા કું દુએયા યાદ રાખીશ. આપના પવિત્ર વાકયો અનુસારજ અવિધ્યનું વર્તન રહેશે.”

ઇમામ હુસેન—દરેક કેમમાં ખુદા તમને સફળતા આપશે અત્યારે પણુ કું કુઆ કરું છું કે ખુદા તમને તમારા ઘરમાં, ધંધામાં અને વંશવૃદ્ધિમાં મદદ આપશે.

બીજા દિવસે, જુરીહે, કપસ અને હુળનાને તેમના ઘર તરફ રવાના કર્યાં. તેઓએ પયગમ્બર (સં૦) સાહેબના રોજા આગળ જઇ કાલેકા પછી સલામ કરી. મદીનાના મેદાન ઊડી કળીલા તરફ કુચ કરી મદીનાના અમેસરો સાથે ઇમામ હુસેન વળાવવા શહેરના દરવાજા સુધી આગ્યા.

પ્રકરણ બારમું.

મદસ્થાત્રિમમાં પ્રવેશ.

કેટલાક દિવસોની મુસાફરી પછી જુરીહે, વડુ અને બેટા સાથે બની ઊર્જરાના કળીલામાં પહોંચ્યા. બની ઊર્જરાના અમેસરોએ આવકાર આપ્યો. ધામધુમ અને આદર સત્કાર સાથે હુળનાને કળીલામાં લઇ ગયા. કપસની માતાએ વહેણ સાથે વકુનો સત્કાર કર્યો. હુળનાએ ચોતાલી માતાથી પણુ વધારે તેની અદમ્ય બન્નવી. હુળના જોડે સરખાણ અને પરદેશી હતી છતાં પોતાની અતુસઇ અને લાલચ બરી બીડી જમાન અને સદ બંધકારથી આપ્યા કળીલામાં પ્રિય થઇ પડી.

એક વરસ પશુ નહોતું પુરું થયું કે બની ઉઠવાના દરેક મનુષ્યના મોંમાંથી સ્વદેશી નીકળતા કે “લુગના જેવી સલાચારી અને સરળ અને શુદ્ધિશાળી માનુ તેમની કળીયામાં ખીજ કોઈ નથી. ક્યસને તો ભાવતુંજ મળ્યું હવું. પરંતુ તેનાં માતપિતાએ સરખાતમાં જતાવેલી નાપસંદગી માટે હવે પસંતાવે કરતાં હતાં. રાત અને દિવસ લુગનાનાં સાસુ સસરાની સેવામાં પસાર થતાં હતાં. તેણીના પડેલા બોલો આંખો ઉપર ઉઠાવવા ક્યસ હરવખત તૈયાર રહેતો.

કહેવામાં આવે છે કે વિવાહ પછી ભેષ અને ભેમ, હચેહ અને શોક, મરી જાય છે પરંતુ અહીંની દસા તદ્દન પ્રતિકુળ હતી. હચક-પ્રેમની તરસમાં વિવાહ પછી વધારો થયો હતો. હવે ભેકે પ્રથમ જેવા માંડપણુ થેસજા નહેતાં છતાં પ્રેમદાને સંતુષ્ટ રાખવામાં ક્યસ હીવાનો હતો. આખો દિવસ લુગનાની સાથે બેસી તેને ભેવા કરવા સિવાય કોઈ કામમાં તેનું મન ભાગતું નહોતું. તેને જગતમાં લુગના સિવાય કશું દેખાતું નહીં-ભેવાનું ગમતું નહીં. બે લુગનાનું સરળ કૃપાળ ચંદ્રમા હોય તો તે તારાનો ઉપાસક હતો, બે તેણીની તેજસ્વી કાંતિ ઉજ્જ્વલતામાન હોય તો તે આતશ પરસ્ત હતો, બે તેણી મોહીની ચિત્તિ પ્રતિમા હોય તો તે તેના પુજારી પ્રાણશુ હતો. તેને દુનિયામાં લુગના વગર કોઈ મનુષ્યજ દેખાતું નહોતું. આંખો લુગનામાં હતી, કાન લુગનાના મધુર સ્વરમાં હતા, શુદ્ધિ લુગનાના કાળો બમર વાળામાં હતી. સરીર અને દરેક અવ્યવ લુગનાની સેવા માફરી માટે હરહમેશ તૈયાર રહેતા.

કેટલીક વખત હાં જોળાંમતી ક્યસની વર્તણૂકથી લુગના કંઠાળી જતી, અને ક્યસને સમજાવતી કે “દુનિયામાં રહી, છંદગીને બચ્સે શમાવવી ભેષજે નહીં. કળીયાના પુરપોમાં બળી, તેમના કામ ધંધામાં સામેલગિરી કરો. માળાપની ખીદમત કરી તેમના કામ ધંધામાં ભાગ લઈ રાહત આપો.”

“જાક ખરો !” ક્યસે જવાબ આપવા માંડ્યો. “પરંતુ લુગના ! ત્યાં તારું ચંદ્રમા સમાન મોહાડું નહીં દેખાય ત્યારે ચારે બાજશે ! તારી સેવા અને દર્શન ઉપરાંત મારા માટે કોઈ કામ કેદરેજ નિર્માણ કશું નથી.”

“કયસ !” હુળના બોલી “મને પણ તારી પગમાત્રની મેરદાબરી સખત રીતે સાથે છે, તારા વગર મને એ વચનું નથી, પરંતુ દુનિયા એકજ કામ સાફ નથી.”

“ન હોય !” કયસ બેપરવાઈથી કહ્યું. “પરંતુ મારી દુનિયાનું અને તારું કામ છે.”

“ત્યારે તો !” હુળનાએ કહ્યું “પ્રિયતો અર્થ મારી વાતો અને ઇચ્છાઓની જગ્યાએ દરકાર નહીં કરતાં આપો વખત મારું મ્હોં તારી બેઠા રહેવાનોજ કસોં જાણે છે.”

“એમ તો નથીજ” કયસ બોલ્યો “તારું દરેક કામ હું આંખે ચાલી કરી દઈશ.”

“મારી ઇચ્છા” હુળના એ કહ્યું “જો ખરેખર પુરી કરવાનોજ વિચાર હોય તો તમારા માત પિતા સાથે કોઈ જાતની લુદાઈ રાખો નહીં. તેમની સેવા કરી રાજી રાખવાની તમારી ફરજ છે. કારણ કે તેમની ખુશીમાંજ આપણી ખુશી છે.”

કયસ ઉપર હુળનાની વાતો એ રહેજ રહાંજ અસર કરી ખરી પણ જેણે છંદગીતો ઉદ્દેશ્ય અને જગતનો સિદ્ધાંતજ, માત્ર હુળનાની સુખ સુદા ઉપર કુરબાન થઈ આઠે પહેરને ખત્રીસ થી તેણીને જોવાજ કરવાનો માની લીધો હોય તેનો જીવાણ જો. હુળના દરવખત કપકો આપતી, ધરની તેની હાજરીથી વખતો વખત કંટાળી જતી. અને કોઈ કોઈ વાર તો તેને કાપર વટીક કહી જતી. જેમ જેમ વખત બેઠે તે તેમ તેમ તેની આ સ્થિતિ વધતી જતી.

મુદત વીતતા આવી પણ કયસ અને હુળના, આસક માથુકે મરી ધણી ધણીવાણી થયાં નથી. પહેલાં દિવસના પ્રેમ એમમાં કરીએ ખામી આવી નથી. કયસે ધંધા રોજગાર કે ધર સંસ્કારમાં જરાએ ક્ષાન આપ્યું નથી, વરસથી તેણે કંકણનું હાથ કદીએ પરાયું નથી. કયસને ત્યાં હજી સુધી કોઈ બાળકે જન્મ આપ્યો નથી. તેનાં આ જાતને નિરાશા ઉપજી છે, તેઓ સમજે છે કે આમારો હંસ વેલો હવે આગળ વધવાનો નથી. બિચાળાનમાં વસનારા અરબોમાં નિર્લેશ રહેવાનું મોટું એવ ગણાયું હતું. ખુદના સકલોમાં વધારો કર્યા વગર દુનિયા તણ જવાને પણ

એટલુંજ અકારં મળવામાં આવતું, ક્યસ પોતે તે કશીએ પરવા કરતો નહીં પરંતુ કબીલાની સ્ત્રીઓને મ્હેડે ચરવાનું રહેતી અર્થાં લુખનાને કાંઈ સમાન સાજતી. સાસુ સસરા અને કબીલાની સ્ત્રીઓઓમાં તેનું માન ઘટવા માંડ્યું હતું. હજી સુધી ક્યસ તેવોજ દીવાનો આચક હતો. આ બધું લુખનાને એકી સાચે સાલવા માંડ્યું. ક્યસની કચરતા અને લોક અર્થાંએ તેણીના અંતરમાં દુઃખની વેદનાએ જન્મ લીધો. તેણી હવે દુઃખી અને ઉદાસ રહેવા માંડી. તેણીને પોતાનું જાવિ બચમાં કેળાવું, દિલ ભરાઈ આવ્યું અને આંખોએ ચોધર રહાવવા માંડી. ક્યસ ધરમાં હતો નહીં. પોતાની ખાતુનને રડતી જોઈ રેહાનાએ પાસે આવી પુછવા માંડ્યું “ખાતુ! કોની વાતનું તમને આટલું બધું માડું લાગ્યું, કોણે શું કહી દીધું, સાસુ, સસરા કે ક્યસે કોઈ અજુજાજતી અંધરીત વાત કહી?”

“કોઈએ કશુંએ નથી કહ્યું” લુખનાએ કહ્યું “રેહાના! હું મારી કિરમત ઉપર રડું છું, વિધાતાના લેખ ઉપર વિશ્વાસ કરું છું.”

“તમારાથી વધુ બાળ્યશાળી કોણ હશે!” રેહાનાએ દિલસે આપતાં કહેવા માંડ્યું. “ક્યસ જેવો તાબેદાર અને પડ્યો સખુન ઉઘવી લેનાર પતિ દુનિયામાં દીવો લાઇ શોધતો એ મળતો નથી. સાસુ સસરા પણ તમારી ખતર ભરદાસ અને માન જાળવવા કશી મળ્યા રાખતા નથી. આટલું છતાં પણ તમને ક્યું દુઃખ છે.”

“રેહાના!” લુખનાએ કહ્યું “કહ્યું તો ખરું કે નસીયનું! બધાં બધાં છે અને હું નહીં, તેમની મહેરબાનીએ સહન કરવાની મારામાં શક્તિ નથી તેમજ તેવા પ્રેમીજ પતિનો પ્રેમ ઉઘાવવાની મારામાં લાપકાત અને તેરા કૃપાવાન સાસુ સસરાને ત્યાં મારા જેવી આજસુ વહુનો ખપ.”

એટલામાં ક્યસ આવી ગયો. લુખનાની આંખો આંસુમાં જીભએથી જોઈ તેનો છવ નીકળી ગયો. બાકુજ ચિન્તે તે લુખનાની પાસે આવ્યો અને પુછ્યું “કુશળ તો છે?” લુખનાએ કશીએ જવાબ નહિ આપવાથી રેહાના તરફ કરડી નજર નાંખતાં કહ્યું “રેહાના, તે શું કહી દીધું.”

“સાહેબ, મારી શું વિચાર કે મારા માસિક સામે સખ્દ પણ કહી શકું. હું તો પોતેજ પુછતી હતી કે દુલ્હનનેના આજે શા હાલ છે?”

મન ઉપરનો કાણુ ખેતર ક્યસ બોલ્યો “લુખના! ખુદા વાસ્તે

જતાવે, કયા જનને તમારું દિલ કુખાયું ?”

“કોઇ પણ જનને નહિ,” લુખનાએ કહ્યું. “રક્ત મારા નસીબ ઉપર મને રડવું આવે છે.”

રેહાનાને કયસે બહાર જવાનું કહ્યું. રેહાના બહાર ગયા પછી લુખનાની પાસે બેસી તેણીનાં આંસુ છુટતાં કહેવા માંડ્યું. “લુખના ! ખુશની સોમન આપી કહું છું કે રડવાનું કારણ જતાવે, નહિ તો હું દીવાનો થઈ જામશ. તમને દિલગીર જોઇ મારું મન કાણુમાં રહેવું નથી. મારી સખુરી અને સહનશકિત ઊડતી જાય છે.”

“તમે બધું દિલગીર થાઓ છો !” લુખનાએ કહ્યું. “મને કશુંએ કહેવાનું નથી. દરરોજ આપણા અને પારકાઓ વચ્ચે અને હાલકી પાડનારી કિસ્મત સામે મને રડવું આવે છે. તમારા માતપિતા પણ હવે માનવા લાગ્યાં છે કે મારા જેવી આજસુ વધુ ધર જરબાદ અને વેરાન કરી નાંખશે અને થોડાજ દિવસો પછી અમારા તંબુમાં દીવો બાજનાર પણ નહિ મળે એવો વખત આવશે.”

“માલો ત્યારે આપણે કેઈ બીજા કબીલામાં જઈ વસીએ ?” કયસે કહ્યું. “બીજા કબીલામાં જવા મરજી નહીં હોય તો તમારા કબીલા બની કબજામાં જઈ તમારા પિતાના તંબુ પાસે રહી સહીએ છીએ અને ત્યાં પણ ન જવું હોય તો મહીના તેવળામાં હજરત અલીનાં પોદરામાં જઈને છાંદગી ઝુલ્જરી સહીએ છીએ.”

“કયાંએ જવાનું મને મમતું નથી.” લુખના બોલી. “પણ મારી તરફથી જે પરવા થઈ, મારો ખ્યાલ જોાછો, કરી તમારા માત પિતાની સેવા કરો. તેઓ જે કહે તેજ પ્રમાણે કરો, ધર છોડી પરદેશની મુસાફરી કરો, અગીર, ઉમરાવો અને રાજપતિઓના દરબારમાં જાઓ, બેઠાદ કરો, તમારા બાહુબળથી, દીનની, કવમની અને તમારા કુદંત્રની સેવા કરો.”

“લુખના !” કયસે મંબીરપણે કહેવા માંડ્યું. “તું એમ સમજતી હતી કે તારા ધમર હું કુખિયામાં રહી ચાલીશ !”

“સાદા કામ તું કેલકી કે આતા નહિ મુઝી.” વળી હવે બેઠાદ છેવ કયાં, અગીર મળ્યાપિયાએ હજરત અલીનો વિરોધ કર્યો ત્યારથી તો

આંતરિક કંઠાશનું જોર વધી ગયું છે.”

“ત્યારે તો અમીરજી કુસમનીનું હૃદય અલીની મદદ કરવાની તમારી ફરજ છે. ખીલાફતના કોઈ ફસમનને તમારે જીવ તો ઊડવો જોઈએ નહિ. ત્યારેજ પુત્ર બળ સાથે છત્તામનો ફેલાવો થઈ શકે.”

“હુનના” કયસ બોલ્યો “મારો બેદાદ અને દીન તંબા દુનિયાની મારી બધી ફરજો તારી સેવામાં આવી ગયે છે.”

“તમારી આવી વાતો ઉપરજ અને રડવું આવે છે” હુનનાએ આંખોમાં આંસુ લાવી કહ્યું “પુત્રાએ કાંઈ પુત્ર આપ્યો હોત તો અને સંતોષ થાત કે કે મોટો થઈ દીનની અને પયગમ્બર (સ) સાહેબની સેવા બળવશે અને તમોએ પાડેલો ખાડો બરી આવશે. તમારાં માતૃપિતા પક્ષ સમજતાં કે બેદાદને ન કમું તે પોત કરી બતાવશે, તેમની છેલ્લી ધડીએ બેટો કામ નહિ આવે તો પોત કામ આવશે. મારી કિસ્મત મારી તરફ બે પરજા છે ત્યારે તમારાં માતૃપિતા તે નિરાશા કેમ સહન કરતાં હશે ?”

“હુનના !” કયસ બોલ્યો “અને અવસાદની ધમ્મજ નથી કે નથી પરવા માતૃપિતાની.”

“પરંતુ તેઓ નારાજ તો રહેશેજને !” હુનનાએ કહ્યું.

“મને તેમ થાય, અને પરવા નથી.” કયસે જવાબ આપ્યો.

“ત્યારે તું કમામ કુસમનીની શિખામણ સુલીજ ગયા ?” હુનનાએ કુસમ બેતાં કહેવા માંડ્યું “તેઓએ કહ્યું હતું કે માતૃ પિતાને કદીએ નારાજ કરતા નહિ.”

“હું તો કોઈને જો નારાજ કર્યા કરું છું ?” કયસે કહેવા માંડ્યું “વગર કારણે પોતાની બેબે નારાજ થાય તેને ઉપાય કંઈ મારા હાથમાં છે.”

“નહિ કેમ,” હુનનાએ કહ્યું “ઉપાય તમારાજ હાથમાં છે.”

“તે વળી કયો ?” કયસે પૂછ્યું.

“તેઓ કહે તેજ પ્રમાણે ચાલવું” હુનનાએ આંસુ પુછી સમજાવવા માંડ્યું. “તેમની સેવા ચાકરી કરો, રાત દિવસ મારા પડખે

બેસી રહેવાનું મુખી, તેમની પાસે બેસો, તેમનું કામ કરો અને તેમની મરજી બાંધવો.”

“એથી વળી શું થવાનું” કપસે પુછ્યું.

“એથી થશે એ કે” લુખનાએ કહ્યું. “દીને તમારી ઉપર નાબેલી કરજ બાબતી શકારી, તમે નિર્વેશ છે એવા વિચારો તેમને દુઃખ દેશે નહિ.”

“આલો ત્યારે તેમ કરીશું” કપસે ધીરેથી કહ્યું. “હવે તમારા કહેવાથી તેમની પાસે પણ જતો આવતો રહીશ. હવે તો નહિ રડો ને!”

“કપસ!” લુખનાએ દુઃખી અવાજે કહ્યું. “મને તો બવિધ્ય સારું દેખાતું નથી. મારા બાવી સુખ દુઃખનો મદાર તમારા હાથમાં છે. બેઠાએ બેઠાએ, તે કેનાં રજા લાવે છે.”

“ખુદાની છંદગથી સારાંજ રજા આવશે” કપસે કહ્યું. “હવે તમને કોઈ મારી પાસેથી પગલી રહે તેમ નથી.”

“પરંતુ” લુખનાએ ફરી તેજ દુઃખી હિસે કહ્યું. “કમને મળજીત બમ છે કે તમને, મારા હાથમાંથી કોઈ ખુશ્તી લેશે!”

“લુખના!” કપસ બોલ્યો. “આવી કઠોર વાતો તારે કહેવી બેઠાએ નહિ.”

“હું પોતે તો એમજ ચાહું છું” લુખનાએ કહ્યું. “કોઈ પણ કઠોર સખ્ત કહેવા મારું અંતર રીછ નથી, પરંતુ હું શું કરું સાચાર છું, વગર ચાહે-અનિચાએ મારા અંતરમાં એ તે એજ વિચારો ધોળાયા કરે છે.”

હવે પછીથી કપસે નિયમ બાંધ્યો કે આખો દિવસ માત્ર પિતાની પાસેજ રહેતો, દિવસમાં બાપની સાથે જામલો અને વાદીઓમાંજ રહેતો અને રાત્રે ઘેર આવ્યા પછી તેમની રજા લઈનેજ લુખના પાસે આવતો.

પ્રકરણ તરમું.

“પડ ગઈ ઓર ચે કયસી મેરે અલ્લાહ નઈ.”

આપો વખત માતપિતાની પાસે રહેવાનું શરૂ કર્યા ને થોડાક દિવસો થયા હશે, કે એક રહવારે, લુખનાને મોઢાર આંસુએ રડતી જોઈ. તેણીના ચુલાખની પાંખડી જેવા ગાલ આંસુમાં તરબોળ જોઈ તેનું મન કાપુમાં રહ્યું નહીં. તે ખદાવરા જેવો ખતી લુખના પાસે આવ્યો, કયસની આંખોમાં આંસુ આવી ગયાં, કુસકાં લેતાં તે પુછવા લાગ્યો. “શું થયું. વઢાલી કાઢ્યો કંઈ કહયું?”

કુસકાં લેતાં લુખના એ જવાબ આપ્યો “કોણ જાણે શું થવા બેઠું છે કે રોજીંદા મૂરી ઉદાસી અને નિરાશા વધતી જાય છે.”

“પણ તે કેમ, કંઈ કારણ હશેજને?” કયસે કહયું.

“હમણાં, રહવાર પડતાં મેં સ્વપ્ન જોયું.” લુખનાએ કહેવા માંડ્યું. “જાણે આપણે એક જંગલ બિયાખાનમાં જઈએ છીએ. આપણે નરસ્યા છીએ. તમે શોધીને જાણે પાણી લાગ્યા છે, અચાનક કેટલાક લોકોએ પાણીનું પવાણું માસ હાથમાંથી લઈ લીધું અને તમને બાંધીને લઈ ગયા. આપણી સાથવાળા તમને છોડવવા જતન કરવા ગયા. અને તે જંગલ બિયાખાનમાં જ્યાં નિરાધાર મુકી ચાલતા થયા. તમારા ગામમાં હું બુઝી પાડી રડતી હતી એટલામાં આંખ ઉપડી ગઈ.”

હિલાસો આપતાં કયસ બોલ્યો “હરવખત તમારા મનમાં આવતા બંદેમોનો આ પડકારો છે. જે વમગમાં તમે રાત દિવસ યોગાયા કરો છો તેનોજ આ ધખારો છે.”

“પરંતુ” લુખનાએ કહયું “આ સ્વપ્નનું ફળ તો ખતાવો!”

“આવા ધખારાનું ફળજ શું હોય!” કયસે કહયું.

“પ્રદા કરે ને એમજ થાય” છુનનાએ જવાબ આપ્યો “પણ મારા મનમાં બધ પેટા છે કે આવિ છું” નતાવે છે.”

કપસે છુનનાને દિલ્લોસો આપ્યો, તેનાથી ન-પુ” ત્યાં સુધી છુનનાનો બોમ દુર કરવા પ્રયત્ન કર્યો અને વખત થતાં રજા લઇ માત પિતાના ત’ણ તરફ આપ્યો, આને તેણે પિતાને વાટ જોતો દીડો. કપસે અમલ સાથે સલામ કરી, ઝુરીદે સલામના જવાબમાં આસીપ આપી કહ્યું “કપસ ! હું તારી વાટ જોતો બેઠો છું.”

“લજબચક, યા અનત !” કપસે અમલ સાથે કહ્યું “પિતાજી એ કુકમ હોય તે દરમાનો.”

ઝુરીદ—“કપસ ! તારી માતા દરીયાદ કરે છે.”

“મારી, માતાજી !” કપસે પુછ્યું “મારાથી કંઈ કસુર થઈ.”

“કસુર” ઝુરીદે કહ્યું “તમારા વિવાહ પછી, તારા આચાર વિચાર તદ્દન દલિલ થઈ ગયા છે, તારી વર્તણૂક સંતોષ ઉપજાવે તેવી નથી.”

હેરત પામતાં કપસે કહ્યું “મારા આચાર, વિચાર, વર્તણૂક અને અસંતોષ !”

“હા, હા, તારાજ !” ઝુરીદે. કડકામથી કહેવા માંડ્યું “છુનના પાછળ તુ હીવાનો બ-પો છે. દુનિયા કે દીન કશાની એ તને ખબર નથી. એક વખત એવો હતો કે પહેલળ માઆપની આંખો આગળ રહી તેમની બધી વાતો ઉપાડી લેતો હતો. હવે એવો બેપરવા થયો છે કે જાણે સા બાપ છેજ નહી. આ બધું પરિવર્તન છુનનાને આશ્ચર્ય છે. તેણીએજ, કુટુંબ, કમીલો, સગાં વહાલાથી લઇને માઆપ સુધાં પણ તજવ્યાં છે. હું એક રહ્યો છું કે તેણીએ તને પ્રદા વરીકથી પણ જુલાવી દીધા છે અને પ્રુદાને બદલે તે તારી પાસે પોતાની પ્રુદા કરાવે છે.”

“નહિ તો પિતાજી” જાણે જાણતો જ ન હોય તેવી રીતે કપસે જવાબ આપ્યો. દર રોજ હું તો “સવારથી સાંજ સુધી તમારી જ પાસે રહું છું. આ દરમ બળવતાં એ મારામાં કંઈ બાબત આવી હોય તે તે માટે બધાથી વધારે કપોઝ છુનના જ આજ્ઞા આપી છે. તે બીચારી તો

એમ જ માને છે કે હર ક્ષેત્ર અમારી ફરજ, આપની અને માતાજીની સેવા કરી અપુત્રી મરતી અનુસાર ચાલવાની છે.”

“બર્ષ વાતો છે” ઝૂરીદે કહેલો આપવા માંડ્યો. “તું” એક અઢિ આવે છે પણ તારા મન તો ત્યાં જ રહે છે. ધણી બેચેર તો અમે દુનિયામાં ધણાં ભ્રમ્યાં છે પણ તમારા બેવાં તો ક્યાંએ ઢીકાં નથી. શું પ્રશ્નો સ્ત્રીઓની પાછળજ રહેતા હશે! તેણીની મરજીજી બાળબાળ કરતા હશે અને બધુંએ શુધી જતા હશે. આ ક્યાં સુધી નજવાનું હવે.”

“અસહ્યત” કપસ આંખો નીચી કરી બોલ્યો “મને તેણી સાથે પ્રેમ છે અને તે મરજી પડી સુધી રહેવાનો!”

ઝૂરીદે કોપમાં કહેવા માંડ્યું “કિનો બર્ષ એવોજ થયો ને, કે મારા કહેવા છતાં પણ તારાં આંખરજી નહીં બહલે અને કાઠ પણ રીને તેની મરજી ઉપર રહેવાનું નહીં મુકે! અરજ પુરવોતું કપન અસરે અસર સમ્યુંજ છે કે જે છોકરામાં વિવાહ અમલકિ પ્રેમ બંધાયો હોય તેમનાં લગ્ન કદાપી કરવાંજ નહીં. તેથીજ હું તારા વિવાહની સામે હતો. તું રડ્યો, કંકલ્યો, વનોમાં બટક્યો, રેડીયાળ થયો પણ મેં કશી દરકાર કરી નહીં. પ્રમથમ દુસયન વચ્ચે પડ્યા અને જે વાન મને નહોતી ગમતી તે કરવી પડી, પરંતુ તેમાં જરાએ અસહ્યત તો નહોતીજ અત્યારે તેનાં ફળ ચારેજ બોમવવાં પડે છે “ઝૂરીદે શુસ્સામાંજ હતો, એટલામાં કપસની માતા ધરમાંથી નીકળી ત્યાં આવી. તેણીએ કોપમાં કપસ તરફ ભ્રમ કહેવા માંડ્યું “કપસ! શું તું એટલો નાભાવક થયો કે બાપને ટપટપ જવાજ આપે છે.”

“માનાજી!” કપસ બોલ્યો “મેં તો એકે સુખ વધુ પડતો નહીં કહ્યો.”

“ચોકળા સુખોમાં” ઝૂરીદે કોપમાં ફરી કહેવા માંડ્યું “મારી આમળ નિર્જન માર્ગ, તારા કહે તો ચાલ્યો જાય છે કે લુપ્તનાનો પ્રેમ તો છેડવાનોજ નહીં. છતાં તે કશુંએ કહ્યુંજ નથી.” કપસની મા તરફ એઈ ઝૂરીદે બોલ્યો “મેં તો કદા તમે કરેલી ફરીયાદજ સંભળાવી હતી. અને તમારાજ સુખોમાં કહ્યું હવે કે લુપ્તનાની પાછળ માતૃપીત અને દુનિયાને શુધી બેઠો છે. આ બધી વાતો મુઝી દેવી એકાએક. તેને

જવાબ એવો મળ્યો કે જે સાચાં જતાવતો ગ્યો. “તે છેડવાનો નથી.”

“કપસ !” માતાએ કહ્યું “અલગત મારે કહેવું પડશે અને કહીશ. ત્હી પાછળ તે આખા ધરખારને દેશવટો આપ્યો છે.

“ક્યાં માતાશ !” કપસે કહ્યું “સવારથી સાંજ સુધી તો અહીંજ રહું છું. તે ઉપરાંત બીજા કોઈ વખતે મારી જરૂર હોય તો હું દાખર રહીશ અને જે કામ કહેશે તે બજાવી લાવીશ.”

“પરંતુ, એટા !” કપસની માતાએ કહેવા માંડ્યું “એવા વ્યવસ્થા અને કામથી લાભ જ શોઈ કે તમે તો અહીં છો પણ મન તો ત્યાં મેમદા માંજ પડેલું છે. આવી બનાવટી વાતો ઉપર મને તિરસ્કાર છૂટે છે.

“માતાશ !” કપસે કહ્યું “મેં તો પ્રથમજ કહ્યું કે તમે કહો તેમ કરું.”

“પણ એટા” કપસની માતાએ ધીમે સાદે કહ્યું “હું જાણુશ માનું છું કે જુગનામાં એવા શું માણેજ જડેલા છે. કયા કામ કાજની તે નથી, આજ સુધી કોઈ બાળક તેને થયું નથી, અને જે અતિ બાળક ન થાય તે સ્ત્રીજ શું કામની. બાહી રહી ખુબસુરતી, એ પણ મને તો કંઈ ઝાઝી દેખાતી નથી. જુગના જેવીને અમારા કળીલાવાળા તો કેમ પસંદ કરેજ નહીં, બની ઉઝરાની ખુબસુરતી આખી દુનિયામાં પંકાય છે. જુગનાથી વધારે ખુબસુરત છોકરીઓ આપણો કળીલામાં કુટી બધ પડી છે.

“માતાશ !” અંતર એમ અને બુરસાને દેખાવી, મન ઉપર સખત કાણુ રાખતાં કપસે કહ્યું “જુગનાને તમારે મારી આંખે જોવી જોઈએ, મને તો એમજ લાગે છે કે દુનિયામાં જુગનાથી સારી તો શું, પણ જુગના જેવીએ કોઈ સ્ત્રી ખુદાએ પવદા કરી નથી.”

“પાછી તેજ નાલાયકી” ઝુરીહે ઝુરસામાં કહ્યું “પાછું તેજ અભીમાન અને ઉદ્વેગપણની તોણાઈ ?”

“તમને કહેલે બોલાવ્યા” કપસની માતાએ ઝુરીકને અટકાવતાં કહ્યું “મારું હાર છે, તેને હું જ સમજાવી મનાવી લાઉં.” અને જાણ લાવતાં કપસના માથા ઉપર હાથ મૂકી કહ્યું “એટા ! જરા સમજીને કામ કરો, આપણે માતી લખ્યું કે તેણી બધી દુનિયામાં સુંદર છે, છતાં બાળક નથી મતાં એટલે જે જુગનાનીએ તેની પ્રીત ન મળ્યા.”

“માતાશી!” કપસ બોલ્યો “અવલાદની મને જરાએ દરકાર નથી.”

“શામાય, બેટા, શામાશી!” માતાએ કહ્યું “હવે તમને ન હોય પણ અમને તો અવલાદ જોઈ રાજી થવાની ઇચ્છા પુરે પુરી છે. અમારા અંતરમાં તો તમારાં બાળક રમાડવાની લગ્નની લાગેલી છે. જવાન થઈ કમીશ્યાના કામ આવશે, અને અમારું નામ રવચન કરશે.”

“માતાશી!” કપસ બોલ્યો “અમારો શું વાંક, એ તો ખુદાના કબજાની વાત છે.”

“બેચક, ખુદાના કબજામાં છે” માતાએ કહેવા માંડ્યું “પરંતુ મનુષ્યે યત્ન તો કરવો જોઈએ, વંશવેલ યુકથા વગર મરવાનું તારા વમર બીજા પણ કોઈએ પસંદ કયું છે! જવાની સુધીજ આવી વાતો સારી લાગે છે. હૃદયમાં ધ્રુવ અને પ્રેમની બળતરા હોય ત્યાં સુધીજ એ ઠીક લાગે છે, પરંતુ જ્યારે થોડા થણા દીવસ વીતશે, અમે પરલોક તરફ ચાલતા થઈશું અને તમે જુદા થશો, ત્યારે વંશ વગરની અસલ પીડાની વેદના થશે. ત્યારે આજની તમારી વર્તણૂક ઉપર વિભાવ કરશો અને જીવતર વ્યર્થ ગુમાવેલું જાણશો.”

“હું તેનો પચતાવો કરવાનો નથી.” કપસે કહ્યું.

ઝુરીદથી સહેવાયું નહીં તે વચ્ચેજ બોલી ઉઠ્યો, “કપસ, બેઠક જકડી થઈ ગયો છે. તેજ સસલાના ત્રણ પગ. તે પોતાની હાં ઊઠવાનો નથી.

“પાછા તમે વચ્ચે બોલ્યા” કપસની માતાએ ઝુરીદને ટપકો આપતાં કહ્યું “તમે ન સાંભળી શકતા હોય તો ચાલ્યા જાઓ.” કપસને સમજાવતાં કહ્યું “બેટા, હજી તમે બાળક છો, ખુદાએ તમને હજી એટલી સમજણ નથી આપી, તેથી આવી માંડી ઘેલી વાતો કરો છો.”

“પરંતુ માતાશી!” કપસે કહ્યું “તેનો ઉપાય કંઈ આપણા હાથમાં છે. ખુદાની વાતોમાં કોણ દખલ કરી શકે.”

“બેટા, કપસ!” માતાએ હવે ચોકખું કહ્યું “મારી મરજી તો હુજનાને તજી દેવાની છે.” છેલ્લો જુદ સાંભળતાં કપસ રાતો અંગારા જેવો થયો, તેણે રહેાં ફેરવી લીધું અને તે કંઈ પણ બોલે તે અગાઉ તેની માતાએ કહેવા માંડ્યું “સાંભળો, જલદી ન કરો, મને પુરી સાંભળી

હોયો. તજી દેત, પણ તેમ કરવાની તમારી મરજી નથી ત્યારે જો મને સજી રાખવાની ઇચ્છા હોય તો બીજાં લગ્ન કરો. હું વચન આપું છું કે જીવનાને જીવી જાઓ એવી સુંદર, સદ્ગુણી અને સાચક છોકરી શોધી આપીશ.”

“માતાજી!” કયસ દુઃખી ચમ્મ બોલ્યો “તમારી બધી વાતો માનીશ પણ, આ વાત માનવાનો નથી. વધારે આચ્છ કરી, મારું જીવનર ધુળધાણી કરવાનો ખુદા વારતે વિચાર માંડી વાળો. જીવના મારી દીન, દુનિયા છે, જો તે ન હોય તો બન્ને જગ્ગાનમાં મારું ઠેકાણું નહીં લાગે.”

“બેટા, કયસ!” માતાએ કહ્યું “હું ક્યાં કહું છું કે જીવનાને છેડા છુટકા કરી આપો. જીવના તો રહેવાનીજ, પણ એક બીજી જી લાવીએ. તેમાં નથી અપળ કે નથી વાંધો. અરબમાં બધે ચતુર્જ આગ્યું છે. આપણા પયગમ્બર (સ.) સાહેબની એકથી વધારે બીબીયો હતી.”

“માતાજી!” કયસે કહ્યું “જીવનાની હાજરીમાં મારાથી બીજા લગ્ન કેવી રીતે થાય!”

જુરીહે કયસની માતાને કહેવા માંડ્યું “તમે શા માટે અર્થ વગરની માથાકુટ કરો છો. જે અદબ, માન મરજદ અને ખુદી રાખતો હોય તેને સમજાવો, પથરા સાથે ક્યાં સુધી માથું ફેરડો. મેં પ્રથમજ કહ્યું કે જો તો નહીં માને.”

“ત્યારે કરવું શું?” કયસની માતાએ દીલગીર ચમ્મ કહ્યું.

“બળ જબરીથી” જુરીહે ગુસ્સામાં કહેવા માંડ્યું “સાંભળ હવે હું કહું છું, જીવનાએ અમારું ઘર તપ્પાક તો કરીજ નાંખ્યું છે અને હવે તને પણ પાયમાલ કરવા બેઠી છે. તેથી હું તને કુકમ કંઈ છું કે જીવનાને તજી દે.”

“હો! આ શું!!” કયસે બે ઈશ્તિવાર નિસ્સાસા નાંખતાં કહ્યું “આ હું શું સાંભળું છું. જીવનાને તબલ? જીવના મારો આત્મા છે, તે છે ત્યારેજ આ જીવન છે. જ્યારે તે મારી પાસે નહીં હોય, તે દિવસે મને દુનિયામાં કેમ જોશે નહીં.”

“કમનસીબ!” જુરીહે બોલવા માંડ્યું “કદાચ એમજ તારું મવત

હોય તો ભલે મરી જા, તારું મવતજ બેઢતર છે. આવો અવિવેકી અને ઉદ્ધત હોર કરતાં હોર વગરનાજ સારાં.”

પિતાના પગમાં માથું નાંખતાં કયસ બોલ્યો. “પિતાશુ! મારો આ અપરાધ માફ કરો હવે નહીં કરે. માત્ર આ બાબતમાં મારી અરજ ઉપર ધ્યાન આપી મારો વિરોધ ન કરો. હું વચન આપું છું કે ફરી તમે જે પશુ કહેશો તેજ કરીશ.” ઝુરીઢે કહ્યો પશુ જનાજ નહીં આપતાં પાઠું મારી તેને પાછળ ખસેડ્યો અને કહ્યું “જા, માલ્યો જા. તું મારો બેટા નહીં અને હું તારો બાપ નહીં.” ઝુરીઢ હવે ચોબ્બો નહીં. તે ઉડીને માલતો થયો.

ઝુરીઢના ગયા પછી કયસની માતાને પશુ ગુરસો ચલ્યો, કોષના આવેશમાં તેણીએ કપડાં ફાડવા માંડ્યાં, વાળ તાણી માથા ઉપર થપડ મારતાં તેણીએ જુઓ પાડવા માંડી. “વા જની ઉઝરા!” તેણીની બધાનક અવાજ સાંભળી લુગના સ્થાયે જની ઉઝરાનાં સ્ત્રી પુરુષો ચોમેરથી એજ થઇ ગયાં. કેટલીક વાર સુધી તેણી માથું કુટતી રહી. ધણી લોકો એકઠાં થયાં ત્યારે તેણી બોલી “જની ઉઝરાના બધા લોકો! તમે સાક્ષી છો કે જની કચ્છબાળા હુબાળની બેટી. લુગનાએ મારા બેટા કયસને કસાએ કામનો નથી રાખ્યો. આહ! કયસ તેણીના પગમાં ફસાઇ, ખુદા અને પદમગ્ધર (સૌ)ના કામનો પશુ નથી રહ્યો ત્યારે અમારા કામનોજ શું હતો!

એક ખઝરીએ પુછ્યું—“તેણે શું કયું એ તો જતાવો!

“લુગના વાંઝણી છે!” કયસની માતાએ ગુરસામાં કહ્યું “તેણી ને બાળક અવતરે એવા કસાં ચિન્હ નહીં. મેં બીચ્છું બંડન કરવા કહ્યું પશુ, ના, ના, ને નાજ!”

“કયસને એ માટે અખત્યાર છે, એમાં શું થયું.”

“જે તેને અખત્યાર હોય તો, મારા કામ ઉપર અને પશુ અખત્યાર છે. તમારા જવાની રૂપર કું એકદ કરે છું કે જ્યાં સુધી કયસ લુગનાને તજ દેશે નહીં ત્યાં સુધી હું અપરાની નીચે કે તજની અંદર જઈશ નહીં, તેમાં મરીએ કાં નહીં જાઉં પશુ હવેથી ખર કે તંજમાં જઈશ નહીં એમને તો ભલે-મારો પ્રાણ નીકળી જાય.”

માતાનો એકદ સંભળી કપસ જમીન ઉપર પછાડ ખાઈ ટુટી પડ્યો. મોઢાર આંસુએ રડતાં આજીજી સાથે કાલાવાલા કરવા લાગ્યો. “માતાજી ! આ સખત એકદ ન કરો. પમગમરે ખુદા (સ.) ની તુરખતની સેવન કહું છું કે લુખના વગર એક ઘડી પણ હું જીવતો રહી શકીશ નહીં. અત્યારે જે કંઈ થોડી ઘણી સેવા આકરી કરી શકું છું તેણે લુખના વગર હું ગડિા તુર મરું જમશ.”

કપીલાવાળાએ કપસની માતાને પાણીએ સમજાવ્યું પણ તેણીએ માન્યું નહીં. તેણીએ ગુસ્સામાં બોલવા માંડ્યું “બસ ! જે થવાનું હતું તે થઈ ગયું.” તેણી એસરીમાંથી ઉઠી તડકામાં જઈ બેઠી અને એકત્ર થયેલું ટોળું વીખેરાવા લાગ્યું.

બહાવરા બનેલા કપસનો હાથ પકડી લુખના તંબુમાં લઈ ગઈ. તેણીએ કહેવા માંડ્યું “કપસ ! વિયોગમાં મારા અને તમારા ઉભયના જીવ જવાનું જોખમ છે, પરંતુ ચોગ્ય જીવિ અને તજ દેવામાંજ રહેલો છે. તમારી તલાક પછી હું મારા કપીલામાં જમને રહીશ અને જેવી વીતશે તે સહન કરીશ. માળાપને નારાજ કરવાના કલંકમાંથી તમે ઉગરી જશો. માતાનું દીલ દુઃખવાનું કોઈએ પસંદ કરશે નહીં.”

“લુખના !” કપસ બોલ્યો “તને તજ, હું હોશમાં રહી શકું છું ?

“ત્યારે શું કરશો ?” લુખનાએ પૂછ્યું.

“અત્યારે તો હું જાઉં છું” કપસે ઉઠતાં કહ્યું “અને માતાજીને કાલાવાલા કરી કચરી કુપમાંથી ઉઠાવું છું. તમે તંબુમાંજ બેસો, અને જવા દ્યો” કપસ બાહેર ગયો. લુખનામાં સહન કરવાની સકિત હવે રહી નહોતી. તેણીએ રડવા માંડ્યું. મન ઉપરનો કાજુ ખેંચ તેણી બોલી “હાય ! હું તો હવે ક્યાંનીએ ન રહી. મારા સ્વપ્નાનું ફળ પ્રત્યક્ષ છે અને હાય !! તે પુરું થઈનેજ રહેશે !”

કપસે માતા પાસે આવી કુંટણીએ પડતાં કરગરી કહ્યું “માતાજી ! ખુદા તરફ જોઈ હઠ ઊઠો, તેનું પ્રાયશ્ચીત્ત હું વાળ આપીશ.”

“પ્રાયશ્ચીત્ત !” માતાએ કહ્યું “તેનું પ્રાયશ્ચીત્ત એકજ છે. માત્ર લુખનાને તજ દેવાથીજ પ્રાયશ્ચીત્ત થઈ શકે છે.”

“હાથ! એ કેમ બને!!” કપસે ચાલુ કાલાવાલામાં રડમસ રહેરે કહ્યું. “અને તમને જાવા સખત તાપમાં પણ આરાથી કેમ મુકાય!” પોતાનો ચોદાળ માતાના માથા ઉપર પહેળો કરી ઝાંચડો કરતાં બોલ્યો. “માતાજી! મારો અપરાધ માફ કરો.”

“કપસ!” માતાએ કહ્યું. “જ્યાં સુધી લુબ્ધાને નહી તજે ત્યાં સુધી બધું બચ્ચું.” ચોદાળ માથા ઉપરથી અસેઠતાં તેણી બોલી જાઓ, ચાલ્યા જાઓ, હવે મને કેમ કનડો?”

“માતાજી!” કપસે કહેવાનું ચાલુ રાખ્યું. “જે તમે તંજુ કે જાપરા તળે નહી જાઓ તો હું પણ સોમન ખાઉં છું કે મારો ચોદાળ આવીજ રીતે તમારી ઉપર જવાયેલો રહેશે.” અને તેવીજ રીતે ચોદાળનો જાયો કર્યો.

“તુ ધુપમાં હેરાન થશે.”

“તેની દરકાર નથી. તમને તો તડકો નહી લાગે.” કપસ બોલ્યો.

“હું તો હવે નીરંતર આ તડકામાંજ રહીશ.”

“અને હું નિરંતર આવીજ રીતે ઝાંચો કરતો રહીશ.”

“તે કયાં સુધી” કપસની માતાએ જાણવા માંગ્યું.

“જ્યાં સુધી તમે તડકામાં રહેશો.”

“શું, આવી રીતેજ મારો કેડો નહિ મુકે?”

“એ બનેજ કેમ?” કપસ બોલ્યો. “તમે તડકામાં બળો અને હું તંજુ તળે સુખમાં રહું.”

“ત્યારે લાડકવાઈ લાડીને લાડ કેણુ લગવશે?”

“માતાજી!” કપસે કહ્યું. “તે બીચારી ઉપર તમે બચ્ચું બહેમ કરો છો. નાલાયકી, આળસાઈ અથવા ઉદ્વેગને જે પણ ગણે મારી પોતાનીજ છે. તેણીને મુકી ક્યાંએ જવાનું મનેજ નથી અમળું. તેણી તો રોજ પકેલી પકેલી અને તાના મારીને મને તમારી અને પિતાજીની ખસે મોકલે છે.”

“કયસ!” માતાએ કહ્યું “તારી જે નાલકાથી થઈ તે તેણીનાજ સળભે થઈ છે. હું એવી વહુને પત્તે લાગી.”

“માતાજી!” કયસ બોલ્યો “ત્યારે, મારી કસુર માફ કરો.”

ગુરસામાં છુમ પાડી તેની માતાએ કહ્યું “નકામે બંધનકારો મુકી ચાલ્યો જા. મને વળગીને કેમ બેઠો છે. શું મારા જીવનો તરસ્યો થયો છે?”

કયસ યુવ રહ્યો, અને સુરજ અસ્તાયને જતાં સુધી એક શબ્દ પણ બોલ્યા વગર તેવીજ રીતે યોદ્ધાળનો છાંયડો કરતો રહ્યો. સાંજ પડતાં, તાપ અને મેદનતથી તેની હાસત ધણી ખરાબ હતી. તે અધમુઆ જેવો થઈ ગયો હતો. તંજુમાં આવતાંજ લુખના તેને વળગી પડી. તેણીની આંખમાંથી આંસુ વહી રહ્યાં હતાં. ઉભવનાં મન ભરાઈ આવ્યાં. બંને એક બીજાને બેઠી કેટલીક વાર સુધી રડતાંજ ઉભાં રહ્યાં. છેવટે એક બીજાનાં આંસુ લુછી છુટી પડ્યા લુખનાએ કયસને પુછ્યું “આ મુતીબત કયાં સુધી રહેશે?”

“જ્યાં સુધી કિરમતમાં આવિએ સખી હશે.” કયસ બોલ્યો.

“કયસ! વ્હાણા કયસ!! લુખનાએ કહ્યું “તમારા કપીલામાં મહેવા માટે પ્રથમ મેંજ હાં પકડી હતી. ખરું પુછો તો હુંજ તમને બહી આ લાવી હતી. પરંતુ આવા સંજોગોમાં હું તમને મરીના મુનબ્બરા જાળને રહેવાની બહામણ કરી શકું છું. ઇમામ કુસેનના આશરામાં આપણે સુખી જીવન ગાળી શકીશું.”

“પ્યારી લુખના!” કયસ બોલ્યો “પહેલાં કહ્યું હોત તો ચાલવા માં કરો. વાંધો નહોતો, પણ અત્યારે અશક્ય છે. જે આપણે ચાલ્યા જઈએ તો મતાજી તડકામાં બળીને પોતાનો જીવ ગુમાવશે.”

“મારાથી તો તમારું કદ જોવાનું નથી.” લુખનાએ કહ્યું “આખો દિવસ તડકામાં બળી તમે લોહી પરસેવો એક કરી આડ્યા ચામેા છો.

જો મરીના નથી ચાલતા તો કાલથી તમારું કામ મને સોંપો. તમારા બદલે તમારી માતા ઉપર હું છાંયડો કરીશ.”

“તમારા જેવી નાજીબન તડકામાં!” કયસ બોલ્યો “આ કુલ જેવા ગાલ કરમાશે નહીં! આ ગોરું શરીર દબાઈ કાળું નહીં પડે! તમે

આ સખત તાપ રહેશેજ કેમ? નહી, એ તો નહીજ બને!! માતાની સેવા કરવાનું કામ મારું છે અને તે કામ હું પોતેજ બજાવી લાવીશ.”

“કયસ?” લુખનાએ કહ્યું. “તમારા કામ આવવા અને તમારા દુઃખમાં ભાગ લેવા શું ખુદાએ મને નથી હક આપ્યો? જો એમ ન હોય તો એવી વ્યવસ્થા કરો કે એક દિવસે તમે અને એક દીવસે હું છોડાઉં કે જે વારા ફરતી કરવાથી કામ નબી સંકરી અને તમારું કષ્ટ ઓછું વળું થઈવા પામશે.”

“નહી. લુખના એ નહી થાય!” કયસ બોલ્યો. “તે મારી ફરજ છે અને મારે પોતેજ બજાવી લાવવી જોઈએ. રોજ સાંજરે તમને આવી મળીશ, એજ મારે માટે મોઢામાં મોઢું સુખ છે. અને બધું કષ્ટ તમારી પ્રેમ નજરથી દૂર થશે.”

કયસને જીદ કરતો જોઈ લુખના ચુપ રહી, છતાં એક વખત ફરી તેણીએ કહ્યું. “આ સંકટ તમે કયાં સુધી સહન કરશો?”

તે પછીથી રોજના સુરજ નીકળતાં પીઝાડી લઈ કયસ જતો અને તેની માતા ઉપર જાયો કરતો અને સાંજ સુધી હાથે આલ્યા વગર જુખ્યો ને તરસ્યો એકજ રીતે જાંવડો કરતો. ચાહેસો, હારેસો, કરમાએસા અને તાપમાં તપેઆ વીણા મ્હોડે તે તંબુમાં આવી લુખનાને મળતો, બન્ને એક બીજાને મળી ઘડીઓ રડી રડીને ચુનારતાં. કયસની માતા પેતાની જીદ નહી છોડતાં રાત દિવસ આકાશ તથા બેડી રહેતી.

પ્રકરણ ચૌદમું.

તલાકના તીરે જખમાયેલાં છગર.

તલાકમાં દગાઇને કમસ હવે કાળો થવા માંડ્યો હતો. સુરજની ઝરમીએ કરવા મડિલી વેદનાથી તે બહાવરો અને મડિા બનવા લાગ્યો હતો. છુખ-મરાથી તેનું શરીર સુખાઇ કાઢા જેવું થયું હતું. દુર્બળતા અને નિર્બળતાની વ્યાખ્યામાં કવિઓએ હોડાવેલી કલ્પનાઓ કરતાં પણ તેની સ્થિતિનું ચિત્ર ચઢી ગયું હતું. તેને હવે તાવનો રોગ પણ લાગ્ય પડ્યો હતો, છતાં હઠીલી માતા પોતાની છદ છોડતી નહોતી, આખી રાત તેની પાસે બેસી લુખના રડવા કરતી અને તંબુમાં બેસી આખો આખો દિવસ કમસની રમીતી ઉપર વિભાષ કરતી.

બની ઉઝરાના દરેક સ્ત્રી અને પુરુષ, બાળક અને વૃધો, કમસની માતા પાસે આવી કમસની તકસીર માર કરવા આવેલ કપો; પરંતુ તેણીએ કોઇની વાત માની નહી. તેણીને પોતાના વિચારોમાં મજબુત જોઇ લેવાએ હવે કમસને સમજાવવા માંડ્યો કે જે સ્ત્રીને કારણે આખા ઘર સાથે તમારી છંદગી ભોખમમાં દેખ તે સ્ત્રીને તણ દેવામાંજ લાભ છે. સુરીદને પણ બેઠાની દલા ઉપર દયા આવવા માંડી, તેણે કમસની માતાને કહ્યું “કમસ માનતો નથી અને પોતાની હઠ પાછળ છવ ખોવા નેવાર છે, હવે તમારેજ આના કાની કરવી જોઇએ. આપણું કામ સમજાવવાનું છે, તે છતાં પણ ન જાને તો ભાવિ ઉપર મુકી દેવો જોઇએ.

“તે માને કે ન માને!” કમસની માતાએ કહ્યું “પણ હું તો માનવાનીજ નથી. મેં તો પાંચે દરાવ કર્યો છે કે આ તંબુમાં કે રહીશ કે તે અધી લુખનાજ રહેશે. ખુદા ચાહીદ છે છવ જોઇશ પણ તે જોકરીને સાથે લઇ નહી રહું.”

“મને તો દેખાય છે!” સુરીદે કહ્યું “કે તમારી હઠ પાછળ, કમસનો છવ જશે. તમે અમરમાં અને લુખના તંબુમાં સુખમાં છે પણ

કપસ આપો દીવસ બુખ્યો તરસ્યો તડકામાં મરે છે, જે દુઃખ છે તે શકત કપસનેજ છે.”

“મેં ક્યારે કહ્યું કે તે આવીને મને ઝાંખડો કરે.” કપસની માતાએ કહ્યું.

“તમે કહો!” ઝુરીદ બોલ્યો “અથવા ન કહો, તે તો સુરજના તાપમાં બુઝી જાય છે.”

કપસની માતાને ઝુરીદ ઉપર કેષ અડ્યો. તેણી બોલી “મને વધારે ન પગલો. વધારે સતાવશો તો કંપાં ફાડી જંગલમાં ચાલી જઈશ. હવે તે નફેટ છુપના સાથે હું રહી શકતી નથી.”

“છુપનાને કેમ આપ આપો છો” ઝુરીદે કહેવા માંડ્યું “તેણી તો ગરીબ અને બોળી સદાચારો બાળા છે. કસુર, જે પણ હોય તે તમારા કપસનો છે અથવા તમારી કીસ્મતનો. તે તમારું કહેતું માનતો નથી અને ખુદાએ તેને અવલાદ આપી નહી. શકત આ તેનો કસુર છે અને બસ.”

“તમે તો તે છોકરીની કશી કસુર ગણતાજ નથી” કપસની માતાએ કહ્યું “અને અંગળનાં પગલાંએ મારું ભરેલું પર ભરખાદ કરી દીધું.”

દીવસો પર દીવસ વીતવા માંડ્યા પણ કપસની માતા એકની બે નહી થતાં એક રાત્રે ઝરીદે કપસને બોલાવી કહ્યું “બેટા! તમારે મારા થણા હકો સમજવાના અને બતાવવાના છે. અને ખુદા અને પયગમ્બરે (સ.) તે હક માટે તમને જોખમદાર કરાવ્યા છે.”

“બેશક!” કપસે જવાબ આપ્યો. “મા બાપના થણા હક છે. અને બનતાં સુધી તે બગલવી લાવવા હું પ્રયત્ન કરીશ.”

“ત્યારે” ઝુરીદે કહ્યું “તે હકો જદલ હું તમને એક વાત કહું, તે માનશે.”

“મારાથી બનશે ત્યાં સુધી હું અવરજ માનીશ.” કપસ બોલ્યો.

“ત્યારે સાંભળો,” ઝુરીદે સમજાવવા માંડ્યું “મેં તમારી માતાને સમજાવી, દાખલા દલીલો આપી. પણ તે કેમે કરી હક છોડતી નથી. તમારા ઉભયની દલીલોમાં મને તમારો જીવ જોખમાં લાગે છે. મારા બાપ તરીકેના હક અને મારી તરફના પ્રેમને લઈ તમે છુપનાને તલાક આપો.

“પિતાશુ!” કપસે કુખી થઈ જવાળ આપ્યો. “મને કશીએ વાધો નહોતો, પરંતુ કરું શું, હુખના વગર મને એક કદીએ ગમશે નહીં તેણી વગર હું જીવતો રહી શકીશ નહીં.”

“અત્યારે તમને એમજ લાગતું હતું.” જુરીહે કપસને વધુ સમજાવતાં કહ્યું. “બધા લોકો એમજ કહે છે, પરંતુ વિવાહ રાખી માત્ર એ ચાર દીવસજ વિયોગ કુખ અને દીલગીરી રહેશે. પછી જ્યારે કોઈ હુખના કરતાં પણ ખુબસુરત ઊકરી પરણાવી લાવશું અને તેની સાથે એસવા ઉઠવાથી હુખનાને તદ્દન ભુલી જઈશ.”

“નહિ, પિતાશુ!” કપસ બેઠો. “હું કદીએ ભુલીશ નહીં. તેણી સાથે લાગેલું મારું દીલ એવું નિર્બળ નથી કે તેને હું કોઈ કાળે વિસરી શકું.”

“તમારો હજી કાંઈ અનુભવ કહેવાય!” જુરીહે કહેવા માંડ્યું. “એ તો માત્ર તમારી સાદાશ અને શુદ્ધ આત્મચતુરતા જ છે. પુરવ ખુબસુરત નથી સ્ત્રી માસે બેસીને જુની જુની ન જાય એ તો અસંભવ છે. બેઠા! જો તમને મા જની જીંદગી જાળવવાની ઇચ્છા હોય, અને જો રજા માત્ર પણ તેમનાં માન, મર્યાદા અને પ્રેમ હોય તો હુખનાને તલાક આપી તજ દેવો.”

“તમારો દુકમ માનવાં સામે વાધો નથી,” કપસે જવાબ આપ્યો. “પણ હાથ! કેવી રીતે—નભાવ કેવી રીતે—મશે અને જીંદગી કેવી રીતે રહેશે.”

“તેની હું જાગીનગીરી આપું છું.” જુરીહે કહ્યું. “જીંદગી કેવા સુખમાં વીતે છે તે તમે જાણો. જ્યારે કૈંદાખીક મત બેઠ નીકળી જશે ત્યારે જોશ કે નબાવ કેવો સારો થાય છે.”

વિચારોમાં મારું નમાવી કપસ બેઠો હતો. થોડીક વાર પછી તંજુની શાંતી તોડતાં કપસ બેઠો. “જુરુ સાહે હું વિચાર કરીશ. અને જો ચેત્તવ્ય લાગ્યું તો.....”

પ્રજાલીમાં કપસની પુઠક ટોકતાં જુરીહે કહ્યું. “જાણસ, બેઠા જાણસ! સપુત તે આપું જ નામ છે. મા જાણે કહ્યું કરવાથી દુનિયામાં સુખ અને અભિરતેષાં એ લાભ છે.”

“બની શકશે તો તમારા કુકમ પ્રમાણે પાછળ પડીશ નહીં.”

“ત્યારે વળી સાંભળો.” જુરીહે કહ્યું “એટલી ઈચ્છાએ સાંભળો કે જે બનતું હોય તો અત્યારેજ વિચાર કરી ફેસલો કરી નાખો. આજનું કામ કાલ બિપર મુકવું સારું નથી જે આ કામમાં તમને લાભ વધારે જણાય તો ન્હાના લાભને બોમ આપવામાં દીલ શ્યા માટે કરવી. અત્યારેજ તથા વખત તલાક ! તલાક !! ને તલાક !!! કહી દેવો.

કયસની આંખોમાંથી આંસુ બહતાં હતાં. દુઃખી દોસે અને કરમાએલા મને તે બોલ્યો “પિતાજી ! ખીજે મને તે કુકમ બળવી લાવીશ પણ મારી લુગનાને તો મારાથી નહીં તમને જુદાના કસમ આપને કહું છું કે મારી આખી જીંદગી નકામી થઈ જશે.”

“જે એમજ જણાયે તો કાચીશ કરી ફરી તેણીની સાથે તમારા નીકાલ કરાવી દેશું. પરંતુ અત્યારે તો મારા કહેવાથી તલાક જ આપો.” જુરીહે કહ્યું.

“હાથ !” કયસે નીસાસો નાંખ્યો. “ક્યાં મ્હોંથી તલાક આપું. મારું મન તો નથી માનતું”

“મન ન માને તો કેમ નહીં.” જુરીહે કહ્યું “માત્ર જીભથી તલાક આપો. તે શપ્થમાં તમારા કુકમની જીંદગી છે. એટલે ના પડાયજ નહીં. જરા વિચાર તો કરો કે આ ખજાર સાંભળી તમારી માતાને કેટલો આનંદ થશે.

“પિતાજી !” કયસે કહ્યું “એટલી પરવાનગી આપો કે એક વખત જમને લુગનાને એક આપું અને છેવટની રૂબસત લઈ આપું.”

“નહીં” જુરીહે બોલ્યો “હું તબી જરા હજી. પહેલાં તલાક આપો પછી જમને રૂબસત થશે.”

કયસ બાપને સમજાવી લુગના પાસે જઈ મશરોરે કરવા માટે પ્રયત્ન કરતો હતો. પરંતુ જુરીહે જાણતો હતો કે કયસ અત્યારે નરમ પડ્યો છે તેના વિચારો ફેરવાયા છે, જે તે બહીવી છટકી લુગના પાસે પહોંચી ગયો તો પછી કશુંએ થવાનું નથી. જુરીહે કયસને વધુ આગ્રહે સમજાવવા માંડ્યો અને તલાક આપવામાં સમાએલા લાભ સમજાવવા માંડ્યા. કયસ આચાર રૂબે, બાપના કરણા સ્થીક બોધે બોધતી અસર

કરી અને કયસ તલાક આપવા રાજી થયો. જુરીહે પ્રથમથીજ બેઠવણ કરી રાખી હતી. કપીલાના અગ્રેસરોને તેણે બેલાવી રાખ્યા હતા. અંતે તે બધા માણસોની રૂબરૂ કયસે જીવનાને ત્રણ વખત તલાક આપી. અને તે તલાક કે જીવના ત્યાં સુધી ખીજી પુરૂષ સાથે નિકાલ કરી તેની સાથે શ્રદ્ધાસંસ્કાર ન ચલાવી બે ત્યાં સુધી ખીજી વખત કયસ સાથે પરણી શકે નહી.

કયસના મ્હોંમાંથી તલાક સાંભળતાં જુરીહે કયસની માતાને મુખારક બાદ આપી “જુઓ તમારો એકલ પુરો થયો. ચાલો હવે તંજુમાં જઈ સુખે બેસો.”

“કમ ?” કયસની માતાએ પુછ્યું.

કયસના પિતા જુરીહે, જીવનાના તંજુમાં અજ્ઞાત પહેાંચે એટલી જોરથી છુમ પાડી કહ્યું “કયસે, જીવનાને તલાક આપી તજી દીધી.”

પુલાલીમાં આથીજ આપતી કયસની માતા બોલી “તલાક આપી દીધી. ખુદ પાકે તારા કેટાન કોડી ધન્યવાદ, મારો સપુત હવે સંકટમાંથી છુટયો. તે અભાગથી જીવનાને કહો કે જની ઉઝરાની જુમીમાંથી પોતાના નાપાકે કદમ લઇ જાય.” તેણી તંજુમાં કયસની પાસે આવી પેલાની ઉપર સુંબન લઈ માથે હાથ મુક્યો અને કહ્યું “બેટા! હવે માફ કાળજી રાહું થયું ખુદાની કૃપાથી, મારી વાત માની પોતાની હક ઊડી સીધે રસ્તે આગ્યો.”

અત્યારે કયસની આંખોમાંથી એધાર આંસુ વહી રહ્યાં હતાં, તેને હવે પોતાની વર્તણૂક ઉપર પસ્તાવો થતો હતો. તે આંખો જુહતાં અને કહેતો હતો—“હાય! હવે શું થશે? જીવના મેં તારી ઉપર જીવલમ કર્યો એટલુંજ નહિ પણ મારા પોતાના ઉપર પણ જીવલમ કર્યો.” જુરીહે તરફ જોઇ રહતી આંખો કુસકાં લેતો બોલ્યો “પિતાજી! જીવનાના વિચેર મની બળતરા સહન થતી નથી. તેણીને હું તજી શકતો નથી.”

“જે થવાનું હતું તે થઇ ગયું” જુરીહે જવાબ આપ્યો. “હવે જીવના ઉપર તમારો અધીકાર નથી કે નથી અખત્યાર તેણીને હવે તમારા ઉપર.”

“પરંતુ પિતાજી! કયસે કહેલા માંડ્યું “તમે તો વચન આપ્યું છે

કે કદાચ મારાથી સહન ન થાય તમારે તેણીને મેળવી આપવી.”

“બેટા કયસ ! ઝુરીહે ધીમેથી કહ્યું “શરીઅતે ઇસ્લામનાં કાયદાએ તેવી કોઇ સત્તા અને આપી નથી.”

લાંબો નીસારો નાંખતાં તે બોલ્યો “તમારે તો મને નકામેજ કરી નાખ્યો, હાય મારી બહાલી લુખના ! !”

“બેટા માઈ સાંભળ !” કયસની માતા બોલી “તારું જીવન એવી સુકોમળ, સુંદર અને કાન્તીમય ચોવના સાથે કરી દબજ કે તું લુખનાને પણ જીલી જશે. તેણીમાં સુંદરતા શાની હતી, અને વળી આજસુની તો પીરાણી.”

“લુખનાને મારી આંખે જીએ !” કયસે કહેવા માંડ્યું “તેણીની આગળ કોઈ સુંદર નથી તેમ નથી કોઇ ખુબસુરત. હાય, લુખના ! જે તું મારા પડખામાં નથી તો આ શરીરમાં આજુ પહુ નથી.” કયસ ઉઠ્યો અને લુખનાના તંજુ તરફ ચાલ્યો, તંજુના ઘરવાળ પાસે જઈ અંદર પગ સુકતાં અમાઠિ એક લોંડીએ અટકાવ્યો અને કહ્યું “બસ ! હવે તમે લુખનાના સંબંધી નથી. જેને તમે તજીવ દીધી તેનું મ્હેં જોઇને હવે શું કરશો ?”

“હાય ! નિર્જયતા ! !” કયસ રડી પડ્યો અને આગળ ચલાવ્યું “તેણીને અરજ કરો મેં રાજી ખુશીથી નથી તજી, મારી સાથે દગો થયો છે. વાતોના દાવ પેચમાં ફસાઈ મારા મ્હેંમાંથી એવા શખ્સે નીકળી ગયા છે. મારી મરજી વિરુદ્ધ, મારી જીંદગીના આતંકને પામમાલ કરનારી દુર્ધટના અજાણ પહોં મારાથી થઈ છે.”

“જાણ્યે કે અજાણ્યે, રાજી કે નારાજી, ગમે તે હોય છતાં તમે લુખનાને તલાક આપી તજી દીધી છે.” લોંડીએ રડતાં રડતાં કહ્યું.

“હા, આપી, તજી, પરંતુ—” કયસ વધુ કહે તે અમાઠિ લોંડી બોલી

“—તલાક થઈ ગઈ, હવે શું છે ! હવે અમારાં બાઈ તમને મળી શકતાં નથી.”

“હાય, અજાણણી તકદીર ! મેં પોતેજ મારાં કાંડાં કાપ્યાં ! હાથે કપાં દેશે વાગ્યાં છે. પરંતુ શું, ખરેખર હવે હું લુખનાની સુંદર પ્રતિમા

નકીજ જોઈ ચકું ?” કયસે પોકારીને કહ્યું “હુજના! હુજના! હુજના! વહાલી હુજના!!! ખુદા વાસ્તે સાંભળ! પોકારના સુદર ચોવનના સદગમાં સાંભળ! તારા શીયળ અને પતિવ્રતના પ્રતાપમાં સાંભળ! સાંભળ, ઓ હુજના! એક વાત સાંભળ!” કયસની દયામણી દસા જોઈ હુજનાએ તાંબુના દરવાજા પાસે આવી પરદા પાછળથી કહ્યું “કયસ! હવે મારો અને તમારો કશો સંબંધ રહ્યો નથી. હવે તો તમે મારા નથી અને હું તમારી નથી.”

શરીરમાં જીવ રહેશે ત્યાં સુધી કયસ તમારોજ રહેશે. “કયસ બોલ્યો, અંતરના સંબંધને કોઈ તોડી ચકવું નથી.”

“પરંતુ” હુજનાએ કહ્યું “શરીરમાંના કયસ પ્રમાણે તમે મને તજી ગયા છો. હવે બધા સંબંધ તુટી ગયા છે. હવે તમારો મારી ઉપર કશો દાક નથી તમે જાઓ અને માળાપને રીઝવો. હુજના ડાકળને ધર-માંથી હાંકી કાઢી કોઈ અપ્સરા સાથે પરણો. હું પણ મારા કપીલામાં જઈ જીંદગીની અભ્યુમાનતી અને શરમ બરેલી ધડીઓ ગમે તે રીતે પૂરી કરીજ લઈશ.”

“હુજના!” કયસે કહેવા માંડ્યું “ખુદાના સોગન ખાઈ કહું છું” ભાગ, અહીં જામી જીગરમાં રજો રજા વીધાઈ રહ્યું છે, તેમાં તારી સરખા છબી વગર કોઈને સ્થાન મળશે નહિ. અને તારા પ્રેમ વગર કોનો પ્રેમ પણ ત્યાં સુધી જઈ શકવાનો નથી.”

કયસને સાંભળી હુજનાનું ફિલ બરાબ આગ્યુ. તેણી રડવા લાગી, બેસી ગયો, વાચા બંધ થઈ ગઈ. પરંતુ તેણીએ આંસુ હુંગી મન કાપુ રાખી કહેવા માંડ્યું “કયસ તમે કંઈક રીતે સુખી રહેશો, આહ! તમારી તલાકના તીરે જામતપૂર્ણ આ જીગર સાચું નથી, તે ધા રજાવાનો નથી. મારું જીવનર અકારન થયું છે. બસ, ધારે ન સતાવો, અને મને જુલો જવા-જુલારી દેવા પ્રવર્ત કરો.”

“હેવટની, એટલી તો પરવાનગી આપો કે છુટા પડતાં પહેલાં એક હેવટની ધડીએ તમને બેટી ચકું.” કયસે કહ્યું.

“નહી, કયસ નહી!” હુજના બોલી “હવે તેમ થઈ ચકવું નથી. ઓ, ખુદા દારીઝ, હેલી સલામ, મારાથી વધારે બોલાવું નથી.”

લુખના પરદા પાછળથી ચાલી ગઇ. ક્યસ રડતો અને માયું ફાડતો થોડી વાર પછી પાછો વળ્યો. માત પિતા તેને મોલાવતાં હતાં પણ તેમાં કોઇને સાંભળવા જેટલી શુદ્ધિ હતી નહીં. ચિત ભ્રમ થયેલા ગાંડા માણસ માથે તે બની ઉઝરાના તંબુઓમાં બઠકતો હતો. રડી રડી ફરીવાર કરતો હતો, માથામાં માટી બરતો હતો અને અંકેકને પુછતો “કોઇ એવો માર્ગ બનાવો કે લુખના પાછો મારી શાય !”

ક્યસે ખાવા પીવાની જરાએ પરવા કરી નહિ, આખી રાત તે કમ્પીલાના તંબુઓની ચોમેર ફરતો રહ્યો. આ રિચતિમાં ત્રણ ચાર મહીના થીતી ગયા. માતા પિતા અને કમ્પીલાના લોકોએ પોતાની વાતોમાં તેનું મન પરોવાય તેવી દુનિયા કોશીયો કરી પણ કોઇની શીખ કે બોધ કારગર થઇ નહીં, તે પોતેજ ભ્રેશુદ્ધ હતો. એક દિવસ કમ્પીલાની મસજીદમાં સવારની નમાઝ પઢી, ક્યસ દુઆ માગતો હતો. તે કહેતો હતો કે ખુદાથી, લુખનાનો વિયોગ મારાથી સહન થતો નથી. જો તેજ તેને પ્રેમ આપ્યો છે તો લુખનાને મારી પાસે રાખ” આ લાંબી દુઆ કેમે કરી પુરી થતી નહોતી, કે અંક માણસે વચ્ચેજ કહ્યું “તમે દુઆ માંગો છો પણ લુખના તો પોતાના કમ્પીલાના ધર તરફ ઉપડી ગઇ.” અચાનક તે ચમક્યો ઊભો થયો અને તે માણસને પુછ્યું “ક્યાં ગઇ ?”

“હા, ચાલી ગઇ.” તે માણસે જવાબ આપ્યો. પરોઢીયામાં ગઇ છે એટલે અત્યારે તો કેટલાએ ગાંધી પહોંચી ગઇ હશે. એઅત્યાર તે દોડ્યો, અને જે તંબુમાં લુખના સાથે વરસો સુધી એક આરામમાં દિવસો ગાળ્યા હતા ત્યાં આગ્યો. તંબુ ખાલી અને ઉજડ હતો. તેની આંખે અંધાર આવી ગયું. જગત આખું તેને કાળે કાળુંજ દેખાયું. હેરત અને હસર, નાઉમેદી અને નિરાશાએ તેના હોઠ અને બુદ્ધિને તમવા માંડ્યાં. ચોધાર આશુ પાડતો બહાવરો કેસ બાહરે આગ્યો. આકાશ તરફ જોયું અને જે રસ્તે લુખના ગઇ હતી તે રસ્તે દોડવા માંડ્યું. મેમાન અવસ્થા અને અંતરમાં લાગેલી પ્રેમાગ્નીએ પહોરોનો રસ્તો ધડીઓમાં કાપતો દોડ્યો જતો હતો કે સામેથી લુખનાની મેહમુજ દેખાઇ. હવે તે પાસે પહોંચી ગયો હતો. લુખનાની લોંડીએ ક્યસને જોળખી, યુસ્સામાં તિરસ્કાર સાથે કહ્યું, “જસ! આગળ વધીશ નહીં, પાછો ચાલ્યો જા. અમારી આંખ

સાથે તારો કશો સંબંધ નથી.”

“કંઈ નહીં” કપસે કહેવા માંડ્યું. “માત્ર એકજ વખત, તેનું પ્રેમાળ મ્હેનું, તેની તેજોમય ક્રાંતિ, અને તેનું ચંદ્રમાં જેવું કપાળ તો એક વખત જોવા હોયો.”

“હવે એ બધું અશક્ય અને નહીં અને” લોંડીએ જવાબ આપ્યો.

“એ તે ન અને તો, તેનો મનોહર, ઉવટનો સાદજ સંભળાવો.”

“અમારી બાઈ, સાદ સંભળાવવાનું પણ પસંદ નથી કરતાં” લોંડી ખોલી.

“હાય ! હું કેવો કમનસીબ, હીલુ બાગી છું” કપસે જ્યાં હતો ત્યાંજ ઉભો હતો. નિરાશા જરી આંખો મેઢમલમાં ચોટલી હતી અને ચુપ-અવાચક હતો. મેઢમલ રેતના ઢગલા વચ્ચે અદ્રશ્ય થઈ, પ્રતિમાની તેજોમય ક્રાંતિને અરણ્યતાનના ભવાનક કરજી પોતાના ખોળામાં સંતાડી ત્યારે જ તે હસરતનો નિરાશા જયો નિશ્વાસ નાંખી પોતાના કપીલા તરફ વળ્યો. તે દરેકે દરેક કદમ ઉપર છુગનાની સાંઢણીનાં પડેલાં પગલોની વળી વળી ચુંબન લેતો હતો. પ્રેમ જગતનો પ્રેમાળ ધર્મમાં નિયમિત આર્થના કરતો બની ઉઠરાના પગલ પાસે આવી પહોંચ્યો.

માતપિતાના જોર જીલમથી રાત્રે તંબુમાં જઈ પડ્યો, પરંતુ તેને ઉંઘ ક્યાં પાસાં ફેરવતો અને જોય ઉપર ઢુટી પડતો. માથું અધાજતો અને રડતો. પરીહીયા પહેલાંજ તે તંબુની બાહોર નીકળ્યો અને તેજ રસ્તામાં માટી સાથે પ્રેમ જાપ કરવા લાગ્યો, દિવસો અને રસ્તાની માટી સાથે રમત.

પ્રકરણ પંદરમું.

પ્રેમ વ્યાધિનો ઉપચાર

કપસ હવે તદન ગાંડાપુર હતો. જ્યાંને ત્યાં બેશુદ્ધ બની ફરતો હતો. મનુષ્ય જ શું જાડ અને પથરા સાથે પશુ લુખનાની ખખર પુછતો. વંદોળીયા પાછળ લુખનાની મેહમલ જોવાની આશામાં દોડતો. હવાના ચાલતા સપાટા સાથે લુખના પાસે પ્રેમ સંદેશ મોકલતો. જંગલનાં હર-જોને જોઇ કહેતો તમેજ મારી લુખનાની આ આંખો તમેજ ચોરી લાવ્યા છે” રાત્રે આકાશ ઉપર ખીલેલા તારા ગણતો અને વ્યોમમાં કહે તો “તમે વ્યર્થના માર્યા માર્યા ફરો છો, તમારા જવા આવવાનો લાભજ સૌ. તમારામનિ કોઈ મારી લુખના પાસે તો જતોજ નથી. અને તેને મારી ફાંસાની ખખરે આપતો નથી,” કુતબ તારા તરફ અને તેની આગુખાણુ ફરતા દુખ્યે અકબર અને દુખ્યે અસગર તરફ જોઇ બબડ્યો” તમે બન્નેએ ગાંડા થઇ ગયા છે. કુતબમાં શું દાટયું છે કે તેની ઉપર કુરબાન ચાઓ છો. મારી અરખી અપ્સરાને સૌ જઈને જુઓ, તેના તેજ આગળ કોઇ એક તારાનીએ ગણત્રી નથી. જો તમને ફરવાનુંજ ચમત્તું હોય તો તે ચંદ્ર મુખીના ચંદ્રમા ઉપર ચકાર બનીને ફરો. જો પશુ ન ચત્તું હોય તો માફ કામ કરો. બની કમળના તંબુઓમાં જઈ લુખનાની ઝિયારત કરો અને તમારાથી બને તેવી રીતે તેણીને મનાવી લાવવા પ્રયત્ન કરો. તમેએ ચક્રમાં છો અને હુંએ ચક્રમાં છું. જોકજ પથે પ્રયત્ન કરતા ઉભયની મનો દલા તમે બાણુતા હશે, પશુ નહી મારી અને તમારી ગતિમાં ચલો અંતર છે. તમે તમારી પ્રેમદા પાસેજ ફરો છો, તમારી નજર તેની તેજમય આકૃતિ ઉપરજ રહે છે અને હું મારી લુખનાથી વિખુટો પડ્યો છું, વિયોગનો મારેલો, મેદનામાં વસ કરતો પ્રેમી, રેતી રણમાં ધુળ ઉડાવતો ફરે છું. અહીંયાં લુખનાનો શું પશુ તેનો વિચાર પશુ આવતાં બીવો હશે.

એક દિવસ પહાડની તળેડીના એક ટેકરા ઉપર બેઠો બેઠો અબળાખી સાથે તેનું મોં જોતાં હરણો તરફ જોઈ વાતો કરતો હતો, એટલામાં ઉત્તર દિશાએથી કાળા વાદળની આવતી ઘડા જણાઈ અને સાથે તે દિશામાં આવતા શીતળ હવાના પ્રવાહો પ્રેમ બળજામાં બળતા તેના અંતરને હવાની શીતળતાથી શાંત કરવા પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા. તેણે આકાશ તરફ જોઈ કહેવા માંડ્યું “શું તારો શીતળ પ્રવાહ મારા અંતરની બળજાને ટાંકે આપી શકે છે? તારી પાછળનું ઠાંડું પાણી તો મૈત્રની લાગેલી આવડને જોશથી શકવું જ નથી. જા, તારે રસ્તે પડ, અંતરની અગ્નીમાં બળી મરનારા આશોકને ટાંકા પાડવાનો પ્રયત્ન ન કર. પરંતુ અલગત ટું દક્ષિણ દિશાએ જાય છે અને ત્યાં જ બની કમળના તંબુ છે. મારો એક પેગામ ભેતો જા. ત્યાં તને એક ચંદ્ર મુખી અને તેજોમય અરખી અમ્સરા મળશે. શુભાબતી નાણુકે કુપજ કરતાં પશુ વધુ લચકાય છે, જો આ હરણની આંખો જેવીજ તેણીની આંખો છે. તેને એટલુંજ કહેજો કે તારો પ્રેમી, તારો આશોક, બદનામ થયો છે, મોતની કબજામાં છે પણ મરતો નથી.”

પેગામ હજી પુરોએ નહોતો થયો કે પિતા સુરીક કમ્પીલાના ફેટલાક આબરુદાર બાકાઓ સાથે ત્યાં આવ્યા. બેટાની આ સ્થિતિ જોઈ આંખોમાંથી આંસુ સેરવતાં કહ્યું “કપસ! ઘેર આવો. ક્યાં સુધી જંગલોમાં ફર્યા કરશો. તમારી માતા તમારા દુઃખમાં પીડાય છે અને કહે છે કે જ્યાં સુધી કપસ નહિ આવે ત્યાં સુધી ખાવા પીવાની નથી.”

“ઘેર કેવી રીતે આવું?” કપસે બોલ્યો “લુખનાના પ્રેમની બેડી-યોમાં પગ જાંધાઈ રહ્યા છે, તેણી જ્યાં બેઠી જાય છે ત્યાં આંસુ જાય છે.”

“બેટા કપસ!” સુરીકે કહેવા માંડ્યું “તારે શું હવે તે મમતા બરી માતાની નિરાશાનો પણ વિચાર નહીં કરો. જોના દુઃખનું એટલું ખ્યાન હવે કે લુખના જેવી વહાલી માથુકાને પણ તજી બેઠા પણ તેણીને મારાજ ન કરી.”

“તે વખત સુધી” કપસે જવાબ આપ્યો “હું તેણીનો બેડો કપસ હતો. હવે તે લુખના બહેતર બાણ છે કે હું કોણ છું. જેની ઉપર તેમની તાબેદારી ફરજ હોય તે હું નથી.”

કપસને જવાબ સાંભળી ઝુરીઢ રડવા લાગ્યો. પરંતુ કપીલાના માણસેએ સમજાવવા માંડ્યો. “કપસ! જુઓ તમારા બાપ રડે છે, તમારી માતાએ ‘બાપુ’ પીતું દરામ કયું છે. અમે કંઈ ધરમાં બેસી રહેવા નથી કહેતા પરંતુ તેમને શાંતિ રહે એટલો વખત તો ધરમાં જાઓ.” હાથ પકડી કપસને ઉભો કર્યો અને દરાયા ઢોર પ્રમાણે બેચીને પડાવમાં લાવ્યા કપસને તેની માતા પાસે ઝુરી ચાલ્યા ગયા. કપસની માતા મમતાએ કરી કપસને વળગી પડી અને બોલી “બેટા! જો મારા મારેજ જાનિ તજી દોય તો મારી વાત સાંજાઓ. તમારી પ્રેમદાને જ્યારે અમે છોડવી છે, તો તમને શાંતિ આપવાની પણ અમારી જોખમદારી છે.”

“માતાજી!” કપસે કહ્યું “આ જીવનમાં તો અશક્યજ છે.”

“નહિ બેટા!” કપસની માતાએ કહેવા માંડ્યું “અશક્ય તો નથીજ. પ્રથમ બેસીને થોડુંક ખાધ લે, તે પછી જો કે કુંડું કશું છું. બે દિવસમાં જોઈ લે કે તારું મન ઠેકાણે આવે છે કે નહિ!”

અનિચ્છએ માતાની પાસે બેસી બે કાળીયા ખાધા અને તેણીને ખવાડ્યું. માતા તંબુમાંથી નીકળી બાહર ગઈ અને ઝુરીઢ તેને સમજાવવા લાગ્યો. કપસ ગભરાયેલો હતો, તેનો વિચાર પાછો જંગલ તરફ જવાનો હતો, તે ઉઠ્યો, ઝુરીઢ તેનો હાથ પકડી બેસાડવા માંડ્યો. કપસે બાપને કાલાવાલા કરી કહેવા માંડ્યું. “તમે મને કેમ પકડી રાખો છો! રજામાં તો દરજીઓની આંખોમાં મને લુગના દેખાય છે પણ બહીયાં શું છે! તમારો કુકમ બળવી લાગ્યો. હવે મને મારા જંગલમાં જવા દ્યો.”

“બહીયાં કું દરજીની આંખોથી પણ સારી લુગનાની પ્રતિમા, બહુકે ખુદ સુંદર છબીઓ બતાવીશ.”

“શું શક્ય કહેવાય!” કપસે કહ્યું “નહિ કદીએ નહિ. ખુદાએ તેણીથી સારી છબી પેદાજ નથી કરી.”

“તમે પોતેજ જોઈ લેશો” ઝુરીઢે સમજાવવા માંડ્યો. તમારી માતાને બહારથી પૂછી જવું હોય તો જાણે. પરંતુ તે રસીલી સુંદરીઓમાં કસી માંડપણની વાતો કરેશો તો અમને મેણાં સાંજળવાં પડશે.”

“પિતા!” કપસ બોલ્યો “પણ કું તો લુગના વગર કાઢીને જોવાજ નથી માંડતો.”

“દરણીની આંખમાં તેનો ખ્યાલ જાંધી દરણીને જુઓ છો કે નહીં.”

“જેહ પણ તેથી સુ”. દરણીમાં કેટલીક વાતો લુગનાને મળતી છે” કયસ બોલ્યો.

“તે કઈ કઈ” જુરીહે જાણવા માંગ્યું.

“પ્રથમ તો તેમની મદમાતી-મસ્તાની આંખો જાણે લુગનાની જ ન હોય !”

“તેમની ચપળતા, ચંચળતા, ચાલાકી અને સ્ફુર્તિ. તેમનું સુડોળ શરીર અને લુગનાની માદ અપાવે છે.” કયસે પ્રેમદાના શુદ્ધ ગાવા માંડ્યા.

“અને” જુરીહે ફરી પુછ્યું.

“અને” કયસે સજવાતાં કહ્યું “જેવી રીતે લુગના ગબરાઈ કંટાળી મારી કનેથી નહાસી ગઈ તેવીજ રીતે દરણીઓની પાસે હું જાઉં છું ત્યારે મારાથી ગબરાઈ કંટાળી નહાસી જાય છે.”

“જસ.” જુરીહ બેઠ્યો.

“આ કંઈ ઝોછી સમાનતા કહેવાય ?” કયસે જવાબ આપ્યો.

“ત્યારે તો” જુરીહે કહેવા માંડ્યું “ઝેથી સારી અને સુંદર અળખાઓમાં ઝેથી વધારે મળતાપણું મળાવવાનું હું માથે લઉં છું. તમારી માતા આવે એટલી વાર થોભો. તે એજ માટે ગઈ છે અને આવતી હશે.”

“અને બેસવાનું થયુંએ મને છે પણ વિચાર વેદના બેસવા દે ત્યારેને.”

એટલામાં કયસની માતા ખુબ સુરત, સુંદર અને મોઢ મદમાં મદ-માતી પાંચ અળખાઓ સાથે આવી પહોંચી. તેણીઓને કયસનું આકર્ષણ કરવા બોલાવવામાં આવી હતી. જે કયસ તેમાંની કોઈને પસંદ કરે, તેો નિકાહ પડાવી દેવાની પણ ગોઠવણ કરવામાં આવી હતી. આ મેગન માતી સુંદરીઓનાં નામ, ઝરીફ, જમીલા, જહમદા, હકીમ અને લુગમા હતાં. કુદરતી સૌંદર્ય સાથે લાવણ્ય અને ચંચળતામાં તિલીસ્માત હતી. તેમને આવેલાં જેઠ કયસ જવા માટે ઉઠ્યો, તેની માતાએ કયસને અટકાવતાં હાથ ઝાલી કહ્યું “તમારે ત્યાં કોઈ પરીણા આવે તેની આતર બરદાસ્ત કરો. માયા અને મહેનત સાથે આદરમાન આપો, અને તેમનું શ્યામ પોતાની

રસીકી વાતોમાં લગાવેા. આ બધી તમને જોવા આવી છે. તેણીએ તમારી પરીણામતમાં છે. હું કામે જઈ છું તમે તેમના બેસવા ઉઠવાની ચોઠવણ કરો અને હું ખાવા પીવાનો બદલો કરવા જઈ છું. હું રાંધવાના કામમાં રહું ત્યાં સુધી તમે તેણીએ સાથે વાતો કરો. તમે જરાએ બેદર-કારી બતાવશો તો આખા કબીલામાં આપણું નામ બદનામ થઈ જશે.” તેણીએ હવે ઝુરીક તરફ જોઈ કહ્યું “તમે બધને એક બકડું ઝુમેક કરો. આપણે બેઠા આબ્યાની ખુશાલીમાં પાડેલની ડોકરીએને ઉભણી આપી છે. તેમને માટે ખાવા પીવાની ચોઠવણ કરવી છે.”

“બહુ સાઈ” કહી ઝુરીક બાહર ગયો. કપસ લાચાર દશામાં હતો. એમેરના વમળ વીચારોએ તેને બકડી લીધા હતા. તેની માતા પણ બહાર ચાલી ગઈ, જે વડીલોની શરમે તે વન બાળાએને ગ્રુપગ્રુપ રાખી હતી તે ઉડીને ચાલવા ગયા હતા, હવે તદન એકાંત હતી. તેણી-એએ એક બીજીની મજાખરી કરવા માંડી. કપસ ઉઠવા અને વનમાં બટકવા માટે વિચાર કરતો, બેઠક બદલતો, અને બાહર નીકળવાનો ભાગ શોધતો હતો તેવામાં ચંચળ ઝરીકાએ મજાકરી કરી “જરાક સીધા તો બેસો, શું પેટમાં દુખે છે કે ઉંચા નીચા થાઓ છો. કે અમારાથી કંટાળો છો.”

કપસ ટટાર થયો તેણે સ્વરથ થઈ કહ્યું “જુળનાને હું વિસરી શકતોજ નથી. તમારા આબ્યાથી મને કંટાળો થાનો?”

ઝરીકા તરફ જોઈ બહુવચ્ચે કહ્યું “હું તો સમજું કે તેજ જુળનાખાઈ થાઈ આવી ગયાં હશે, વાર.”

કપસે ફરી કહેવા માંડ્યું “જુળના તો કહીએ અને જુલતીજ નથી. જે પ્રતિમા અહરનીશ અંતરમાં કોતરાયેલી હોય તેના સંજ્ઞમાં થાઈ આંબો, કહેવું એ શરમભર્યું છે.”

“વળી એ જુળના કોણ?” જમીલાએ પુછ્યું.

“એક હતી!” ઝરીકાએ જવાબ આપ્યો “ચોડાક દહાડા અમારા કબીલામાં રહી સદા માટે એક રમકડું આપણી વચ્ચે મુકી ગઈ.”

“એમના ઘરમાં હતી તેજ કે?” જમીલાએ ટોર કરતાં કપસને પુછ્યું. “શું તમે એમન માનો છો કે તે ધણી સુંદર હતી.”

“ખુદાએ એથી વધુ સુંદર, સુકોમળ અને ખુબસુરત ઇન્સાન કોઇ પેદાજ નથી કર્યું. ચંદ્રમામાં પણ એજ જગામણો એક ગ્રહ છે તે તેમાં નહોતો. તેના શરીરની મનોહરતાનું ગુલામીની પાંખડીએ અનુકરણ કર્યું છે અને હમની મખમલ તેના આમડાની નકલ છે. લગ્નલુનાં ફૂલ તેણીને જોઇ શરમાઇ જાય છે. ફુલોની પાંખડીઓ તેનાં શરીરના અવ્યવેના પડખા છે.

“હવે વખાણુ પોથીનું વાંચન કેમે કરી પુરૂંએ થશે કે નહિ ?

“તેણીનાં વખાણુ મનુષ્ય ખીચારો શું કરી શકશે.” કયસે કહ્યું.

“આલો ત્યારે જરા ભતાવશે કે અમારા પાંચેમાંથી કઇ તેની સાથે મળતી આવે છે.” ઝરીશાએ પુછ્યું.

અંકેક તરફ ભારીક નજરે જોઇ તેણી ટીકી ટીકીને જોઇ કહ્યું
“તેણીની કોઇ કોઇ ખુબી દેખાય છે ખરી ! અને—”

ઝરીશાએ વચ્ચેજ બોલવા માંડ્યું—“ત્યારે કોઇને પણ તમે અયબ બિનાની નથી જોઇ શકતા.”

“બહેન તે કેમ ?” જમીલાએ પુછ્યું.

“અમે તો જાણીએ છીએ કે તેણીમાં કોઇ સારી, ખુબીની વાત હતીજ નહી. અમે તો દુર્ગુણજ દુર્ગુણજ જોયા, એટલે તેના જેવી જેતામાં પણ કોઇ વાત હશે તે દુર્ગુણવાળીજ વાત હશે અને તેથી અમને અયબ લાગશે.” ઝરીશાએ કહ્યું.

જમીલાએ ખડ ખડ હસી પડી કહ્યું “તમે તો હદજ કરી, સાંભળો કયસ શું કહે છે ! એા બહેનો ઝરીશાને તો લુગતામાં અયબજ અયબ દેખાય છે. કોઇ સદગુણજ દેખાતો નથી.”

નિશ્વાસ નાંખી કયસે કહ્યું “અલગત ખુદાએ એવા જડવાદી મનુષ્યો પણ પેદા કર્યા છે.”

“આલો કયસ !” જમીલાએ બોલવા માંડ્યું “કું જ કહું છું કે લુગતાં કેદરૂપી અને અયબ જગામણી હતી. તેણીના મોઢા મોટા બજલ જેવા ડોળા હતા, પેંછી સાજુ જેવી શીશીય આમડી હતી, વાખરડી જેવું કપાળ, હજદરના ચાંડીવા જેવા ચાલ, શમડાવી પાંખ જેવા કળા પાળ, તમને શું સારા લાગે છે ! તેમાં તમને નવાઇ શું લાગે છે !”

“આજ સુધી દુનિયામાં કોઈ સ્વરૂપવતિએજ પ્રાપ્ત કરી દેવા તેવી વસ્તુ તેણીએ છે.” કયસે કહેવા માંડ્યું.

“ખુદા કોઈ કુળવાન છોકરીને એવાં આચરણ ન આપે.” ઝરીફાની વાત ઉપર બધી છોકરીઓ ખડ ખડ હસી પડી.

“અફમોસ ખુદાએ ખડ ખેડું પારખવાની તમને બુદ્ધિ આપી નથી.” કયસે બોલવા માંડ્યું. “હુગનાને મારી આંખે બુઝો.”

ઝરીફાએ અદ્દ દાસ્ત કરતાં કહ્યું “હું કહીશ કે તમે હુગનાની આંખે એક વખત મારી જમીલાને બુઝો.” બધી છોકરીઓ તો હસી પડી પણ જમીલાએ મ્હેં ચક્ષવી કહ્યું “બુઝો મારા દુસમનોને, મને હુગના જેવી કદરૂપી સ્ત્રીને દરજે મુકનાર તું કોણ? મને શું એવી હક્ક-કટ મણવામાં આવી કે હુગનાની સરખામણીએ મુકવામાં આવી.”

“હું કયાં સરખામણીમાં મુકું છું” કયસ ખેલ્યો “કોઈ ન કરો, મારી ચક્ષવીમાં આખી દુનિયાની સુંદરતા હુગના ઉપરથી, કુરમાન કરવા લાયક પણ નથી.”

“તમારી આવી વાતોએજ તેણીને ક્યાંનીએ ન રાખી.” ઝરીફાએ કહ્યું. “અને તેથીજ તેણી પોતાને ઝારવવાન સમજતી થઈ.” કયસની તરફ વળી તેણીએ ગંભીર બની કહેવા માંડ્યું “કયસ બાન ઠેકાણે રાખો, અક્કસની દવા કરો. બની ઉઝરાને મુખી સુંદરતા બાદર જઈ શકે છે! ખુગસુરતી તો અમારા ધરની ભોંડી છે. બની કબજાની એક અસબ્બ અને કદરૂપી છોકરી સાથે બની ઉઝરાના જમીલા જેવા કુલની સરખામણી થઈ શકે કે? તમે પોતે ઉઝરી ઢોઢ ખીબા કબીલામાં સુંદરતાને શોધો! એક કબખીલા છોકરી ઉપર દીવાના બનો! સરમની વાત છે! અમારા કબીલાને લાઝન લાગે છે!”

“બસ, વધારે ન બોલો” કયસે કહ્યું “તમારી વાતો સાંભળી મને થેલકા છુટે છે. મારા અંતરમાં હુગનાએ વાજ કર્યો છે. અને તેના વચર આ હૃદયમાં કોઈને જગ્યા મળી શકતી નથી.”

“થેડા દીવસ જમીલા સાથે ઉઠવા બેસવાથી હુગનાને બુધી જશે. હુગના તેણી જેની ખુગસુરત નહોતી, તેણી જેણે લાવવન નહોતું કે

નહોતી તેણી જેવી ચળપળા, તેણીમાં કોઈ સદગુણ તો હતો જ નહીં.”

“ઝરીફા!” યુસે થતાં જમીલાએ કહ્યું “જુઓ લાગટ તમે માફજ નામ આગળ ધરતી જાઓ છો, ખુદની કસમ તમારી આ રીત જાત મને જરાએ પસંદ નથી. લુખનાની સરખામણીમાં મને મુકી હર-વખત માફ અપમાન કરવામાં આવે છે.”

“તમારી વાતોથી તો માફ પાકી આપ્યું.” કયસે કંટાળતાં કહ્યું “તમે લુખનાને વખોડો છો, મને ઝાળે ઝાળે લાગે છે.” તેણે સાથે જ કવિતાની કડીઓ કહેવા માંડી.

તેણી પાસે રહેતાં મને સંતોષ આવે છે, અને મારી પાસે તેણીને વજોવનારને સંભળી મને અન્યમ્ની થાય છે.

બધા ઉપદેશોએ તેણીનો પ્રેમ તળવા બોધ આપ્યો પણ હું તો નાજ પાડતો રહ્યો, મારા જીવની સોગમ પ્રેમ એવી વસ્તુ છે કે જેને કદી પણ મારાથી તળશે નહિ.

“હ્યો સંભળ્યું” જમીલાએ કહ્યું “એમના સાથે તો ખતી કમળનો છુત મઢી બેઠો છે, તેમની નજરમાં બીજું કોઈ આવેજ ક્યાંથી?”

“કયસ પણ ખરો જાકરી” ઝરીફા બોલી “અને હું પણ જીંદગી મળી મળ.” કયસની પાસે આવી ઝરીફાએ આગળ ચલાવ્યું “વાઈ કયસ! જે જમીલામાં તમે કંઈ નથી એક શક્તિ તો મારી તરફ જુઓ મારામાં કંઈ મનમમત્ત મળે છે. શું હું પણ લુખનાથી ઉતરતી છું?”

“અસખત” જમીલાએ કહ્યું “હવે તો વાદવિવાદ કરી તમે કયસને કમુલ કરાવશો કે લુખના તમારા કરતાં ઉતરતી હતી.”

“તમારામાં બધા મુશ્કેલી છે છતાં જે વસ્તુ લુખનામાં છે તે તમારામાં નથી.” કયસે જવાબ આપ્યો.

“વાઈ, તમે મારા ઉપર આજીવન લાગ્યો.” ઝરીફાએ પુનઃપ્રશ્ન કર્યું. “કાલે લુખના પાસેથી તે વસ્તુ પણ લઈ આવીશ. જુઓ વાદ રાખો!” ઝરીફાએ એવી દબાવણથી વાત કરી કે કયસ હસી પડ્યો. તેણે કહેવા માંડ્યું “ત્યારે પહેલાં જાહેર તે વસ્તુ લઈ આવો, તે વગર હું માનવાનો નથી.”

“ચાલો તમે રાજી તો છો ને ?” ઝરીશએ કહ્યું.

કપસના અંતરમાં ચાંકપણની ઝાળ બળવા લાગી હતી. તેને જુસ્સો પળે પળ વધતો હતો. હેરતમાં કાઢને શોધતી આંખો, કેળા કાઢી ચોમેર ફરવા લાગી. અસાવધાની તે બોલ્યો. “હુનના! એ! હુનના!! તરતજ તેને જ્ઞાન આપ્યું” કે છેકરીઓનાં દિલ દુખાય એવી કોઈ વાત નહીં કરવાની માતાએ આપેલી શિખામણ યાદ આવી. ઝરીશએ તરતજ સલાહ કર્યો, “કેવી હુનના, અને હુનના ક્યાં!” કપસને પોતાની સ્થિતિનું જ્ઞાન થયું હતું તેણે વાત ઉઘાવતાં કહ્યું.

પગે ખાલી ચઢી ગઈ હતી. તેથી મને વિચાર સુઝ્યો કે દુનિયામાં જે સર્વથી વઢાલી વસ્તુ હોય તેને સંભાર.”

ઝરીશએ હસતાં હસતાં કહ્યું “તરફીય તો થયું સારી છે. જ્યારે કાઢને યાદ કરવો હોય તો પગે ખાલી ચઢાવી લ્યો. ચાલો તમે પાછા એવીજ રીતે એક પગ ઉપર બાર દઈ બેસો અને જ્યારે પગે ખાલી ચઢે ત્યારે મને કહેજો.” કપસે જવાબ આપ્યો. “વાર” થોડીક વાર પગ દાખી રાખી મક્કખરીમાં તે બોલ્યો, “લ્યો, પાછી ખાલી ચઢી, કહો બોલાવું—”

“ઠીક બોલાવો! પણ અત્યારે હુનનાના બદલે મારું નામ લઈ બોલાવો.” ઝરીશએ હસતાં કહ્યું.

“તમારું નામ લેવાથી શું થશે?” કપસે પુછ્યું.

“મારે તો એજ જોવું છે કે મારું નામ લેવાથી ખાલી ઉતરે છે કે નહીં.” ઝરીશએ જવાબ દીધો. “એ મારું નામ લેવાથી ખાલી ઉતરી જાય તો પછી હુનનાનું નામ લેવાનો તમને કશો અધિકાર નથી* અને તમારા ઉપર મારો અધીકાર પુરવાર થશે.”

બે તણુ વખત ઝરીશનું નામ લીધા પછી કપસ બોલ્યો “હજી સુધી તો કરી એ અસર થઈ નથી.”

“એમ બનેજ નહીં” ઝરીશએ ટકાર કરતાં કહ્યું. “બરાબર નામ લેતાજ જાઓ, જુઓ ઉતરે છે કે નહીં.”

* અરબોમાં એવો વહેમ હતો કે જ્યારે પગે ખાલી ચઢી જાય ત્યારે સર્વથી જે માણસ વધારે વઢાલો હોય તેનું નામ લેવાથી ખાલી ઉતરી જાય છે.

“લુપ્તનાનું નામ તો એકજ વખત લેતાં ખાલી ઉતરી ગઈ હતી” કયસ બોલ્યો.

“ત્યારે તો તમે જનાવટી ખીમાર છો,” ઝરીફાએ હસીને કહેવા માંડ્યું. “ખરેખર જો તમારા પગે ખાલી ચઢી હોત તો એકજ વખત માફ નામ લેતાં ઉતરી જત.”

કયસ ચુપ થયો, કશો જવાબ આપી શક્યો નહી. બૈધી છોકરી ખડખડ કરી હસવા માંડી. એકે અવાજે તેણીઓએ કહ્યું “જાબર પડી, તમે ઝરીફાને પણ પ્રેમ કરતા જણાઓ છો.”

“વળી મને કેની સાથે મહોળત નથી.” કયસ બોલ્યો “બધા સાથે છે. તમને પણ ચાહું છું.”

“અને મનેએ” હકીફાએ પુછ્યું. કયસ જવાબ આપ્યો “હા, તમને પણ ચાહું છું.” નોઅમા બોલી “અને હું” કયસે જવાબ આપ્યો “તને પણ” કૈમલાએ કયસની પાંખે બેસી પુછી “અને મારા ઉપર પ્રેમ દ્રષ્ટિની કૃપા છે કે નહીં?” જવાબ મળ્યો “હા તારી સાથે પણ પ્રેમજ છે.” ઝરીફાએ કયસનો હાથ પકડી જમીલા તરફ લ'ખાવતાં કહ્યું “જુઓ, અમારાં જમીલા પહેનને ચ્દાશે નહીં જો તેમને ચાહવા લાગશે તો તેઓ ખદા થઈ જવાનાં!”

“તે રાજ રહે કે નારાજ” કયસે કહ્યું “મને તો તેણી સાથે પણ મહોળત છે.”

“ખતાવો તો” ઝરીફાએ પુછ્યું “એમાંથી કેની કેની સાથે લગ્ન ગાંઠ બાંધશે?”

“પણ પહેલાં પુછો તો ખરાં કે તમારી સાથે પ્રેમ રાખવાનું કારણ શું છે.”

“ચાલો ત્યારે ખતાવીજ દેએને” ઝરીફાએ કહ્યું.

“તમે બધાં મને પુનમના ચંદ્રમા દેખાઓ છો.” કયસ બોલ્યો.

“અહા! બેહદ કદર કરી” ઝરીફાએ કહ્યું.

“તમારીએ કદર નહીં કરું શું?” કયસે કહેવા માંડ્યું “આ ચંદ્રમા એક મન આનંદ આપ છે. અલગત તેમની તરફ ટીકી ટીકીને

જોતો અને પોતાનો જીવને કુરબાન કરવા તૈયાર થયો હોત.”

ઝરીફા વચ્ચેજ બોલી ઉઠી. “બસ હવે હદ, થઇ, આગળ ન વધો. એટલીજ હદે રહો જ્યાં સુધી નબી સહે.”

“અલબત્ત ! જીવ આપવા તૈયાર છું, પણ તે કેમ, એટલાજ માટે કે ચાંદ, સુરજ, તારા તમે અને દુનિયાની બધી સુંદરતા, મારી લુગ્ગનાના પડખા છે. તેણીનું તેજ તે બધામાં દેખાય છે. જેમાં જે પણ ખુશી અને સૌંદર્ય છે તે માત્ર તેણીએજ આપેલું છે. તમારી આ ખુબસુરતી, સૌંદર્ય અને લાવણ્ય બધું તે તેજ મોલીની મુર્તિએ આપેલું છે.”

“હો ! હવે ટાઢક વળી !” જમીલાએ, ઝરીફાને મેલું મારતાં કહ્યું.

“નખખોદ ચલુ” ઝરીફાએ કહ્યું. “તમે તો અમને છેક આકાશે સદાવ્યાં, અને પાછળથી જમીન ઉપર હડસેલી ચુક્યા, અમારી વગોવણી અને અમારેજ મ્હેડે !”

“મને તે દરેક સૌંદર્યમાં લુગ્ગના અને લુગ્ગનામાંજ દરેક સૌંદર્ય દેખાય છે.” કયસ હવે કાબુમાં નહોતો, પદારો બન્યો હતો, લુગ્ગનાની મેલછામાં ગાંડો ઘુર હતો. જાતી કુટી અને માથું અધાળતાં લુગ્ગનાના નામની ખુમે પાડવા લાગ્યો. ડોકરીઓ કયસની આ દશા જોઇને ચાલતી થઇ, કયસ ઉધા માથે પડ્યો અને તેને સખ્ત તાવ સડ્યો.

પ્રકરણ સોળમું.

ગર હમસે મરીઝોં ડી, દવા હોવે તો જાને;
ખીમારે મુહખત કે શક, હોવે તો જાને.

કચસને ચઢેલો તાવ ઉતરવાની વાત જાણ્યોતો નહોતો. જંગલમાં વસનારો તરફથી વાપરવામાં આવતી જડીબુટીઓના બધા ઉપચારો કર્યા છતાં કચસનો તાવ ઉતર્યો નહિ. કચસની તખીઅત વધારે જ લથડતી ગઈ. એકજ અઠવાડિયાની માંદગીએ તેને ખીજાણુ સરસો બનાવ્યો. ખીજાણે પડયા છતાં પણ તે લુખનાનો જ ખપ જપતો હતો. હાલ પર લુખના અને અંતરમાં પ્રેમદાની જ યાદ હતી.

ખાનગી ઉપચારોથી ચાકેલી કચસની માતાએ એક દિવસ ઝુરીદને કહ્યું “કચસનો તો ખુદાજ એલી છે, તે દિવસે છોકરીઓએ ખુદા જાણે શું કયું” કે તે દિવસથી માંદગીને ખીજાણે પડેલો કચસ ઉડવાનું નામજ લેતો નથી. હું ધારતી હતી કે એચાર દિવસમાં લુખનાને ભુલી જશે પણ ખુદા જાણે લુખનાએ શું જાદુ કયું છે જે કરો ઉપાય જ ચાલતો નથી.”

હવે તો છેક નિરાશાજનક બન્યો છે.” ઝુરીદે દુઃખ પામતાં કહ્યું “કાલે હું જાહેને બની તપવાળા પ્રખ્યાત વૈદને લાવું છું. ખુદા કરશે તો તે તેની દવાથી અવશ્ય કચસ સારો થશે.”

“જરૂરજ લાવો” કચસની માતાએ તકાલો કરતાં કહ્યું “ગમે તે રીતે મારા બાળકને ઉચારો. મારું માનો તો આજેજ વૈદને તેડવા જાઓ.”

“બહુ સાફ!” ઝુરીદ બોલ્યો “આજે રાત્રેજ જઇશ અને કાલે સવારે સુધી વૈદને સાથે લઇ આવીશ.”

રાત્રેજ ઝુરીદ બની તપના ઠગીલામાં જવા નીકળ્યો. રહવારે પહેલો તે વૈદને ત્યાં પહોંચ્યો. વૈદના હાથમાં કેટલાક ખીમારો હતા છતાં ઝુરીદના કાલાવાલા અને કચસની સખત આગની સાંભળી તેણે સાથે

આવવા કબુલ્યું. વૈદ્યને લાઇ ત્રીજા પહોરે તે ઘેર પાછો ફર્યો, બોલ બોલે વૈદ્ય સાહેબે તંબુમાં પગ મુક્યો તે વખતે ઝરીફા અને જમીલા પણ કયસને જોવા આવેલી હતી. બંધાએ પુછ્યું “કેવા છો—કેમ છો.” કયસે કવિતાની એ કડીમાં જવાબ આપ્યો.

લુગનાના પ્રેમમાં કંઈસ છે, અને લુગના જ કયસની બીમારી છે તથા પ્રેમ સખત અને અસહ્ય જ છે.

એક દિવસે આવેલી ખબર પુછનારીઓને જોઇ આંખે કણું જેને હું શોધું છું તે નથી જડતી.

નાડી જોઇ વૈદ્ય સાહેબે પુછ્યું “આ બીમારી ક્યારથી છે? અને ક્યારથી સ્ત્રીના ધરકમાં ઘેરો થયો છે?” કયસે વૈદ્યને કવિતામાં જ જવાબ આપ્યો. તેણે કહ્યું.

“જગતમાં અવતર્યા અગાઉ પણ મારો આત્મા પ્રેમમાં સજ્જડ હતો. અને વીર, ઉદર, અને દુધમળ દિવસો વીત્યા પછી પણ તેનાજ પ્રેમ સજ્જડ હતો. જેમ જેમ હું મોટો થતો ગયો તેમ તેમ તે પણ વધતો ગયો અને મરણ પછી પણ તે જવાનો નથી. જગતની કાંતિ પછી તે રહેતો આજે છે અને કબરના અધાર તથા તખતીના ઝોઠામાં પણ તે મારી સાથેજ રહેશે.”

વૈદ્ય સાહેબે ઉંડો વિચાર કરી કહ્યું “તે સ્ત્રીમાં જે અવશ્ય હોય તે માદ તેનું ખ્યાન ધરે અને હરવખત તેવા અવશ્યો સંભળાવે, અને કઇ વાત તરફ તે તિરસ્કાર પાતાવે છે તે ક્યાનમાં રાખે.”

કયસે વૈદ્યની સલાહ સાંભળી કવિતામાંજ જવાબ આપ્યો. આ કવિતા એવી મતલબની હતી કે “વૈદ્યરાજ, તેણીના અવશ્ય તપાસવા હોય તો કાળો ડાઘવાળો ચંદ્રમાની સરખામણીમાં મુકો, પુનમના ચંદ્રમાની ઊપમાં આપવી એ તેણીનું અપમાન કરવા સમાન છે. સખે કહરને હળરો રાત્રીએ ઉપર જેવી રીતે વડપણ છે તેવીજ રીતે હળરો સુદરીએ ઉપર તેણી સરસાઈ બેસવે છે.” કયસે હવે લુગનાના વખાણ કરવા માંડ્યા, બોલતાં બોલતાં તે ધરાતોજ નહોતો. એક પછી એક નવી નવી સંશાઓ તે ઉદભવતો, કેમે કરી તેનું બોલવું પૂરું થતુંજ નહોતું. કામ માટે બહાર ગયેલો મુરીદ અનાયાસ આવી પહોંચ્યો. બેટાને નિરંકુશપણે વૈદ્ય આગળ

લુગનાનાં વખાણ કરતો જોઈ તે કચવાયો અને ઠપકો આપતાં ધીમેથી પાસે આવી બોલ્યો “કચસ, શું છેકજ શરમ મુઝી દીધી. વેલજી તમને તપાસી દવા કરવા માટે આવ્યા છે તમે બચ્ચ વાતોમાં તેમનો વખત યુગાવો છો.”

વૈદ્યરાજે મુરીદને વધુ ઠપકો આપતાં અટકાવી કહ્યું. “આવી રીતે મુરસે થઈ ઠપકો આપવાથી કરોએ લાભ થવાનો નથી. મૈત્રના બીમારને અટકાવવા અને વારવાથી બમાણી જીદ થાય છે, અને તેથી ઘેલછા વધતી જાય છે. આપણે અદીથી ખસી જઈ એકાંતમાં બેસી વિચાર કરવો જોઈએ.”

“વૈદ્યરાજ!” મુરીદ બોલ્યો “કચસની ઘેલછા જાય એવો ઉપચાર કરશે તો મોઠો ઉપકાર થશે, જીંદગી રહેશે ત્યાં સુધી તમારો હાસ બની રહીશ.”

“તમારો ઉપકાર માનવાની જરૂર નથી.” વૈદે કહ્યું “એ તો મારી ફરજ છે. તમારા કબીલાના ચોડાક બુદ્ધિશાળી માણસોને બોલાવો, આપણે બીજા તંજુમાં બેસી વિચાર કરીએ.” કચસ વેધને લઈ બીજા તંજુમાં આવ્યો, તેમને બેસાડી આવડુ બાવડુથી કેટલાક સમજુ અને વૃદ્ધ કબીલાવાળાને બોલાવી લાવ્યો. બધા આવીને બેઠા પછી વૈદે પુછ્યું “કચસ ઉપર છશકની ચટેલી ઘેલછા કિતરવા જેવો કેાઇને ઉપચાર યાદ હોય તો સમજાવો, આપણે તે કચસને લાગુ પાડવા વિચાર કરીએ.”

બધાએ એક સાથે કહ્યું “તમારી આજ્ઞા અમે શું ઉપાય બતાવી શકીએ, અમે તો કશું જ જાણતા નથી અસંખત તમે જે ઉપાય બતાવશો તે પ્રમાણે અમે કામ કરીશું.”

“જ્યાં સુધી હું જાણી શકું છું” વૈદે જવાબ આપ્યો “છશકની બીમારીની દવા નથી. દવાથી તો લાભ થવાનોએ નથી. ઉપાય માત્ર એક છે અને બતાવવાનો નહીં પણ કરી દેખાડવાનો છે. પરંતુ હું જે કહું તે પ્રમાણે ચાલવા અને કામ કરવાનું વચન આપો.

“તમે જે કહેશો તેજ પ્રમાણે અમે કરીશું” મુરીદે વચન આપ્યું.

“મારે તેને જુદો રાખવો જોઈશે.” વૈદે કહ્યું “અને મારી ખાત્રી નહીં થાય ત્યાં સુધી તમને મળવા દઈશ નહીં.”

“પણુ વૈલ સાહેબ!” ઝુરીદ બોલ્યો. “અત્યારે તો તે સખ્ત બીમાર છે. અમારી ચેરદાજરીમાં તેની માવજત કોણુ કરશે.”

“તાવ વગેરે બીમારીઓ,” વૈલરાજે સમજાવવા માંડ્યું. “માત્ર ઉપર કેપરની છે. એ ચાર દિવસમાં સારી થઇ જશે અને આ અઠવાડીયામાં રોમ તો મટાડી દઇશ.”

ઝુરીદે વૈલની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તણૂકની કબજામાં આપી ગળગળીત કંઠે ઉપકાર માન્યો. હકીમે તેને ધીરજ રાખવા આશ્વાસન આપતાં કહ્યું “તલાક અપાવવાની ઉતાવળ કરી તમે કમસની છંદગીતે જોખમમાં મુકી છે.”

“મારો વિચાર તો તલાક અપાવવાનો નહોતો પરંતુ” ઝુરીદે કહેવા માંડ્યું. “ખીન્તેઅમ-કમસની માતાએ બહુદ થઇ પકડેલાં હક ઊડવા રાજી નહોતી.”

“કમસની માતાએ સખ્ત શુભમ ક્યોં છે.” હકીમે કહ્યું “બિવિય માટે તેમની કબજામાં છે કે કદીએ હક કરશે નહીં. જો તેણી મારા શબ્દો પ્રમાણે ચાલવાની કબજામાં ન આપતી હોય તો હું કરોડ ઉપાય કરવા રાજી નથી.”

વૈલ સાહેબ!” કમસની માતાએ કહ્યું “હું વચન આપું છું કે બિવિયની કોઇ વાતમાં હું દખલ દઇશ નહીં. કમસની મરણમાં આવે તે કરવા સામે હું વધી લઇશ નહીં. મને તે રીતે તેને સાજો કરો. તે સાજો થાય અને જીવથી બચી જાય એટલું જ ફક્ત હું માગું છું.”

“ત્યારે હું ઇલાજ કરીશ.” વૈલે કહ્યું “પરંતુ હવેથી તેની ઇચ્છા વિરુદ્ધ એક શબ્દ પણ કોઇએ કહેવો નહીં, તેમજ કોઇએ તેની સામે લુગનાને વખોડવી નહીં.”

“ઇન્સાઅલ્લાહ” ઝુરીદે ઉત્તર વાળ્યો. “હું બધી ચેકઅપ કરી દઇશ.”

“વાર ત્યારે” વૈલ બધાને રજા આપતાં બોલ્યો. “તમે જાઓ અને હું કમસ પાસે જઈ છું.” વૈલ બોલ્યો કમસની પાસે ગયો. તેણે નાક તપાસી, કમસને ગમતી વાતો કરતાં આશ્વાસન આપવા સંભળાવવા

કહ્યું. કપસે ખુશી ખુશી અને આનંદમાં કેવી રીતે મોઢપાશમાં પડ્યો તે આખું આખ્યાન કહી સંભળાવ્યું. માત્ર પિતાની વર્તણૂક અને તલાકના સંભેલો કહેતાં તેનું દેખું ભરાઈ આવ્યું અને પોકેટમાં મુકીને રડવા માંડ્યું.

“ભવિ હજી તે થઈ ગયું” વેદે દિશાસો આપતાં કહ્યું “પરંતુ મારાથી બનશે ત્યાં સુધી તમને છુપના સાથે મેળવી આવવા પ્રયત્ન કરીશ.”

નિરાશામાં નિર્બળ અને અશક્ત બનેલા કપસના શરીરમાં આશાના રૂધિરે ઉછળો માર્યા. મોહિનીની આશા બંધાતાં તે ખીજનામાં ઉઠી બેઠો દટાર થયો આનંદ હાર્ય કરતો બોલ્યો “તમે મને મેળવી દેશો ને ? બસ એજ મારી દવા છે અને તેની ઉપરજ મારી જીંદગીનો મદાર છે. પરંતુ એ બનશે કેમ ? સાંભળું છું કે બાપન તલાક પછી ખીજ બખત નિકાલ થતાજ નથી.”

“પરંતુ વચમાં આવતી નડતરો દૂર કરવા હું જતન કરીશ.” વેદે કહ્યું.

“વેદ સાહેબ !” કપસ બોલ્યો “હવે કોઈ દવાની જરૂર નથી. તમારા બે બોલે મને સાન્ને કર્યો છે. ખુદા તમને જીવતા રાખી સફળ મનોરથ કરે. નિરાશ બનેલા એક પ્રેમીના અંતરમાંથી નીકળેલી આશીર્વાદ ખુદા કમુલ કરે.”

“બધું કામ મારા ઉપર રાખો અને તમે બેસીકરીથી હરો કરો.”

“ત્યારે મારી નિરાશામાં આશાનું પાણી કયારથી સીંચવા માંડશે.”

“તમારો જન્મ જન્મ !” વેદે બોલ્યા “અને તમારામાં હરવા કરવાનું કૌવત આવે.”

“લ્યો હું તો તદ્દન સાન્ને છું.” વેદનો હાથ નાડ ઉપર ઉપર મુકતાં કપસ બોલ્યો “બુઝો હવે તાવ કેમાં છે ?”

“અત્યારે તો નથી” વેદે કહ્યું “પણ પાછો તાવ થવાનો ભય છે.”

“નહી આવે” કપસ બોલ્યો “હવે મને કદીજો તાવ ચડશે નહિ.”

“હતાં પણ કુવત આવવી જોઈએ ને.”

“કુવત તો બધીજે છે” કપસે અચાનક “કહો તેટલી દૂર આસવા તૈયાર છું.”

“જતાં પછુ કું તો જાણું છું ને” વેલે જવાબ આપ્યો. “પુરા એક અઠવાડિયા સુધી તાવ નહીં આવે અને તમારામાં સક્રિય આવેલી એકસ ત્યારે ચારી તદખીરો પ્રમાણે જોડવણ કરવા માંડીશ.”

“પરંતુ મારે એટલું તો જાણવું જોઈએ” કમસ બોલ્યો. “તમે શું જોડવણ કરવાના છે.”

“અત્યારે જતાવાય” વેલે કહ્યું. “તમને મારા કહેવાનો વિશ્વાસ નથી. જ્યાં સુધી તમારી ઇચ્છા પુરી નહીં કરે ત્યાં સુધી મને કંઈ નથી પડવાની.”

“એક તમારા ઉપર વિશ્વાસ છે.” કમસ બોલ્યો.

“વાર ત્યારે જાણે કું ઘેર જઈશ” વેલે કહેવા માંડ્યું. “આઠમા દિવસે તમને જોવા આવીશ. જો તમે સાળા રહેશો, તમારામાં ફાવત આવશે, તો મેં આપેલા વચન અનુસાર તમારી ઇચ્છા પુરી કરવા કોશીશ કરીશ.” વેલે જવા માટે ઉભો થયો. તે તંબુના બારણા સુધી પહોંચ્યો હતો તે કમસે આજ્ઞા કરી નજર નાંખતાં કહ્યું. “વેલ સાહેબ! મને સુલી ન જતા મારે મોત જીવન હવે તમારા હાથમાં છે. વેલ જલાર આવ્યો. સુરીક સાથે કમીજાના અકાળરો તેની વાટ જોતા એકા હતો. તેણે કહ્યું. “કમસને હવે સાંજે થયેલો જાણો. મેં આપે ઉપચાર કર્યો છે કે તાવ તરતજ ઉતરી ગયો અને હવે કદી ચઢવાનો નથી. ખુદાએ ઇચ્છ્યું તો તખીયત સારી રહેશે અને તમને ફરીઆદનું કરવા જેવું રહેશે નહીં. આઠમા દિવસે કું આવીશ અને તે પછી કમસની સ્થિતિ જોઈ પડતી જોડવણ કરીશ.”

સુરીકે ઉપકાર માનતાં કહ્યું. “તમે કહેો છો તેજ પ્રમાણે થશે પરંતુ તમારા મધ્ય પછી થી હજી આપણી અઠવાડિયા દરમિયાન હજી આપવાની તો જરૂર પડશેજ ને.”

“અત્યારે આપેલી હજી અઠવાડિયા સુધી પુરતી છે” વેલે કહ્યું. “ખીજી વખત આપવાની જરૂર નથી. અલગત મારે સાથે કરેલી સરત પળાવણી જોઈશે. પણા માણસોને તેની પાસે જવા દેવા નહીં. કોઈ ઊઠરીને તેની પાસે જવા દેવા નહીં. ઊઠરીઓની આવ જાણી ખીમારી વધશે અને તે પછી મારી પ્રમે કમસ માટે કશી હજી હજી નથી. લુખનાને વખોડનારી કે

નિરાશાની કોઇ વાત તેની પાસે કરવી નહીં તેમજ તેને હવે કુળના નથી મળવાની એવો એકે શબ્દ તેના કાન ઉપર જવો એમજ નહિ.

“બહુ સારું” ઝુરીહે જવાબ દીધો “તમે કહો છો તે પ્રમાણે કરીશું.”

“તેની માતાને પણ કહી દેજો.” વેણે કહ્યું “પ્રથમ જોવી વાતો કરે નહીં. ક્યસને તેણીએજ ખીમાર પાડ્યો છે તેથી અને તેણીને ખારે ખય છે. તેણીને પણ ક્યસ પાસે નહીં જવાનું હું કહેવો પરંતુ તેમ જનવું અશક્ય છે. તેણીને ક્યસ પાસે જવાની એવી શરતે પરવાનગી આપું છું કે ક્યસની મરજી વિરૂદ્ધ તેને તહીં રજીતી કોઇ વાત કરવી નહીં.”

“તેણી જરૂર તમારા હુકમ પ્રમાણે ચાલશે. ઝુરીહે ચલાવવા માંડ્યું”
“પણ તમે જરૂર આવજો, જુલો જશે નહીં કહો તો હું બેવા સાઈં આપું.”

“ક્યસને સાંજે જોવાની મારા મનમાં એક કુદરતી ઇચ્છા ઉગી આવી છે. તમારે આવવાની જરૂર નથી, હું પોતેજ આવીશ.”

ઝુરીહ સાથે કબીલાના અકાબરેએ વૈઘનો ઉપકાર માન્યો. વૈઘ છોટ પૂર બેસી પોતાના કબીલા તરફ રવાના થયો. ઝુરીહ સાથે કબીલાના માણસો તપ્તુમાં આવ્યા. ક્યસને બેઠો અને સાંજે જોઇ બધા હેરાત પામ્યા.

પ્રકરણ સત્તરમું.

તેજ રખના સરે હર ખારકો અયે હરતે બુનું;
શાયદ આજાએ કેઈ, આબિલાપા મિરે બાદ.

કપસનો રોજ તો તેજ દિવસે મટી ગયો હતો. ખીજે અઠવાડીયે વેલે તેનામાં કાવત પણુ જોયું. કાવતવાન થવાનો ઉત્સાહ પ્રેમદાની આશાએ વધાર્યો હતો તેથી પેટ ભરીને ખોરાક લેતો એટલે બધી દુર્બળતા એકજ અઠવાડીયામાં દૂર થઈ હતી. વૈદ્યકના નિયમાનુસાર ખોરાક મંગતો અને કપસને હજમ થાય એટલી હદે ખાતો. તે જાણતો હતો કે જેમ જેમ તેમાં શકિત વધતી જશે તેમ તેમ પ્રેમદાને મળવાની પળો પાસે આવતી જશે. વૈદ્ય તેને સાળે એછા ખુશ થયો તેણે કહ્યું હવે તો તમે તદ્દન સાજા દેખાઓ છો.”

ખુશી ખુશી કપસે ઉપકાર માનતાં કહ્યું “શુક છે, હવે તો હું તદ્દન સાળે છું એટલું તમે એછું શકો એજ આશા હતી, કારણ મારી બધી આશાઓનો મહાર માત્ર તદ્દુરતી ઉપર જ છે.”

“જેશક” વૈદ્યે કહ્યું તમારી ઇચ્છા પુરી કરવાનો હવે વખત આવ્યો છે. પરંતુ પ્રેમ—જયતનો મુસાફર રહેલાઈથી ઇચ્છીત સ્થાને નથી પહોંચી શકતો એ તમારે માફ સમજાવું છે.

“બધી સખતાઈ સહન કરવા હું તૈયાર છું.” કપસે ઉત્તર આપ્યો. “તમે ફરી તદ્દખીર કરવા મંજિા છો એ તો જાણ્યો, કારણકે હું તે પ્રમાણે આજવાની તૈયારી કરું.”

“તેનું તમારે શું કામ છે.” વૈદ્યે જવાબ આપ્યો. “જો તમારે ભાવિ ઉપર જીત મેળવવી હોય તો હું કહું તે પ્રમાણે ચાલો. સાથેજ તમારે પુણ્યુ એછાએ નહીં કે “આ કેમ કયું” અને શા માટે કરયું” પ્રેમજગતમાં મુનેમુરા કરવી એટો અપરાધ છે.”

“વાર, હવે હું એટલું એ નહીં પુણ્યુ.” કપસે બોલ્યો.

“એટલી શરત પાળશો તો અવશ્ય તમે સફળ થશો” વૈદ્યે કહ્યું.

“ત્યારે હવે મારે શું કરવું?” કયસે પુછ્યું.

“પ્રથમ તો તારે અરજ કબીલામાં કરવું. દરેક કબીલામાં પંદર વીસ દિવસ રહી તેમની મિત્રાચારી બાંધી, તેમનો પ્રેમ છૂતી, બીજા કબીલા તરફ જવું.”

“અરે! આ તો બહોં લાંબો વખત?” કયસે બોલ્યો.

“જુઓ, પ્રથમ પગથીયેજ લયડયા” વેલે કહેવા માંડ્યું. “અંધીજ હું કહું છું કે પ્રેમજગતથી તમે અજાણ્યા છો. વગર વાંધે મારા કહવા પ્રમાણે ચાલશો ત્યાં સુધીજ હું તમારી સાથે છું.”

“નહિ, મને કશો વાંધો નથી” કયસે કહ્યું. “તમે કહેશો તેજ પ્રમાણે કરીશ, કહેશો ત્યાં જઇશ અને જોડલા દિવસ મરજી હોય તેટલા દિવસ ત્યાં રહીશ.”

“કાલેજ મુસાફરીએ ચાલો” વેલે કહ્યું. “હું પણ તમારી સાથે આવતો પણ થાંધા અને કબીલાના અજાણ્યો લાગ્યાર છું, છતાં તમારી ખબર રાખીશ. દર બાર કબીલામાં ફર્યા પછી તમે મને ખબર આપજો.”

“વાર” કહી કયસ વેલ પાસેથી રજા લઇ, તંબુમાં આવી મુસાફરીની તૈયારી કરવા લાગ્યો. કયસ ગયા પછી વેલે ઝુરીક અને કબીલાવાળાને કહ્યું. “કયસ હજી સાંજે નથી, નિરાસા લયો કાઢ તેને કહેવો જોઇએ નહીં. તેની તબીબત સારી થવા અને શરીરમાં શક્તિ લાવવા માટે તેને મુસાફરીએ મોકલવામાં આવ્યો છે. મુસાફરીમાં જવા માણસો અને નવી નવી વાતોમાં તેનું મન લાગશે, હવાપાણી બદલાશે, અને હરવખતે તેના મનમાં આવતા શકે દુર કરવાનો આ રહેલો ઉપાય છે, મુસાફરીમાંજ હુળનાને જીવી જાય તો આપણે અજાણ થઇશું નહીં. હુળનાથી વધુ સારી કાઠ છેકરીને જોઇ, હુળનાને પણ જીવી જાય.” કયસ મુસાફરીની તૈયારી કરી રજા લેવા બહાર આવ્યો, તેને ઉતાવળમાં જોઇ વેલે કહ્યું. “કયસ તમારી મુસાફરીની ચક્રવર્તીની બધી તૈયારી કરો. મારી સાથે ચાલો અને પંદર વીસ દિવસ મારા કબીલામાં રહી, અજાણ જાઓ.” રાત આનંદ અને આશ્વામાં વીતી રહવાર જતાં કયસ અને વેલ બંને તબીબ તરફ આવવા રવાના થયા.

કમસમાં હવે ઉત્સાહ હતો, ઉમંગ હતી, ચપળતા અને જુગની મેળવવાની આશાએ બમણું ઝોર મેળવી આપ્યું હતું. માંડપણ કે મેઝણ હવે કચીએ હતી નહીં. જુદીજાણી વાતો કરતો અને દરેક માણસ સાથે પ્રથમ મુલાકાતમાંજ મિત્રાચારી બાંધી લેતો. તેનું જ્ઞાન અને કવિ-ત્વ શકિત દરેક માણસને તેની વાતો અને કવિતા સાંભળવા દર વખત આતુર બનાવતું. જે તેમાં પ્રેમનો વ્યાધિ ન હોય તો તે માયાળુ, સહા-ચારી અને એક અમોઘ અરળ કવિ હતો. તેની ઉંચી કવિત્વ શકિત, સ્વરળ સ્વભાવ અને માયાળુ વક્તવ્ય, દરેક માણસને તેની તરફ ખેંચતાં હતાં.

બની તથમાં પહોંચ્યા પછી પ્રથમ રાત લેવના તંબુમાં વીતી. રહે-વાર થતાં તથના અકાબરોની સાથે મેળવવામાં આવ્યો. તેની કાવચ બરી વાણી અને માયાળુ સ્વભાવે એકજ દિવસમાં કબીલાના બધા માણસો તેને માયા સાથે મિત્ર ગણવા લાગ્યા. તેની વાતોમાં રસ લેવા અને પોતાનો પરીણ બનાવવા આતુર બન્યા. કમસ સ્વચ્છ અને સુંદર કવિતાઓને સળચે અરણસ્તાનમાં ધણી પ્રખ્યાતી મેળવી શક્યો હતો કાંઈ કબીલો એવો નહોતો જે તેને જોવા આતુર નહીં હોય. અરબોના અંતર ઉપર તેની સરળ ભાવના બરી કવિતાઓએ પાડેલી છાપ ધણી સારી હતી. ધણા માણસો તેની અદભૂત કરતા; જવાનો તેના સમાગમને અભિમાન ગણતા અને બાળકો તેની જુગસુરતી સાથે માયાભર્વા વચ્ચેના જાંબળી રાંછ થતા. કમસમાં આશાઓએ બમણું તેજ પેવશ કર્યું હતું. તે હવે પોતાના સદગુણોને વિકાસમય બનાવી જ્યાં જ્યાં ત્યાં પ્રીયતા મેળવવા પ્રયત્ન કરતો. પરાયણ પોતાના કરવાની તેનામાં શકિત હતી અને હવે વિકાસ આપવામાંજ ઇચ્છાઓની પુર્તી કેખાવાથી તેણે આ દિશામાં પોતાનું બધું બળ વાપરવા માંડ્યું હતું. સ્ત્રીઓ અને છોકરીઓ, જ્યાં તે જતો ત્યાં તેને જોવા ડોળાળ્યું એકત્ર થતી.

પંદર દિવસ તે તથના કબીલામાં રહ્યો. દરેક માણસ તેને પોતાને ત્યાં કાવત આપવા ઇચ્છા રાખતો હતો. પંદર દિવસમાં તેના સેંકડો મિત્રો થયા હતા અને દરેક મિત્ર એકેક દિવસ તેને પોતાને ત્યાં રાખવા આતુર હતો. સોળમે દિવસે તેણે રજા માગી કબીલાવાળાએ થોડા દિવસ થોભવા કહ્યું પરંતુ તેણે માન્યું નહીં. થોડા વખતના મિત્ર સમુદાયને

વિશેષ કષ્ટપાતમાં આંસુ સેરવતા મુઠી તે ઉંડ પર બેસી ચાલતો થયો. વૈદ્યની સલાહ અનુસાર તે, એક પછી એક કમ્પીલાની મુલાકાત કરી સેંકડો મિત્રો ઉભા કરી ખીબ કમ્પીલાનો રસ્તો લેતો. ફરતાં ફરતાં મહીનાઓ વીતી ગયા હતા. અત્યારે તે અનેક કમ્પીલાઓની મુલાકાત સંઈ બની ફજારાના તંબુઓમાં પડેાલો હતો. તેની સ્થિતિ ઉપરથી જાણીતું હતું કે તે લુપ્તનાને જીવી ગયો છે. કપસનાં માતખિતાં તેની ખબર સખતાં હતાં અને આવી સંતોષકારક સ્થિતિ જોઈ રાજી હતા.

બની ફજારામાં તેને પંદર દિવસ થઈ ગયા હતા. કુચની તૈયારી હતી. તે સાંજરે તે પકાવતી પ્રાસે આવેલા પાણીના ઝરણા પાસે ફરવા ગયો. કમ્પીલાના પુરૂષો આજે બાહરે ગયા હતા. સાંજના સમયે પાંચ ફરવાનું હોવાથી કમ્પીલાની સ્ત્રીઓ તેમની વાટ જોતી ઝરણા તરફ આવી. સંધ્યાનો સમય સમીપ હોવાથી પશુ પક્ષીઓ અરબસ્તાનની આ દુર્લભ વસ્તુ મેળવવા ઝરણા તરફ આવતાં હતાં. સુરજ અસ્તાયજે પહોંચવાની ઉતાવળમાં પેતાની ગતિને વેગ આપતો હતો, તેવામાં સ્ત્રીઓથી આગળ મ્હોઠા ઉપરથી છુટકો ઉઠાવેલો એક છુલસુરત, કુમારિકા તેણે જોઈ. તેણીની તેજોમય કાંતિ અને ચંચળ સ્વભાવ અને ચપળ ગામચત્તિ જોઈ કપસ દીવાના જેવો ફેરત ભરી આંખે જોતો હતો. કપસને ફેરતમાં જોઈ અટકાવ્ય કરતી તે કપસની પાસે આવી. તેણીને ફરતી જોઈ કપસને પશુ વાત કરવાની ઇચ્છા થતાં તેણે પુછ્યું “જો અખ્સરા! તારું શું નામ છે?” તેણીએ બેપરવાઈથી કપસ તરફ જોઈ કહ્યું “લુપ્તના.” લુપ્તનાનું રસીલું નામ સાંભળી કપસે ચીસ મારી, તે બેલાન થયો અને જમીન ઉપર તુટી પડ્યો. આ બનાવ જોઈ તેણી ગભરાઈ, મંદ દારૂ જીવી ગઈ અને મ્હોં ઉપર છુટકો નાખતાં બેઠી. “તે કપસ બિન છુટકો હોવો જોઈએ, કદાચ તે નહિ હોય. હા, અલગત કોઈ દીવાનો માણસ છે.” નમીને તેનું મ્હોં જોઈ બેઠી “અરસોસ! તદ્દન બેશુદ્ધ છે. આ રજુમાં ચી તદ્દખીર થઈ શકે!” તેણીને ધ્યાન આવતાં ઝરણાના બેળામાંથી પાણી ભાળી, કપસના મ્હોં ઉપર પાણી છાંટવા લાગી. કેટલીક વાર પ્રથમ તે શુદ્ધિમાં આવ્યો: નિર્જાતાએ તેને ધેરી લીધી. માવજત કરનારી અખ્સરાનો આંખોમાં ઉપકાર માન્યો. કપસના મ્હોંમાંથી હલુ એક શબ્દ નહોતો નીકળ્યો કે નાજનીન બાળાએ પુછ્યું “કેમ સાહેબ! તમે કયા કમ્પીલાના હોય છો?”

“હીરો તો નહીજ” ક્યસે જવાબ આપ્યો “હું તો કપીલાને સજ્જનાર છું.”

“પરંતુ તે કપીલો કયો છે.” બાળાએ ફરી પુછ્યું. “જેની સાથે તમારો સંબંધ છે.”

“અહસોસ ! મારો કપીલો પણ બદનામ છે.” ક્યસે કહ્યું. “તમે બની ઉઝરાનું નામ તો સાંભળ્યુંજ હશે !”

નાજનીન બાળાએ મંદ હાસ્ય કરતાં જવાબ દીધો. “વાર, બોળખું છું. બની ઉઝરાનીજ આ વર્તણૂક છે. મારો શક ખરો જણાય છે. શું તમે ક્યસ બિન છુરીક છો ! એમજ છે ને ?”

“જી હા !” ક્યસે ઉત્તર આપ્યો. “આ હીલુભાગી ક્યસજ છે. પરંતુ તમારે પણ બોળખાણુ આપવી જોઈએ.”

મારી બોળખજ શું !” બાળાએ કહેવા માંડ્યું. “એક ફઝારીયા છેકરી છું. પિતા આફ્રીકના જેહાદમાં ગયા છે. કાકા બહીસ્તાનમાં છે મારા બાઇને ત્યાં કપીલા સાથે રહું છું.”

“અને નામ” ક્યસે વધુ જાણવા માંડ્યું.

“નામ હેતાં જીક લાગે છે !” બાળાએ જવાબ આપ્યો. “એક વખત નામ દબને તમારો જોયો છે.”

“હા, હા, મારી લુખના” ક્યસ જોલ્યો. “બહાલી લુખના.”

“તમારી તે લુખના કોઈ બીજી હશે” બાળાએ જવાબ આપ્યો. “હું તો હાલિસ અસ ફઝારીયાની લુખના છું.”

“પરંતુ !” ક્યસ જોલ્યો. “મને કુતિયાની ફેરક લુખના મારીજ લુખના જેવી લાગે છે.”

“મારા પર તો દયાજ રાખો” બાળાએ કહેવા માંડ્યું. “પણ આજો મારે ત્યાંની પરિસ્થિતિ કમુજ રાખો, મારે ત્યાં આવી જોળન કરી સ્વસ્થ થાઓ અને જો માફ ન માનો તો તમારી થોડી ઘણી કવિતા પણ સંભળાવો.”

“મને તો વાંધો નથી” ક્યસ જોલ્યો. “પણ તમને તકલીફ થશે.”

“મારી તકલીફ તમારે વિચારવાની નથી” બાળાએ જવાબ આપ્યો. “તમારા જેવા સર્વ પ્રિય અરુણ કવિના પગ તળે અમારા કમ્પીલાની અબળાઓ આંખો પાથરવા તેવાર છે.” બાળાએ કંપસનો દ્વાર પકડી ઉભો કર્યો અને સાથે લઈ ઘેર આવી. ઘેર આળ્ખા પછી કાળમાં રસ લેતી અને પ્રેમમાં મગ્ન માનતી બાળાઓ સાથે કંપસને મેળવ્યો. અરુણના રીત રીવાજ પ્રમાણે પરોણાગત કરવામાં આવી. કમ્પીલાના કવિઓ સાથે કાળબાહી થતી રહી અને દરેક પ્રસંગે કંપસની કવિતાજ વખણાતી અને પસંદ થતી. દાવન થઇ અને બોજનથી પરવારી કંપસ પોતાને ઉતા રે આવવા ચાલ્યો. તંબુમાંથી નીકળતાં લુગનાનો બાઇ સામે મળ્યો. તેણે કંપસને તો કશુંએ પુછ્યું નહિ પરંતુ તંબુમાં આવતા પોતાની બહેનને પુછ્યું.

તેણીએ બધી વાત બાઇને સંભળાવી. અને બોલી “તમે નહોતા તેથી મેં જવા દીધા. એ થોડીક વાર પહેલાં તમે આળ્ખા હોત તો આજે રાત્રે તેને આપણેજ ત્યાં રાખતી. એવા કુળવાન અને નામાંકિત કવિનાં પગલાં આપણે ત્યાં કમીથી.”

આમીરે પોતાની બેઠનને કંપસે આપતાં કહ્યું “મને યરમ આવે છે કે સાંજરે એક આળ્ખાદાર કવિ આપણે ત્યાં આવે અને તેને કાઠી મુકવામાં આવે. હું નહોતો એ કંઈ તારો બચાર ન થયો તું આખરદાર અરુણ બાળા અને તે કુળવાન કવિ. ઉભયમાંથી કોઇ એક જીવર પછુ બેઠમ થાયજ નહી. હું જાણું છું અને મને તે રીતે બોલાવી લાવું છું. આપણે મનમાનતી પરોણાગત કરીશું.” આમીર તરતજ થોડાપર સવાર થઇ જે તરફ કંપસ મથે હતો તે તરફ દોડ્યો. થોડી દુર જતાં કંપસ મળ્યો. આમીરે કુદી પડી કંપસના થોડાની લગમ પકડી કહ્યું “કુળવાન અરુણ કવિ! સંખ્યા અમારા તંબુ આગળ મેળવતા પરોણાને રાત્રે કોઇ બીજા કેશણે રહેવું પડે એથી મારે ગદનામી અમારી કાઠ નથી. પાછા ચાલો અને સવારે જવું હોય ત્યાં જાઓ.”

“પરંતુ હું તો તમારાજ કમ્પીલાનો પરોણો છું” કંપસે સમજાવ્યું. “એટલે તમારાજ મહેમાન છું.”

“મને તે હોય હવે તો આમીર મિત્ર હારિષ રામરીતો તંબુ

તમારા વિના સુનો રહી શકતો નથી.” આમીર, કયસને લાઇ તંબુમાં આપ્યો. લુખના સરમાતી સરમાતી કયસની પરાણા ચાકરી કરવા લાગી પાછી મીજલસ જામી. લુખનાની આંખો કયસમાં જ ચોટકી હતી. તેણી સરમાતી છતાં કયસની દરેક વાત અને હીલચાલ ઉપર બારીક નજર રાખતી હતી. કયસના શબ્દે શબ્દની તેણી બિપર બારે અસર થતી હતી. રાત વધારે વીતી બધા બોલો વિદાય થયા. કયસનું બીજાણું આમીરના ખાસે કહ્યું. આમીરે સુતી વખતે કયસની દાસત પુછી તેણે અથ ઇતિ પોતાની દરેક વાત કહી સંભળાવી. આમીર લાગણી સાથે કયસ તરફ દીક્સોજી બતાવતો સુઇ ગયો.

આમીરે કયસને પોતાને ત્યાં બીજા દિવસે પણ રાખ્યો. તે બાહર જવાનો હતો પણ કયસના સળખે ગયો નહિ. આમીર પોતાની બહેનની રિશતિ જાણી ગયો હતો. તે મન સાથે બળકયો. “છોકરી પણ દીવાનીજ છે. તે જાણે છે કે કયસ માંડો છે, પોતાના માંડપણને લીધેજ કબીલા-ઓમાં માર્યો માર્યો ફરે છે છતાં તેના પ્રેમમાં પડી પોતાને રીખાવે છે.

કયસ બની ફજારમાંજ હતો. આ બનાવને બે અઠવાડીયાં વીતી ગયાં હતાં બની તયના વૈદ્ય, ફજારીયાના એક ખીમારની દવા મારે આપ્યા. તેમને કયસની બળર પડતાં આમીરને ત્યાં ઉતારે રાખ્યો એક બે દિવસમાં તેઓ બન્નેને પામી ગયા. રાત્રે કયસને તે છોકરી સંબંધી પુછ્યું. કયસે તેની બધી હકીકત સંભળાવી. વૈદ્યે કયસને પુછ્યું. “તેણી તમારા ઉપર પ્રેમ કરતી દેખાય છે.

“મને પણ એમજ લાગે છે કયસે જવાબ આપ્યો. “પરંતુ, કાલ ! કે તેણી બની ફજારીયાની લુખનાને બદલે કાખીયાની લુખના કેમ ન નીવડી ! મને આ ભોળી જાણા ઉપર દયા આવે છે. તેણી એક એવા પુરુષને ચાહતાં શીખી છે જેને પોતાના મન ઉપર જરાએ કાબુ નથી.”

“મારું મનો” વૈદ્ય બોલ્યો. “તમે તેની સાથે નીકાલ કેમ ન કરો ?” વિવાહ કરે !” કયસે હેરાન પામી કહ્યું. વૈદ્યરાજ તમે કહો આ ! બનશે ફેવી રીતે ! મરીબ લુખના ઉપર એથી વધારે જુલમ આ દુનિયામાં થઇ શકતો નથી. પોતાના ભરથારને કોઇ બીજા લુખના ઉપર આચક થયેલો બેસે ત્યારે તેણીને કેટલું દુઃખ થશે.”

“આ બધું તો તેણી પ્રથમથીજ જાણે છે!” વેલે સમજાવવા માંડ્યું.
 “તેણી પહેલાંથીજ જાણે છે કામગીરીની લુગનાના પ્રેમ પાછળ તમે
 પાસ જાના છો. આટલું જાણ્યા છતાં પણ તેણી તમને આદર્શ સીધી
 છે અને તમારી થઇ રહેલા માથે છે. એટલે તેણીને ફરીવાર જાની
 તે તમને છુટી નહીં શકે એજ તેની નિષ્ફળતા છે.”

“પરંતુ વેલ સાહેબ!” કયસ બોલ્યો “આ ખબર સાંભળી મારી
 લુગના શું કહેશે?”

“ખરેખર તેણી નારાજ થશે” વેલ સાહેબે કહેવા માંડ્યું. “પરંતુ
 તેમાં એ મોટા લાભ થશે. આ લાભ અત્યારે હું તમને બતાવી શકું તેમ
 નથી, છતાં એટલું તો અવશ્ય કહીશ તમારી ઇચ્છા પુરી થવાનો માર્ગ
 તેથી ખુલ્લો થશે.”

“આવી રીતે જો હું વહાલી લુગનાને મેળવી શકું એમ હોય, તો
 તમારા કલા પ્રમાણે આલવામાં મને વાંધો નથી?” કયસે દ્રઢ અને શાંત
 પણે આજણ ચલાવ્યું. “જો કે આ અર્થ અનુકરણ કહેવાય, છતાં હું
 તો પ્રથમથીજ અર્થજ્ઞ અનુકરણ કરતો આવ્યો છું. અરજ કબીલાઓમાં
 રખડી વ્યર્થ દિવસો ખોવામાં શું ફાયદો થશે? પરંતુ તમે એક માર્ગ
 બતાવ્યો છે એટલે તમારા ઉપર વિશ્વાસ રાખી અર્થજ્ઞ અનુકરણ કરતો
 ચાલ્યો જઈ છું. કદીએ ખબર નથી કે કેમ જઈ છું અને નથી
 જાણતો કે ક્યાં જઈ છું, છતાં પણ આ સંબંધમાં એ તમે કહેશો
 તેમ કરવા મારી ના નથી.”

“સાળાજી, મરદળા!” વેલે કહ્યું. “અરજ જવાનોમાં તમે જાણા
 અને લુદ્ધિસાળી છો. ખુદ તમારી ઇચ્છા પુરી કરશે. હું માત્ર તમારા
 જાણા માટે કરું છું તેનો તમારે વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ.”

“પરંતુ” કયસે વેલને સમજાવવા માંડ્યો. “દરેક પળે મને એવો
 ખ્યાલ આવ્યા કરે છે કે બની ફઝારાની, જાલી અને જોળી લુગના તરફ હું
 દગાબાજ અને ભેવજી નીવડીશ.”

“તેમાં દગાબાજી જાની?” વેલે જવાબ આપ્યો. “તમારી બધી
 સ્થિતિ તેણી જાણે છે, છતાં પણ તેણી તમારા નિઠાઈમાં આવવા માથે છે.”

“કંઈ નહી” ક્યસ બેઠ્યો “હવે તો હું વચનથી બંધાઈ ગયો છું. તમે જે મરજીમાં આવે તે કરો.”

“હતાં પશુ આ સંબંધો તમારે કાંઈની આમળ એક શબ્દ પણ કહેવા જોઈએ નહી” વેલે ક્યસને ધીરેથી સમજાવ્યું.

ક્યસે વેલની દરેક વાત કણુસ રાખી. બીજા દિવસે વેલ લુખનાના બાઈ આમીરને મળ્યો અને ક્યસ તરફથી લુખના માટે પેગામ આપ્યું. પેગામ સાંભળી આમીર યોડીક વાર વિચાર કરતો રહ્યો તેણે માથું ઊંડાવી વેલને કહેવા માંડ્યું “તમારું પેગામ સ્વીકારવા મને વાંધો નહોતો, હું બાઈ છું કે ક્યસ અરબોના કુળવાન કાળીયાનો નબીરો છે, વળી આ સંબંધને લુખના પોતે પશુ પસંદ કરે એવી મારી ખાત્રી છે, હતાં બે બાળતો તરફ જોતાં મારે એવો સંબંધ જોડવો જોઈતો નથી. પ્રથમ તો ક્યસના માત પિતા તરફથી પેગામ આવવું જોઈએ અને બીજું ક્યસ એક સ્ત્રીના હરકમાં હીવાનો હોવાથી વિશ્વાસ રાખવાની સ્થિતિમાં નથી.”

“તમારી બન્ને વાતો યોગ્ય છે” વેલે જવાબ દેવા માંડ્યો “પરંતુ બન્ને બાળતોમાં તમારી ખાત્રી કરી આપીશ. ક્યસના માતપિતાને હું મલી ચુક્યો છું અને તેઓ પેગામ આપવા રાજી છે. એટલું જ નહિ બહુકે હું તેમની તરફથીજ પેગામ આપું છું. તેમને જોલાલી લાવવામાં વખત જવાનો ન હોય તો હું તેમને જોલાલી લાવતો. બીજી વાતવા સંબંધમાં હું માતું છું કે કાળીયાની લુખનાને ક્યસ ચાહે છે પરંતુ તેના લાભાલાભનો વિચાર તમારી બહેનને કરવાનો છે. હતાં તેણી રાજી છે એટલે તમારો વાંધો ચાલી શકે તેજ નથી. ધુર્જતાના સમયમાં હોકરીઓ માળાપની પુછ હતી પરંતુ હરલામના તુરે તે અધઠિત યુવામીની બેડીઓ બાળી નાંખી છે. સ્ત્રીઓ હરલામમાં સ્વતંત્ર છે એટલે જે તેણી રાજી હોય તો તમારે સામે પડવું જોઈએ નહી.”

“તમારું કહેવું બાળબી છે” આમીરે કહેવા માંડ્યું “પરંતુ અમારા પિતા આફ્રીકાના યુદ્ધમાં છે, તેઓ ન આવે ત્યાં સુધી મારાથી આપું સાદસ થાય નહી.”

“અસમજ” વેલે કહેવા લાગ્યા “તમારું કહેવું ઠીક છે. પરંતુ તમારી તો મરજી છે ને! તમારા પિતા આવી જતાં તેમને રાજી કરવા હું બંધાઈ છું.”

વૈદ્ય પોતાના ખીમારને તપાસવા ગયા. પણ આમીર ઉંઝા વિચારોમાં પડ્યો હતો. તેણે પોતાની બહેનની સ્થિતિ ઉપર બારીક વિચાર કરવા માંડ્યો. તેણીની લાગણી અને ઉત્તમ બાંધે વિચારતાં તેને જણાતું કે “સખીયો તો સારો છે પરંતુ ખુદજ તેનું પરિણામ સારું લાવે. અને તો હમ્મરો જાતની શંકાઓ આવે છે. પરંતુ લુખનાનીજ એવી ઇચ્છા હોય ત્યાં મારે શું કામ બાંહે આવવું?”

આમીર અને વૈદ્યની વાતચીતને સાંધે દિવસે વૈદ્ય પોતાનો કમસ તપાસી વિદા થયા, આમીર જીન વેચવા માટે જવાનો હતો. કપીલાના ખીજા પણ કેટલાક માણસો ઉન વેચવા બંની મરીનતા બજારે જવાના હતા તેમની સાથે આમીરે પણ બતી મરીન જવાનો વિચાર કર્યો. બતી મરીન અહીંયાં પચાસ કેસ હતું. કંઈસને સાથે આમીર અને તેના મિત્રો રવાના થયા. ધરમાં હવે લુખના એકલીજ હતી. બેઠાં બેઠાં તેણી મહારાષ્ટ્ર, ઉડી અને મન સાથે બળવા લાગી “જરાદા (લુંડીનું નામ છે) પાણી ભરવા બધ છે. ચાલ જવ હું પણ તેની પાછળ જઈ તળાવમાં ન્હાઈ આવું. આ આગમશાળી તળાવને કાંટેજ કમસની પ્રથમ મુલાકાત થઈ હતી.” તેણીએ જરાદાને કહ્યું “તું પાણી ભરવા બધ ત્યારે મને પણ સાથે તેડતી જજે.”

“ચાલોને જા !” જરાદાએ કહ્યું “હું તો બેઠું લઈ ઉભી છું. મારે તો તાકીદે પાછું આવવું છે. ધરનાં બધાં કામ પડ્યાં છે.”

“યોજા જરા, આવી.” લુખનાએ લુંડીને યોબાવી માથું ઝોળી કપડાં બદલ્યાં અને પાંડોશની બેઝેક બાજાએને લઈ મેદમજમાં બેસી હતી બોલતી તળાવ તરફ ચાલી. બપોદ કલાકમાં શુરોબિત ઉપવનમાં આવેલા તળાવ ઉપર પહોંચ્યાં. ઊડીએ સાથે હતી રમતી, ન્હાવા તળાવમાં ઉતરી. બણીવાર સુધી પાણી સાથે રમત ગમત કરી ન્હાઈ ધોઈ બહાર આવી કપડાં બદલ્યાં અને ખજુરીના કાડે તળે બેસી વાતો કરવામાં શુંચાઈ. હતી મસખરીની વાતોમાં હમરા નામની સાહેબીએ કહ્યું “લુખના! યોદા દિવસથી તું ઉદાસ અને દુખી કેમ દેખાય છે? બણી વખત આવજો સાથે તળાવ ઉપર આવ્યાં અને સ્નાં, હસ્નાં અને બેલ્યાં, ન્હાયાં અને ધોયાં, તે વખતે તારામાં જે ચંચળતા, સ્ફુરતી અને ચંચળતા હતી તે આજે નથી. આજનો આજો વખત તે ઉદાસીમાં ગાળ્યો છે.

“હા, બહેન!” લુગના બોલી. “યોડા દિવસથી મારો જીવ સારો નથી.”

“નહિ, હમરાએ કહ્યું” “હું” નહિ માનું. તું કોઇ વાત છુપાવતી જણાય છે. બહે જણાવો, અને પછી કોઇ વાત તમને નહિ કહીએ.”

“સંતાડવલું” તો કંઈએ નથી” લુગનાએ કહેવા માંડ્યું. “નકામી શંકા કરો છો.” વાત ઉઘાડતાં લુગના આલીયા તરફ જોઈ બોલી. “આલીયા, કોઈ કવિતા સંભળાવ કપસ નિન ઝુરીદની મઝલો તમે રોજ સાંભળો છો, જેકું કેટલી તને યાદ છે.”

“દસ બાર બપોતોથી વધારે મને તો યાદ થઈ નથી.” આલીયાએ કપસની બપોતો સુંદર સાંઢે બસાવવા માંડી. લુગના અને હમરા બન્ને સાંભળી સાંભળી વખાણતી હતી. યોડીક બપોતો સંભળાવ્યા પછી, વધુ બેત યાદ આવે તો સંભળાવવાના વિચારમાં ચુપ રહી. લુગના ઉભી થઈ અને આડીમાં ચાલવા માંડ્યું. ઊકરીએએ એમ સમજ્યું કે તેણી કોઈ કામે જતી હશે. પરંતુ જે ઠેકાણે કપસને પ્રથમ જોયો હતો ત્યાં લુગના આવી, લુગનાનું નામ સાંભળી કપસ બેભાન થયો હતો ત્યાં જઈ પુતળી જેવી ઉભી હતી. યોડીવાર પછી તેણી મન સાથે બબડી, “જાંદગી સુધી આ જીવ્યાને હું જીતી શકીશ નહિ.” પછી તેણી ચુપચાપ ઉભી રહી તેણીએ ચોમેર નજર ફેરવી જોયું. બધું શાંત અને નિર્જન જણાતાં બોલી. “આહ! લુગનાનું નામ સાંભળતાં તે અહીંજ બેસી રહ્યો હતો. પરંતુ તે બાળપણથી કોઈ જુદીજ લુગના એવી ક્યાં? આ ખુદા! હરેક પળ તેની યાદ કેમ આવે છે, હર વખત તેનોજ ખ્યાલ કેમ આવે છે, તેમાં કંઈ મોહિની છે! બાળું છું કે તે મારો નથી—અને થઈએ શકતો નથી—હું તેની લુગના નથી, મારી સાથે નબરોએ નહિ, છતાં પછી અંતર તેની તરફ ખેંચાય છે. આહ! કેવી શુભ ધડી, લુગનાના શબ્દો બેભાન બનાવી ધમ દેતો બોલે નાંખ્યો. બસ તે, તેજ થેમ કઠારીએ અંતર વીંધ્યું, તેજ કટાર અંતરમાંથી બહાર નીકળવા પામી નહિ. તે કટારી બહાર નીકળી હોત તો બા રજાઈ મને કળ પડી હોત, પછી આહ! મન પર કાબુ નથી, તેને બસા વિના શાંતિ થતી નથી, તે બહાર જતાં બેઠોતો વરસાદની વાટ જુએ તેમ હું” પછી તેની વાટ જોવા કરે છું” તેની

પયતો—કવિતામાં આનંદ આવે છે, તેનું માંડપણે મને બધે છે, ખુદ પાક !
મા શું થાય છે ? માઈ જીવન કેમ વીતશે ? હા ! હા !” તેણીએ કપસના
ખસાંએ પાવન કરેલી ભુખીને આંખો સરસી ચાંપી આ બધું કહ્યું. તેણીએ
માથું ઊઠાવ્યું. સામે બેધું, હેરત ! હેરત ! હેરત ! ! તેણીએ મન ઉપરનો
મથુ યુમાવી દીધો, બહારી લુખનાએ ગળગળીત કંઠે કહ્યું “કપસ !”

“લુખના” અળગળગી વચ્ચે કપસ બોલ્યો “શું તમેજ છો ?”

“હું” પણ એજ પુછવાની હતી. લુખનાએ કહેવા માંડ્યું “જરાદા
પાણી ભરવા આવતી હતી બે એક સાહેલીઓને લઇ હું” પણ તળાવે
આવી છું” પણ તમે તો કહો કે પાછા કેમ આવ્યા ?”

“મને જવાનું ગમ્યું નહિ,” કપસે કહેવા માંડ્યું “પાછો ફરી
ઈંછુમાં આવ્યો ત્યાં કાષ્ટ હતું નહિ. થોડાક વાર બેઠો, મન અભરાવા
માંડ્યું, એટલે આ તરફ આવવા નીકળ્યો.”

બેઅખતાર લુખના વચ્ચેજ બોલી ઉઠી “મનની મનને ખગર હોય
છે,” અત્યાનંદ મ્હોંમાંથી સ્પષ્ટ તો નીકળી ગયા પણ પોતાની રિશતિનું
માન ચતાં તેણીનું લોહી ઉઠી ગયું. માથાથી પગ સુધી સરમના પરસે-
રામાં ભીંજાઇ ગઇ. આંખો ફેરવી, માથું નમાવી, હાથ યોગતી લુખના
પુતળી હતી. તેણી અવાચક ઉભી હતી.

“લુખના ! સરમાવાનું એમાં શું ?” કપસ અંતરના પડખા બહાર પાડતાં
કહ્યું “હેમામાં હતું તે હોડે આવ્યું. લુખના ! હું જોઉં છું કે ગરીબ
પરોણા તરફ ભારે પ્રેમ છે, તેની અસર મારા મન ઉપર થયેલી મને
પણ જણાય છે. હું પોતે મોટી મુજબલુમાં છું. તેને બે દિવસના પોત-
પોતાની તરફ બેચે છે. મને લાગે છે બે લુખનાઓનું જાડુ તેની ઉપર
અસર કરી રહ્યું છે.” લુખનાનો જવાબ સાંભળવા કપસ બેઠકયો. થોડાક
વાર શાંતી પથરાઇ, પણ લુખના બોલી નહી, એટલે કપસેજ પાછું બોલવા
માંડ્યું “ઉભયને અંતરમાં, એક બીજા સાથે વાતો કરતાં હોય તેઓ
જાહેરમાં ચુપ હોય, બેલતા ન હોય, છતાં તેઓ ચુપકીદીનો કરી લાભ
લઇ શકતા નથી.”

“ખરૂં છે,” લુખનાએ જવાબ આપ્યો “છતાં જીભમાં એ સંકિત
હોવી જોઈએને ?”

“જીભમાં સક્રિત હોય કે નહિ હોય છતાં, લુગના!” ક્યસે જોય આપવા અને સમજાવવાના હેતુથી કહેવા માંડ્યું “અત્યારના એકાંતમાં બંને વાતો થવી જરૂરની છે. કુદરતે બહાર પાડેલો બેદ આપણું અવિધ્ય નકામી કરાવે છે.”

“હું એકલી નથી,” લુગનાએ કહ્યું “જુરાદા તળાવ ઉપર પાણી બરે છે ખજુરીઓના જાગામાં બેઠેલી હમરા અને આલીવા મારી વાટ જુએ છે. તેણીઓ આવી આવે તો આપણે અજબ ચમત્સું નહી.”

“લુગના, ફક્ત એકજ સખદ,” ક્યસે જોડ્યો. “તમારા કબીલા પાસે જે હું માગણી કરું તો તને માહું તો નહી લાગે ને! છતાં હું ગાંડો મજબુસ છું એનો કદીએ છુલ્લું નહી. વળી એક બીજી લુગના સપુર્ણ રીતે મારા હૃદય ઉપર કબજે પરાવે છે. તેણી મળી શકે તેમ નથી છતાં, તેના રમરજુમાં ગાંડો બની તેની જ માળા જપું છું. તેના વિયોગમાં બળું છું અને પ્રેમ બળતરાએ હબર આંસુ વહે રહું છું. લુગના! જોણી, લુગના! સાંભળ, આ હાલતમાં આપું જીવન વીતશે.”

“મારો કસો અધિકાર નથી” લુગનાએ લજવાતાં ધીમા સાદે કહ્યું, “તમારા સવાલનો જવાબ, બાહ્ય આગીર અથવા જહાદ ઉપર મથેલા પિતાજી આપી શકે!”

“તેમને તો પુછવું પડશેજ,” ક્યસે કહ્યું “પરંતુ તમારી મરજી કે નામરજી પ્રથમ જાણવાની જરૂર છે.”

“તમારા સહવાસમાં આવતાં હું પણ ચિત્તભ્રમ જેવી દીસું છું!” લુગનાએ કહેવા માંડ્યું “અને મન ઉપરનો કાબુ જોઇ એકી છું. બધુંએ જાણું છું છતાં હૃદય તમારીજ તરફ ધસડાય છે.”

“બસ! લુગના બસ!!” આંખોમાં આંસુનાં ઝાંઝવાં ભરી આવ્યાં, ક્યસે અચકાતાં અને અટકતાં કહેવા માંડ્યું “ખાતી પુર્વક માની લે, અને સાવચેત થઇ વિચારી લે! જોણી લુગના! તું મારી સાથે સંબંધ નથી જોડતી, પણ પોતાને જાણી એમને કુવામાં નાંખે છે!?”

“આવિ હોય તે થાય છે, તેમાં કોનો વાંક!” આંખોએ દડદડ આંસુ સેરવતાં લુગનાએ કહ્યું. નિરાશાભર્યા કરજી સાદે તેણીએ આગળ ચલાવ્યું “ક્યસ! તું મારો બળાપો વેરી છે! એક સજીવ પ્રતિભાને બોલ આપવા ત્હેં મારે હરજી કયું છે, છતાં પણ તું કુળવાન છે એવી મારી ખાતી છે. તમારાજ હાથે કે પોતાનાજ હાથે પીઠમાં પડેલી, પ્રેમ પ્રતિભા ઉપર કોઇ વખતે તો દયા આવશેજ!”

એક તરફ ક્યસ અને બીજી તરફ લુખના માથું નમાવી કરપીણ બાવી ઉપર લોહીનાં આંસુ સેરવી રહ્યાં હતાં. ક્યસનો સંતોષ વૃદ્ધો, વિખેરાયો અને તેણે પાક મુકી પ્રારબ્ધના લેખ ઉપર કાણ મુકી. બંને ખેલાન હતા, સમગ્ર્ય કે ન સમગ્ર્ય છતાં ઉભયનાં અંતરનાં પ્રગટી રહ્યા હતા, ક્યસ બોલ્યો. “લુખના! ખુદા અને રક્ષણ આપે! મારી પાસે આ એક શબ્દ વગર કરો જવાબ નથી. લુખના તારા સગમે, તારા કારણે અને તારા પોતાનાજ હાથે તેજ સળગાવેલી હોળીવચ્ચ બધી આશાઓ, ઇચ્છાઓ અને કામનાઓની અવિકસીત આવનાઓ ઉદરમાં સંકુલિયાતો ત્યાજ ખુદ પાસે મારે માંગવો પડશે! મારું મોઢું આ નિરાશાની ઇચ્છા બંને પ્રગટ ન કરે, છતાં મારા મુખ ઉપર તારા મુખને અને મારા જીવન ઉપર તારા જીવનને હું અમત્ય આપીશ!”

લુખનાએ પદલવ વતી આંસુ લુછતાં સાહેલીઓને આવતી જોઈ. બંને સ્વયંદ થયાં, હોકરીઓ દોડીને પાસે આવી, નજીક આવતાં ક્યસને ઓળખી બોલી ઉઠી “ક્યસ! તમે ક્યાંથી!! થોડીજ વાર ઉપર આશીયા તમારી કવિતા સંજળાવતી હતી.”

“માત્ર એક અનાયાસ પટના!” ક્યસે જવાબ આપ્યો. “ફરતો ફરતો તળાવ તરફ આવતાં તમે મળ્યાં.”

“વાર ત્યારે ખજુર તળે આવીને બેસો,” હુઝરાએ કહ્યું. “અને તમારું રહેજ સાહિત્ય સંજળાવો!”

“ચાલો,” ક્યસે કહ્યું. “મને તો કરોએ વધી નથી.

ખજુરીના જળામાં જઈ બેઠા, ક્યસ છોડીઓથી થોડી દુર બેસી, પોતાની કશ્ચ અને હૃદયદાવક કવિતા, અંતરના ઉમળકા અને મનના કિસાહ સાથે સંજળાવવા લાગ્યો. છોડીઓની તો સાધારણ રમત હતી પરંતુ ક્યસની મનોવૃત્તિ દરેક પૂજે નવિન નવિન ઉભરા બદાર પાડતી હતી. ક્યસ ઘેસજામાં ગાંઠા બંધો હતો. જુરાહા પાણી ભરી તેવાર થઈ ખજુરી તળે આવતાં બોલી “ચાલો ઉઠો! હવે ઘેર જઈને કવિતા સંજળાવજો. હવે આ થોડુંક બોજન લઈ ઘેર ચાલો, છોડીઓ પણ અત્યાર મુખી જુખીજ છે.” કાનમાં પડેલા મનાક અવાજે તેને ચમકાવ્યો ચિત્ત ઠેકણે આવ્યું, ઉઠી તળાવર પર ગયો, હાથ મોઢું પોપુ, પ્રાંછો આવ્યો બધા નારતો કરી તંજુઓ તરફ અવધા ચાલ્યા.

પ્રકરણ અઢારમું.

પ્રથમ પ્રતિમાને પુતળી.

એકજ અઢવાડીયામાં, પ્રેમાળ ભેડાના સદલાગે, મીસના ધર્મ-
યુદ્ધમાં અપેસો લુગનાનો પિતા, વિજયના આનંદ સાથે પાછો ફર્યો. બેટા
અને બેટાને ભેટ ખુશ થયો, વેદ પશુ બની ફકારાના કળીલામાં આવ્યા
હતા. હારીસને વિજય વધામણી આપવા આવ્યા, બીજા દિવસની મુલા-
કાતમાં કમસ તરફનું પેગામ મોકલ્યું. કળીલાના અઢાળરો સાથે સસ-
સદત ચલાવ્યા પછી જવાબ આપવાનું વચન આપ્યું. એક અઢવાડીયામાં
જવાબ મેળવવાની ઇચ્છા જણાવતાં વેદરાજે કહ્યું “ત્યાં સુધી કે
અઢિયાંજ રહીશ.”

હારીસે પોતાના ફકરા આગીરની સસાહ લીધી તેણે વેદની વાતને
સમ્મતિ આપી, એટલુંજ નહીં તે સંબંધથી થનારા બાવિ બાવો સમ-
જવતાં હારીસ પેગામ કળુશ રાખવા બધાયો. હારીસે તે પછી કહ્યું
“કમસ ભે કે એક બીજી બી ઉપર આશક છે છતાં તેનું કુળાચાર
ભેતાં આપણી લુગનાને ભેવદા નીવડવાની કાંઈ સ્વપ્ને પશુ આપણે લાવી
શકીએ નહીં. વધી તે પોતે આપણી કરેલો દોષાથી નબાવ સારાજ થશે,
છતાં લુગના આ સંબંધને ખસેડી આપશે કે નહિ એ જોવાનું છે.”

“હા, બાપુ! લુગના રાજ છે.” આમીરે જવાબ આપ્યો.

“પરંતુ,” હારીસે કહ્યું “લુગના પોતે ફકારા ન કરે ત્યાં સુધી
મને વિશ્વાસ આવવાનો નથી.”

બીજે કે ત્રીજે દિવસેજ એકાંતના સંજોગે, અને વાત પર વાત
નીકળતાં હારીસે લુગનાને પૂછ્યું “ભેડા, કુળવજ કમસ બીન મુરીદે
તારા માટે પેગામ મોકલ્યું છે અને તે સાંજનું ફરો કે તે એક કાળીયા
ઠાકરી ઉપર આશક છે.”

બાપુને સાંજની લુગનાએ જણાવેલ માયુ નીચું કરી બીધું, ધર-

માળ સ્વરે તેણી બોલી “પિતાજી ! કુળવાન અને ધૂરવીર અરણ જીવા-
નની માગણીની ના પાડશો નહીં, મોઢા અને પ્રેમ એજ કુળવાનો ગુણ છે.”

“પરંતુ બેટા !” દારીસે કાળના અવાનક ચિત્રનું અવલોકન કરતાં
વર્તા કહ્યું “કદાચ કાળીયા અળળા તેને મળી, ત્યારે તારે સમજવાનું
છે કે એક એવી શોકની દવા ઉપર તારો આધાર રહેશે જેણી ઉપર
તારો પતિ આશ્રય છે. તેણીએ તેનો પ્રેમ છત્યો છે અને તારા કરતાં
વધારે મેઢાસે છે.”

“એક કુળવાન અરણ બાગાને શોકનો ભય હોય નહીં !” લુખનાએ
પોતાનો અચળ વિચાર પ્રગટ કરતાં કહ્યું “કુળવાન અરણોની વધારે
શક્તિ નથી !”

“ત્યારે, તને તો કશો વધો નથી ને !” દારીસે લુખનાને પુછ્યું.
લુખનાએ પિતાને જીતર આપ્યો નહીં, પણ ઓઢણીનો છેડો આપ્યો એવો.
દારીસે લુખનાને સજી જોઈ ઉઠ્યો અને જે ખીમારને ત્યાં બની તપને
દેવ ઉતર્યો હતો ત્યાં ગયો. માર્ગમાં અરણાદખીન છપ્પદ નામનો કાળીયાનો
અકાળર મળ્યો. તેણે હાથ મેળવી, સલામ મળી પુછ્યું.

“આફ્રીકાની લગ્નથી ક્યારે આવ્યા !”

અઠવાડીયાથી વધુ વીતી ગયું.”

“મારે તમને કંઈ પુછવાનું છે” અરણે કહ્યું “કાળીયામાં એવી
વાત ચાલે છે કે કપસ ખીન કુરીક સાથે તમારી લુખનાનાં લગ્ન
મવાનાં છે.”

“એટલે ?” દારીસે જવજવા માગ્યું.

“તમારી મરજીથી લગ્ન મવાનાં છે ?”

“ખરેખર” દારીસે કહ્યું “મારી મરજી વગર કેવી રીતે ચાલ”

“તમે નથી સંજ્ઞાપ્યું ?” અરણે બોલ્યો, “તમારી લુખનાને કવસનો
મોઢો લાગ્યો છે. કુળવાન અરણો જાણે તે કદમ ભય” છે.

“જાણ અરણ !” દારીસે આગળ ચલાવ્યું “પ્રથમ તો એમ
છે નહિ અને કદાચ તેમ હોય તો પણ મને પરવા નથી. અમલીપણાની
રીવાજોતો નાશ થશે છે અને અસ્વામી કરીશતે જાણે પુરુષ જેઠાજી

જુદાપણું આપ્યું છે. જે પુરુષ તરફ જાનો અઢ હોય અને તેણી પસંદ કરતી હોય તેની સાથે જગન કરવામાંજ પુરુષ છે.”

“તમે સુખત્યાર છો” અરુણદ બોલ્યો. “પરંતુ જની દેખારા આવા સંબંધને માન આપશે નહીં.”

“કમ્પીલાને હું નારાજ કરવા માગતો નથી” હારીસે કહેવા માંડ્યું. “જનાં, છોકરીની મરજી વીરધ હું તેણી ઉપર લુલ્લમ કરી શકતો નથી.”

થોડાં ક્ષણો આગળ જતાં વેલ સામેથી આવતા જલ્મુમા થેલે આગળ વધી સલામ કરી પુછ્યું. “ક્યાં જાઓ છો?”

“તમારીજ પાસેજ આગ્યો હતો.” હારીસે કહ્યું.

“હું પણ તમારીજ પાસે આવવો હતો. અથવા તમારાજ તંત્રમાં મેસી એ કમસ પણ ત્યાંજ હતો.”

“હા, ત્યાંજ છે.” હારીસે ઉત્તર આપ્યો. “હું તો ફક્ત એટલાજ માટે આવવો હતો, કમસ તરફથી આપવામાં આવેલું. જેમામ મને કમુલ છે.” વેલે ખુલાસીના આવેશમાં હારીસના હાથનો મેસો સ્પર્શ કર્યું. “તમારા ઉપકારના કાર તળેથી હું માયું ઉઠાવી શકું તેમ નથી. આ સંબંધ ખુદાપાક સુખદાથી જનાવે એવી પ્રાર્થના છે.”

“હવે મેહરનો પણ ખુલાસો થવો જોઈએ. મારો વિચાર પાછો છતાં ઉપર જવાનો છે એટલે મારા જવા પહેલાંજ જુવનાનાં જગન થઈ જાય તો સારું.”

“તમારી ઇચ્છા હોય તેટલી મહેર રાખો.” વેલ બોલ્યો. “તમે જેટલી કહેશો તેટલી બાંધવા હું રાજી છું અને તે મારેજ આપવાની છે.”

“નહી, નહીં,” હારીસે કહેવા માંડ્યું. “કમસ તરફથી તમે મહેર આપો એ તો કહીએ સારું નહીં કહેવાય.”

“અમારો સંબંધ એક જોડેજ છે. વળી જની ઉદ્ધારમાં જલ્મ મહેરની રકમ આવવામાં આવે તો વાર પણ થણી થશે. આ બાબતમાં તમારે દખલ દેવાની જરૂર નથી. તમે મેહર જતાવો એટલે બસ.”

“કમસ હજાર દીનારથી એટલી મહેર ઉપર જુવનાતા નિકાલ મારે કરવા નથી.”

“કચુલ છે” વેલે કહ્યું અને બેઠ્યો. “હવે નીકાદનો દિવસ નક્કી કરો?”

“એક અઠવાડિયાની મુદત તો ઝાઝામાં ઝાઝી મળવીજ નેહુંએ.” હારીસે કહેવા માંડ્યું. “એથી ઝાઝી મુદતમાં ચોઠવણ ને તૈયારીઓ પણ મુશ્કેલીથી થશે. આવતા અઠવાડિયામાં આવજો દીવસ-સુમેરાતેજ નિકાદ માધ જશે.”

“બહુ સારું, કચુલ” વેલે કહ્યું. “પાછળે વધારો પઠારો કરતા નહિ.”

“મારી જીમ બદલાતી નથી” હારીસે જવાબ આપ્યો. “જે કહ્યું તે કહ્યું.”

બન્ને વાતો કરતા કરતા તંબુ પાસે આવી પહોંચ્યા. કપસ અને આમીર પણ ત્યાં બેઠા વાતો કરતા હતા. વેલેએ આવતાજ કપસને, ખુશ ખબર સંભળાવ્યા. તે બેઠ્યો. “સુખારક! આવતી જુમે રાતે લુખના બીન્તે હારીસ હજારીયા સાથે તમારા નિકાદ મશે. દસ હજાર દીનાર મહેરના ક્યાં છે. અને નિકાદના એક દિવસ પહેલાં આપવાના છે. અને તે રકમ હું આપીશ.”

“તમે આપશો?” મહેરતમાં પડતાં કપસે પુછ્યું. “એ કે આવતી જુમેરાત પહેલાં મારા કબીલામાંથી રૂપિયા આવી સકતાં નથી છતાં પણ તમને તકલીફ આપવાની ચારી મુદલે છગ્ગા નથી. તમે મારે માટે અત્યાર સુધી જે સહન કર્યું છે તે ક્યાં ઝાણું હવે કે આટલો મોટો ભોગ આપવા તૈયાર બન્યા. તમારા કૌપક્ષર તમે ક્યાં સુધી અવાવતા જશો.”

“તમારે બોલવાનું નથી” વેલે, કપસને સમજાવવા માંડ્યું, તેણે આમળ ચલાવ્યું. “મારો અને તમારા પિતા સુરીકનો મામલો છે. અને સમજી લેશું. તમારે તો હું કહું એ કચુલ કરતા રહેવાનું છે.

કપસ યુપ થયો, પરંતુ તેના મનમાં ખાસ આવવા લાગ્યો કે મારા સ્વાર્થ માટે હજારિયાની લુખનાનું જીવનને કુલપાણી કરવામાં આવે છે. બધી ચોઠવણો મદ છે અને એક બે દિવસમાં વિવાદ પણ થઈ જશે. પરંતુ વિવાદના દિવસથીજ હુખની સરખાત મશે. હું લુખનાની મતલબ

તો નથી, તેણીના કામતો નથી, અહીં રહેવાનો નથી, અને તેણીને કશું
એ લાઇ જવાનો નથી. પોતાની પતિ રાખવા, આ બધાં દુઃખો વેઠવા
જીવના કષ્ટો કામ ! જતાં તેના કુટુંબ અને કુળીયાના માણસો કેમ
પસંદ કરવાના હતા ? પરિણામે નિકાહની ધડીથીજ મારા દુઃસમન થશે.
કોઇ વાર નિકાહની ના-પાડવાનો વિચાર આવતો ત્યારે બીજાજ પળે તેનું
હૃદય કહેતું કે “ જીવના શું કહેશે ? ક્યાંત કરશે, તિરસ્કાર કરશે, કે
વચન આપી ફરી ગયો, કબુલાત આપી ના પાડી, મેં તો મારી બધી ના
લાયકીએ પ્રથમથીજ જતાવી હતી, મારા અવગુણોમાંથી એકે સંતાપ્યો
નથી, જતાં પણ, તેણે મારી તરફ જતાવેલી પસંદગી, મને અપરાધી
હરાવી શકે નહીં, મારો કશો અપરાધ નથી. વૈદ્ય સાહબને પણ મારું
લાગશે, હું ના પાડું તો તેમની ઇજાજત ઉપર કુમલો થાય. કેટલી કેટલી
મહેનત કરી હારીને અને આખીર સાથે આખા કુળીયાનાં મન તેઓએ
જીત્યાં છે. મેહેરની મોટી રકમ પોતાની પાસેથી આપે છે. બધી વાત થઇ
ગઇ, બધી મોઢલો થઇ ગઇ, એક બીજીની કબુલાતો અપાઇ ગઇ, હવે
જે હું ના પાડું તો મોટી યુસ્તીજતો સામે આવશે. સમજી શકતો નથી
કે હવે મારે શું કરવું ? ”

કપલ ઉદાસીનતાના સમુદ્રમાં વિચારના વૃક્ષની સોજાં સાથે અથડી
રહ્યો હતો. તે સુપ હતો, તેને વળી નવો વિચાર આપ્યો નિકાહમાં વૈદ્ય
સાહબે કોઇ જુવો લાગે જતાવ્યો છે જતાં તે હું અત્યાર સુધી સમજી
શક્યો નથી, મને તે હોય જતાં હવે હું લાગ્યાર છું. એ કહ્યું હોય તે
કયેજા જુટકો છે. જીવનાને અપાવેલી આસાઓ નિરાશામાં ફેરવાય નહીં
અને વૈદ્યને આપેલું વચન તોડી શકાય નહીં.”

આખું અઠવાડીયું આવજા વિચારો, તરંગો અને પથાતાપમાં
વીત્યું. આખું અઠવાડીયું તે ઉદાસ રહ્યો. જીવેરજત આવી જતાં, તે કલાએ
હેવટ ઉપર આવી શક્યો નહીં.

બીની ફારાના કેટલાક માણસો આ સંજોગની સામે હતા. જીવનાની
સાથે બેસનારી, માહેલીઓએ મસદુર કહ્યું હતું કે જીવના કપલ વચ્ચે
આકાશી મારુકીનો સંજોગ પ્રથમથીજ જોડાયો હતો. જીવનાને મેળવવાની
કોઈ વખતથી આજા રાખવાના કુળીયાના કેટલાક જવાનોએ વિરોધ
કર્યો પરંતુ હારિસ અને તેના મિત્રોએ કશી પરવા કરી નહીં. આખું

બઠવાડીયું ધુમધામમાં પસાર થયું. એકને એક સરખાવે એવાં કપડાં તેમજ કરવામાં આવ્યાં. વર વધુ માટે એક નવેર તંબુ ઠાકવામાં આવ્યો. વિવાહની મિળસસ માટે શણગારવામાં આવ્યો, કપીલાની સ્ત્રીઓ વિવાહનાં ગીત ગાતી હતી.

માત્ર કમસ વગર બધા માણસો રાજી રાજી હતા. બધાના મહેરા ખુશાલીથી ચમકી રહ્યા હતા. કમસ વિચારોની વમળજાળમાં ઉદાસ હતો, છુગના ઉપર તેની અસર જણાતી હતી. સાહેલીઓ સત્તે દરવા દરવા અને રનત ગમતમાં તેણી ખુશ ખુશ જણાતી છતાં છુગ અને કમસની સ્થિતિનો ખ્યાલ આવતાં તેણીનું મન ડાબું, મનમાં જ કહેતી અને નિર્મલાસ નાખતી કે “જીઓ પરિણામ કેવું આવે છે.”

અંતે નિકાહનો દિવસ આવ્યો. આગલી સાંજે વૈદ્યે મેઢરની પુરી રકમ હારીસને આપી, કમસને તેની ખખર સુઢાં પણ ચઢી નહી. કીમતી વસ્ત્રો પહેરી, પાંચે હથીયાર બાંધી, અરણ રીવાજ પ્રમાણે વૈદ્ય અને બની દહારાના અઢગણે વસ્ત્રો, હારીસને ત્યાં આવ્યો. હારીસને ત્યાં આવેલા કુટુંબીઓ, મીત્રો અને પરોણાઓ, વહીસ, મવાહ અને કપીલાના કાજીને લઈ, સરખસ મસજીદમાં આવ્યું. કાજીએ ખુતબો પઢ્યો નિકાહ બાંધ્યા દુવા પઢી અને છુગારક સલામતના અવાજે મસજીદના મેદાનને બગલવી શુકયું. સુખતે નબવી પ્રમાણે ખારેકા પહેર્યવામાં આવી, સરખસ મસજીદમાંથી નીકળ્યું અને હારીસના તંબુ આગળ બાંધવામાં આવેલા વિશાળ શામીયાનામાં આવી થોભ્યું.

કપીલાના લોકો હવે એક પછી એક જવા લાગ્યા. વૈદ્ય અને બની દહારાના થોટાક જવામાં સિવાય કમસની પાસે કોઈ કંઈ નહી. વાતચીત અને હસી ખુશીમાં દીવસનો સેવાંસ પણ પુરો થયો. રાત પડતાં અરખોનાં રિવાજ પ્રમાણે, વરવધુ માટે ઉજા કરવામાં આવેલા તંબુમાં આ તુતન એકું પહેર્યાઢવામાં આવ્યું.

તંબુમાં પગ ચૂકતાજી કમસની સ્થિતી બદલાઈ, તેવું આખું સરીર ધુનવા લાગ્યું. છુગના દહારીયાનું મોઢો ભેતાંજ તેને છુગના કાખીયુ માઢ આવી, તે બહેળાયો, ઉદાસ થયો, નિર્મલાસ નાખ્યો. પણ તેનાથી રહેવાયું નહી. તેણે છુગના તરફ જોયું, આંખોમાં આંસુ આવ્યાં, દીલગીર

થયો અને દુઃખી મને બોલ્યો “લુગના! મારા જેવા માંઝ માણસને પસંદ કરી તે તારા જીવતરનો નાશ કર્યો છે. આહ! હું તારા કામનો નથી, તને મારા પડખામાં લેવામાં મારું હૃદય ના પાડે છે, અત્યાર સુધી ગમે તે સિત્તીએ હું બધી પડયો હતો, પરંતુ હાવ! અરસોસ! હવેથી હું બધી રહી શકવાનો નથી.”

કપસને રહતો અને નિરાશા ભર્યા શબ્દો બોલતો જોઈ લુગનાથી રહેવાંયું નહીં. સામે બેઠેલી લુગનાની આંખો પશુ આંસુનીધારા સુરવતી હતી. કપસ અટક્યો, એટલે કુસકાં ખાતાં લુગનાએ કહ્યું “હા!” કપસ! હું શું નહોતી જાણતી!!! આ પડી મને સામે દેખાતી હતી. કપસ! હું તને દોષ આપતી નથી! દોષ એહ! એ બધો દોષ મારો છે! એ મહી તને મળેલી રાહત, મે! મે અભાગણીએજ! દુખમાં બદલાવી છે. જહું મારા હાથે, મેંજ કયું છે. તમારો પ્રેમ, તમારો શુદ્ધ ભાવ, તમારી વિદ્વાતા, તમારો ઉત્સાહ, તમારું કુળ, મારા મવાંળી ખીજ બહેન તરફની માયા-સદયુક્ત-પુરુષ યુગ્મ કપસ! તારા એ અસાધક યુગ્મ ઉપર હું આશ્ચર્ય છું.”

“પરંતુ” કપસે આંસુ પુરતાં કહ્યું “આ આશ્ચર્ય પરિણામે?”

“તને મારા પાંચે જોઈ અંતર વેદના એાછી કરીશ. કપસ! હું તારી પાસે એટલુંજ માત્રું છું કે ચારી પાસે રહે! તારી લુગના મેળવી આપવા મારાથી જે જનરી તે કરવા પાછળ પડીશ નહીં. તેણી આવી જતાં કેની કુડી થાંને સ્વીકાર. તે જવાના બદલામાં માત્ર એટલીજ ઇચ્છા છે કે તમે તજ નહીં જાઓ.”

“આવી રીતે રહેવાથી તમારા કબીલાવાળા શું કહેશે?” કપસ બોલ્યો.

“તેમને સમજવવાનું મારું કામ છે.” લુગનાએ જવાબ આપ્યો.

“હા! લુગના!” કપસે બોલ્યો “ખરેખર, તું કુળવાન બનવાની છે! તારી વાતો સાંભળી મને હચરત થાય છે, લુગના! તને જોતાં મને એમજ લાગે છે કે મારા દુઃખી દીલને દીસાસો આપવા ખુદાએ આશ્ચર્ય ઉપરથી કોઈ રહિતો બોલ્યો છે.”

“તમે કશી શીકર કરો નહીં.” લુખનાએ કહેવા માંડ્યું. “આજના પ્રસંગને અનુસરતી, લુખનાં સંબંધી બનાવેલી, ગઝલ સંબંધાવો.”

“લુખના!” કપસે અચ્ચકતાં કહ્યું. “તે ગઝલ સંબંધી તું રાજ્ય થશે! અભયબળી! અભયબળી!! જો, જેબી ફરિસ્તા અભયબળી!!!” કપસે છુટછુટીએ પડી લુખનાને આવા બધું નમન કર્યું.

“રાજ! રાજ નહીં પણ ફિદા!” લુખનાએ કહેવા માંડ્યું. “કપસ! તમે નથી જાણતા, હું તમારા ઉપર આશક નથી, મારી કે તમારી કામ જીતિએનાં પાખી પંખમાં નથી પડી, કપસ! માન અને અચ્ચકતા માન કે હું તરી આશક નથી પણ તારા તે હરક ઉપર આશક થઈ છું, જો તને મારા જેવું નામ ધરાવતી એક અરજ અબજા સાથે છે.”

કપસ હેરત સાથે લુખનાનું મોં જોતાં જોલ્યો. “લુખના! તારા જેવી સીએઆ બજતમાં હશે! હું તો અત્યારે જ એક છું. ખુદાએ તને જેવું હૃદય આપ્યું છે!”

“કપસ!” લુખનાએ કહ્યું. “તમે લુખના ઉપર આશક છો, અને તમારી સામે બેઠેલી લુખનાએ તમારી ઉપર આશક છે. તમારે તેને દાસી માનવી જેમજે તમારા કુખમાં હું તમને મદદગાર થઈશ. ઇશકને અર્થ એવો નથી થતો કે માથુકને તાબે કરી પેતાની મરજ પ્રમાણે ચાલવાની તેને હરજ પાડવામાં આવે, બહુ માથુકની હજી, મરજ અને આશા ઉપરજ પેતાની હજી, મરજ અને આશાને મદદ રાખે એવું નામ હરક છે. એટલે લુખના તમને મેળવી આપવી એજ એક માત્ર મારી હજી છે. પ્રેમની પરિસ્થિતિમાં મને તો એમજ જણાય છે કે બહુ કામગીરી લુખના ઉપર તમે આશક નથી થયા, પણ હું પોતેજ આશક થઈ છું. તેનાજ રખે રોકાનની દીવાની છું, તેથીજ કહું છું કે તેણીનાં વખાણ કરી મારા જળતા અંતરને ટાકું કરો.

“લુખના, હવરત!” કપસ અભયબળ રીતે, મોહઅક્તિ જોલ્યો. “તારો અંકેક શબ્દ તીલીસ્માતીક હવરતમાં ભરેલો છે. તારી વાતો મને જાન બુદાવે છે.”

“તમે ગઝલ સંબંધાવો,” લુખનાએ કહ્યું. “એટલે જુનેજુ માન આવશે.”

“વાર, પણુ,” કયસે કહેવા માંડ્યું. “એ પ્રેમ જોયમાં ઉત્તરે જ બનું, અને ઇશકની આગમાં જળી મરવા જંગલ, જિવાળાન કે પવત તરફ નહાસી જઈ તો તું શું કરશે?”

“હું, સાથે આવીશ.” લુખનાએ જવાબ દીધો. “જ્યાં તમે રહેશો ત્યાં હું પણ રહીશ.”

“એક માંડ અને દીવાના માણસ સાથે રહેવાશે?” કયસ પોલ્યો.

“પણુજ આનંદમાં” લુખનાએ કહેવા માંડ્યું. “પણુ મનુ, હવે માંડી વાળો, મઝલ સંભળાવો.”

કયસે લુખનાની પ્રસંસામાં બનાવેલી મઝલ સંભળાવવા માંડી, કયસના અંતર નાદ, તેની જીભ અસરમાં ભરી બહાર પાડતી, જે સ્થિતી કયસની હતી તેજ લુખનાની હતી, એક તરફ કયસ અને બીજી તરફ લુખના, લુખનાના પ્રેમમાં ઘેરાં બન્યાં હતાં. એક જોઈને અને બીજી સાંભળીને, એક સ્ત્રી ઉપર, એક પુરુષ અને બીજી સ્ત્રી, આશક હતાં. અભયબળી હતી અને હયરત હતી:—

વાતોમાં અને કાળીયાની લુખનાના વખાણમાં રાત આખી વીતી ગઈ. સહવારમાંજ વરવધુને હસ્તાં હસ્તાં તંબુમાંથી બહાર નીકળતા જોઈ પૈશ સાથે બધા માણસો હયરતમાં પડ્યાં. કયસના લગ્નની બધી હકીકત બેની ઉઝરામાં ઝુરીદ ઉપર મોકલવામાં આવી. બની ઉઝરા આ ખબર સાંભળી, અભયબળી પાગ્યા. કયસના માતપિતાને પણ કંઈ જોઈને અભયબળી નહોતી થઈ કયસની માતાના મનમાં આગળું કે પાંખો હોય તો ઉડીને જઈ અને કાળીયાની લુખનાના સૌંદર્યને જમીનદોરત કરનારી ફઝારીયાની લુખનાને મળું. ઝુરીદે એક અઠવાડીવામાં મુસાફરીની મોઢવણ કરી અને કપીલાના યોગ્યક અકાબરોને સાથે લઈ કયસનાં માતપિતા બની ફઝારા તરફ કુચ કરી ગયાં.

પ્રકરણ ઓગણીસમું.

શરીયતનો કાયદો.

સગનના અઠવાડીયા પછી કયસ એક રાત્રે લુખનાને કહ્યું “ ઘેર જઈ મારા માત પીનાને લાવી તમને માન મર્યાદા સાથે મારા કપીલામાં લઈ જવાનું મન થાય છે.”

“ ત્યારે મારી મરછ પણ તમારીજ સાથે આવવાની કાં નહી હોય ? લુખના બોલી.

“ આ પહેલી મુસાફરીમાં તો મનેજ જવા દો.” કયસે સમજાવ્યું “ ઘેર પહોંચ્યા પછી તો આપણે સાથેજ રહેવાના છીએ.”

“ તમારી ઉપરવટ મારાથી થવાય નહી ” લુખનાએ જવાબ દેતાં કહ્યું “ પરંતુ ઘેર પહોંચ્યા પછી મને વિસરી ન જતા ! તમારા મનનું ઠેકાણું નથી તેથીજ પ્લીક લાગે છે.” બુઓ કયસ ! મને દગો ન દેતા ! ! ”

“ ઇન્શાઅલ્લાહ ” કયસ બોલ્યો “ ખુદાએ વ્હાલ્યું તો એમ નહીજ ખતે.” લુખનાએ રજા આપ્યા પછી વૈઘ અને કયસ બન્ની ફજારાથી રવાના થયા. પાંચેક મંઝીલ ચાલ્યા પછી વૈઘ અને કયસ છુટા પડ્યા. કયસ એક તળાવ પાસે પહોંચ્યો. જ્યાં એક ખીખે મુસાફર આવ્યો અને તેણે ઉંટને પાણી પાછ પોતે ઉતરી પડ્યો. પાણીની મચક ભરી ઝાડ તળે બેસી બાથું ખોદ્યું અને કયસને પોતાની સાથે ખાવા બોલાવ્યો. કયસે કહ્યું “ બાઈ હું નારતો કરી ચુક્યો છું થોડી વાર પછી કયસે તેને પુછ્યું “ બાઈ ! ક્યાંથી આવો છો ? ”

સાંઠણી સવારે જવાબ આપ્યો “ મદીના તૈયબા હોડયાને પંદર અને બન્ની કાઝબથી નીકળ્યાને આઠ દિવસ થયા છે.”

બન્ની કાઝબનું નામ સાંબળી કયસમાં નવચેતન આવ્યું તેણે પુછ્યું “ બન્ની કાઝબથી આવો છો ? તે બધા લોકો તો સારા છે ને ? ”

“ હા બધું ઠીક છે ” સવારે આવળ ચલાવ્યું “ પરંતુ આજ કાલ તેમનાં મન ભારે કચવાટમાં છે.”

“તે કેમ?” કચસે પુછ્યું. સવારે કહેવા માંડ્યું. “તેમના સરદાર હુબાળની છેકરી ઉપર બની ઉઝરાના કચસે આશક થઈ બગ્ન કર્યાં હતાં, અને પાછળથી આપેલી તલાકના સળખે બની કાબજનો આપો કબીલો ભારે ગુસ્સે થયો હતો.”

“તેમનો ગુસ્સો બાળબી હતો” કચસે લાંબો નિશ્વાસ નાંખતાં કહ્યું. “બધકે અપરાધીને કતલ કરવો જોઈતો હતો.”

“પરંતુ બની કાબજ વાલા બહા માણસો છે.” સવારે ચલાવ્યું. “આપાં સખત પગલાં લેવાનું બાળબી ગરબું નહીં. તેમની હિંમત કોઈ સારા કુળવાન સાથે છેડીનાં બીજાં બગ્ન કરાવી દેવાની હતી. પરંતુ હુબનાના સખત અનુભવે બધા પુરો તરફ અબાવ અને તિરસ્કારને જન્મ આપ્યો. ઘણા લોકોએ પચગામ મોકલ્યાં પણ હુબનાએ ચોખી ના પાડી. આટલું જતાં પણ કાબજ વાલા મુપ હતા. પરંતુ થોડા દિવસથી કચસે પાછું ઉઠાવ્યું છે. હુબનાનાં દુઃખી માત પિતાને તે તેણે પોતાની નાલાયકીથી વધુ દુઃખ આપવાનું પાછું ચાલુ કર્યું છે. હુબના ધરકની મજલો બનાવી તે ગાય છે અને પર્વત તથા બયાબાનમાં ફરી, પોતાને હુબનાનો આશક બતાવે છે.”

“પરંતુ બાહ!” કચસે કહેવા માંડ્યું. “કદાચ તેનો શુદ્ધ પ્રેમ હોય અને જોશમાં આવી તેમ કરતો હોય તો મારીનો હકદાર નથી?”

“જો શુદ્ધ પ્રેમ હોય!” સવારે આગળ ચલાવવા માંડ્યું. “ખરે ખર જુબનાનો આશક હોય, તેનો જોશ અને જોશ ખરાં હોય તો, હુબના જેવી રૂપવાન, અબજાને તલાક આપેજ કેમ? માથુંક સાથે આશક આવી રીતે વર્તે છે?”

નિશ્વાસ નાંખતાં નિરાશ કચસ બોલ્યો. “અલગત, તમે ખરું કહો છો? ખરેખર કચસ અપરાધી છે અને કતલ થવો જોઈએ છે. ત્યારે કતલ કેમ નથી કરતા વાર?”

“બરાબર છે.” સવારે કહ્યું. “તેની હિંમતી વર્તણૂંક સાંભળ્યા પછી તેઓએ કતલ કરવાનો ઠરાવ કર્યો છે. કબીલાનો દરેક માણસ કચસના કોહીનો તરસ્યો છે. હુબનાના બાપ હુબાએ તે માટે લાંબી મુસાફરી કરી હતી. હમિરકે સુધી જઈ, અમીરલ મુમેનીન આગળ ફરીયાદ પણ કરી હતી.

“માતીયાને તમે અમીરશ મુમેનીન કહો છો,” કયસે કહેવા માંડ્યું “તેણે જ તો ઇસ્લામમાં અમદામણ ઉભી કરી છે, મુસલમાનોમાં કંઈયા, કંકાસનાં બી વાળ્યાં છે, અમીરશ મુમેનીન અલી (ર.)ના માર્ગને સના ગિકટ બનાવતો રહેયો છે. અલીશ અલી સલીહ થયા તે કેમ? તમે નથી બાણુતા?”

“હું તો સરજ મુસલમાન છું” સવારે કહ્યું “એવી શુઅવણીમાં પડવાની મને જરૂર શું? હવે તો ખિલાફતની બાગ તેમના હાથમાં છે, ઇસ્લામની સત્તાના તેઓ ધણી છે, બધા મુસલમાનો તેમને વફાદાર છે, હઝરત હસને તેમની એવત લઈ વફાદારીના સોગમ ખાધા છે, તેથીજ હું તેમને અમીરશ મુમેનીન માનું છું અને કહું છું.”

“ત્યારે માતીયાએ શું દુકમ આપ્યો?”

“તેણે મદીનાના ગવરનર મરવાન ખીન હમને લખ્યું છે કે કયસ કતલ થવો જોઈએ અને ખાલિફ બિન અબ્દા મતશની કન્દી સાથે લુખનાના નિકાહ કરી આપવા.” સવારના છેલ્લા શપ્ટે કયસ ઉપર વીજળીની અસર કરી તેણે માથું કુટવા માંડ્યું. નિસાસા નાંખતો કયસ બોલ્યો. “આહ! બન્ને દુકમ ધણા સખ્ત અને ધાતકી છે. તેમાં મને એટલોજ મુધારો કરવાની તક મળતી કે મને સખ આપ્યા પછીજ ખીજન દુકમ ઉપર અમલ થતો.” કયસ ગડિા હતો, તેને પેતાની શુદ્ધિ નહોતી, ઘેસ-છામાં તેણે કહેવા માંડ્યું.

જો તેણીને સંતાડવામાં આવી હોય અને મેળાપની વચ્ચે કોઈ આઠીશના વચ્ચે અથવા અમીરના દુકમે અંતર નાંખ્યો હોય (૧) ત્યારે તો તેઓએ સદા રડતી મારી આંખો લુછી નથી તેમ મારા અંતરમાં છુપાવેલી શુષ્ક વસ્તુ છીનવી લેવાનું સાહસ કયું? છે! (૨) પ્રેમ દારા પહોંચેલા સંદેશાની ખુદા પાસે ફરીયાદ કરે છું! તેમજ દુખી કરનારા વિયોગ અને સહવાસ કરી બેઠેલી ગાકુળની પશુ ખુદા આગળજ ફરીયાદ કરે છું. (૩) પ્રેમે હૃદયમાં લગાવેલી બળગત અને કેમે કરી પુરી નહી મનારી વિયોગની કાળી રાત્રીની પશુ ખુદા આગળજ ફરીયાદ કરે છું. (૪).

અબ્દુલખી અને હેરત વચ્ચે પ્રતિરહિત કયસનું કાબ્ય સાંભળતો સવાર બોલ્યો “હું નહોતો બાણુતો કે તમેજ કયસ બિન ખુરીહ છો.

ખજર હોય તો કહુંજ કેમ ! મારી બુઝ માટે માફ કરજો, શાંતપણે
મારા સલાહોનો જવાબ આપો વારે !”

બન્ને દ્વાયે માથું પકડી, જમીન તરફ નજર નાંખતાં કપસેકહ્યું—
“મારામાં સહન કરવાની શક્તિ નથી છતાં, તમારે પુછવું હોય તે પુછો.”

“તમારા હિલમાં આવો જોશ હશે ત્યારે તલાક કેમ આપી.”

“મારી કમનસીબી !” કપસે કહેવા માંડ્યું. “નાલાયકી અને
બેશરમી ! બીજું શું. માત પિતાએ દુશમની કરી પ્રેમ પાસે આંધળો
બનાવ્યો, માતાની જિદ અને સોગને લાચાર કર્યો, પરિણામે તમે જુઓ છો
તે દશાએ પહોંચ્યો છું. ખરેખર હું અપરાધી છું અને દુન્યામાં મેં
દેખાડવા પાત્ર નથી. આ નાપાક જિંદગીને જેમ બને તેમ તારીફ તજ
વામાંજ લાજ છે. બસ, હવે મદીના જઈ મરવાનને કહીશ કે રાજ્યને
અપરાધી છું અને કતલ થવા આજ્યો છું. મારી અને બનીકાઅબ્બ
બદનામીઓનો આવી રીતે અંત આવશે.”

“પરંતુ એ આત્મ હત્યા થશે” સવારે કહ્યું “અને આત્મ હત્યા
દરામ છે.”

“મને બધું ખરાબર છે” કપસે ઉશ્કેરણીમાં કહેવા માંડ્યું. “અ
સાર્ધને અદાલતને ખારણે લઇ જવામાં અપરાધ નથી. તમે તમારે રા
જ્યો અને હું મદીના તૈયાર થાઉં છું.” કપસમાં વધુ બોલવા
સાંભળવાની શક્તિ નહોતી તે માંડો હતો, ઉભો થયો, પછાડ ખાધી અ
ઘાંત કમરમાંથી કપડાં ચીડી નાંખ્યાં. કુદકા મારી ઊંટ ઉપર ચઢ્યો અ
એકે શબ્દ બોલ્યા વગર મદીના તરફ ચાલ્યો. માંડો કપસ, ઝાડ ન
જનવરો સાથે વાતો કરતો, આકાશની મજાખરી કરતો ચાલ્યો જતો હ
કામગાની કોલાહલથી કંઠાળી કહે તો “તારા અપશુકન મને અટક
શતા નથી. બધું દુઃખ વેઠવાનો મારો અભય નિશ્ચય છે.”

કપસ ચાલતો ચાલતો હવે પહાડની તળેટીમાં જઈ પહોંચ્યો હ
ટેકરા ઉપર ઉભેલી દિરણીને જોઈ તે બખડ્યો. “બોમ્બ, તારાક આ મ
કના ખંડિત પ્રતિમાને જોઈ લઉં” દિરણીનાં વખાણુ કરતો કે
કપસ ઊંટ ઉપરથી કુદી દિરણીને દોડતી જોઈ તે કહેતો હતો “અ
લુખનાં આવ ! તારા માટે જંગલે જંગલ ફરી વળ્યો. તારો નિ

આશકે કતલ થવા જાય છે. તેની ઉપરની એ વાતો સાંભળતી જા !”

“હે! તે ન્હાસી ગઇ. મારું મ્હોં જોવાનું ગમતું નથી અને મ્હોં પતાવવા માપતી નથી. ગઇ! ગઇ!! મારી સાથે વાત કરવાનું પણ રસ હોતી નથી.” દ્વિસ્ત્રી ન્હાસી ગઇ. કયસ પોતાની કમનસીબી ઉપર થોડે થોડે રડે છે. તે ઉંટ ઉપર ચઢી આગળ ચાલ્યો પણ તદ્દન ગડો હતો, તેને પોતાનું જરાએ જ્ઞાન હતું નહિ. ત્રણેક મંઝીલ ગયા પછી તે ખંડીપરોમાં જઈ પહોંચ્યો. વેરાન અને ઉજ્જડ ધરો જોઇ તને “કસીદા લામીયા” વાદ આપ્યો. ખંડીપરોમાં ખેસી તે મન સાથે જળડવા શ્રાવ્યો “આ જીજ્ઞુ નગર, પેહેલે દિવસે જની કાબજની પરોણાગતમાં માગ લેવાની માદ આપે છે.” કયસ માટી ઉજાળવા અને શરીર ઉપર યોજવા લાગ્યો. તે દીવાનો હતો અને શું કરે છે તેનું જ્ઞાન નહોતું. સામેથી એક સ્વારે ઉતરી કયસની આવી રિયતિ જોઇ ઉંટ એસાડ્યો નીચે કેતરી કયસની પાસે આપ્યો, કયસ તરફ જોઇ સલામ કરી પણ કયસ તરફથી કશો જવાબ નહોતો. તેણે એ ત્રણ વખત સલામ કરી પણ જ્યસ કુળ ઉજાળવામાં મગ્ન અને એ જ્ઞાન હતો. તેણે કશો જવાબ નીધો નહી. થોડીકવાર સુધી સવાર ઉભો રહી પોતાના ઉંટ પાસે આપ્યો અને સવાર થઇ જવાના વિચારમાં હતો કે કયસે તેની તરફ જોઇ જુમ માડી. “જુદા વારતે! જો, વરેમાયું આવન!” સવારે પછે આવી તેની પાસે સલામ કરી. કયસે સલામનો જવાબ આપ્યો, પાછલા જનાવની મારી માંગતાં કહ્યું “તમે કેણુ છો?”

“હું પયગમ્બરે જુદા (સ.)ને?” “પિત્રાઇ અબદુલ્લા બિન અબ્બાસ કું.” તે સવારે જવાબ આપ્યો.

છપ્પને અબ્બાસ જાણતાં કયસે તેમના હાથ ચુમ્યા અને માયું “માવી કહ્યું” “મારું કરજો! હું નિનાશ જનેલો. કમનસીબ આશકે હું.” છપ્પને અબ્બાસે તેનું નામ પુછ્યું. એટલે કયસે જવાબ આપવા માંડ્યો “હું કયસ બિન કુરીદ છું. મને કતલ કરવાનો અગીરહ સુમે-બિને હુકમ આપ્યો છે. મારી કતલ રાજ્યની સેવા અને જની કાબજની રીયાજનો ન્યાય છે.” કયસે તે પછી નિરાજનક ગળ્યો, અતિકરજુ અને યાજનક સ્વરે સંભળાવવા માડી. અબ્બાસ ઉપર ઉંડી અસર થઇ.

તેઓએ પુછ્યું “તમે અહીંજ બેઠા રહેશો કે આગળ જવાનો વિચાર છે.”

“મદીના તૈય્યા જવાનું છે” કયસે જવાબ આપ્યો. “હંમામ કુસેનનાં છેલ્લાં દર્શન કરી મદીનાના મરનર મરવાન પાસે જઈ કાંઈ, રાજ્યનો ચુનેદગાર હાજર છે, તેને કતલ કરી ખલીફના કુકમ અને બનીકાઅબની છુટા પુરી કર.”

“પરંતુ” છબ્બે અબ્બાસે કહ્યું “મદીના જવા પહેલાં તમારા ઉપર ચહેલી હજની ફરજ બજાવી લાવો. અને હજ માટે, મક્કા શરીફ જઈએ છીએ. હજ કરી કાળા શરીફનો ગિલાફ પકડી દુઆ માગો, ખુદા તમારી છુટા પુરી કરશે. હંમામ કુસેન સાથે પણ ત્યાંજ મળી શકશો.”

“વાર, ત્યારે તો હું પ્રથમ હજ કરીશ.” કયસે ઉંઠ્યો, ઉટ ઉપર સવાર થયો અને છબ્બે અબ્બાસ સાથે અર્જે બતહાના મક્કા મોઅજ્જમ તરફ ચાલ્યો.

પ્રકરણ વીશમું.

કાળા શરીરની હજ.

અંતઃકરણના જીવસા અને શુદ્ધ ભાવના સાથે કમસ હજ માટે મક્કા શરીર જાય છે. પેલી જહાનમાં મળનારા પુણ સાથે હરકની હુજાએ મળવાથી જે શુદ્ધ ભાવના તેના હૃદયમાં પ્રગટી છે તેવી આજમાં દુર્ભાજ હતી. પ્રેમ અને હુજાની પુર્તની આજાએ તેને દીવાનો બનાવ્યો હતો. આજા અને ધર્મ દીવાએ તેને શુદ્ધ શહેરી બનાવ્યો હતો. તે શાંત અને ધીર હતો, જેમ જેમ આગળ ચાલતો ગયો તેમ તેમ અરબ કબીલા તેને મળતા ગયા. બેજબૂથી આગળ વધી હવે એક પુરો કાફો બન્યો હતો. અબદુલ્લા બીન અબ્બાસ તેની ખબર રાખતા હતા. પ્રેમના ગાંધ-પણમાં નવી તરંગો જણાતાં સમજાવી શાંત કરતા જાય છે.

કમસ કાફાની રોહબરીમાં ચાલ્યો જતો વતો. તેઓ એક મંઝી-શમાં જઈ ઉતર્યા. અસર અને ઝોહરની નમાઝ મુસાફરો પઠી ચુક્યા હતા લોકો ખાવા પકાવવાની તૈયારીમાં હતા. કમસ કાફામાંથી નકળી પર્વત તરફ ગયો. પર્વતની ખીણમાં બહુઓના તંબુ હતા. બહુ-ઓનાં જનવરો પાસેના એક જીવું કુવા ઉપર પાણી પીવા આવ્યાં હતાં. કમસે એક બહુને પૂછ્યું “બની કાઅબનો કબીલો અહીંથી કેટલી દુર હશે?”

તે બહુએ જવાબ આપ્યો “બની કાઅબ અહીંથી ધણી દુર છે. તેમના હાજીઓ આ રસ્તેજ હીજાઝ જાય છે અને ચાર મંઝીસો પછી અહીં આવે છે.”

“આ વરસે પણ તેમનો કોઇ કાફો હજે ગયો છે? અને યાદ પડે છે કે લોકો હજ માટે ગયા.”

“પરમ દીવસે બની કાઅબનો કાફો ગયો છે” બહુએ કહ્યું અને તેઓ કહેતા હતા કે અમારા ધણા માણસો પાછળ રહી ગયા છે. હું ધારું છું કે આ કાફામાં પણ બની કાઅબના માણસો હોવા જોઈએ.

“તેમના સંગેથી કંઈ કહી શકે એવો કોઈ માણસ બહી છે !”
કમસે પુછ્યું.

બહુએ પૌતાની લાકડી જગીન ઉપર ટેકવી કહેતું માર્કયું. “તેમની ખપર
શું સાંભળશો. જ્યારે તે સાંભળ્યું છે કે ખલીશા મળ્લનીયાએ દુપાળને
કુકમ કયો હતો કે તેની બેટી લુળનાને ખાલીશા અપાશની સાથે પરણાવે.
પરંતુ લુળનાને પહેલા પતિ સાથે જીવો પ્રેમ હતો કે જાંદગી સુધી
ખીલ્લે નીકાલ નહી કરવાનું કહેતી હતી. તેણીએ સાંભળ્યું હતું કે તેનો
પ્રથમ પતિ તેણીના ઘરેકમાં ગડિયા થઈ મર્યો છે, પર્વતો અને જંગલોમાં
ફરે છે અને રહે છે. પરંતુ છેલ્લા દિવસોમાં ખપર મળી હતી કે તેણે
બની ફારીયામાં ખીળાં જગન કર્યાં છે. તેણીને આ વરમુ લાગ્યું, અને
માત પિતાના આમદથી ખાલીશ સાથે નીકાલ કર્યાં.”

કમસ એકદમ ગભરાઈ ગયો અને પુછ્યું “ખરેખર નીકાલ થઈ
ગયા, ગળળ થયો ?”

“હા, નીકાલ થઈ ગયા !” બહુએ જવાબ આપ્યો. “અને નીકાલ
પછી બન્ને વર વધુ મજવા ગયાં ત્યારે બની કાબળની સીમિયાએ એક
ગીત બોલ્યું છે. તેમાં કહ્યું છે કે:-

“જ્ઞાની લુળનાનો પતિ એવો છે કે કોઈ સ્વતંત્ર પુરુષ તેની બોલનો
નથી. તે મનુષ્યોમાં શ્રેષ્ઠ છે અને લુળના તેની સાથે આસ્તે આસ્તે પ્રેમનો
વાતાં બાપ કરે છે. કમસ તો ખરેખર મરીજ ગયો, તેને પૌતાની રહા-
પીટથીજ અવકાશ નથી મળતો, તે બેશુદ્ધ અને બેબાન છે. ખુદા નવા
પતિથી તેણીને વીખુટી ન પાડે. બાવા માંડ સમાચાર આપનારું જ ખુદા
માહું કરે.”

“હાય ! કમનસીબી ! !” કમસ માથું પકડી બેસી ગયો.

“તેમાં તમને શું ?” બહુએ કહ્યું “તમે શું કામ રડો છો ?
શું તમે કમસના કોઈ મિત્ર છો ?”

“મિત્ર !” કમસ બોલ્યો “મિત્રનો શો અર્થ, એમજ્ઞ સાનો કે
ફળ હતો.”

“શું ખરેખર કમસે કોઈ ફારીયા માળા સાથે જગન કર્યાં છે.”

બાદુએ પુછવા માંડ્યું. “તો તમને ખગર હોય કે તો ખતલવો. અથવા શું
લુગનાને જુલ ખવરાવી છે.”

“અલખત, તેણે નીકાલ તો ક્યોડે છે.”

“અમસૌસ” બાદુએ કહ્યું. “કમનસીબ સખત મેવશ. કેવો
આશક ?”

કપસ કશો પશુ જવાન આપ્યો વગર રડતો રડતો કાદલામાં
આળ્યો. ઇન્ત અળ્યાસ સાથે આગળ ચાલ્યો. મકકો ઘરીક હવે બે
મેઝલ હવે. કાદલાના બધા આળ્યોએ એકરમ બાંધી ચુક્યા હતા. વગર
સીવેલા કપડાં પહેરી ઉપાડે સાથે કપસ પશુ ચાલતો હતો. છતાં તકળી-
રને રથાને તેના હોઠોમાં લુગનાની તસખીક હતી. ઘીવાનાપણના જોશમાં
પોતાની કવતાઓ લશકારી ધર્મમાં ચાલાળુઓને કટાળો આપતો હતો.

કાદલો જતો હતો, પરંતુ કપસ પોતાના જાઉની પાછળ, પગે
ચાલતો અને પુગ ઉઠાવતો હતો. કાદલામાંથી એક ડાસીએ કપસનું આ
ગાંઠમણુ જોયું. તેણીએ પાસે આવી પુછ્યું. “તમે કોણ છો ?”

“હું ?” કપસે જવાબ આપ્યો. “મરદન જાવવા લાયક, કતલ કરવા
લાયક, બાળવા લાયક, ખીજું શું ખતાયું કે કોણ છું.”

“કશું નામે છે કે નહીં ?” ડાસીએ પુછ્યું.

“એક તિરાંક પ્રેમી, કમનસીબ અને નાલાયક આશક, કપસ ખીન
હુરીક ઉઝરા.”

“હું પશુ એમજ ધારતી હતી, ડાસીએ કહ્યું. “ત્યારે સાંજનો
ખની કામખના સરઘર કુખાખની બેટી લુગનાં મે મને તમારી પાસે
મેઠલી છે.”

આનંદ અને ખુશાલીમાં સર્વસ્વ લુગાની દેતાં આદર કપસ જોલ્યો.
“શું ? તેણીએ તમને મોકલ્યા છે. હું તેને મળું છું ? કંઈ કહેવડાવ્યું
એ છે ?”

“હા ? સલામ કહી છે.” ડાસીએ જવાબ આપ્યો.

કપસના આનંદનો પાર નહોતો. તે પોતાની કવિતાઓ લલકારવા
લાગ્યો. કેટલીક વાર સુધી તે સ્તંભાળમાં પડી ડાસી ચાલી ગઈ. રાત પડી

અને મંદમાતા પ્રકાશમાં ધુળ સાથે રમતો કપસ ચાલ્યો જતો હતો. કાકાલાવાળા કબજા અને મહેમલોના હાથોમાં સુઈ મથા હતા. સારખાનો રાસ ઝાલી આમળ ચાલતા હતા અને ઉટરાગમાં રચેલાં ફૂદાની ગીત ગાતા હતા. ફૂદાનાં ગીતોની એક કડી ઉપર મોઢ પામેલાં ઉંદ ઉતારવા ઉતારવા રસ્તો કાપતા હતા. આપણો કપસ પશુ તે બધું સાંભળતો અને પોતાની અડસો આંતો કાઢવાની જાણ ચાલ્યો જતો હતો. એકાએક તેણે ગાવાનું બંધ કર્યું અને કંઈ વિચારે આવતાં બળકેયો. “હાપ! તે ડોશી પશુ ચાલી ગયું, તેણીજ હુળનાની સલામનો પવમામ સાચી હતી. આ બધાનકે રણમાં તેણી ક્યાંથી આવવી હશે?” આ વિચાર સાથેજ હુળનાના બીજા સગવડી વાદ આવતાં, છાતી કૂટી કહ્યું. “મારી આસાએ સદા માટે નાશ પામી, દીન અને દુનિયા ઉભય ખોઈ બેઠા, હુળનાને કું એવી નહોતો ધારતો, તેણી અને પર પુરુષ પાસે!” બપોરે તેને પોતાની સ્થિતિનું બાન થતું ત્યારે તે કહેતો. “ત્યારે મારા રિષે પશુ તેણે નહીંજ ધાધું” હેત્ત, કું તેણી સિવાય બીજી કાઠણી નિકાલ! અફસોસ! ગાંડપણમાં મેં એટલેએ વિચાર ન કર્યો કે હુળમાં મારા નિકાલની અબર સાંભળી શું ધારશે? તેણીના હૃદય ઉપર કેવો ધા થશે. હુળના! તારો જુલમ બંધાજાવી છે, મારી ઉપર સખતાજ વાપરવાનો તને હક છે.”

કપસ મન સાથે બળકેયો ચાલ્યો જતો હતો કે અચાનક તેણે સાંભળ્યું “સખરે કર, કપસ ધીરજ ધર!”

“નહી, નહી,” કપસ એકદમ બેઠ્યો. “મારો ધીરે ઝુલુ નાશ પાડ્યો છે.”

“નહી, એમ નહી.” તે અદરજ અવાજ સંભળાયો “તારે ધીરજ ધરવીજ પ્રકરે.”

“વિર્વાન થતું! નહી” કપસ ચીરકેયો “ધીરજનો દુરથન છું. મારા ધર્મમાં ધીરજ હરામ છે. ધીરજ ધરનારને મેમની શરીરવે કાઢર કહેવો છે.”

“ભાન કેમણે રાખી વાત કર” અવાજ સંભળાયો.

“જાણી, નહીંજ અને” કપસે કહ્યું. “આતુર, હૃદયમાં બાનનું કયા નજ નથી.”

“આખા જગતમાં તારા સિવાય કોઈ આરાધ્ય નથી કે ?” અવાજ સંભળાયો.”

“કોઈજ નથી” કમસે યાજુ બોલવા માંડ્યું “મારા વગર કોઈ આશ્ચર્યનો કોઈ સહ મિત્રની જાણતે ચલ્યો નથી.”

“જુલું બોલતાં જરા તે કાળ રાખો ?” તેજ અવાજ.

“અધુ” શુદ્ધ !” કમસ બોલ્યો “મારા વગર કોઈ હોય તો, જતાવી શકો છો ?”

“તારી સામે ઉભી છે.” અવાજ આપ્યો.

“કુદરત ખુદાની !” કમસે હસતાં કહ્યું “મારી આગળ, કમસની રૂબરૂ, મિત્રનો હાથેહાથ ત્યારે જતાવ કે તું કોણ ?”

“હું ! જરે હું !” તે અવાજે કહેવા માંડ્યું “હું તેજ છું કે જનું હૃદય મિત્ર જ્યાંજ્યાની શક્તિ જની જગતથી રહ્યું છે છતાં. તેમાંથી હુમાડો કોઈ જોઈ શકતું નથી. કાઠે કાઠે જગતજુ પ્રમાણે જળી રહ્યું છે. છતાં એક નિશ્ચયારી કોઈ જોઈ શકતું નથી. સાંભળ એ કૃત્રિમ-જનાવદી આશ્ચર્ય સાંભળ, ઇશ્વર એવું નામ છે કે તવ બદલ શક્તિ જની શાવાની હોર સરખું બન્યું છે છતાં. એમાં ઉપર યુગએકા ધીરજના તવાએ એકથી ખીજા કાનને, એકથી ખીજા હૃદયને એક શબ્દ પશુ સાંભળવા દીધો નથી. હૃદયની જગત અને શરીરના અંગારાની ખીડી વેદનામાંજ તેને સદા આનંદ મળે છે. વિધેયના ઉચ્છ્વસ આશિને માથે આંસુ જની બહાર નીકળવા બાકુજ છે, પશુ પોતાના વશમાં રાખે છે. મન મિત્ર નથી આંખ વાંકી નથી ને ધીરજ કોડી નથી. મિત્રને મઠાવી પુખ્ત કરવા નિલાવણું સેવન કરવાની જરૂર છે. શુદ્ધ જગતને મિત્રથી અજાણ કરનારા બોલ ! કે મિત્ર કોનો શુદ્ધ છે ?”

એક શાંતિ નિસાસો નાંખી ટાઢો માર જનતાં કમસે બોલ્યો “સત્ય છે ! જોશ, મારા મિત્રને ખીંખી, હૃદયાગ્રીને એકજ હોરમાં જોળવીનાં-ખનાર, મિત્રની પ્રતિમા બોલ તું કાણ છે.” કમસે આખી ચોરી અવાજ આવ્યો હતો તે તરફ જોવા આપ્યો. તેણે તેજીજ અજાણની વચ્ચે સાંભળ્યું.

“મારે નામ! મારે નામ મધ્ય જીવતા જન્મતને જાણી નાંખવાનો પ્રયત્ન રાખે છે. તે સાંકળવાનું તારામાં જન્મ છે કે? ચિત્તાર, અધિચારી સાદસ કરીશ નહીં.”

હેરતમાં કુળને નિરાશ કમજ મોઝ્યો “મારામાં જન્મને સકિત નથી.”

“ત્યારે મારે નામ પુછીશ નહીં.” જવાબ સંભળાયો.

તેજ આતુરતા અને અભવગીમાં ક્યસે કરમરતાં કહ્યું “નિસ્વાદ! ખુલા વારતે જતાવ! હવે વીધાઇ ગયું છે, મિત્ર મુદ્દમાં ખચાયેલા મારા અંતરમાં વધુ સહન કરવાની સકિત નથી.”

“લે ત્યારે સાંભળ અને જાણ” તે જવાબ આગળ ચાલવા માંડ્યો “હું છુળના બિન્તે કુળાળ કાખીયા છું!”

તદ્દન ગાંઠા જેવો જાની જન્મે હાથ આડાક તરફ ફેલાવી ક્યસ મોઝ્યો. “છુળના મારીજ છુળના!”

“હા, હા! છુળના” તેણીએ મોઝરા માંડ્યું “પણ તારી નહીં, અવસ્થ તારી તો નહીંજ!”

“આહ! મારી હોય કે ન હોય! છતાં મિત્રે મારા અને તારા વચ્ચેનો પરદો જાણી નાંખ્યો છે. ક્યસ મુંટણીએ પાચ્યો, હાથ ક્ષેત્રમાં અને નર્મ રેલીમાં નમન કરી મોઝ્યો “છુળના! તારા મિત્રે જાણી નાંખ્યો છે! હું જીવતો છું” પણ આત્મા મરણ પામ્યો છે. કતલનો કુકમ થયો છે પણ કોઇ કતલ કરતું નથી. આ જીવનથી મોત સારું છે, છતાં તે કેમે કરી આવડતું નથી.”

“હું કરું છું તેજ તમે પણ કરો” છુળનાએ કહ્યું “એકાદ પ્રજ્ઞામાં બેસી તારું સમરણ કરી રહું છું. અને લોકોને મળું છું ત્યારે કાળજી પર પત્થર મુકી તેમને ચમતી વાતો કરું છું.”

“આહ! મારાથી તો નથી શકું” ક્યસે કહ્યું “મારી છુળના! અને મધ્ય તેવુંજ સીખવ્યા!”

“હું હવે તારી નથી” છુળના મોલી “અવસ્થાર, મારી છુળના હવે કશીક નહીં. ચાલો તમારી પેઠી છુળના તો મુખી છે ને! તેણીમાં તો સારું મન લાગતું હતું!”

“લુખના ! સમયેલા હજી ઉપર વધુ માં ન કર. તેણીનું નામ લુખના હતું, તેથીજ મારે ખ્યાન તેની તરફ મધું. દિલસોજ મિત્રેએ તેણી સાથે પરણ્યા પછી તને મેળવવાની આશા બંધાવી હતી.”

“અન્યપત્ની ! અન્યપત્ની !” લુખનાએ ખડ ખડ હસતાં કહ્યું “બીજી સાથે પરણીશો અને મેળવશો, અન્યપત્ની ! અન્યપત્ની !” શું ખેમાન થયા પછી તમે એવકુદ પશ્ય બન્યા છો.”

“ખરે ખરે, એવકુદ !” કવસ બજવાતાં બોલ્યો “તદ્વન એવકુદ, એવકુદી વગર તને કેમ તણું, એવકુદી વગર બીજો નિકાહ કેમ કરતો, એમજ થતું આવ્યું, લોકોએ બનાવ્યો અને હું બન્યો. પરંતુ લુખના તે બીજો નિકાહ કર્યો એ શું થોડી અન્યપત્ની કહેવાય ?”

“તમે તો બોલજોના બનાવ્યાથી એવકુદ બન્યા પશ્ય હું તો પોતે જાણી જોઇને બની છું. શરમાતથી કબીલાવાલા દબાણ કરતા હતા. મારે ખાસિદ સાથે નિકાહ કરવા એવું અમીરજી મુમેનીનતું પણ શરમાત થયું પણ મેં કોઇ વાત સાંભળી નહીં. પરંતુ તમારા નિકાહની વાત સાંભળી અને ચડેલા ધુરસામાં આ સાહસ, અન્યપત્નીમાં નહીં પણ જાણી જોઇને કયું છે. તે તને બાળવા માટે કયું છે એમ કહેતાં હવે જરાએ સંકોચાતી નથી.

“લુખના !” કવસ બોલ્યો “તારા જેવું નામ ધાંવજારી રજારી થાતી બધા સાથે મેં નિકાહ કર્યો છે છતાં સંતપ માનજે કે.”

(કાળો નાગ ડસે જો વાળને અડક્યો હોય અને દાઝી જોએ જો ગાઢને અડક્યો હોય.

“કવસ ! મેં પણ નામ માટેજ ખાસિદ સાથે નિકાહ કર્યો છે. પરંતુને તે પણ પછતાયો છે. તેને જોતાં અત્રિમ હતાં કરવા જેવી મારી દાલત થાય છે.”

“લુખના !” કવસે શરમાતાં શરમાતાં અને અચક્ષત અચક્ષતાં કહ્યું. “જ્યારે આટલો મિત્ર તારા હૃદયમાં હતો છતાં, એકે જામત અને મેઠાં, સરખું એ કેમ ન બતાવ્યું ? હું જીમાર પ્રણયો, કવસને કહી પહોંચ્યા છતાં કોઈ એવકુદે આવ્યું નહીં. જીમાર પ્રિમાત્માનમાં કહીએ અણુ કશીએ ખગર ન લીધી.”

“કપસ ક્રુરુગાયાર, બલે છે!” હુનનાએ કહેવા માંડ્યું. “મને તમારી તરફ કળીથી બેઠા બપોસો કળીયો તમારો દુઃખમા આવ, મારો તો નહીં પણ તમારા જીવનો મને મારે બપ હલે. મારી ચુપકાવી બેઠા, મને તમારો ખ્યાલ નથી એવું માનવું શુદ્ધ બધું છે. તમારા કરતાં હું તમારે વ્યાકુળ છું. મનમાં મનમાં બળું છું પણ કરું એ કરી શકતી નથી. જાનીમાની ભાવી પર રડી કૂટી, બધું ભાવીનેજ સંપૂર્ણ કરે છું. તમે સુખી છો, જગલમાં જઈ અંતરને ઉભરો ખાલી કરો છો. મારી સ્થિતિ બધી કંઠગી છે. કવિએ કહ્યું છે તેમ-મારા હૃદયમાં ભાગેલી બળમા કહેતાં જીભ પણ બળવા માટે છે અને શ્વાસ લઉં તો બપ લાગે છે કે હાડકાનો ઝુલ્ય પણ બળીને બરમ થઈ જશે.”

“હુનના!” કપસે આંખો ચીરી છુરખામાં છુપાયેલી હુનનાને પુછ્યું. “આ રેતાળ રણમાં અત્યારે તું બહીવાં ક્યાંથી આવી.”

“કાદમા સાથે હું પણ હું” હુનનાએ જવાબ દીધો. “મારા માતૃ પિતા સાથે અમારાં કળીલાના મળ્યા બેઠા હજે આબ્યા છે. કેટલાક દિવસો ઉપર તમને, કવિતા બોલતાં મેહમલમાંથી મેં સાંભળ્યા હતા હજી મારો તક હલો કે ઉંઠવાળાને મેં તમારા સંબંધમાં વાત કરતા સાંભળ્યા. કળીલાની એક ડેશીને આપણી બેઠા બરી મેમ કશા કહી તમને સલામ કહેવાડ્યું. તમે આપેલા જવાબે મારા અંતરની આગ ઉપર લીં રેડ્યું. જીવવાળાને મારી વેદનાથી જાણીતો ક્યો. આજે બધા સુખ ગયા પછી ઉંઠવાળાની મદદ અને તે ડેશીની રાહજરીમાં હું તારી પાસે આવી, મારા અને તારા અંતરમાં ભાગેલી લાપતા બઝકાને, એ કંઈ રાહત મળી શકતી હોય તો તે મેળવવા આવી છું.”

“અત્યારે તો મારો લાય એલવાઈ છે!” કપસ બોલ્યો ચકવર્તો રાખ કરતાં પણ મારે સુખ એકદમ નથી. પરંતુ હાય! થોડી પળો પછી, તું જશે, ત્યારે શું થશે! હુનના રાહત આપવા નહીં પણ બાળીને આપ કરવા આવી છે, લાય એલવાઈના કાષ્ટ બીજેજ ઉપાય કરવીનો છે.”

નિરાશા બરી નગર નાંખતાં, છુરખામાંથી હુનનાએ કશું સ્વર કહ્યું. “કપસ! ઉપાય કરીજ નથી! હવે તારી બળું એ તો કયામત સુધી મરવાજ નથી. હું મારા સ્વમાં નથી બીજાના અધિકારમાં છું. તે

તમારી વસતી તરફ મોં ફેરવી નજર કરવાનું પણ પસંદ કરતો નથી. આપણું સુખ સદા માટે અપસદ થયું છે, આપણુ જન્મે મેલાપની આશા કરનારી છેલ્લી આશા મનમાં લપ્પ બેસી છે!”

“તારે શું કરીએ ઉપાય નથી.” કવસ બોલ્યો.

“નહી, કવસ હવે કરો ઉપાય રહ્યો નથી!” નિરાશ લુખનાએ કહેવા માંડ્યું “જસ, હવે હું જઈશ. ખુદ હાથિય, કાષ્ઠને આત્મારનાં જનાવની ખજર પડે નહીં. મારા ઉપર જે વીતશે તે સહન કરવા તૈયાર છું. જ્યાં તમારી ઝીંટગી માટે મને જશે જાય છે. જસ હવે રખસ— હિર મિસેજે જગર ખુદ જાયો!”

લુખનાએ ખુદ ફેરવી ચાલવા માંડ્યું. “નહી, નહીં, મારી ફિકર કરો.” ના હજારો જગરો વચ્ચે તેણીએ પાછળ ફરીને એકું નહીં તેણી મધ અને અદરેય થઈ. કવસ ચમક્યો, અચક્યો અને જડવત જેવે ઉભો રહ્યો. તેણે જાણ્યું કે એક આનંદી સ્વપ્ન હવે તે આંખે બંધ થયું. આંખ ઉઘડી મધ, હવે ન હવે મધ મધ તે મોડ્યો.

“ચેકિસને એન મહેમે, જગા દિયા હમકો;

અલી મે ખાખમે ઉનકો, ગલે લગાયે હુમે.”

આખિ ચોળી ચોળીને જગરો “આ તે સ્વપ્ન હવે કે ખરેખર જનાવ, શું લુખનાજ અહીં આવી હતી. નહીં લુખના અહીં ક્યાં? આ મારો બેઠમ અને અજખરા હતા. તેણે કરેલી વાતો, ખરેખર તે હતી એ સાક્ષી પુરે છે. છેવટમાં તેણી કહી મધ કે આપણે મળી શકીએ એ કરીએ આશા નથી અને મેલાપની આશા કરનારી છેલ્લી આશામનમાં લપ્પને જઈ.” નિરાશાનો વિચાર આવતાં ગડિ જાયો, ખૂજ ઉઠાળી મા કુટવા લાગ્યો. તેની રડાકુટથી હજારે અજમાસની આંખ ઉપડી; તેઓ ની ઉત્તપો અને કવસને ઉંઠ પર સવારે કરતી કહ્યું “જસ, હવે ત જાગ્ય રહો.” અને ઉંઠ વાળાને કહ્યું કે જો તે ઉંઠ ઉપરથી નીચે ઉતરી મને ખજર આપજો!

પ્રકરણ એકવીસમું.

“પ્રુજ ગુજરેગી જોમીલ બેડી’જ દીવાને ઢા.”

હરરતબાબાસની એટલી અસર હતી કે કપસની હદમાં જોડ હતો, બેસવા મન નહોતું રહેતું, તે બેચેન અને દુઃખી હતો છતાં ગુપચુપ બેઠો હતો. ઉપ આવવા માટે આંખો બંધ કરી પડ્યો હતો કે તે તેના ઉંટવાજાએ જીટગીત (હા)નો રામ ગાવા માંડ્યો. શાંતપણે પડેલો કપસ એક મચક્યો. તેણે સાંભળ્યું.

“મને યુદ્ધને (પુલ)એ તેને બીજા માટે સરજી છે, છતાં મને તેના પ્રેમમાં ફસાવ્યો છે ત્યારે લયલાને યુદ્ધ કોઈ બીજી વસ્તુમાં મારું મન પરાવશ્ય એવું નહોતું થઈ શકતું.” કપસ બેઠો થયો સંખ્યાબંધ વખત કુદાતી તે બેત કઢી ગયો, તેણે લેલાની જગ્યાએ લુગનાનું નામ મુક્યું અને રટવા લાગ્યો.

કપસ ઉંટવાજાને પુછ્યું “તમે જાણો છો કે તમે કહેલી છેલ્લી બેત કોણે બનાવી છે?”

“શું તમને ખબર નથી?” ઉંટવાજાએ કહ્યું. “તે બેત, આમેરીલેલાના આશક દીવાના કપસની બનાવેલી છે. તે કપસ—મજનુન નજદના રણોમાં ધુળ ઉડાવતો ફરે છે. તે પશુ તમારા જોવાને આશક છે, જેવી રીતે તમારું નામ કપસ છે તેવું જ તેવું નામ પશુ કપસ છે.”

“ત્યારે શું?” કપસ બોલ્યો. “આ દુનીયામાં કોઈ બીજો પશુ મારા જેવો આશક અને કપસ છે?”

“હા, છે.” ઉંટવાજાએ કહ્યું. “તમારા અને તેના સંબંધમાં લોકોમાં રહેજ મતભેદ છે. કોઈ તમને અને કોઈ તેને પ્રરકમાં અગત્ય આપે છે, છતાં પશુ કોઈ તેનો ફડકો કરી શક્યું નથી.”

“ત્યારે તો, મારે તેને મળવું જોઈએ?” કપસ બોલ્યો, તેને મળવાની તમારી ઇચ્છા છે.”

“તે પશુ તમને મળવા આવતો છે.” ઉંટવાજાએ કહ્યું.

“તમે કેમ જાણ્યું કે તે અને મળવા માગે છે.”

“તે પોતેજ કહેતો હતો.” ઉંઠવાળાએ કહેવા માંડ્યું. “એક વખત હું તેની માથુકળા પતિને લઈ જતી સડીક તરફ જતો હતો. અંતે વાઢીએ નજરનું રજું ઓળંગતા હતા ત્યાં મજનુ—કપસને અમે જોયો. તે મારી ઉડાવતો હતો. અમે તેને જોવા ગયા ત્યારે તેણે અમને પથરા મારવા માંડ્યા. અમે કહ્યું ‘‘અમે તો તમારી કવિતા સાંભળવાના હોખમાં આવી છીએ. બે ચાર ભેતો સાંભળી ચાલ્યા જશું’’ તેણે કહ્યું. ‘‘આવો સાંભળો’’ અમે પાસે ગયા એટલે તેણે પોતાનાં પ્રિયગીત સંભળાવ્યાં તેમાંનીજ પેલી છેલ્લી ભેત છે. તે વખતે અમારા સોળતીઓમાંથી કોઈએ કહ્યું ‘‘હવે કે ‘તમે પણ કઝરાના કપસ જોવા જાઓ.’’’ તેણે પણ તમારી મારફત પુછ્યું ‘‘હવે કે ‘મારા જેવો નિરાસ જનેલો કોઈ બીજો પણ કમનસીબ આશક છે?’’ અને તે પછી તમને મળવાની, તેણે આતુરતા સાથે ઇચ્છા જતારી હતી.

‘‘કપસ! હું તેને મળી જોઈ ચકતો કે તેની કેવી દશા છે. તમારા કહેવાથી જણાય છે કે મારી માથુકળી મારફત તેની માથુકળા લગ્ન પણ કોઈ બીજા પુરુષ સાથે થયેલાં જણાય છે.’’

‘‘મેં તો પહેલાજ કહ્યું ને,’’ ઉંઠવાળો બોલ્યો ‘‘તેની માથુકળા પતિ સાથે અમે નજરના રજુમાં હતા.’’

‘‘તે પોતેજ કહે છે!’’ કપસે તે બેન કહી સંભળાવી.

કપસ ચુપ થયો અને મનમાં વિચારવા લાગ્યો. કોઈ રીતે તે મજનુને મળવું જોઈએ. દુનિયામાં કોઈને મારી લાગણી આવે તો તે મજનુજ હોવો જોઈએ. તેની આમળા હું મારું દુઃખ કહીશ અને તે પોતાનું દરદ મને સમજાવશે. હું તો જતાંજ કહીશ,

‘‘મારી મિત્રતાનો પવન તારા મગજમાં હોય તો ઓ બુલબુલ મારી સાથે રહન કર! કાનજી કે આપજી જાને મોહજાળમાં હોઈ ઉભાવનું કરાવજ રહન છે!’’

જો પળે મજનુને મળવાનો ઉત્સાહ વધતો હતો. તેનાથી રહેવાનું નહીં નીચે ઉતરવાની ઉંઠવાળા પાસે પરચોળી માંગી.

“ નહી, એ નહી અને.” ઉંટવાળાએ કહ્યું. “તમે પાછા નીચે ઉતરી રહો અને હજરત અબ્બાસ ખીજવાશે.”

“નહી બાપ !” કપસે કહ્યું. “હું એક સબ્બે નહી બોલું.”

કપસે નીચે ઉતરી મજનુને મળવા નજદ જવાનો ફરાવ કર્યો. તેને દરે હજનો વિચાર ન રહ્યો કે, કાફલામાં પોતાની છુપના હતી તેનો એ ખ્યાલ ન આવ્યો રસ્તો મળ્યો નહોતો કે નહોતો કોઈ માર્ગ બતાવનારો. આકાશી તારાની સહજરીમાં પુર્વનો રસ્તો લાંબો. પહાડી રસ્તો અને જંગલી પથ્થરોનું રહેઠાણ રાતનો વખત અને નિર્જન સ્થાન, છતાં પણ નિર્ભય કપસ આશ્વે જતો હતો. તે જાણતો હતો કે આ બીકટ જંગલોમાં જુઓ પડેલા માણસ જમી શકતો નથી અને રસ્તો બેચેન મુસાફર રેતાળ રણમાં ભટકતો ભટકતો, પાણી વિના પોતાના માથાનો રહેજે ભોગ આપે છે. તે એક દિશાએ, આગળ પાછળનો કશો પણ વિચાર કર્યા વગર આશ્વે જાય છે. સદ્ગાએ રહવારે તે બહુઓના તખ્તો પાસે પહોંચ્યો. ખાધ પી, વાદીએ નજદનો માર્ગ પુછી તે તરફ ચાલવા માંડ્યું.

એક અઠવાડિયાની સાગત મુસાફરી પછી નજદમાં પહોંચ્યો. લોકોને પુછતો પુછતો આમરી કપસ જે જંગલમાં મજનુનના નામથી ખ્યાતી મેળવી વસ્થો હતો ત્યાં પહોંચ્યો. વાદીના લોકોને પુછતાં તેણે જાણ્યું કે મજનુન કોઈ ઠેકાણે રહેતો નથી રણમાં જ્યાં ત્યાં ભટકવા કરે છે. કેટલાક દિવસોની શોધખોળ પછી તેણે રેતના એક દમલા પાસે બેઠેલા એક દુબળા અને હાડપીનરના માથા જેવા માણસને કપસે જોયો. તેણે જોયું રેતીનાં ધર બનાવે છે અને તોડે છે. નાદાન બાળકોની રમતમાં મન પરાવતો કોઈ માડો માણસ બેઠો છે. આજુબાજુ બેઠેલાં હરણો વગેરે રહ્યાં છે. રમતથી મહારામણ થતાં હરણ સાથે વાતો કરવા માંડે છે. મેલાં ઘોડાંક ચીરડાં તેના સ્પર્શ પર છે, તેનીએ દરકાર નથી. કપસે પોતાના તર્ક દોડાવી તેને મજનુ અથવા કપસે અમરી તરીકે ઓળખ્યો. કપસે બહાવરા જેવો તેની તરફ દોડ્યો. હીરણીઓ કપસને આવતો જોઈ ભડકી ઉઠી અને જંગલ તરફ નહાસવા માંડ્યું. મિંગની પવિત્ર જુખીમાં બેબેદથી સાથે આવનાર અજાણ્યા માણસને સજ્જ આવવા કપસે પથરો હાથમાં લીધો.

“સખર કર!” કમસે કહ્યું “ધણી દુરથી હું તને મળવા આવું છું. તમારું નામ મળનું આવરી છે?”

“આત્મારે હું તે નથી.” મળનુંએ કહ્યું.

“આત્મારે નથી.” કમસે પ્રજ્ઞું “પણ આત્મારથી પહેલાં તો હતો.”

“અલગત હતો.” મળનુંએ જવાબ આપ્યો. “પરંતુ હવે તો લયલાએ આવરી છું.”

“બસ, બસ!” કમસે કહેવા માંડ્યું “ત્યારે તો તમેજ મારા હૃદયે દાઢ આપી કદર કરશો. દુનિયામાં આપણુ બેજ છીએ જે વિભવના હમ હૃદયે સહીએ.”

“પરંતુ જમણી પશુએ સિવાય મનુષ્યોમાં બેસવાની મારામાં તો લાયકાત નથી.”

“એને પણ મનુષ્ય ગણીશો નહિ” કમસ બોલ્યો “મારી ગણતરી પશુમાંજ છે.”

ગુસ્સામાં લાલચોળ બની મળનું બોલ્યો “એ મનુષ્ય! ત્યારે તું કોણુ છે. તારું નામ નીચાન કેમ બનાવ્યો નથી.”

“હું, પરીજમાલ લુપ્તના કાળીયાનો આચક” કમસે જવાબ આપ્યો “કમસખીન ઝુરીક ઉઝરી છું.”

અચાનક ઝળકીને મળનું હસ્યો અને બોલ્યો “વાહ! ત્યારે તો આવો, આ આખી જીંદગીમાં માત્ર એક તમેજ મારા સહચર મળ્યા છો” કમસ આગળ આવ્યો. મળનુંને જોયો થયો, અને ગળે મળી એક ખીજની કવિતાઓમાં વાતે વળગ્યા. એક તરફ લુપ્તનાના ચોવન અને સૌંદર્યની પ્રથંસા હતી તો ખીજ તરફ લેલાની સુંદરતા અને લાવણ્યનાં વખાણુ હતાં, એક જળ લુપ્તનાની બેપરવાઈની ફરીયાદ કરતી ત્યારે ખીજ જળ લેલાની દંડી આંધાને નિરાશાએ લઈ જતી. એકનું હૃદય વિરોગમાં બળવું હતું તો ખીજના અંતરમાં સુદાઈની લાય લાગી હતી. એક આંધાએને નિરાશામાં ફેરવી કમરને કાંઠે પહોંચતો ત્યારે ખીજ આંધાએને રેતાળરણમાં લઈ જઈ પાણી વચર પે.પરા પ્રથન કરતો. અને ગળે મળી એવાર આંધાએ રડી, એક ખીજનાં વચ પલાળી નીરાશાની ફરીયાદોને

અંત લાવ્યા. રડતાં રડતાં યાત્રી મેઘ ત્યારે મળનુએ કપસને કહ્યું. “મારું એક કામ છે તે કરી આપો.”

“અમો વતી કરી આપીશ” કપસ બોલ્યો. “ખુશીથી તમે કહો.”

“હું જો જની આમીરના કપીલામાં જઈ તો મને કંતાલ કરવામાં આવે” મળનું બોલ્યો. “કારણ કે મરવાન જીન હકમે મારું ખુન કરનારને મારી આપવાનો હુકમ કાઢ્યો છે.”

“અને તેણે” કપસ બોલ્યો. “જમી કાપ્યોને મારું ખુન હવાલ કયું છે?”

“તમે જની આમીરમાં જઈ લેવાને મારી સલામ પહોંચાડો.”

“હો, અત્યારેજ” કપસ ઉભો થયો અને લેવાના કપીલાનો રસ્તો લીધો. બીજે દીવસે જની આમીરના તંબુઓ પાસે પહોંચતાં તેણે સ્વરૂપવાન અબળા દોઢી, તેણી પાણી ભરીને જતી હતી. કપસે તેની પાસે જઈ પુછ્યું. “બહાલી ખેન, જો તારામાં પુણ્ય પ્રતાપી અંશ હોય તો મને લેવાના તંબુ સુંધી પહોંચવાનો રસ્તો બતાવ.”

“કેમ?” તે બાળાએ પુછ્યું. “તમને લેવી સાચે શું કામ છે?”

“મળનુન આમરી તરફથી એક પેગામ લાવ્યો છું” કપસે જવાબ આપ્યો.

“કપીલામાં જઈ જો તમે મળનુનનું નામ દેશો તો કંતાલ થશે.” બાળાએ સમજાવ્યું.

“તેની દરકાર નથી” કપસે કહ્યું. “અમોએ જીવનજ, ઇરકના અત્યાચાર રહેવા અને જીવ બેઠવા માટે મેળવ્યું છે.

શું તમે પણ આશક છો” ઊકરીએ હસીને કહ્યું. “શું આશકોને પેગામ પણ આશકોને લાવતા હશે?”

“બેશક” કપસે બોલ્યો, “અમે જને આશક અને જને હદય વચરના મનુષ્ય છીએ.”

“અને તમારી માથું પણ લેવાજ છે?” ઊકરીએ સત્રાજ કર્યો.

“નહિ તેમ નથી” કપસે મૈમન જોડમાં કહ્યું. “જનીકાઆજની બુજાના સાંકડે આમજ કુતિયા આપીશું સાંકડે રીકું છે.”

“કાણુ, હુંબના ! તમે કયસ બીન સુરીદ ઉઝરી છે ?”

“હા, હું તેજ છું.” કયસે જવાબ આપ્યો.

“અમારા રીદ આશક મજનુન આગળ કયસે મ્હેં ખતાવતાં સર માવું જોઈએ. તેણે ધૂરકના પવિત્ર નામ ઉપર કાળું કલંક લગાવ્યું છે.”

“તે કેમ ? કયસે જાણ્યો આપું.”

“તે એમ કે, એક ફજારીયા છોકરી સાથે તે પરણ્યો છે, ધસકના ઘાવે દારની આવી વર્તણુંક ?” તે બાળાએ ટપકા આપ્યો.

“અફસોસ ! તમારા મજનુન કરતાં કયસને વધારે કનડવામાં આપ્યો છે તે વીવાહ નથી પણ એક દોળી છે જેમાં તમારો મજનુ નથી કુદ્યો અને મેં તે બળતી દોળીમાં ભુરકા માર્યો છે.”

“આલો જાણ્યું” બાળાએ ટકોર કરતાં કહ્યું. “તમને વાતોનાં વડાં કરતાંએ મધ્યાં સારાં આવડે છે. મેં સાંભળ્યું છે કે તમારી કવિતાએ મધ્યી સારી અને અસરકારક હોય છે. જો તે સંમળાવવાનું વચન આપે તો લેવાને બહાં બોલાવી લાવવાનું વચન આપું છું.”

“મારી કવિતાઓ ફક્ત હુંબના માટેજ બને છે, પણ કોઈ દમદમ મળે તો તેને સંમળાવતો રહ્યો છું. મજનુનના સંગમે તમારી લેવાને પણ સંમળાવીશ.”

“ત્યારે નમે બહાંયાજ આ ટેકરાઓમાં ફરો. રાત્રે અંધારું થયા પછી તમને સામેના બાવળ તમે લેવા મળશે. સાંભળો કબીલામાં જતા નહીં અને કોઈની આગળ લેવાનું નામ લેતા નહીં. નહીં તો તમારી બે ધજતી થશે, અને જીવ જીવનમાં આવી પડતાંએ વાર લાગશે નહીં.”

કયસ આપ્યો દીવસ જંગલમાં ફરતો રહ્યો. ધન્ટેજનીની ધડીએ મધ્યી લાંબી હોય છે, તે કેમે કરી ખુટતી નથી. માંડમાં કરી દીવસ વીડ્યો અને સાંજ પડી. બહાર મપેલા કબીલાના પુરો પાછા ફર્યા, તંબુની બાહેર મુલ્કા રોકાન થયા અને સ્ત્રીઓ બોબન તૈયાર કરવામાં રોકાઈ. તંબુનીની બોબર વજાદાર કુતરાની ફાંજ હતી. જરા પણ અધ્યુ-સારો થતાં બસી કાન ખાતા. કબીલાનાં માણસો રાત્રે સુસારને બાસ થતાં બહાર નીકળતા અને પોતાના રસાયુમાં તેને બધું જતા હતા.

કપસ એક ટેકરા પાછળ છુપાઈ આ બધું જોઈ રહ્યો હતો, તેવામાં બે સ્ત્રીઓ કળીલામાંથી નીકળી તેની તરફ આવતી જણાઈ. તે સમયેથી કે લેલા સાથે તે ઊઠકરી આવે છે. અંતર અજબ પ્રકારની વેદના થવા માંડી. તેણે મનમાં વિચારવા માંડ્યું કે “લેલાને કેવી રીતે આવકાર આપવો. કપસ હજુ કયા છેવટ ઉપર આવે તે અગાઉ તે અળખા બાવળ પાસે આવી બોલી. “હ્યો કપસ, હું લવલાને લઈ આવી આવો તમારે વચન પાળી તમારી અસરકારક વાણી સંભળાવી અમારી ઠગણ પુરી કરો. જોઈએ અમારા મજનુનું કલામ સાઈ છે કે તમારે સહિત્ય ચઢીવાતું છે.”

“હા, હા, સંભળાવીશ,” કપસ બોલ્યો. “પણ પ્રથમ મારા મિત્રનું પેમામ કહેવા દો.” કપસ ઉભો થઈ પાસે આવ્યો અને લવલા તરફ જોઈ બોલ્યો. “બની આમીરની મગરૂરી, તને સલામત રાખે.” લવલાએ સલામને જવાબ આપી પુછ્યું. “કહો મજનુન કેવો છે?”

“જે વ્યર્થિનેા ઉપાધ તમે છે, તે વચર કશી ફરીયાદ નથી. મુશ્કાળોએ તેને એટલી દુરે દાખાવી લીધો છે કે તે એક સળ પછુ કહી શકતો નથી. બસ મારી સલામ કહેજે.” એટલાજ સળે તે કહી શક્યો. લવલા હજુ જવાબ આપે તે પહેલાંજ કપસે બોલવા માંડ્યું. “અરબ માઅશુરોની મગરૂર પાળો, જે પરવાનગી હોય તો નહુ કેઈક કહેવાની હીમત કરે.”

“કહો” લવલાએ જવાબ આપ્યો.

“મરીબ બીથારો મજનુન” કપસે કહેવા માંડ્યું. “જે જુલમ તે મરીબ પ્રેમાળ અને શુદ્ધ પ્રેમાળ જીવ તરફ તમારી તરફથી કરવામાં આવે છે, તે શું તમને શોભાવે છે! અહસેસ! તેની દસા જોવાઈ શકે તેજ નથી. વાહીએ નજર તેના કંઠાટથી માછા ઉઠે છે. જઝીરુજ અરબની બધી ખતુઓ તેની નીસસા મરી કબનસીબી ઉપર રહે છે, પણ તારે એક દીજ તેની દયા વગરનું છે.”

“મારા મનમાં” લવલાએ કહેવા માંડ્યું. “તેનો અથાગ પ્રેમ છે, તે મને વ્યાદતો હશે તેના કરતાં પણ મને વિશેષ આદના છે. મારે અંતર થવાઈ રહ્યું છે છતાં મેં ધીરજ રાખી છે, અને ધીરજને અંતે મારા પૂઠી પણ તેના જીવની રક્ષા કરે છું.”

“આહા! સપલા!!” કપસે બેચેન થઇ બોલી ઉઠ્યો. “એજ લુખના પણ કહેતી હતી તમે બધી એકજ છો અને એક જોવીજ વાતો કરો છો!”

“મજનુ મારે મારી પાસે બધી ફરીવારો છે.” સપલાએ કહ્યું.

“તે કેવી” કપસે અણુવા માગ્યું.

“તે પોતાની એક બચતમાં કહે છે.” સપલા બેસવાનું આગળ બેસાવ્યું. “એક રાત્રે તેણી જંગલમાં આવી, જો હુંએ માલીક (સપલા) તમારો પ્રેમ શુદ્ધ અને કલંક રહિત છે તે કોઈથી જોટા પાડી શકાય નહીં.” સપલાએ, પાછળ ફરી આગળ ચલાવ્યું. “જમને તેને જરા પુછ્યો કે હું કેમ રાત્રે કયા જંગલમાં તેની પાસે ગઇ હતી. આવી રીતે માત્ર બહાનુજ કરવામાં આવે છે. જે લોકો અત્યાર સુધી સુપ્રત્યાપ છે તે પણ દુરમન થતા જાય છે.”

“કવિઓ કવિતામાં એવા અસંકાર આપતાજ આવ્યા છે.” કપસે કહ્યું. “પરંતુ કોઇ નથી કહેતું કે તે જે કહે છે તે બધું સાચુંજ હોય છે.”

“ત્યારે શુંક બોલવું એનુંજ નામ આશકી અને શાએરી (કવિતર ગુણ) છે” લેલાએ પુછવા માંડ્યું. “જે એમજ હોય તો તેનો પ્રેમ શુદ્ધોજ છે.”

“એમ કહેશો નહીં!” કપસે કહ્યું. “અફસોસ! તમને વિશ્વાસજ નથી. તમારાં હેવાં પથર જેવાં સખત છે, તમારાંમાં જરાએ લાગણી નથી. તમારે સમજવાતું છે કે મજનુનો હેતુ તમારી આબેખવામાં આવેલી હૃદયની તરવીર સાથે છે. જે દરરોજ તેની પાસે આવે છે બહો દર પળે તેની પાસે રહે છે.”

“હા, હા, સમજી” લેલાએ કહેવા માંડ્યું. “અશક થવા પછી તમને તો એવુંજ આવડે છે, તમે વાતો કરવામાં પારંગત બનેા છો. ચાલો એ બધું જાણ કરો અને તમારી કોઈક ગઝલ સંભળાવો. તમારી કવિતા સાંભળવા અને અહીંયાં ધસડી લાવનારી બહેન આગર છે.”

કપસે પોતાની કરજ અને હૃદયદાવક કવિતા પુરતા જુરસા, જોર અને બેજ સાથે કહેવા માંડી. તેની વાણી સાંભળી બંને અનુભવ ઉપર ઉંડી અસર થઇ. રાત વધારે આવી હતી. તેણીએજે જવાની રજા માંગી કહ્યું. “વખત થઇ ગયો, વધારે રોકાવામાં બહાનુમીનો ભય છે.” લેલાએ, સાહેલીને કહ્યું. “ઉઠો બહેન ચાલો.”

“મારે ત્યાંથી કંપસ સાફ આવતું થઈ આવું એટલીવાર વધુ થોભો. નહીં તો અમારા કળીજાને કલંક લાગશે. મનમાં કહેશે કે પરા-
ણને જૂખ્યોજ કાઢ્યો.”

“નહીં બહેન” લવલાએ કહ્યું “મારાંથી નહીં થોભાય, થોડીવારમાં તમેજ આવીને આપી જાશે.”

“જે તમે ચાલ્યા જશો, તો પછી મારાથી અહીં નહીં રહેવાય” કંપસે લવલાને કહ્યું.

સાહેલી ઉઠી અને લવલાને પૂછ્યા વગરજ ચાલતી થઈ. એકાંત થતાં કંપસે કહ્યું “લવલા ખુદા વારતે જરાતો મજનું ઉપર દયા કરો.”

“મારી ઉપર દયા કરી, મજનુંએ મને બદનામ કરવાનું મૂકી દેવું જોઈએ.” લવલાએ કહેવા માંડ્યું “કંપસ કું ખરેજ કહું છું કે મારા જેવું દુઃખ ખુદા દુશ્મનને પણ ન આપે. રડવાનીએ મને જ્યાં મળતી નથી કે નથી મળતો વખત જેને મળે મને બાંધવામાં આવી છે. તેની વાતો કઠારીના ધા જેવી છે. મારેજ કુદય છે જે બધું સહન કરે છે તે શબ્દે કહેવું નથી. મારા સલામ સાથે મજનુંને કહેજે કે ઇ-સાન બની ધરમાં રહે, ખુદા બધાં સારાવાનાં કરશે. અમારી ધીરજનું રજા મીઠું આવશે. આ દુનિયામાં નહીં તો ખુદાના દરખાસ્તમાં તેની લદાણુ મળશે.” એટલામાં બીજી ઊઠકરી આવી થઈ, ‘આવાનું’ કંપસની આગળ મુકતાં તેણી બોલી “હવે ખુદા હાથિજ” બન્ને બાળાએ ઉઠી અને ચાલી થઈ. શે કંપસ હવરાન થઈ તેમની પુઠ તાકવા લાગ્યો.

કંપસે તે બોજનગી વસ્તુઓ બાંધી વાલીએ નજરનો રસ્તો લીધો. બીજા દિવસે મજનુંને મલ્યો અને લવલાનું પયગામ શબ્દે શબ્દે કહી સંજ-
ગાવ્યું. તે એક ક્ષણ પણ નહીં થોભતાં મદીના તેમજ તરફ ચાલી નીકળ્યો. હજારે દિવસો પીતી ગયા હતાં અને તે બાળકો હતા કે હવે પ્રથમ દુશ્મન (રહી) મક્કા શરીફથી રવાના થઈ મદીના મુનવરા પહોંચી ગયા હશે.

પ્રકરણ બાવીસમું.

== :: :: ==

મદીના તૈયબા.

મજનુથી છુટો પડ્યા પછી રેતાગરણ અને બાવળનાં જંગલો ચીરતો ફેલેલા પડેલા આગ્નરી પત્રે અને ફાટેલાં વસ્ત્રે, ત્રીજી સદ્વારે કપસ એક અરબ કખીલામાં પહોંચ્યો. અરબોના રિવાજ પ્રમાણે અબ્બાસ મુસાફરને હરખબરો આવકાર આપ્યો, પરંતુ તેનું નામ જાણનાં તેમના હરખને પાર રહ્યો નહીં. આખી રાત તેની વિદ્વાતભરી કવિતાઓ સાંભળી તેની દયામણી સ્થિતિ ઉપર અફસોસ કર્યો. સવારે કખીલાના સરદારે કહ્યું “ખયદલ જશે તો મારા ધારવા પ્રમાણે આ ઝિન્દગાનીમાંતો તમે મદીના શરીફ પહોંચી એમ નથી.”

કપસે જવાબ આપ્યો “મને સવારીની જરૂર નથી, હવાનાં વટેાળીયાં મને ખભે બેસાડી લઈ જશે. બહેતી રેતી મને એવી લઈ જશે જેવી રીતે પૂરનાં પાણી હોઢીને લઈ જાય છે.”

“ફકત વાતોથી કંઈ દુઃખ નથી ટળતાં” સરદારે કહ્યું “હું એક સારો ઉંઠ તમને આપું છું. તમે સુખે અને જલદી મદીના શરીફ પહોંચી જશો.”

સરદારે દસ બાર દિવસના દાણા પાણી સાથે ઉંઠ હાજર કર્યો. કપસે ઉંઠ પર સવાર થયો અને કખીલાના લોકોને સલામ કરી મદીના તરફ ચાલ્યો. કખીલાવાળાએ રસ્તો બતાવેલો હોવાથી કોઈ પણ ટેકાણે નહીં થોભતાં કે ઉતરતાં તેણે ચાલવા માંડ્યું હતું. બાર દિવસનો રસ્તો છ દિવસમાં પુરો કરી સાતમે દિવસે કપસ મદીના તૈયબા પાસે જઈ પહોંચ્યો. તે મન સાથે તરફ બાંધવા લાગ્યો કે મદીના હવે પાસે છે. હમામ દુસવનને મળીશ, તેમના પવિત્ર હાથ ચુમીશ, હરમ શરીફમાં દુબ્બા માગીશ, અને બહાલા હમામને બચ્ચું કરીશ અને તેમના પ્રતાપે નિશાક થયેલી આશાઓમાં સફળતા પ્રાપ્ત કરીશ. સામેથી તેણે સાંકળી સવાર આવતો જોયો. સવારે પાસે આવી કપસને સલામ કરી કપસની પાસે આવી ઉંઠને જોવા લાગ્યો. તેણે કહ્યું “માથ તમે ઉંઠને વેચશો ?”

કપસે કહ્યું “ઉંટ વેચવાનો તો નથી, પણ જો તમને પસંદ હોય ત્યો” કપસ ઉંટ પરથી કુદીને ચાલતો થયો. સવાર હેરાત પામેથી તેણે અને બોલાવી કહ્યું એક બીજી અર્થ છે જો કમુલ કરો તો કહો. ૧ કહ્યું તમે કહો મારે કમુલ છે. તેણે મદીનાના એક મુહલ્લામાં ૧૧ બીન દિવસે મળી ૫૦૦ દીનાર લેવા જણાવ્યું. કપસે તે લેવા પાડી, પણ વચને બાંધાએલો હોવાથી તેને મળવાની કમુલાત આપી તો થયો. સવાર અમયખીમાં કપસની ઉદારતાનાં વખાણ કરતો ચાલ્યો. ૭ રૂઢવારે કપસ મદીનામાં દાખલ થયો અને બામદાદની નમાઝ તેણે જઢે નખવીમાં અદા કરી, તે જોઇ રહ્યો હતો કે સામેથી હસનેન બંધુ- (૨.) આવતા જણાયા. બે અખત્યાર દોડી તેમના હાથ મુઢ્યા અને ને કહેવા માંડ્યું.

“યા હમામ ! આ નિરાધાર સેવકની ખબર હયો, તમારા દુઃખી ને જીવલેણ સંકટથી ઉઠારો.”

હમામ હુસચન—કાણુ ! કપસ બિન ઝુરીહા અહસોસ ! તમે હુખ- ૥ મેમની કથીએ કહર ન કરી, તેણીને તલાક આપી બીજી સાથે ાહ કયાં. છતાં તેને ફરકને નામે બદનામ કરવા માંડી. તમને કતલ ાની બની કાબબને છુટ આપવામાં ખલીફા અમીર આવિયાએ ઝરાએ ૧ કરી નથી.

રડતાં અને માથું અઢાળતાં કપસે કહેવાતું ચાલું રાખ્યું “યા હામ ! હું બેશક નાલાયક હતો અને મૂખ છું, મુન્હેગાર હતો અને પરાધી છું, પરંતુ એ બધું મેં હસદા પુવંક તો તથીજ કયું. કપસે પછી અથ ઇતિ, મદીના છોડવાથી અત્યાર સુધીની બધી હકીકત કહી મળાવી. બન્ને હમામે ઉપર ઉંડી અસર થઈ. હમામે ફરમાવ્યું અલબત્ત તમારા કહેવા પ્રમાણે નિરપરાધી છો છતાં, બિલાહતના નિશ્ચય મેં તમને કાણુ રક્ષણ આપી શકે છે. નામ સાંભળતાંજ મરવાન કતલ શે અથવા બની કાબબને હવાલે કરશે.”

“મારી ઇચ્છા પણ એજ છે” કપસે જવાબ આપ્યો. “હવે તો આ ઝિન્દગીથી પણ કંટાળી ગયો છું.” અહીં સુધીજ કપસ કહેવા મ્યો હતો કે મદીનાનો મવનર મરવાન બિન હકમ હમામોની પાસે ગયો. તેણે બંધુ કે કપસ બિન ઝુરીહ તેની સામે ઉભો છે, કપસને

કમલ કરવા ગુલામને દુકમ કર્યો. ગુલામો કમસને પકડે તે પહેલાં હમામ દુસયને કમસનો હાથ પકડી કહ્યું “તે અમારા આમાં છે.”

મરવાને હમામ દુસયનને સમજવતાં કહેવા માંડ્યું “તે ખિલાફતની રાજ્ય સત્તા અને બની કાબજનો અપરાધી છે. અપરાધીને પકડી બની કાબજ પાસે મોકલવાની મારી ફર્જ છે.”

હમામ દુસયને મરવાનને સમજાવ્યો કે તેને હાજિર રાખવાની જોખમદારી મારે માથે લઉં છું અને બની કાબજના કબીલામાં લઇ જવાનું પણ હું માથે લઉં છું.”

મરવાન હમામોની વાત સાંભળી ચાલ્યો ગયો. કમસે બીજી વખત હમામોનો ઉપકાર માન્યો અને હાથ જોડી અર્જ કરી “યા હમામ ! મને કતલ થવા દો, અને મને કતલથી બચાવવાની ઇચ્છા હોય ત્યાં મારા અંતરની વ્યાધિ મટાડવાનો ઉપાય કરો.”

હમામ દુસયન કમસને દિલાસો આપી સાથે લઈ ગયા અને સખ્ત તાકીદ આપી સમજાવ્યું કે ધરની બહાર નીકળતા નહીં, એવું ન થાય કે સરકારી અમલદારો પકડી સજા કરે. અને તે પછી અમારાથી કંઈ પણ થઇ શકશે નહિ.”

“યા હમામ ” કમસે કહ્યું “કપડીની સ્થિતિમાં હું ઘરમાં બરાઈ રહું એ બનવું તો અશક્ય છે. મારે બહાર તો નીકળવું જ પડશે, પણ હમામની પનાહમાં આવેલાને કોઈ વાંકી નહીં જુએ એવું હું નથી માનતો.”

હમામ દુસયને પૂછ્યું “તમારી લુબનાનો નિકાલ ખાલિફ મતદાની સાથે થયો છે ?”

“હા, હા !” કમસે જવાબ આપ્યો “પરંતુ ખુદા જાણે છે કે લુબના રાજી નથી.”

“વાર ” હમામ દુસયને કહ્યું “ખાધને તમે બેશિકર સુધ રહેલ.”

“જેવ તો આ આંખોએ દરામ કરી છે.” કમસે કહ્યું “પરંતુ તમારો દુકમ બળતી લાવવા સુધ રહીશ.”

બન્ને હમામોએ કમસને પોતાની સાથે ખવાડ્યું અને ઓરડામાં

મુવાડી બહાર નીકળ્યા અને ખાલિદ પાસે ગયા. ખાલિદ ઇમામોને પોતાને ત્યાં આવતા જોઇ સામે આવી આવકાર આપ્યો. તેણે હાથ જોડી અર્જ કરી.

“આપનાં પવિત્ર પગલાંએ મને બાળ્યશાળી બનાવ્યો અને મારી આત્મામાં વધારો કર્યો. તમે નામદારે ઉદ્ધવેલી મહેનતાના બદલામાં મારે કંઈ-સેવા બળવી સંતોષ મેળવવો.”

ઈમામ હુસયન—“અમે બન્ને ભાઇ, તમારી સાથે સંબંધ રાખતા એક ખાસ અને અગત્યના કામ માટે આવ્યા છીએ.”

“મારા સંબંધી?” ખાલિદે કહ્યું. “તમારા કુકમને તાબે થવાની મારી ફરજ છે. મારાથી ના પડાયજી શી રીતે?”

ઈમામ હુસયન—“તો શું તમે અમારા બાઈની ઇચ્છા પૂરી કરવાનું વચન આપો છો?”

“અલબત્ત હું વચન આપું છું” ખાલિદે કહ્યું. “જો મારા અધિકારમાં હોય તો હું તે પૂર્ણ કરીશ.”

ઈમામ હુસન—“હા, તમારા કબજાની વાત છે.”

“હું વચન આપું છું” ખાલિદે જવાબ આપ્યો. “તમે કહેશો તે પ્રમાણે કરીશ પણ તે કામ શું છે, એ તો બતાવો.”

ઈમામ હુસન—“જાણ્યા પહેલાંજ તમે વચન તો આપીજ ચુક્યા છો. એટલે તમારે ક્યાં વચર તો આરોજ નથી. છતાં અત્યારે તો કહેવાનો નથી, અસર પહોં તેને સાથે લઇ હું તમારી પાસે આવીશ ત્યારે બતાવીશ.”

“ત્યારે હું આપની વાટ જોઈશ” ખાલિદે અર્જ કરી. “એવું ન બને કે તમે ન પધારો અને કમનસીબી ઉપર મારે અફસોસ કરવો પડે.”

ઈમામ હુસન—“અમે બન્ને ભાઇ આવીશું.”

“એક દિવસમાં બે વખત પયગમ્બર સાદબના સુપુત્રો મારે ત્યાં પધારે એવી મારી તકદીર ક્યાં હતી!”

બન્ને ઇમામ ઘેર ગયા અને ખાલિદ વિચારમાં પડ્યો કે બન્ને ઇમામો સાથે મારે ઘેર આવ્યા અને મારી પાસેથી કશું કામ લેવાની

ધન્ય જતાવી. એવું કયું કામ હશે જે માટે તે પવિત્ર મહાત્માએને આવીને મારે ત્યાં આવવું પડ્યું. તે કયુંએ કળી શકતો નહોતો.

ઝોહરના વખત સુધી કપસે ગિજાણીમાં પડ્યો રહેલો. પરંતુ જીવ આવી નહીં. ઉંચ તેની કિસ્મતમાંજ નહોતી. એકાં એકાં જાંટ લેનાર માણસ પાદ આવ્યો. તેને ખ્યાલ આવતા ઉઠીને લુહું કહ્યું. અને નમાઝ પઢી. ધરમાંથી નીકળી તેનું ઠેકાણું પૂછતો આવ્યો. થોડીક વારમાં તેને ત્યાં પહોંચ્યો. દરવાજા ઉપર દરતક દીધી. દરવાજો ઉઘડ્યો અને જાંટ લેનારો માણસ બહાર આવ્યો. બદલ સાથે હાથ મેળવી માન સહિત ધરમાં લઇ જઇ બેસાડ્યો. ઉત્તમ વાનીએ અમાઉથી બનાવી રાખી હતી તે પીરસી ખાવા માટે આમલું કર્યો.

“હું એ કે જૂખ્યો નથી છતાં થોડુંક ખાત્ર હાથ ધોઈ ઉઠ્યો. તે માણસે આધા પછી ૫૦૦ દિરમ તેની આગળ મૂકતાં કહ્યું “તમારી સાથે કરાર હતો તેનો સ્વિકાર કરો.”

“અને તમારા નાણાની કસીએ ઝર નથી” કપસે આમલું પુરક કહ્યું.

“હું જાણું છું કે તમને ઝર નથી” તે માણસે કહેવા માંડ્યું “પરંતુ મારા સખી પરાણાને તે રકમ આપવાની મારી રહી છે અને તે સ્વિકારવા તમે બંધાએલા છો.”

“અલગત, મારા વચન પ્રમાણે લેવી જોઇએ અને હું તે કયુલ કરું છું.” કપસે વાત પુરી કરી દિરમ હાથમાં લીધા. કોઇ દરવાજા ઉપર દરતક દીધી જોઇલે તે માણસ દરવાજા તરફ જવા ઉઠ્યો. કપસે પશુ રજા માગી અને ઉભો થયો.

“તમે થોડીક વાર થોભો” તે માણસે કહ્યું “મારે તમને ધણું પૂછવાનું છે.” તે બહાર ગયો અને તરત પાછો ફરી યોડ્યો. બે ઘડી બેસો હું આવું છું. આપણા ગવર્નર મરવાન મિન હકમે મને બેસાડ્યો છે. એ ત્યાં જતાં વાર થશે તો અર્થ વગર ગુરસે થશે. બહાણા બાઈ આ ચેર હાજિરી માટે મને માફ કરજો. ગવર્નર વગર કોઇ પીળાએ બેસાડ્યો હોત તો હું કદી જતો નહીં. તમારી સાથે મન ભરીને વાતો કર્યા વગર તમારા જેવા ઉદાર આકાને મુકવાનું મને કરાએ મમદું નથી. જોઇલે મારા આવતાં સુધી તમે કપાએ ન જતાં બેઠોજ રહેજો.”

“હીક, તારે ફું તમારી વાટ જોઈશ” કમલ જોડે. તે પુરે લોડીને બોલાવી કહ્યું “નસીમા બારે મહેમાન જોડે છે. મારા આવતાં તેને કરી તકલીફ થવી જોઈએ નહીં.” તે ગયો. થોડી વારે નસીમાએ આવી કહ્યું કેાઇ વસ્તુ જોઈતી હોય તો કહેજે.” કમલે તેણીને જવાબ આપ્યો “મને કેાઈ ચીજની જરૂર નથી. તમારા વાઘી આવતાં સુધી ફું સુખે જોડે રહીશ. તમે કરી ચિંતા કરશો નહીં.”

નસીમા કમલ પાસે બેસી વાતો કરવા લાગી. થોડીક વાર પછી ધર ધણિયાણી બુરખો પહેરી બહાર આવી અને નસીમાને કહેવા લાગી. “નસીમા તું કેવી રેહીઆજ છે. ધરનાં બધાં કામ પડતાં મૂકી અહીં આવી વાતોમાં યુંથાઇ ગઇ. ઉઠ ધરમાં જા !” તેણી પાસે જોડેલા કમલને જોઈ અજબબી પામી. નસીમાને પાસે બોલાવી કહ્યું “એમને પૂછ કે તમે દાલથી બેઢાલ કેમ છો? તમારો રંગ પીળો કેમ પડી ગયો છે?” નસીમાએ એવોજ સવાલ કર્યો. કમલે લાંબો નિસાસો નાંખ્યો અને કહ્યું “પોતાનાં બેઢાલાથી વિપ્રુટા પડેલાની એવી સ્થિતિ થાય.” નસીમાને કહ્યું તેમનો હેવાલ તો પૂછો. નસીમાના પૂછવાથી કમલે પોતાની સ્થિતિ, માથુકા ની બેદરકારી અને નિર્દયતા, પોતાની દુઃખભરી બધી હકીકત કહી સંભળાવી. બધી હકીકત સાંભળ્યા પછી ધર ધણિયાણીએ બુરખાને પરદો મેઢાં ઉપરથી હટાવ્યો. તરતજ તેની હાંખીએ કમલ ઉપર જાડુ કપડું. તે હચરતમાં પડ્યો. આંખ અને શરીર આસની ગતી અટકી ગઇ. અને બેલાન પુતળા જેવાં હતાં. થોડીક વાર સુધી આવીજ સ્થિતિ ચાલુ રહી. છેવટ કમલે સાંતીનો ભંગ કર્યો. તેણે પૂછ્યું “આહ ! બુખના ! તું અહીં ક્યાંથી ? ફું ક્યાં છું ? શું સ્વપ્ન છે ?” એકદમ ઉઠ્યો. તેને મબરામણ થઇ અને ધરની બહાર નીકળવા નાહો. દરવાજાની બહાર નીકળે તે પહેલાં ધર ધણીએ દરવાજામાં પગ મૂક્યો. તેણે પૂછ્યું “કેમ બાઇ ક્યાં જાઓ છો ?”

“અલબત્ત, મને વાર થઇ” તે માણસે કહ્યું “તમને કેાઇ જરૂરી કામ હશે. પણ આવો બે વાતો કરી ચાલ્યા જાઓ.” તે માણસે કમલને ઝોરાવરી ધરમાં લાવી બેસાડ્યો. કમલ અને પુરુષને સાથે જોઇ બુરખાવાલી બાળુએ કહી કહ્યું “આ તમે શું મજાગ કરો છો ?”

“મજાગ !” તે પુરુષે કહ્યું “વળી અજબ દેવો !”

“તમે જાણો છો કે એ કાણુ છે?” ખાતુને પુછ્યું.

“હું નથી જાણતો” તે પુરુષે કહ્યું. “કાલે રસ્તામાં મળ્યા હતા અને તે વખતે ઉદારતા બતાવી અને ઉંટ આપવામાં તેણે બતાવેલી ઉસ-નો બદલો મારાથી અપાય તેમ નથી. તેમની ઉદારતા એ મારા મન પર કાણુ કર્યો છે; તેથીજ આજે ઘેર બોલાવી યોડો બંધો ઉપકાર માનું” ॥ એર બાજબી નહીં કહેવાય.”

“અફસોસ!” ખાતુને કહ્યું. “તમે નથી જાણતા કે તે કયસ મેન ઝુરીક છે.”

“કયસ બિન ઝુરીક ઉઝરી!!” છેલ્લા અબ્દો સાથે તે દિગ્મુદ જેવો બન્યો. હવેરત, અજબબી અને જાય સાથે તે કયસ તરફ દીડા દીડાને રેતો રહ્યો. બધા સુષ હતા. લાંબી શાંતિને તે પુરુષના અવાજે તોડી બેઠ્યો. “કયસ બિન ઝુરીક ઉઝરી અને તમે? હું અને તમારો

શાહારી? તમે અને મારું ઘર? તમને અને હું બોલાવીને ઘરમાં લાવું? અને અને હું પરાણો રાખું?” તે પુરુષ તદ્દન સુષ રહ્યો. થોડી વાર છી તે કયસને સંબોધી બેઠ્યો. સાફ, બેસો. ખુદાની સોગન ખાઈને હું છું કે તમે કાણુ છો એ હું જાણતોજ નહોતો!”

“અને પશુ હવે બતાવો કે તમે કાણુ છો?” કયસે જાણવા માગ્યું.

“કશ પશુ નથી સમજી શક્યા!” તે માણસે કહ્યું. “લુખનાનો બેઠો ધણી ખાલીદ મતદાની છું. હવે તો સમજ્યા!”

“ત્યારે વિચાર શું કરો છો?” કયસે કહેવા માંગ્યું અને પકડી રવાન પાસે લઇ ચાલો. પછી સદા માટે એ શ્રીકર મુક બસો.”

“હા, હું એમજ કરવાનો હતો,” ખાલિદે દિલમીરી સાથે કહેવા માંડ્યું, “અત્યારે, ગવર્નર મરવાને અને એટલાજ માટે બોલાવ્યો હતો. હે અને કહ્યું હતું કે કયસ બિન ઝુરીક ઉઝરી મદીનામાં આવી ગયો. તેને પકડી બની કાબજ તરફ મોકલાવી દેવો. મેં તેમ કરવાની કયુ-ત પશુ આપી છે. પરંતુ હું, કહું શું? ઉપકાર બેઠીઓમાં તમે મારા ૫ પચ જકડી લીધા છે. હું નહોતો જાણતો કે જેનો છવ લેવાનું વચન હતું છું તેનેજ અમાન આપી મારા ઘરમાં બેતોડી આપ્યો છું.” ખાલિદ

દસ થારે ભેડી માથે ઉભેલી લુગના પાસે જઈ બોલ્યો, “લુગના! તું અને સાથે સાનું” કહેવું, ખુદાને અને પયગમ્બર (સં) સાહેબને વચ્ચે મુઠી જવાળ આપવું, તું મારી પાસે રહેવાનું પસંદ કરે છે કે કપસ પસે?” લુગના કહ્યો, “પણ જવાળ નહિ આપતાં પુઠ ફેરવી જવાળખાત્રમાં ચાલી મઠ. ખાસિદ કંઈ સમજી સક્યો નહીં. તે પણ જવાળખાત્રમાં ગયો અને લુગનાને ફરી પૂછ્યું “લુગના! તું મારી ત્રી છે, છતાં, સદા મારાથી જુદી રહે છે, અને તારી પાસે બેસવાનો પણ હુકમ નથી. આપણા જેવો ગૃહસંસાર આગેજ કાઢનો હશે, જુદાઈ અને અલગતા આપણા જેવો દાખલો અરબસ્તાનમાં શોધ્યો જડતો નથી. જુદાઈમાં સદા તારી તરફથી જુદાં જુદાં કારણો જતાવવામાં આવતાં રહેતાં. તેં એમ પણ કહ્યું હતું કે કપસની વર્તણૂક પછી દુનિયાના પુરોષો ઉપરથી તારો વિશ્વાસ ભેડી ગયો છે, તેથી તું કાઠીની મથળે રહેવા માગતી નહોતી. આજ સુધી તારી વાત હું ખરી માનતો હતો પરંતુ અત્યારે હું સંકામે; વચ્ચે ઘેરાએલો છું. ખુદા અને પયગમ્બર (સં)ને વચ્ચે નાંખી, તારા દીન ધમાતથી પૂછું કે લુગના! તું અને વધારે પસંદ કરે છે કે કપસને?”

“ખાસિદ અને સોગન ન જવાડો” લુગનાએ આંખોમાં આંસુ લાવી કહ્યું “તમારા સવાલનો જવાબ આપવાની અને ફરજ પાડે નહીં. ખુદાનો હુકમ છે કે ‘હે, તે ભોઠો, જેઓ ઈમાન લાખ્યા છે એવી વાતો ન પૂછે જે કદાચ કાઢિર આવે તો તમને માફું સાથે’ તેથીજ ખાસિદ ખુદા વાસ્તે અને એવી વાતો પૂછે નહીં.”

“નહી, નહી” ખાસિદે જિદ જાવી દળાવ્યું કરવા માંડ્યું “હું સાદું ચોકપુ” ક્યાં વગર રહેવાનો નથી, અને વચન આપું છું કે શુદ્ધ અને તું સાથે સાનું” કહીજ તો મને જરાએ માફું સામરી: નહીં.”

“જ્યારે તમે ફરજ પાડે છે તો સાંભળો” લુગના રહસ્ય મંત્ર આંખુ લુખી બોલવા લાગી “મારું આ શરીર તમારું છે અને હું તમારી છું, કારણકે ખુદાએ મને તમારી જનાતી છે. હું વચન આપુ છું કે તમે અને ફરી પણ ચીસેથી કવરેલી એકો નહીં, ફરી તમારો હુકમ ખાલી તમારી તમેકરીમાં પાછળ થઈવી અનુજવરો નહીં, તમે મારા

અને મારી જિન્દગીના માલીક છે અને સરીઅતે તેની આજ તમને સ્વતંત્ર અધિકાર આપ્યો છે. પરંતુ અંતઃકરણ! હાથ 'અંતઃકરણ'! મારા કળકામાં નથી. તે મારા વજ્રમાં નથી અને કેવલ તારફ તથાત્ત્વ જાય છે. હું જાણું છું કે ક્યસે દેવો ક્યો છે, બેઆપક સાથે તજ દીધી છે, અને ને પછી બીજી સાથે લગન કર્યું છે. આટલું જતાં પણ અંતઃકરણ તેનીજ તરફ ખેંચાય છે. ખાલિદ મને માફ કરજો, માફ અંતઃકરણ તમારું અપનાવી છે. પણ સાચાર છું, પરવંચ છું, તે મારા કળકામાં નથી.

“મને પ્રથમથી જ શંકા તો હતીજ” ખાલિદે કહ્યું “પણ આજે તે જણાઈ ગયું.”

હાથ જોડે છુટકીએ પડતાં લુખનાએ કહેવા માંડ્યું “ખાલિદ, એ દયાળું ખાલિદ! તે મારો એક છપો બેદ છે, અત્યાર અમારો આ બેદ કોઈએ જાણ્યો નથી. ખુદા, પયગમ્બર (સં) અને હમાનને વચ્ચે નાંખી તમે તે કાંજાળ્યો છે તેવીજ રીતે તેમને વચ્ચે મૂકી હું તમારો પ્રાર્થના કરું છું કે મારા આ બેદને ખુદાએ પાડતા નહીં. મારી અમાનત મારી માફકજ જાળવી રાખજો.”

“નહીં, લુખના! બેદિફર રહેજો” ખાલિદે કાંતપણે કહ્યું “જેવો તે જુપાળ્યો તેવીજ રીતે જુપાવવા હું જનતું કરીશ. તું બસે કહે પણ ખાલિદની જાન તે કદી કહેશે નહીં.”

ખાલિદ જાહર આવી ક્યસની સામે બેઠો. જાને જડવત પુતળા હતા, કોઈની જાન ઉપડતી નહોતી. ઉદાસ હતા અને એકના કપાળ ઉપર બીજાની આંખો ચોટેલી હતી. આ શાંતિનો ભંગ દરવાજાના ખખખારે કર્યો. ખાલિદે ઉઠી દરવાજો ઉઘાડ્યો. તેણે જોયું કે કરાર પ્રમાણે હમામ હુસન (૨૦) અને હમામ હુસન (૨૦) જાને ભાઈ આવ્યા છે. હમામ હુસનને ખાલિદને કહ્યું “ખાલિદ માફ કરજો અમારો ભાઈ દરવા મેલે છે તે હજી સુધી આવ્યો નહીં તેથી જામે મોડા આવ્યા તમને વચ્ચે આટલો વખત વાટ જોવી પડી. તે તો નથી આવ્યો પણ આપેલું વચન પાળવા અમે આવ્યા છીએ.”

જાને હમામોના હાથ મુખી ખાલિદે અરજ કરી “તમે મારે તો

આબા એથી મારી હજીકતમાં મોટો વધારો થયો છે. ઘરમાં આબા આગળજે જો દુકાન ફરમાવોતો હું જાગવી લાવવા તૈયાર છું.”

ઈમામ હુસન—તમે જોકે કણુલાત આપી છે, છતાં ખમે ફરજ તો નથીજ પાડતા. તમે રવનંત્ર છો, જો અમારી માગણી ન રહે અને તમે તો પાડશો તો અમને માફ સાગવાનું નથી.”

“પણ નામદાર, મારે જાણવું તો જોઈએ.” ખાલિદે જાણવા માંગ્યું.

ઈમામ હુસન—“અમે એમ કહેવા માગીએ છીએ કે જો તમારી હુજા હોય અને જાની લાકડું હોય તો, જુળનાને તલાક આપી છુટી કરો!”

“જસ આટલુંજ કામ” ખાલિદે નમનતાઈથી કહ્યું.

ઈમામ હુસન—“જસ એટલુંજ કામ છે.”

“એક સ્ત્રી તો શું” ખાલિદે કહેવા માંગ્યું “જે સો સ્ત્રીઓ હોય તો પણ તમારી માગણી ઉપર કુરબાન છે. તમે નામવરોની સાક્ષીમાં તેણીને તથા તલાક આપું છું” તેણે સરીખતના નિયમ પ્રમાણે છેલ્લી દહની “બાધન” તલાક આપી. ઈમામ હુસને રાહી સમ ઉપકાર માનતાં જણાવ્યું “ત્યારે મારી એક ખીજ માગણી મેં કણુજ કરી.”

“પ્રથમજ અરજ કરી ગયો છું કે તમે જે કહેશો તે મને કણુજ છે” ખાલિદે કહ્યું.

ઈમામ હુસન—“ત્યારે તેના બદલામાં મારી તરફથી એક લાખ દિરહમ કણુજ કરો. તે હું મારી ખાનગી મીલકતમાંથી આપીશ.”

“ફીઆ લેવા મન તો નથી થતું” ખાલિદે કહ્યું “પરંતુ આપને વચન આપ્યું છે એટલે ના પગલ નહીં.” ખાલિદે હાથ જોડી અદબ સાથે ફરી કહ્યું “વા ઈમામ આપના કહેવાથી જુળનાને હું તલાક આપી ચુક્યો, છતાં મારે કહેવું જોઈએ તેણી તમારા કામની નથી. તેણે પોતાના અંતઃકરંજુ કોઈ ખીજનેજ રચાન આપેલું છે.”

ઈમામ હુસને દસીને કહ્યું “તમે એમ સમજતા જણાવો છો તમારી પાસે તલાક આપી હું મિલકત કણુજ છું. અસ્તગ દિરહમદારી જે અલગ છે. મારો એક આઈ છે અને તે તેણી ઉપર દીવાનો જાણે છે.”

“વા હમામ!” ખાલિદે કહ્યું “તેણી તેના કામની પણ નથી. પણ સાહેબ ધરમાં તો પધારો.” બંને હમામે ખાલિદની યાજ્ઞ ધરમાં આપ્યા. તેઓએ અપાર અવનયની અને દેરત વચ્ચે કપસને ખાલિદના ધરમાં બેઠેલા એક સુમત્રી પડ્યા. બંને હમામે અચાનક એવી ઉઠ્યા. “હે! તમે બધીંઆ ક્યાંથી!!”

“છ નામવર!” કપસે જવાબ આપ્યો “એ પણ કિસ્મતનો ચક્ર છે.”

હમામ હસને ખાલિદને યોગખાણ કરાવતાં કહ્યું “આજ અમારા દુષ બાઈ છે. તેમના લીધેલ અને તમારો એકસાલ લીધો છે.”

“તે પવિત્રાત્મા આ છે!” ખાલિદે કહ્યું “ત્યારે તો મેં જે કહ્યું હતું તે બધું વ્યર્થ છે. દુનિયામાં લુપ્તતા, આ પુરુષ સિવાય બીજા કોઈને ચાહતી નથી.”

હમામ હસને કપસને કહ્યું “ખાલિદનો ઉપકાર માનો તેણે લુપ્તતાને તલાક આપી છુટી કરી છે. તમને ઉભયમાં નિકાહ કરવાનો અધિકાર છે.”

કપસે ઉભા થઈ હમામે અને ખાલિદના હાથને સુગ્રી, ખાલિદનો અળણપણે છતેલો મૈત્ર અને અળણાવસ્થામાં બંધાએલી મિત્રતા અને થયેલી પરાણાગતનો એકવાલ કહી સંજનાવ્યો. હમામે તે સાંભળી બારે દરખાયા. ખાલિદે અરજ કરી “વા હમામ મારી એવી કચ્છ છે કે મારે ત્યાંજ ખાલિદ અને લુપ્તતાના નિકાહ બાંધવામાં આવે.

હમામ હસન—“તે કેમ બને, હજી ઇંદતના દિવસો બાકી છે, વળી નિકાહ માટે બની કાબળના અકાબરો અને લુપ્તતાના પિતાની પસંવાનગી પણ મેળવવાની છે.”

લુપ્તતાને હવે તમે નામદારને ત્યાં રાખવી પડશે” ખાલિદે અરજ કરી “હવે એક થડી પણ કું તેણીને મારે ત્યાં રાખી શકતો નથી.” હમામે ખાલિદની વાત પસંદ કરી અને નસીમા સ્વયે લુપ્તતાને મોકલાવી આપવા કહી, કપસને સામે લઈ ઘેર આપ્યા.

આ નવાવતા બીજા દિવસે હમામ હસને એક બાળ કિસ્મત

ખસિદને મોકલાવી આપ્યાં. તેજ દિવસે બની કાળખના સંદેશ કુખાખને મહીના તેવળા મોલાવવા કામજી સખ્યો. મહીના દોઢ મહીનામાં બની કાળખના આકાખરો આવી જવાની વહી હતી અને તે અરસામાં કપસના નિકાલ થઇ જવાની આશા હતી. પરંતુ દોઢેક મહીના પછી એક સવારે કપસે જહાર ફરવા ગયો, અને સાંજ સુધી પાછો ફર્યો નહોતો. બધીએ તપાસ કરાવ્યા છતાં પતો મળ્યો નહોતો. ઇમામ હસનને અગવડખી સાથે દુઃખ થયું. બુખનાની સ્થિતિ બધી ફયાજનક હતી. તેણી રાત દિવસ રડી રડી અરજ કરતી “દીવાનાપણના ઊંઝાળામાં ડોકુ જાણે ક્યાં ગયો હશે, અફસોસ! આરં જરિખ સદા પીડતું જ રહેશે!”

ઇમામે તેણીને દિલાસો આપતા અને કહેતા, “મબરા નહોતો! જ્યાં પણ જશે ત્યાંથી અને શોધી કઢાવશું. પ્રથમ તમારા પિતા સાથે ફર્યો થવો જોઇએ.”

પ્રકરણ ત્રેવીસમું.

શામની દરબાર.

કપસ છમામના ઘરથી નીકળી ફરતો ફરતો મહીનાની એક સુતી શેરીમાં ગયો. ત્યાં કેટલાક શીધી યુવામોએ પકડી તેને મરવાન પાસે ઉભો કર્યો. મરવાને કપસને જોઈ કહ્યું તે દિવસે તું છટકા ગયો હતો પણ હવે બચી શકે તેમ નથી.

“વા અમીર” કપસે કહ્યું “તમારા દુકખને તોણે યવા સામે મારો તો કશો વાધો નહોતો, મહીના તેવળામાં હું તો એટલાજ માટે આવ્યો હતો કે તમારી પાસે આવું અને અરજ કરું કે રાજ્ય સત્તાનો અપરાધી દાબર છે, મરજીમાં આવે તે સગ કરો.”

“હું હવે માત્ર એટલુંજ કરી શકું છું” મરવાને કહેવા માંડ્યું “પછી ખતીશુલ મુસ્લેમીના મળાવીઆ બિન બળી સુદીયાનને અધીકાર છે કે જે થોડાં લાગે તે તમારા સંબંધમાં દુકમ આપે. તેમના દુકમ વગર મારાથી તમને હવે ઊંડી શકાય નહીં.”

“જેવી તમારી હચ્છા” કપસે મરવાનને શરણુ થતાં કહ્યું. મરવાને લશ્કરી અમલદારને બોલાવી, કપસને અમીર માનીઆના દરબારમાં લઈ જવા દુકમ કર્યો. તેણે કહ્યું અમીરને સમજાવજો કે અવરજવાનામાં આશાજીના નામે પ્રખ્યાત થએલો કપસ બિન સુરીદ ઉઝરી, રાજ્યનો અપરાધી છે. તેના સંબંધમાં કતલ કરવાનો દુકમ આપવામાં આવ્યો છે. મહીનામાંથી મુપત્યાપ તેને લઈ જશે. જો બની શકે તો અબર પકડી તેને ઊડવી જશે. પાછળી રાજે લશ્કરી પહેરા તથા કપસને લઈ તે અમલદાર સામ તરફ ઉપડી ગયો.

થોડાં દિવસમાં કેટલી દમિશ્ક પહેલી ગયો અને સખત પહેરા તથા તેને અમીરશ મુસ્લેમીનાના દરબારમાં બસ દરબારમાં ઉભો કરવામાં આવ્યો. દરબારની કુમધામ અને દોરબામ જોઈ કપસ દોરબારમાં આવ્યો. આ દુકમ સુદતમાં અરજ બીજીએ મેળાવેલી આદાલતવાલી કેઈ પણ અરજને

અમ્મી દેવા પુરતી હતી. ક્યસ અરવરતાનના જંગલોથી અદાર નીકળ્યો નહોતો. દમાસકસની અંદક વસ્તુ જોઇ તેને બારે અમ્મીથી સાચતી હતી. તે જે તરફ જોતો, ચાંચા નહર ઉઠાવવાનું મનજ થતું નહોતું. દરબારના ચોપદો અમ્મીશ મુમેનીનને મદીનાના અપરાધોની ખબર આપી સામે લાવવાનો કુકમ થયો, દરબારની શાન લવકત જોતાં જોતાં તખત ઉપર બેઠેલા રવાબદાર માયુસની આંખો સાથે તેની આંખો ટકરાઇ. ક્યસની આંખો શરમાઇ નીચી વળી, તે રવાબદાર માયુસ જો કે દેખાવમાં બિચ હતો છતાં, નાફા, દયા, માયા અને કૃપાના ગુણો તેના કપાળ ઉપર રખેટ પ્રગટી રહ્યા હતા. આ અમ્મીશ મુમેનીન ખલીફા માલીઆ (૨૦) હતો. ખલીફાએ પ્રથમ તે લશકરી અમલદારને પૂછ્યું “ક્યસને મદીનાના ગવર્નર મરવાન બિન હકમે મોકલ્યો છે?”

“હા, આ અમ્મીશ મુમેનીન” તે અમલદારે કહ્યું.

“પરંતુ મારી પાસે મોકલવાની કેમ જરૂર પડી? તેને ખની કાઅબ પાસે મોકલવાની જરૂર હતી. કારણકે તે ખિલાફતનો નહીં પણ ખની કાઅબનો અપરધી છે.” ખલીફાએ ક્યસ તરફ જોઇ કહેવા માંડ્યું. “ક્યસ! ખની ઉઝરા તો પ્રથમથીજ મશહૂર હતા. પણ તે બારે ખ્યાલિ આપી છે. શું જુગના એવીજ ખુબસુરત છે? મારું માનવું છે કે અહીંની અજમી અને રોમન છુડીઓ એવી ખુબસુરત અને સુંદર છે કે અરબ-રતાનમાં તેવી ઉંચામાં ઉંચા ખાનદાનમાં પણ તેની જોડ મળશે નહીં. તમે કહો તો અહીંનું સૈંદર્શ જતાવું અને જો જુગનાનો ખ્યાલ તમને તો તમે પસંદ કરો તે તમને આપું.”

નિરપણે ક્યસે જવાબ આપ્યો “હું અને જુગનાને તથા? આહ! દુનિયામાં એવું કયું સૈંદર્શ છે કે જે જુગનાની આગળ ટકી શકે! આ અમ્મીશ મુમેનીન! તમારી આ દરલત અને દમામ, આ રોમદાન અને બહોળસામ, તેની એક પ્રેમાગ નહર આગળ જવ જેટલી કીમત પણ રાખતો નથી.”

“જો એમજ હોય તો રજારિયાની જુગના સાથે તમે કેમ પડ્યા?” અમ્મીશ મુમેનીને પૂછ્યું.

“હા અમ્મીશ મુમેનીન!” ક્યસે કહેવા માંડ્યું “તે વિવાહ-હોતા,

પણ ખુદાનો એક કોપ હતો એ મારી ઉપર તુટી પડ્યો.” સાચેજ તેણે શરૂથી ઉવટ સુધીનો બધો એકવાસ કહી સંભળાવ્યો. ઉવટમાં તે બોલ્યો “વા અમીરશ મુમેનીન! બધા મને એ વફા કહે છે, પરંતુ આપ ન્યાયી છો ન્યાય કરો કે હું એ વફા છું કે પાંડા પામેલો નિરપરાધી છું.”

“મેં તમારી શાએરીનાં વખાણુ સંભળ્યાં છે” અમીર માવીઆએ કહ્યું “તમારી શેઅરો-કવિતા સંભળાવશે!”

ખલીફાનો કુકમ થતાં અરબસ્તાનમાં ખ્યાતિ પામેલો કરીદએ એનીયા કશ્યુ અને હુદયદાવક નિરાશાબર્ધા સ્વરે, પુરતા શુરસા અને ઉત્સાહમાં કપસે ગાયા માંડ્યો. દરબાર ઉપર કપસના અવાજે જોઇતી અસર કરી હતી. અમીરશ મુમેનીન માવીઆની આંખો ચોંધાર આંસુ રડતી હતી. ખલીફા મન ઉપરનો કાળુ ગુમાવી બેઠો હતો. તેને કશીએ શુદ્ધિ નહોતી કે તે ક્યાં છે અને કેવું છે. કરીદે પુરો થતાં ખલીફાએ આંસુ પુંજતાં કહ્યું “કપસ! શાખાશ, અરબસ્તાનના ઉત્તમ કવિઓમાં તારો પ્રથમ દરજ્જો છે.” વખત જોઈ કપસે અમીર માવીઆ સંબધી ત્યાંજ ઉભાં ઉભાં એક કરીદો કહેવા માંડ્યો. દરબારના દરેક માણસે વખાણુ કરી શાખાશી આવી. માવીઆએ પ્રસન્ન થઈ કહ્યું “કપસ! હવે તમે શું માગો છો? લુખના સાથે ફરી પરજીવાની તમારી હુએ છો?”

“વા અમીરશ મુમેનીન!” કપસે જવાબ આપ્યો “તેનો આધાર તો માત્ર લુખનાની મરજી અને મુનસફી ઉપર છે. હું તો જનની અમાન અને છુટાપણુંજ માગું છું. જ્યાં મરજીમાં આવે ત્યાં ફરે અને મનમાં આવે ત્યાં રહી શકું એટલુંજ માગી લઉં છું.”

“કપસ!” અમીર માવીઆએ કહેવા માંડ્યું “એ તો કંઈ માંગ્યું ન કહેવાય. કતલનો કુકમ રદ કરી અત્યારથી તને છુટો કરવામાં આવ્યો છે, અને ખાસ જની કાબજમાં જઈ દરેક મકદ કરતાં પણ તારી સામે ન જોઈ શકે એટલી છુટ આપું છું.”

“બસ, એટલુંજ બસ છે” કપસે કહેવા માંડ્યું “મારી ફકત એટલીજ હુએ છે.” ખલીફાના કુકમથી કપસની બેઠીએ કોપવામાં આવી. અમરિ તેને મોઢું ધન્યમ આપવા માંડ્યું પણ તે જમણે અસ્થિત્વ કરતાં કપસે કહ્યું “મને કોલતની પદવા નથી, તકોઈ હું મહીવા પહોંચું એટલી

ઝોઠવણુ કરી આપો તો બસ છે.”

તરતજ ખડીશ્વરે રવાનાગીનો દુકમ કર્યો. સાઠી હમામ સાથે ઝર નેચું લઈકર આપી કપસને મદીના તરફ મોકલવાની ઝોઠવણુ કરી. ગવર- નર મરવાન ઉપર ફરમાન મોકલી જણાવવામાં આવ્યું કે કપસને હવે કોઇએ પળવવો નહીં કે તેની આડે આવવું નહીં. તે હવે આઝાદ છે. તેને પરવાનગી આપવામાં આવે છે કે જો તેની ઇચ્છા થાય તો, ખાસ જની કામગીરી તંબુએ વચ્ચે ઉભો રહી લુગના તરફનો પોતાનો શુદ્ધ પ્રેમ જાહેર કરે. જો કોઇ તેને દુઃખ આપવાનો વિચાર કરે તો રાજ્ય તરફથી તેની રક્ષા કરવી જોઈએ. માન અકરામ સાથે કપસ હરનારમાંથી બહાર આવ્યો. અને બેચાર દિવસ હમિરકના ઉમરાવો સાથે રહી મદીના તરફ દૂર કરી.

પ્રકરણ ચોવીશમું.

છેવટ.

મદીનામાં ફોઈ જાણતું એ નહોતું કે કયસ કયાં ગયો અને કેવી આ રીતમાં સપડાયો. તેના અચાનક ગાયબ થવાથી હુમામે એકદમ અગ્નિપ્રભામાં હતા. બધાથી વધારે દુઃખ અને નિરાશાએ હુજનને ઘેરી લીધી હતી. તેને અચળ ક્ષેત્રે એ મદીના વીતી ગયા હતા અને હુજનનો પિતા હુજાબ હુમામેની માંગણીથી કબીલાના અકાબરો સાથે મદીનામાં આવ્યો હતો. તેણે માથું નમાવી અરજ કરી “યા હુમામ! અમારા કબીલામાં કેટલાક વાંધા ઉભા થવાથી તેની પતાવટ કરવામાં વાર લાગવાથી વખતસર અમે હાજર થઈ શક્યા નહીં. આપનો હુકમ જાળવી લાવવા હવે અમે હાજર છીએ.”

હુમામ હુસન—“શું કહ્યું? હવે કંઈ કહેવા જેવું દેખાતું જ નથી. કયસ અને હુજનનો ફરિયો કરવાનો વિચાર હતો, તેજ હેતુથી ખાસિદને સમજાવ્યો અને અમારું માન રાખી તેણે હુજનને તલાક આપી.”

“તલાક થઈ ગયું!” હુજાબ અગ્નિપ્રભા વચ્ચે સાંભળી બોલ્યો “અફસોસ! તેણીનું આખું જીવન જોઈ ગયું. છલ્લા નિકાહ પણ ખિલા-રતના પ્રભાવ અને અમારી જાળજોરીથી થયા હતા. હુજના તો સજી હતી જ નહીં ખાસિદે તલાક આપ્યા પછી તેનું શું થશે?”

હુમામ હુસન—“અમારો વિચાર, કયસ સાથે નિકાહ કરવાનો હતો.”

“યા હુમામ” હુજાબે બોલવા માંડ્યું “કયસના પ્રથમ સહવાસથી તેણી ઉપર એવી અશ્વર્ય અસર થઈ હતી કે તે સદા દુઃખી હતી, અને ખીજી વખત નો સંબંધ તેણીને મોતના મ્હેમાં મૂકવા જેવો છે.”

હુમામ હુસન—“અદ્યતન કયસે નહારે જ ક્યું હતું, પરંતુ તે પરવશ અને લાચાર હતો. તેની સ્થિતિ ઉપર વિચાર કરશો અને તેની દશ તરફ જોશો તે તમને જણાશે જે થયું તે તેની ઇચ્છા વિરુદ્ધ થયું હતું વધુ જોવાનું તો એ છે કે પોતે હુજનાજ કયસ વચર ખીજ કાઢને પસંદ કરતી નથી.”

“હું જાણું છું ત્યાં સુધી તેણીને કપસના નામ સાથે પ્રચલિત રહેવા છે” હુમાએ કહેવા પાડ્યું. “અને જો તે પોતે કપસની સાથે રહેવા રાજી હોય તો પછી અને કશો વાંધો નથી વળી તમારી હસ્તક્ષેપ સામે મારે કશું કહેવાપણું હોયજ નહીં, તમે જો પ્રમાણે કહેશો કપુસ કરવા હું તૈયાર છું.”

“અત્યારે તો જો બધું બધું છે” હુમામ હસીને કહેવા પાડ્યું. “કપસનોજ કશો ખતો નથી, તે ક્યાં ગયો જો કંઈ સમજાવુંજ નથી.”

આ વાતો ચાલતી હતી તેટલામાં એક અજાણ્યા માણસે આવી પૂછ્યું. હુમામ હસીને (૨) નું ધર આ છે.” હુમામે જવાબ આપ્યો. “હા, અને હું મરહુમ અમીરજી મુમેનીન અલી કરમુલ્લાહો વજીહોનો પુત્ર હસીન છું.” તે પરદેશી ખુશ્નુરત જવાને પાસે આવી અદખ સાથે સલામ કરી હાથને સુખન આપવા નમ્યો, હુમામે પૂછ્યું. “તમારું નામ” તે ખુશ્નુરત જવાને જવાબ આપ્યો. “આગીર બિન દારીસ અલદારી છે અને તમે નામવર પાસેજ આવ્યો છું.”

હુમામ હસીને—“મરહુમા, જો મારાથી કોઈ તમારું કામ થવું હોય તો ખુશીથી હું કરી આપીશ.”

“વાં હુમામ!” આગીર બોલ્યો. “કપસ બિન ઝુરીહ ઉઝરી થોડાક દિવસ અમારા કમીલામાં આવી રહ્યો હતો. તેનું કુળ, લાયકાત અને ગુણુ જોઈ મારી ખહેન લુખનાને તેની સાથે પરજીવવામાં આવી હતી. નિકાહ પછી જો કે તે અલગજ રહ્યો અને સ્ત્રી પુરુષ જેવો સંસારી સમાજમાં ગયો નથી છતાં કમનસીબ લુખનાનું હૃદય તે એટલે દરજ્જે છતી ચક્રમે છે કે તેણી કપસ વગર ખઢાવરી અને દીવાની જેવી અંકી બની, વિયોગ દુખમાં પીડાય છે. માગાપને તેડી લાવી, પોતાની અર્ધાંગનાને લઈ જવાનું વચન આપી અમારી પાસેથી ગયો ત્યારથી અત્યાર સુધી તેનું શું થયું જો કોઈ જાણતું નથી. ગયા મહીનામાં અમે સાંભળ્યું હતું કે કપસ મહીનામાં આપ હુમામ નામવરને ત્યાં છે. કપસની ખજર સાંભળતાં મારી ખહેન લુખના બાકુળ થઈ આપની પાસે આવવા તૈયાર થઈ. પ્રથમ મારે મહીના આવી તપાસ કરવી અને તે પછી તેણીએ મહીના જવાનું સંમતિવામાં આવ્યું છતાં તેણીએ માન્યું નહીં. લાખારીએ તેણી સાથે આપની સેવામાં હાજર થયો છું.”

ઇમામ હુસન—“તમે કોને ત્યાં ઉતાર્યા હો?”

“અત્યારેજ મદીનામાં દાખલ થયા છીએ.” આગીરે જવાબ આપ્યો.
“અને સીધા આપના માથાણુ દરવાજામાં આવ્યા છીએ. હુજના બાહર છે
અને આપની સેવામાં આવવાની પરવાનગી માગે છે.”

ઇમામ હુસન—“હુજનાને માન સાથે ધરમાં ઉતારો. આવે તમે
મારા મેમાન હો, બેસો.”

“પરંતુ શા ઇમામ!” આગીરે કહ્યું. “હજુ સુધી હું નથી જાણી
શક્યો કે કયસ પશુ અહીંયાં છે?”

“ઇમામ હુસન—બે મદીનાથી કયસ અચાનક અહીંથી ગામળ
થયો છે. અત્યાર સુધી પ-તો નથી મળ્યો કે તે ક્યાં છે. પરંતુ તે મારો
બાપ છે, તમે આ ધરને તેજુજ ધર ગણી ઉતરો.”

“તેમની કોઈ વાતનું જો ઠેકાણું નથી” આગીરે બળકર્યો. “અમારે
ત્યાંથી પશુ આવરીતે એકા એક આવળ થયા હતા.”

જે ધરમાં બની કાબજની હુજના ઉતરેલી હતી તેજ ધરમાં બની
દહારની હુજનાને પશુ ઉતારવામાં આવી. હુજના કાબીઆએ એક ખુબ-
સુરત અબ્દુલ્લી બાતુને પોતાની પાસે આવી બેસતી જોઇ પૂછ્યું. “બહાલી
અરબ બાતુ! તમે કોણુ બહેન હો અને કયા કબીલાની હો.”

“બની દહારીયાની એક કમનસીબ છેકરી છું અને મારું નામ
હુજનાઃ બિનતે હારીસ દહારીયા છે.”

અબ્દુલ્લીમાં હુજનાએ વળી પૂછ્યું. “હુજના બિનતે હારીસ દહારીયા
કયસ બિન ઝુરીદની બહિમાણી!!”

“હા, તેજ કમનસીબ!”

“કમનસીબ કેમ બહેન, પૂરી બાગ્મશાળી”

નિરાશા કાર્યો નિરાસો નાખતાં તેણી બેઠી, “જેની સાથે જીવન
ગાળવું છે તે એક ખીજી હુજના પાછળ મારો ચાલુ દરે છે, એવું નામ
બાગ્મશાળી! કહેતાં તો મારી સાથે લગ્ન થયાં છે પણ અત્યાર સુધી તે
મને અડતોજે નથી. મારી પાસે બેસતાં તેને માંડપણુ ઉછળવું, પ્રથમ
રાત્રેજ તેણે પોતાની બાગ્યારી કરી હતી પણ તેનો બેઠ છુપાવવા મેં

પૂરી આવ્યેતી રાખી હતી, છતાં તે સીધા રહેલો નહી. મને વચન આપ્યું પરંતુ તે મને અને વચન જાનને જુલો જ ગયો. પોતાના આ બાપને લાખી અને લમ જવાનું કહ્યું, મેં રાજી ખુશીથી રજા આપી તે ગયો ત્યારથી બાળની ધડી સુધી કરી પ-તોજ નથી. પોતાના કખીલામાં એ ગયો નહિ કે પાછો જમારી તરફે જાયો નહી. લાખાં વખત પછી મદીનામાં હોવાનું સાંભળી તેને મળવાની ઇન્ટેજરીમાં ફેડી આવી છું.”

“લમથી પહેલાં તમને ખબર નહોતી કે તે એક ખીજી સ્ત્રીના મોહમાં મોકલે જાયો હતો.”

“ખબર કેમ નહોતી! મારી અને તેની પ્રથમ જોળખાણ એ બાપત ઉપર થઈ હતી. તળાવના કીનારે અને જોડે તેણે મારું નામ પૂછ્યું હતું, મેં કહ્યું લુખના. લુખનાનું નામ સાંભળી જોબાન થઈ તે જમીન ઉપર પડકાયો. મહા મહેનતે તે જાનમાં આવ્યો, તેજ સહેલું જાણી સજી કે કપસ બિન છુરીક હતો, કારણ કે તેની અને તેના પ્રેમની વાતો જમે પહેલાંથી જ સાંભળી હતી.”

“તે પછીજ તમે લમ કરવાનું પસંદ કર્યું હતું ને” લુખના એ પૂછ્યું.

“મેરકુરી વગર બીજું શું જતાનું” લુખના ફરારીયાએ કહેવા માંડ્યું “મન સહેલું પોતે પણ એજ સવાલ કરે છું પણ કરી ઉતરવાળી શકતી નથી. ખરું પૂછો તો લુખનાનું નામ સાંભળી આવેલી મુજાએ મારું મન હરી લીધું. તેની તે બદા ઉપર ફું મોકલે પડી તે વિના ખમું અને અકારત દેખાય છે. અંતર સાથે અડમ નિશ્ચય કર્યો છે કે આખી જિંદગી કુંવારાપણામાં માણું છતાં, પરણીશતો નહીંજ.”

“તમારા જેવી સ્ત્રીઓ પણ દુનિયામાં છે ખરી.” લુખનાએ કહ્યું

“તમે કેણ છે એ જતાવશો!” લુખના ફરારીયાએ મુખ્ય લુખનાને પૂછ્યું. “અને જો ખબર હોય તો જતાવશો કે કપસ અહિયાં છે કે નહિ.”

“મે મદીનાથી કપસતો અહીંથી આવજ છે.” લુખનાએ જવાબ આપ્યો, “ધણીએ શોષ કર્યા છતાં પતો મળતો નથી.” તે સાથેજ ખબર આપવામાં આવી કે કમાચ હુસન આજે છે જાન. લુખનાએ મુરખો પહેર્યો અને અદબ સાથે માન આદર આપવા લાગી થઈ. કમાચ હુસને આવ

માં પૂછ્યું. “ તમારામાંથીજ લુખના ફઝારીયા કોણ છે? ” નવી આવેલી
રાખાએ આગળ જઈ મારું વચ્ચેવું.

“ તમારા આવવાથી મને કારે ખાનદ કયો છે. હમામ હસને
હું ” કપસનો હતો પતો નથી આવ્યો, અને શોધ કરતી રહ્યા હોય
એના આવવા સુધી તમે અમારાં એમાં છે. વળી તમને ખબર છે કે આ
મારી પાસે ઉમેલા બેન કોણ છે? ”

અત્યાર સુધી હું નથી જણી શકી. “ લુખના ફઝારીયાએ અદ્ય સાથે
જવાબ આપ્યો. “ મેં હમણાંજ પૂછ્યું હતું પરંતુ તેણી જવાબ આપે
તે અગાઉ આપની પધરામણી થઈ. ”

“ તે તમારા ચતિની પ્રજ્વાલ મારુકા લુખના કાખીઆ છે ” હમામ
હસને સમજાવ્યું.

હેરતમાં પડનાં લુખના ફઝારીયાએ કહ્યું. “ તેણીજ છે! ” અને શું
ખબર હતી. તેણીએ તો ‘ મધુ ’ અને પૂછી લીધું છે અને પોતે કોણ છે
તે જતાવ્યુંજ નહી. હું કેવી દીવાની, કે કરો વિચારજ ન કરો અને મધુ
કહી લીધું. ”

“ ત્યારે ચાલો વાહ, તમે એમની સાથેજ રહેવાનું પસંદ કરો છે? ”
હમામ હસને પૂછ્યું. “ અથવા તમારા માટે બીજાં ધરમાં જોડવણ કરે. ”

“ બા હમામ ” લુખના ફઝારીયાએ કહેવા માંડ્યું. “ એમની મરણ
ઉપર આધાર રાખે છે. અને તે કરોએ પોંચે નથી. હું તો એમની અદના
હુંડી છું. તેમની સેવા ચાકરી કરી છાંદગીના દિવસે પૂરા કરીશ. એમનાં
સુખમંજ માફ પશું સુખ છે. ”

“ મને તો સાથે રાખવામાં જરૂર છે દરકત નથી. ” લુખના બોલી.

“ તમારો બન્નેનો એકજ જવાબ સીબળી અને ધણી ખુશી થઈ છે.
હમામ હસને આશીષ આપતાં કહ્યું. “ આ ધરમાં તમારો સારો નમાવ
ધરો એવી મારી જતી થાય છે. ” હમામ હસને આશીષ આપીને પાછા
ગયા. લુખના ફઝારીયાએ હમામના અવાજ પછી કહ્યું. “ બેનદ મને પહેલાં
ખબર નહોતી કે તમે છે. એમણી તમારી અદ્ય હવવાનું જાણી. પહેલી
રાત્રે મેં કપસને ખાખી આપી હતી કે હું કામગીરીની નહીં મધુ તમારી
લુખનાની હુંડી થઈને રહીશ અને સેવા દિવસ ઉપર અત્યાર સુધી હતું. ”

સમયે મળવાની બારે ઉલ્લેખ કરી તે બાબે ખુદાએ પુરી કરી છે.”

“જો તમારું હૃદય તેવાં તરંગોથી લુપ્ત નાવે જ્યાં આપણે “તમારા કરતાં સારી થવાનો મને કરો હક નથી.” જીવનસુરતી અને રૂપરંગમાં તમે મારા કરતાં ગંભીરતા છો. ખુદાએ તમને સદાચારીને સદગુણી બનાવ્યા છે. હું તો એમના માનવી હતી કે તમે મને પાસે બેસાડવાનું પણ પસંદ નહીં કરો. પરંતુ સદવાસચર્યા આપવાં અત્યારે જાણી શકી છું કે તમે બધાં કુળદીપક અને સદગુણી બાનુ છો.”

“જેને, એ તો તમારી જ શોભા છે.” જીવનના રંગારીમાં એ કહેવા માંડ્યું “પહેલાં હેલ્લી હાથ જોડીને મારી એટલી જ આશનાં છે કે દરેક સ્થિતિમાં મને તમારી સેવા બજાવવાનો અવકાશ આપશો. ક્યસ ઉપર એવું તદોમત ચુકશો નહિ કે તમારા પ્રેમનો દાવો ક્યાં પછી તેજે મોરી સાથે નિઃશક કરવાનું પસંદ કર્યું હતું. તેની એમાં કશી કસુર નથી, તે તદન નિરપરાધી છે, ખતો બધી મારી છે. એને કાઢે એ પણ સખા કરવામાં આવે તે ક્ષમાવી લેવા હું તૈયાર છું.”

“મારું હૃદય શુદ્ધ અને નિર્મળ છે.” જીવનનાં જ્યાં આપણે, “ક્યસ ઉપર તમારા જોવા મારો હક નથી, તમે ક્યસની પરજોતર છો. અને મને તેની સાથે કશું લગામ નથી.”

“નહીં બાપ એમ કહેશો નહીં.” જીવનનાં રંગારીમાં એ કહ્યું. “મરજમાં આવે તે સર્વ આપો પણ આવી સખા કરશો નહીં. મારી કશી વિસાદ નથી. બધી રચના તમે છો અને અમારું સર્વસ્વ તમારામાં છે. મારી ઉજ્જવળતા મદાર તમારા અને ક્યસના સારા સંબંધ પર છે. હું ક્યસની નહીં પણ તમારી છું છું.” તેણીએ આમજ આવી “જીવનના નમન ક્યું, જીવનનાં માયું આપે સગાવું અને દિલાસો આપ્યો. ઠંડી સાંસ સાથે નિશ્વાસો નાખતાં વેળાં બોલી. “જો મધુ” તો ખજેન પછી ચક્ર રહેશે, અત્યારે તો ક્યસનો જ પતો નથી. ખત જાતનો જાય થાય છે. એમ વિચિત્ર પ્રકારની સંકલ્પે આવે છે. મહીનાનો મવતર ચરવાન તેમનો દુરમન છે, તેના હાથમાં સપડાવાની પણ બંધીક રહે છે. કોઇ અમલ આ વાત મેં કહી નથી પણ મને તે તેનો જ ભય લાગે છે. આપણે માનીએ છીએ કે ક્યસ ગાંડો અને દીવાનો છે, જોશ અને શાંત

પણમાં જન્મિત પ્રિયાબાળમાં નીકળી ગયો હોય ખરો પણ અને ત્યાં હોય જતાં હમામને તો અગર સુત્રી જોઈએ. હમામને અગર નહીં મળવાથી જ મારી શકા મળજીત થતી જાય છે.”

થોડી વારમાં દરવાજા બાહરથી આકુસેના આવાજ સંભળાવા લાગ્યા, બન્ને એ દરવાજા પાસે જઈ જોવા માંડ્યું. તેથીએએ જોયું, કે ખુલ્લા દીવાનખાનામાં હસરત હમામ હસન, હમામ હસેન, કુબાબ કામી, આમીર બિન હારીસ દસ્તારી, અને બની કાઝબના આકાબરો વાતો કરતા હતા. કામી પલટણના એક દરતા વચ્ચે કપસ આરે કાંઠાક સાથે દેખાયો. કપસ ઉંટ ઉપરથી કિતરી હમામોની પાસે હાજર થઈ અદબ બતાવી લાવ્યો. કપસને બધાએ આનંદના અવાજે વધાવી લીધી અને હમામ હસને પુછ્યું “કપસ ! અત્યાનંદ તમે ત્યાં જોઈ હતા. પરંતુ આખા ઠીક સમય ઉપર.”

“યા હમામ” કપસે કહેવા માંડ્યું “કું જોઈ મયો તે દિવસે એક નિજન શેરમાંથી પસાર થતાં મરવાનના આકુસો અને પકડી મવા હતા. બીજી રાતે અને કેદ કરી ખલીદાના દરબારમાં સામ તરફ મોકલી દેવામાં આવ્યો. અને અમીર માવીયાના દરવારમાં અપસથી તરફિ ઉભો કરવામાં આવ્યો. પરંતુ માવીયા પોતે ન્યાયી કે દયાળુ પુરુષ છે અથવા ખુદાએ તેના દિલમાં, મારી તરફ જોઈ દયા નાંખી છે.”

હમામ હસન—વચ્ચે જોતવા “કું અમીર માવીયાને એકાબુ” કું, તે બહો, બોલો અને ન્યાયી અમીરશ સુમેન્દીન છે. અમારો અને તેમને ખાનગી સંબંધ અમુકામકુમાં આવ્યો હોય તો બની હાસમના વધુ પડતા હકો અને ખિલાફત ઉપરના સ્વતંત્ર હક સામેજ છે. તે એક આબત સુત્રી એ અમીર માવીયાની તપ્પસ સેવામાં આવે તો તેમાં સદગુણો સિવાય એક અવશ્ય મળશે નહીં.”

“મારા સંબંધમાં તે અતિ દયાળુ અને ઉદાર નીવડયો છે,” કપસે તે સાથેજ મદીનથી દમાસકસ પહોંચવાની, ખલીદાના દરબારની અને દમાસકસથી માન આદર સાથે ખાંજા આપવાની બધી હકીકત સવિસ્તર કહી સંભળાવી.

હમામ હસને પુછ્યું “તમારા સંબંધમાં મરવાન ઉપર કાંઈ હુકમ પણ લખ્યો છે.”

“યા હમામ, લખ્યો છે” કયસે કહેવાં માંડ્યું. “કતરનો હુકમ કયો છે અને મરવાનને લખ્યું છે કે બની કાળખના તંબુઓ આગળ મેં રહી છુબનાના ધરકનાં ગીત ગાઉં તોએ કોઇ અટકારી શકશે નહીં” દહુબ નહીં પણ રાજ્ય સત્તા તરફથી મારે રક્ષણ કરવાનો હુકમ છે.”

પાસેજ બેઠેલા દુબાબે ડાંગા કાઢી કહ્યું. “ખુદાની સોગના એમ જે કહી નહીં બને.” કયસને દુબાબનું ખ્યાન પણ નહોતું. ઉત્સાહજ તે બોલી રહ્યો હતો. દુબાબને એળખી તેના બોળામાં માથું નાંખી કું. અને લજજત સ્વરે બોલ્યો.

“તમે મારા વડીલ છો, હું પોતે પણ તમારી દાઝરીમાં એવું દસ કરી શકું નહીં.”

હમામ દસને બધું અનુકૂળ જોઈ ફરમાવ્યું. “ધારીએ વટાઇ છે અને સંકટોનો પાર આવ્યો છે. કયસ હવે અનીશલ યુમેનીનનો અપવી નહીં. ખાલિદે છુબનાને તલાક આપેલી છે, છદતનો સમય વીતી છે. કબીલાના તથા અકાબરો પણ દાઝર છે. એ આ મજલિસમાંજ સના નિકાહ પદાવવામાં આવે તો કેવું સાહેબાય.”

“આપના હુકમને તાબે થવાની મારી ફરજ બુલાય એવી નથી” તાબે ટેકો આપ્યો.

હમામની દાઝરીમાં કયસ અને છુબનાના નિકાહ પદાવવામાં આવ્યાં. તના હીરમાન નસીબ—નીરાશાની વેદના સહેતાં બે અંતરાયઅંતરો ઈમા ત્ર પ્રયત્ને એક સુત્રમાં ગઠાયાં. વિશેષગની બવાનક બાસ સમાગમની મમદ બાવનાઓથી બદલાયો.

નિકાહ પદાઈ રજા પછી છુબના ફઝારિયાએ ફરીમાદનો બંટ વમાડ્યો. ફી છુરખામાં શરીર છુપાવી મજલિસના એક ખુબ્તામાં ઉભેલી જજાઇ. તામની અજ્ઞા મંજતાં તે પુતળીનો કલ્પેલ કરતો મનદર નાહ સંભળાયો.

“હજી અમે જહેનોની પતાવટ થઇ નથી, યા હમામ મારી અરજી જાઓ.”

કયસ સાથે મજલેરો કરી હમામ દુસને જવાબ આપ્યો—

“કપસની દસાનું તેમને જ્ઞાન છે. કાખીઆની લુખના ઉપર તેના પેટમે પ્રેમ છે ને નમારા અનુભવમાં આવી ચુક્યો છે. બંધા મંત્રિઓ દેવાન પર લાઇ છેવટમાં હું જોવા ફડક્યા ઉપર આજ્યો છું કે ફઝારીયા લુખનામાં લુખનાની સાથે રહી પોતાના પતિ તરફની અડચણો સહેવાની શક્તિ નહીં હોય તો તેણીને તલાક લેવાની છુટ આપું છું અને કપસને તલાક દેવાની ફરજ પાડું છું. તલાક પછી કુળવાન અરવોમાં જેની સાથે, તેની મરજી હોય પરણાવી આપવા હું બંધાજી છું.”

ફઝારીયાની લુખનાએ કહ્યું “યા હંમામ! કપસ લુખના ઉપર અને હું કપસ ઉપર આશક છું. લુખના મારા માથુકની માથુક એટલે મારી માથુક છે મારી પટરાણી છે. હું તેની લુંડી છું અને કપસ કરતાં પણ તેની સેવાને વધારે અગત્ય આપું છું. કપસ નહીં પણ મારા મદલુખની મેદલુખ તરફ કરવામાં આવતો જુલમ, જુલમ નથી. તેને દયા અને કૃપા મળતી રહી તેની સાથેજ મારું જીવન ગાળીશ. કપસ જાને પરિત્ર ધર્મદાતા બધુએને નમન કરી બન્ને અર્ધાંગનાએને સાથે રાજ્યે નબવી આગળ જઇ માર્થના બજાવી બધાથી રૂબસદ લઇ દરેક પુત્રી પોતાના કપીલા તરફ કુચ કરી, પ્રેમ જગતની સંકટમય વાદીઓ વઠાવી માત પિતા અને અને મિત્રોને મળી બાકીનું જીવન શાંતીમાં ગાળ્યું.”

સમાપ્ત.

આંખની સંભાલ તથા દરદો માટે વપરાતા.

લોક પ્રસીદ્ધ

સાચા મોતીના સુરમાઓ.

આજે મારે ત્યાં ૪૦ વરસ થયાં જતાં આવ્યાં છે અને જે લોકો મારા જનાવેલા સુરમાઓ વાપરે છે, તેઓ ખીજ નક્કી જનાવેલા સુરમાઓને કદી પણ દાઢ લગાડતા નથી પણ કેટલાક અજાણ્યા લોક બસને ઠેકાણે ફસાઈ જઈને, તે સુરમા વાપરી પોતાની આંખને તુકશાન પહોંચાડે છે. તેથી જાહેર પ્રજાને ચેતવણી આપવામાં આવે છે, કે મારા જનેલા સુરમાઓ ફક્ત બે ઠેકાણાં સીવાય ત્રીજાકોઈ પણ ઠેકાણે વેચવા રાખેલા નથી.

ઠેકાણું—કુંગરી જાગર, મારા રહેવાના મકાનમાં જ્યાં નીચે મારા નામનું પાટીયું મારેલું છે ત્યાં.

ખીજી ઠેકાણું—શેઠ મુળજી જેઠાની કાપડ જાગરમાં બાહર રસ્તા ઉપર.

જોન્ન હાસમ મનજી પદમશીની દુકાને,
જોન્ન મહમદ હાસમ બનાતવાલા

